

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The version of the following full text has not yet been defined or was untraceable and may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/107132>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

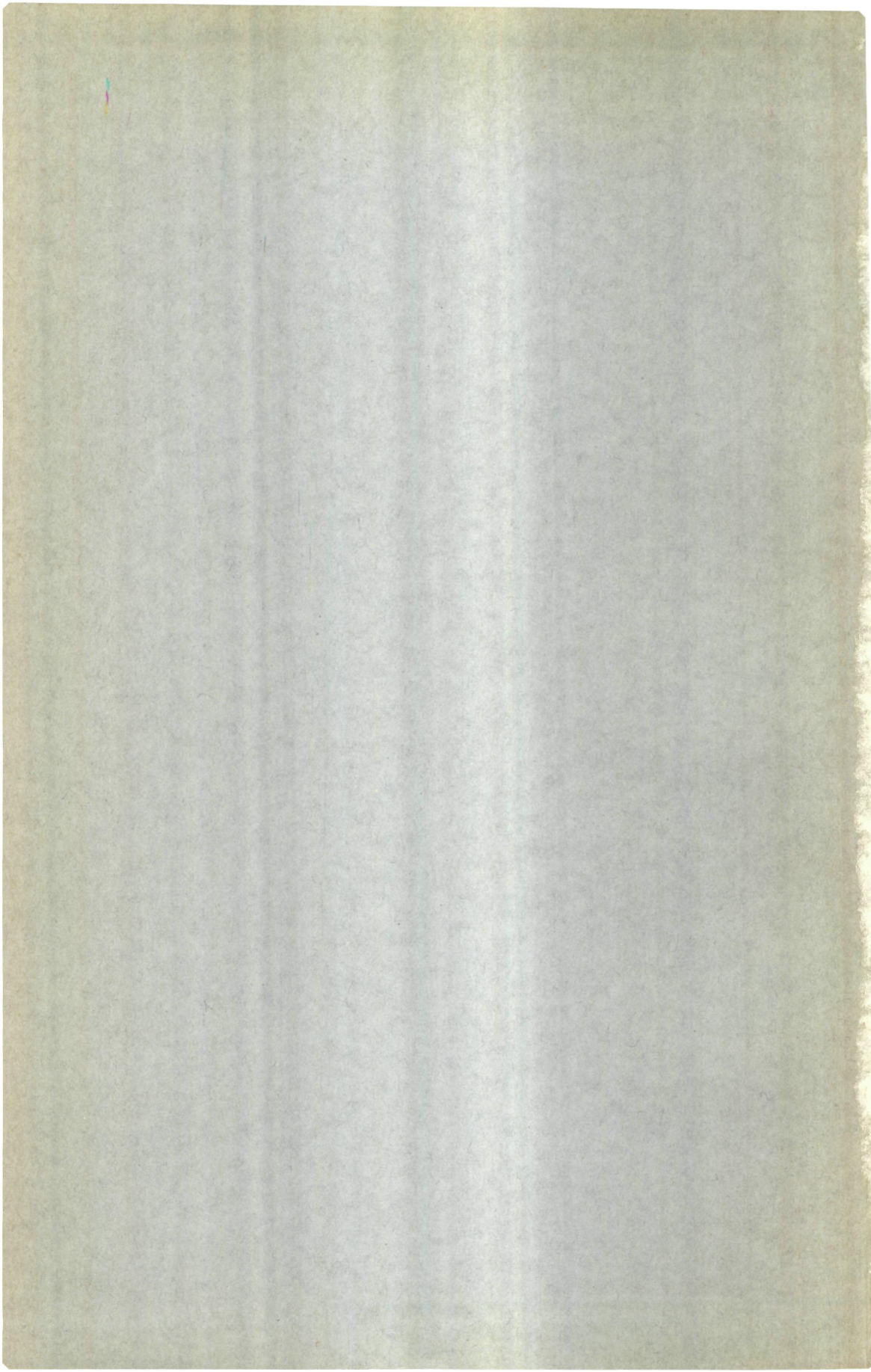
HET K A R A K T E R V A N HIERONYMUS VAN STRIDON

BESTUDEERD IN ZIJN BRIEVEN

DOOR

PIETER STEUR C. M.

DEKKER & v. d. VEGT N.V.
NIJMEGEN 1945 UTRECHT

HET KARAKTER VAN HIERONYMUS VAN STRIDON

Promotor :

PROF. Dr H. H. JANSSEN

HET KARAKTER VAN HIERONYMUS VAN STRIDON

BESTUDEERD IN ZIJN BRIEVEN

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VER-
KRIJGING VAN DE GRAAD VAN DOCTOR
IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN
DE ROOMS-KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE
NIJMEGEN, OP GEZAG VAN DEN RECTOR
MAGNIFICUS Dr J. D. M. CORNELISSEN, HOOG-
LERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTE-
REN EN WIJSBEGEERTE, VOLGENS BESLUIT
VAN DE SENAAT IN HET OPENBAAR TE
VERDEDIGEN OP WOENSDAG 14 NOVEM-
BER 1945, DES NAMIDDAGS TE 3 UUR

DOOR

PIETER STEUR C. M.

GEBOREN TE VOLENDAM.

DEKKER & v. d. VEGT N. V.
NIJMEGEN 1945 UTRECHT

VOOR MIJN VADER
EN MOEDER

ELECTRISCHE DRUKKERIJ
W. VORSSELMANS - ZUNDERT

BLADWIJZER.

Lijst van geraadpleegde literatuur	IX
INLEIDING	I
HOOFDSTUK I	10
Methode en Bronnen	10
A. Methode	10
B. Bronnen	19
HOOFDSTUK II	21
Milieu, Opvoeding, Erfelijke factoren	21
A. Geboortestreek	21
B. Familie	22
C. Tijd	23
D. Opvoeding	26
E. Constitutie	27
HOOFDSTUK III	29
Zwervingen	29
A. Noordwaarts	29
B. Naar het Oosten	30
C. De woestijn	35
D. Weer in de wereld	47
Statistieken	51
Resultaten	54
HOOFDSTUK IV	59
Rome (382—385)	59
A. Damasus	59
B. Leerlingen	62
Statistieken	84
Resultaten	86
	VII

HOOFDSTUK V	93
Bethlehem	93
A. Lering en rouw	93
B. De strijd der bondgenoten	136
Statistieken	149
Resultaten	150
HOOFDSTUK VI	156
Laatste jaren	156
A. Hieronymus en Augustinus	156
B. Wereldapostolaat	162
C. De strijd tegen Pelagius. Laatste dagen	197
Statistieken	215
Resultaten	216
HOOFDSTUK VII	221
Het karakter van Hieronymus	221
I. Waarde-onwaarde	221
II. De terreinen	222
III. Wijze der uitingen	228
Conclusies	230

LIJST VAN GERAADPLEEGDE LITERATUUR.

- Altaner B., *Patrologie*. Freiburg i. Br. 1938.
- Aquinas Thomas, *Summa Theologica*. Editio Leonina. Romae 1927.
- Augustinus Aurelius, *De gestis Pelagii*. PL XLIX 319—360 Parisiis 1865.
- Bardenhewer O., *Geschichte der altchristlichen Literatur III*². Freiburg i. Br. 1912.
- Baronius C., *Annales Ecclesiastici* t. IV + V. Romae 1593—1594.
- Benedictus Papa XIV, *Bullarium*, in quo continentur constitutiones, epistolae, aliaeque edita ab initio Pontificatus usque ad [totum Pontificatus annum XVII]. Editio nova. 5 tom. 13 vol. Mechliniae 1826—27.
- Benedictus Papa XV, *Litterae Encyclicae „Spiritus Paraclitus“* 15 Sept. 1920 in natali MD S. Hieronymi Ecclesiae Doctoris, in *Enchiridion Biblicum*. Romae 1927.
- Boissier G., *La Fin du Paganisme* 16, 116. Paris 1916.
- Boven W., *L'état présent de la caractérologie générale*. *Journal de Psychologie* 1930 p. 816 vv.
- Brochet J., *Saint Jérôme et ses ennemis*. Paris 1906.
- Calvinus J., *Opera quae supersunt omnia, additis prolegomenis literariis, annotationibus criticis, annalibus Calvinianis*. Ed. G. Baum, Ed. Cunitz, Ed. Reuss. 59 tom. 29 vol. Brunsgoviae 1863—1900.
- Canisius P., *Epistolae et Acta* 8 tom. Ed. O. Braunsberger. Freiburg i. Br. 1896—1923.
- Cassianus J., *Contra Nestorium*. Ed. M. Petschenig. CSEL XVII Viennae 1888.
- Cassiodorus Senator, *Opera. Patres Latini LXIX—LXX*. Parisiis 1679.
- Cavallera F., *Saint Jérôme, sa vie et son oeuvre. Première partie* I, II. Louvain-Paris. 1922.
- Cayré F., *Précis de Patrologie* I, II. Paris-Tournai-Rome 1931.
- Collombet F. Z., *Histoire de Saint Jérôme, Père de l'Eglise au IVe siècle, sa vie, ses écrits et ses doctrines* I, II. Paris 1844.
- Cyrelli Episcopi Hierosolymitani de *Miraculis Hieronymi ad sanctum Augustinum episcopum Hipponensem*. Ed. A. Vallarsi PL XXII col. 289—326 Parisiis 1859.
- Daremborg Ch.—Saglio E., *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines* t. III. Paris 1892.
- Ebert A., *Geschichte der Lateinischen Literatur von ihren Anfängen bis zum Zeitalter Karls des Grossen*. Leipzig 1874.
- Erasmus Desiderius, *Divi Eusebii Hieronymi Stridonensis opera omnia, quae extant*. Parisiis 1546.
- Eusebius de Morte Hieronymi. Ed. A. Vallarsi PL XXII col. 239—282. Parisiis 1859.
- Flacius c. a., *Centuriatores Magdeburgenses. Ecclesiastica Historia*. Basileae 1624.
- Fouillée A., *Tempérament et Caractère* 3. Paris 1901.

- Franses D., OFM De droom van Sint Hieronymus. *Studia Catholica* IV 1928 p. 329 vv.
- Gennadius, *De Viris Illustribus* Ed. R. Cushing. Texte und Untersuchungen. Leipzig 1896.
- Gibbon E., *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. With introduction, notes, appendices and index by J. B. Bury. London 1897—1900.
- Goyau G., *Sainte Mélanie*¹⁰ Paris 1924.
- Grutzmacher G., *Hieronymus Eine biographische Studie zur alten Kirchengeschichte* I, II, III. Berlin 1901, 1906, 1908.
- Haar B ter, *Hedendaagse Karakterkunde* Groningen 1931.
- Hieronymus Eusebius Stridonensis, *Opera omnia*. Ed. A. Vallarsi PL XXII—XXX. Parisius 1865—1890
- Id, *Epistulae*. Ed M Hilberg CSEL LIV—LVI. Vindobonae 1910, 1912, 1918.
- Id., *Die Chronik des Hieronymus* Ed R Helm. Leipzig 1913
- Kronfeld A, *Lehrbuch der Charakterkunde* Berlin 1932.
- Labriolle P. de, *Histoire de la Littérature Latine Chrétienne*². Paris 1924.
- Lagrange Mgr. A., *Histoire de Sainte Paule*. Paris 1867.
- Largent A, *Saint Jérôme*⁵. Paris 1900.
- Leclercq A, OSB, *Saint Jérôme*. In *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie* VII 2 Ed. F Cabrol—A. Leclercq Paris 1927.
- Luther M, *Tischreden* I—VI. Ed H. Drescher e.a Weimar 1912—1921.
- Maniacoria N, *S. Eusebii Hieronymi, incomparabilis ecclesiae Christi doctoris, et eximiae sanctitatis viri Vita*, Ed. A. Vallarsi PL XXII col. 183—202. Parisius 1859.
- Marcellinus Comes, *Chronicon* Ed Th Mommsen *Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi* XI Berolini 1894.
- Martianay J., *La vie de Saint Jérôme, prêtre solitaire et docteur de l'Eglise, tirée particulièrement de ses propres écrits*. Paris 1706.
- Miscellanea Geronimiana. *Scritti vari pubblicati nel XV Centenario dalla morte di san Girolamo* Rome 1920.
- Mohrmann Chr., *Ausonius in zijn verhouding tot het Christendom*. *Stud Cath.* IV 1928 p. 364 vv., V p. 23 vv.
- Molkenboer B. H., O.P., *De H. Hieronymus*. Utrecht 1920.
- Monceaux P, *Saint Jérôme. Sa jeunesse*. Paris 1932.
- Montalembert Ch. de, *Les Moines d'Occident depuis saint Benoît jusqu'à saint Bernard* 16. Paris 1878.
- Moricca U., *San Girolamo*. Milano 1920.
- Id., *Storia della letteratura latina cristiana* II. Torino 1928.
- Orosius Paulus, *Historiarum adversus paganos libri septem*. Ed. C. Zange-meister CSEL V Vindobonae 1882
- Ozanam A. F., *La Civilisation au cinquième siècle* 5 15, II 5. Paris 1894.
- Palladius, *Historia Lausiaca*. Ed. A. Lucot. Textes et Documents. Paris 1912.
- Peillaube E, *Caractère et Personnalité* Paris 1935.
- Pichon R, *Hommes et Choses de l'ancienne Rome*. Paris 1911.
- Rufinus Tyrannius, *Opera Omnia*. PL XXI. Parisius 1878.
- Rutten F. J. Th, *Het Domein der Godsdienstpsychologie*. Nijmegen 1937.
- Id, *Symposion over het Problem der Psychologie*. — Kan de empirische psychologie geven wat haar naam schijnt te beloven? *Tydschr. voor Philosophie* 12, p 340 vv Leuven 1939.
- Schanz M, *Geschichte der Römischen Litteratur* IV 12. München 1914.

- Scheler M., Vom Ewigen im Menschen. Leipzig 1921.
- Schlichting Th., De Temperamenten. Nijmegen—Utrecht 1935.
- Schnürer G., Kirche und Kultur im Mittelalter². Paderborn 1927.
- Sebastianus, Vita divi Hieronymi. Ed. A. Vallarsi PL XXII col. 201—214. Parisiis 1859.
- Seeck O., Geschichte des Untergangs der Antiken Welt I—V. Berlin 1913.
- Severus Sulpicius, Dialogi. Ed. C. Halm CSEL I. Vindobonae 1866.
- Sortais G., Traité de Psychologie. I Psychologie expérimentale. Paris 1901.
- Steidle B., Patrologia. Friburgi Br. 1937.
- Steur K., De menschelijke Ziel. Hilversum 1937.
- Stern W., Die menschliche Persönlichkeit. Leipzig 1918.
- Stieler G., Person und Masse. Leipzig 1929.
- Stilting J., S.J., De S. Hieronymo presbytero et doctore Ecclesiae in Bethlehem, Commentarius historicus. Acta Sanctorum Sept. t. VIII. Antverpiae 1762.
- Symmachus Q. Aur., Opera. Ed. O. Seeck. Mon. Germ. Hist. Auctores Antiquissimi I. Berolini 1883.
- Thiel M., O.S.B., Die Thomistische Philosophie und die Erkennbarkeit des Einzelmenschen. Divus Thomas. Jahrbuch für Philosophie und speculative Theologie III Serie VI p. 22 vv., p. 177 vv., p. 316 vv., p. 404 vv. Freiburg i. Schw. 1928.
- Thierry A., Saint Jérôme, la Société chrétienne à Rome et l'immigration en Terre Sainte I, II. Paris 1867.
- Tillemont S. Lenain de —, Saint Jérôme, Abbé solitaire à Bethléem, Prêtre, Docteur de l'Eglise et Confesseur. Mémoires pour servir à l'Histoire ecclesiastique des six premiers siècles t. XII. Paris 1707.
- Vallarsi A., S. Eusebii Hieronymi, Stridonensis presbyteri, Vita, ex eius potissimum scriptis concinnata PL XXII. Parisiis 1859.
- Villain M., S.M., Rufin d'Aquilée, L'étudiant et le moine. Nouvelle Revue Théologique 1937 p. 5 vv., p. 139 vv.
- Id., Rufin d'Aquilée. La querelle autour d'Origène. Recherches des Sciences Religieuses 1937 p. 5 vv., p. 165 vv.
- Vita Hieronymus Noster. Ed. A. Vallarsi PL XXII col. 175—184. Parisiis 1859.
- Zöckler O., Hieronymus, sein Leben und Werken aus seinen Schriften dargestellt. Gotha 1865.
- Id., Hieronymus. Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche VIII. Ed. A. Hauck. Leipzig 1900.
- Zwingli Huld r., Sämtliche Werke. Ed. Em. Egli, G. Finsler e.a. Corpus Reformationum LXXXVIII—XC VII. Brunsvigiae 1905—1929.

INLEIDING.

Dit boek is een eerste poging om een volledig beeld te geven van het karakter van den heiligen Hieronymus van Stridon ; want als men de auteurs nagaat die over Hieronymus geschreven hebben, valt op, dat er geen studie bestaat, die ex professo het gehele karakter van dezen heilige tot voorwerp heeft ; vervolgens wordt duidelijk dat, waar men het karakter van Hieronymus behandelt, men dit weinig systematisch doet. Enigen beperken zich tot algemene gezegdes ; anderen verheffen den Stridonier tot in het onredelijke ; weer anderen kunnen bijna of helemaal geen goed in hem zien. Hij lijkt soms tot een steen des aanstoots geworden en door de eeuwen heen houdt onze eerste bron Sulpicius Severus gelijk met zijn uitspraak, dat „de ketters hem haten, omdat hij niet ophoudt hen te bestrijden” , maar dat „alle goeden hem volkomen bewonderen en beminnen” ¹⁾.

Deze tijdgenoot van Hieronymus roemt zijn deugd (Dial. I 8 p. 159, 27), maar toont ook aan, dat onze felle Dalmatiër niets ongegispt liet (ib. p. 160, 13—14). Postumianus vertelt bij dezen schrijver van zijn onophoudelijke strijd tegen de bozen, van zijn studieijver en zijn rusteloze arbeid (I 9 p. 161, 10—12). Dit is alles wat wij over het karakter van Hieronymus bij Sulpicius Severus kunnen vinden.

Rufinus, landgenoot van Hieronymus, uit zich slechts polemisch over zijn vroegeren vriend en dan nog alleen over enige bijzondere punten, zodat hij hier als getuige geringe waarde heeft.

Een ander tijdgenoot, Augustinus, die hier en daar in zijn werken over Hieronymus spreekt, prijst daar diens wetenschap, hetgeen hier niets ter zake doet. In een schrijven van den bisschop van Hippo aan Hieronymus bewondert hij diens zelfbeheersing ²⁾. Nog een enkele uitlating van Augustinus over het karakter van zijn lastigen correspondent vond ik in een brief aan Optatus van Mileve, waarin Augustinus zich beklagt, dat hij op een vraag, die hij aan Hieronymus gesteld heeft, in geen vijf jaren antwoord ontving ³⁾.

Paulus Orosius, de leerling van Augustinus, vertoefde op raad van zijn leermeester enige tijd bij Hieronymus te Bethlehem ; hij vermeldt dit verblijf en spreekt terloops over de strijd van zijn gastheer tegen de ketters (vgl. CSEL V p. 606) ; maar dit brengt in dezen weinig licht.

Ook Cassianus spreekt meer uitsluitend over de wetenschappelijke verdiensten van zijn groten tijdgenoot. Een ander contemporain schrijver, Palladius, is Hieronymus ongunstig gezind, waarschijnlijk wel,

1) Dialogus I 9 CSEL I p. 161, 5 v.v.

2) Bij Hieronymus Epist. CX 6 CSEL LV p. 361, 12—14.

3) Ibid. Ep. CXLIV CSEL LVI p. 294, 15—18.

omdat deze het Origenisme, dat Palladius aanhing, fel bestreed. Hij verwijt den Kerkvader afgunst, die het leven van Paula vergald zou hebben (*Historia Lausiaca* 36, 6).

Marcellinus Comes, gestorven in 534, zette het chronicon van Hieronymus voort en behandelt er dezen ook in (N. 63). Hij legde hiermee de grondslag voor de middeleeuwse legenden aangaande den Doctor Maximus. Marcellinus bewondert hogelijk de wetenschappelijke prestaties van Hieronymus, zijn talenkennis en zijn schone stijl; maar het enige wat hij met betrekking tot het karakter van den Kerkvader weet te zeggen is dat hij de trouwelozen niet spaarde en niet week voor de afgunstigen.

Cassiodorus, die ongeveer een eeuw later leefde dan Hieronymus, eert in zijn *Institutiones* c. 21 PL kol. 1135/6 in een tamelijk uitvoerige passus de taalvaardigheid en veelzijdige werkdadigheid van onzen eremiet; over diens karakter vernemen wij echter niets.

Een verder onbekend leerling van Sint Benedictus, Sebastianus, stelde in de tweede helft van de zesde eeuw het leven *Plerosque nimirum* samen. De auteur, die weinig van Hieronymus schijnt gelezen te hebben, neemt in zijn kort, verward en onevenwichtig opgesteld relaas de volgorde, vele uitdrukkingen en fouten van Marcellinus over en voegt aan deze laatste nog toe. Hij is bijvoorbeeld de eerste, die Hieronymus tot kardinaal van Rome maakt en die de legende van den gewonden leeuw vertelt. Hij huldigt Hieronymus om de ernst, waarmee hij zijn begeerlijkheid overwon (Vallarsi kol. 203), om zijn bereidwilligheid om anderen voor te lichten (kol. 206), om zijn zachtmoedigheid tegenover de nederigen en zijn felle moed tegenover de trotsaards en tegenover de zondaars onder de clerici en de monniken (206/7) en om zijn onvermoeibare ijver tegen allerlei ketters (209).

Zo mogelijk nog minder stof voor onze studie biedt de *Vita Hieronymus Noster*, eenvoudig een uitbreiding van de schets van Marcellinus Comes, geschreven tussen de zesde en achtste eeuw door een onbekend auteur.

Vele eeuwen lang verschijnt er hierna niets van betekenis over den heiligen Hieronymus.

Uit de twaalfde eeuw stamt het werkje *Beati Hieronymi vita* van Nicolaus Maniacoria, diaken van Sint Laurentius in Damaso te Rome. Het is een compilatie van de bovengenoemde levensbeschrijvingen, nog vermeerderd met enige legendarische trekken.

Wel in dezelfde eeuw gaf een zekere Eusebius zijn brief aan paus Damasus (gestorven in 384) over de dood van Hieronymus in het licht. Eusebius, die zich uitteefte voor een leerling van Hieronymus (sic!), levert een zogenaamd ooggetuigenverslag van de laatste uren van diens leven. Door hem kwam de legende van Hieronymus' laatste H. Communie in de wereld. Het geschriftje had veel succes en werd in het italiaans en spaans vertaald en in de veertiende eeuw en later veel gedrukt. De toon is panegyrisch: Hieronymus overtreft volgens Eusebius alle heiligen en evenaart Johannes den Doper (N. 6 Vallarsi kol. 242).

In de veertiende eeuw geniet Hieronymus groot aanzien vooral door de verschillende legendenverzamelingen, die in die tijd het licht zagen. Kapellen worden ter zijner eer gesticht, congregaties onder zijn naam opgericht; hij krijgt eigen officies en oraties en een feest met vigilie; geleerden volgen hem na; de schilderkunst maakt zich meester van zijn legenden. Hij wordt nu de apostel van Dalmatië genoemd, de uitvinder van het slavisch alfabet, stichter der slavische liturgie, zoals hij reeds vroeger gold als de uitvinder van het breviergebed, van de muzieknoten en van de liturgische zang.

Behalve door de bovengemelde brief van Eusebius werd deze grote verering veroorzaakt door de legendenverzamelingen van den Dominicaan Pietro Calo en den rechtsgeleerde Giovanni di Andrea, die beiden in de veertiende eeuw leefden, alsmede door de in dezelfde eeuw samengestelde brieven van Sint Augustinus aan Cyrillus van Jerusaleem (n.b. in 386 gestorven) en van dezen aan Augustinus, beide over verschijningen en wonderen van Hieronymus na diens dood.

Wij moeten wachten tot Erasmus om een ernstige poging te zien aanwenden om de figuur van Hieronymus te ontdoen van de versiersels, waarmee de middeleeuwse verering haar had omhangen. Erasmus koesterde een grote verering voor Hieronymus en had als vurige wens een volledige uitgave van diens werken te bezorgen. In de korte Vita, die hij aan die uitgave vooraf laat gaan, spreekt de humanist van Hieronymus' gelukkige inborst, zijn vurige en onvermoeibare aard (kol. 4) en van zijn hoffelijkheid (kol. 6). Hij verbaast zich over zijn ongelooftelijke strengheid, werklust (kol. 8) en studieijver (kol. 10). Hieronymus' hevigheid ziet hij door zijn werken bewezen (kol. 13); maar hij verklaart deze door zijn afkomst, aanleg, zelfvertrouwen, de omstandigheden en de minderwaardige tegenwerking van anderen (kol. 16). Hieronymus was volgens Erasmus eigenlijk zachtzinnig van aard en ter staving hiervan haalt onze fijnzinnige landgenoot tal van argumenten aan (ib.).

Deze eerste eigenlijke biografie van Hieronymus bleef eerder een ontwerp; wij zijn echter al blij met de poging om waarheid te geven.

Dit laatste is niet altijd het geval bij de reformatoren; en de protestantse professor O. Zöckler zegt terecht in zijn Hieronymus p. 473, dat „in de reformatietijd, onder het voorgaan van Luther en andere hervormers, bij de protestanten zo'n sterke en algemene afkeer tegen Hieronymus opkwam, dat ook aan zijn duidelijkste verdiensten de hun toekomende lof in menig opzicht werd onttrokken”.

Luther zegt in zijn Tischreden I 445, dat hij geen Kerkleraar kent, dien hij even sterk haat als Hieronymus; als reden geeft hij aan, dat Hieronymus alleen van vasten, spijsen en maagdelijkheid spreekt. Hieronymus, zegt Luther, ib. V 5009, is een zwetser evenals Erasmus; over zijn karakter in engeren zin merkt de hervormer alleen op, dat Hieronymus toornig is (ib. I 347).

Zwingli belooft aan Hieronymus, dat hij hem de woestijn, die hij bij zijn leven bewoonde, eerstdaags zal doen terugzien (opera VII p.

47). Een eigenlijk oordeel over den groten Bijbelverklaarder vond ik bij den Zwitser niet.

Calvijn bemoeit zich slechts met den exegeet Hieronymus, welke zijde in den heilige bij de bijbelvaste hervormers uiteraard de meeste aandacht trok; het orakel van Genève is zeer streng in zijn oordeel over hem; het woord kletspraat komt hem met betrekking tot Hieronymus nogal gemakkelijk over de lippen.

De Centuriatores Magdeburgenses noemen Hieronymus vol van bijgeloof (centuria IV 728 en 849 g.h.) en achten zijn optreden ten aanzien van Rufinus „zelfs toneelspelers onwaardig” (ib. 341 e); verdere gegevens over het karakter van Hieronymus vindt men bij hen niet.

Baronius, de tegenvoeter van deze heren, merkt bij het jaar 390 van zijn Annalen in N. 57 op, dat Hieronymus van nature zo was ingesteld, dat hij door heviger zielsbewegingen tegen zijn ketterse tegenstanders was aangedreven; hetzelfde bij het jaar 402 N. 35. Bij N. 40 van dit laatste jaar verklaart Baronius dat het gedrag en de geschriften van Hieronymus duidelijk zijn nederigheid laten zien. Verder is de kardinaal historicus en houdt zich aan het relaas van feiten.

Een andere antagonist van de reformatoren, Petrus Canisius, had een grote devotie voor den geleerden exegeet; hij citeert hem 280 maal in zijn geschriften en beveelt de lezing van zijn werken warm aan; om deze te bevorderen bezorgde hij een uitgave van de brieven van den heilige, welke editie veertig oplagen beleefde; in de inleiding daarop prijst hij de hoge wetenschap en gelijke welsprekendheid van Hieronymus, zijn ijver voor de studie en voor het onderricht van jongeren en noemt hem een voorbeeld voor ouderen in deugd, versterving en nachtwaken (opera III p. 274—286). Verder ziet Canisius meer naar de stijlqualiteiten dan naar de karaktereigenschappen van Hieronymus.

Pas in de posthume Mémoires XII van Lenain de Tillemont († 1698) wordt voor het eerst degelijk studie gemaakt van de karaktereigenschappen van onzen heilige ¹⁾. Tillemont zegt, dat Hieronymus personen tot tegenstanders gehad heeft, die wij moeten achten om hun vroomheid (art. I p. 2); de Kerkvader begaat nogal dikwijls fouten door zich te laten meeslepen door zijn hevigheid en opvliegendheid; maar de vermaarde historicus noemt dit tekortkomingen, waaraan de fraaie en grote geesten zich moeilijker kunnen onttrekken dan de middelmatige. Hieronymus, vervolgt hij, „heeft niet als Augustinus dezelfde billijkheid gehad om te onderscheiden wat er aan goed was in de bozen van datgene wat werkelijk diende gelaakt te worden; wie hem tot tegenstander gehad heeft is bijna altijd de minste der mensen geweest” (ib.). „Het is moeilijk te ontkennen, dat hij in zijn aard iets bitters en gemelijks had dat veel mensen pijn deed. Hij vatte gemak-

1) Het hier behandelde deel van Tillemont's klassieke werk bleek in geen der grote Nederlandse bibliotheken aanwezig. Gelukkig was de Hoogeerw. Heer H. Romans C.M. bereid om ondanks zijn hoge ouderdom persoonlijk te Parijs voor mij het nodige materiaal te verzamelen. Aan den grijzen geleerde mijn dank.

kelijk vlam als hij zich geraakt voelde en vergaf niet licht aan hen, tegen wie hij meende enige reden te hebben om toornig te zijn" (ib. p. 2—3).

Tillemont kent Hieronymus een grote nederigheid toe en haalt als bewijs aan de heilige huiver, die hem zijn leven lang weerhouden heeft de priesterlijke functies uit te oefenen (p. 5); van dezelfde deugd getuigt volgens hem Hieronymus' wijze van citeren (art. XLVI p. 111). Nog vermeldt Tillemont een voorbeeld van armoede bij onzen woestijnbewoner (p. 5); verder enige gevallen van onbeheersheid, o.a. zijn optreden tegen Rome (art. L p. 121), tegen de monniken van Nitrië (art. CV p. 257—258) en Chrysostomus (p. 258 en art. CVIII p. 265). Hoeveel zij ook beter zij dan de voorgaande, deze eerste uitvoerige karakteristiek van Hieronymus kan nog bij benadering niet bogen op volledigheid.

Van de achttiende eeuw is weinig te vermelden. De Benedictijn Martianay vervalt in zijn Hieronymusbiografie in de declamatorische toon van de middeleeuwen. Pater Stiling S.J. houdt zich in de Bollandisten-serie zo stipt aan zijn opzet om biografie te geven, dat hij voor ons doel niets noemenswaardigs oplevert.

Wij meenden bij den beroemden paus Benedictus XIV, groot bewonderaar van Hieronymus, nog enige gegevens bijeen te kunnen lezen, maar meer dan enige rhetorische lofprijzingen troffen wij in zijn *Bullarium* niet aan.

Het droge en wijdlopige leven van Hieronymus door Vallarsi, voor het eerst gepubliceerd in 1742, biedt zo goed als niets wat voor de karakterologie van Hieronymus van enig belang is.

Zo komen wij aan de negentiende eeuw. De Fransman F. Z. Collombet is in zijn *Vie de Saint Jérôme* zeer onkritisch en zeer panegyrisch; behoudens als monument heeft zijn boek voor ons dan ook weinig te betekenen.

Ch. de Montalembert noemt Hieronymus in zijn *Moines d'Occident* „een leeuw tegelijkertijd ontvlamd en getemd; ontvlamd door de ijver en getemd door de boete"; hij ziet in Hieronymus een hoge en grote natuur. . . . waarin een bijna wilde onstuimigheid van karakter en een onvermoeibare geestesactiviteit opvielen (I p. 167).

Het beste dat tot nog toe van protestantse zijde over onzen Kerkvader verscheen, is beslist de biografie van Zöckler. Zo welmenend het boek evenwel is samengesteld, zo scherp klinken de oordelen over Hieronymus' karakter. De auteur spreekt op p. 38 van Hieronymus' lichtgelovig verlangen naar het krasse, avontuurlijke en wonderbare, noemt op p. 63 de levensopvatting, die Hieronymus in zijn brief aan Heliodorus aan de dag brengt, ziekelijk en onnatuurlijk; hij verwijt hem op p. 73 in zijn houding tegenover paus Damasus kruipende vleierij. Hieronymus' polemieken tegen Helvidius noemt Zöckler „een in heftige en hatelijke toon gehouden strijdschrift" (p. 95). Brief XXII, aan Eustochium gericht, is volgens hem vol bittere satire, prikkelbaar, twistziek en uitdagend" (p. 135). Even onaangenaam is Zöckler ge-

troffen door Hieronymus' verweerschriften tegen Vigilantius (p. 224, 305 en 310), Augustinus (p. 269) en Rufinus (p. 260), in welke laatste hem vooral de ijdelheid hindert. Aan dit gebrek wijdt Zöckler zelfs meerdere bladzijden (p. 332 v.v.). Op p. 419 meent de schrijver een voortschrijden en toenemen in hatelijkheid te kunnen constateren in de polemieken tegen Helvidius, Jovinianus en Vigilantius; hij spreekt van uitbarstingen van boze woede en wraakzucht. Op p. 457 insinueert Zöckler zedelijke afdwalingen bij Hieronymus. Geen enkele gunstige trek kon de schrijver dus in het karakter van dezen heilige ontdekken.

Een werk van belang over den heiligen Hieronymus is dat van Amédée Thierry, die in zijn inleiding reeds blijk geeft van een goed inzicht in de geaardheid van Hieronymus, als hij zegt dat deze „al zijn grootheid herovert in de actie”: „Hieronymus heeft meer gedáán dan geschreven”, zegt hij (p. III). Verder vinden wij hier en daar enige rake opmerkingen over den mens Hieronymus, zo p. 48: „Hieronymus, vol vuur en overgave, schonk zich aan een vriend weg alsof de vriendschap eeuwig moest duren”.

Op p. 117 zegt Thierry, dat Hieronymus geloofde in de monastieke ideeën; „hij geloofde vooral in zijn verlangen naar het goede, in zijn onbaatzuchtigheid en in zijn genie”. Hij noemt hem om „zijn verwonderlijk genie om het belachelijke te vatten en het als wapen te bezigen den verschrikkelijksten van de tegenstanders” (p. 147). Puntig en snedig zijn deze opmerkingen voorzeker, maar hoe ver is het geheel van een volledig karakterbeeld.

De niet-katholiek A. Ebert blijft in de stijl van zijn geloofsgenoten, als hij in zijn bekende *Geschichte der Christlichen Lateinischen Literatur* I. p. 176 zegt, dat Hieronymus „beschikt over een hartstochtelijke, heftige natuur, die zichzelf moeilijk in toom houdt, en aan welke die adel des harten ontbreekt, die de zekere grondslag van een waarlijk zedelijk karakter vormt”. Verder noemt hij Hieronymus gevoelig voor sociaal verkeer.

Pater Largent publiceerde in 1898 in de serie *Les Saints* ook een boekje over Sint Hieronymus. Het getuigt van weinig eruditie of persoonlijke kijk. De psychologie wordt er nauwelijks in aangeroerd.

In de twintigste eeuw komt de protestant Grützmacher uit met een lijvig werk in drie delen over den heiligen Hieronymus. Het geheel maakt een ongelijke indruk: het oordeel van den schrijver wijzigt zich gaandeweg in gunstige zin.

Reeds op p. 2 van Deel I geeft Grützmacher zijn tegenzin in Hieronymus' karakter te kennen; Hieronymus is volgens hem „geen waarachtig mens geweest; hij is een zelfbewuste, ijdele, eergierige natuur. Hij was sluw, arglistig, boosaardig, zonder pardon, een rijk begaafd mens zonder enige zelftucht; maar hij bezat een prijzenswaardige vlijt”. Grützmacher hinderen in Hieronymus' commentaren oppervlakkigheid, lichtvaardigheid, ijdelheid, kniesorigheid, geniepigheid (I p. 16). Kennend voor het karakter van Hieronymus noemt deze criticus het, dat bij het verlaten van zijn vaderland het hem het zwaarste offer was,

„de rijkge vulde tafel en het lekkere leven te moeten missen” (I p. 148). Hieronymus' vroomheid lijkt Grützmacher „echt zinnelijk van aard” (I p. 154); hij schrijft hem „schaamteloze zinnelijkheid” toe (I p. 162) en „smerige fantasie, die hij met weerzinwekkende verrijndheid toont” (I p. 273). De natuur van Hieronymus noemt Grützmacher „naar haar gehele wezen aggressief” (I p. 275).

In de twee volgende delen zijn de uitspraken van Grützmacher over Hieronymus' karakter aanmerkelijk soberder en vooral veel minder frequent. Op p. 35 van deel II heet Hieronymus nog „prat op bijval der mensen”; op p. 76 en 164 ijdel, op p. 77 boosaardig, op p. 167 eigenzinnig. Maar wij vinden zowaar woorden van lof over de zakelijkheid en de rust in Hieronymus' antwoorden op aanvallen tegen zijn bijbelcommentaren (II p. 103) en om zijn diepe en echte vriendschap voor Heliodorus (II p. 208).

In het derde deel van dit werk lezen wij nog van boosaardige ironie (p. 19) en boosaardige smaad (p. 83), over arglistige vermaningen (p. 127) en gewetenloosheid tegen Augustinus (p. 130), over eerezucht (p. 229) en pronken met Hebreeuwse kennis (p. 232); maar in zijn eindoordeel moet het den schrijver van het hart, dat wat Hieronymus tot heftigheid dreef, niet alleen ijdelheid was en zucht om gelijk te hebben, maar „de eerlijke ijver voor het als hoogste erkende christelijke ideaal der maagdelijkheid en voor de orthodoxie” (p. 279).

De voornaamste reden waarom Grützmacher zich geleidelijk aan milder uitliet over Hieronymus, was wel het inmiddels verschenen proefschrift van Brochet : *Saint Jérôme et ses ennemis* getiteld. Hoofdzakelijk historisch en biografisch bedoeld, geeft dit moedige boek maar terloops enige indrukken over het karakter van zijn hoofdfiguur.

Brochet noemt Hieronymus ferm en moedig (p. 54), heftig (p. 61), schoon in zijn overmoed (p. 98), te zeer gehecht aan vrienden (p. 99), een man die als polemist niet hield van halve maatregelen en uitvluchten (p. 111). Hij was onstuimig in zijn repliek aan Johannes van Jerusalem (p. 149), zonder vrees in zijn aanvallen (p. 221), eerlijk en toegeeflijk in zijn apologie tegen Rufinus (p. 313); hoewel Brochet ondanks alle lof op zijn held moet toegeven, dat hij dezen, zijn vroegeren vriend, nooit vergaf (p. 400). De heilige had een natuur van vuur (p. 482) die hard was, onstuimig en star; maar tevens was hij „de meest elegante, de meest angstvallige en de meest delicate der geleerden” (p. 483).

Een inzichtgevende studie over Hieronymus als polemist leverde Pichon in 1911 in zijn *Hommes et Choses de l'ancienne Rome, Les polémiques de Saint Jérôme* (p. 233—291). Hij noemt Hieronymus een raadselachtige, grillige figuur, daardoor aantrekkelijk maar tevens teleurstellend, „omdat hij niet altijd op zichzelf gelijkt” (p. 233/4). Hieronymus, zegt Pichon, was er voor een goed deel zelf schuld aan, dat hij zoveel vijanden had (p. 239). De scherpzinnige literator ontdekt in Hieronymus een opperste behoefte om zich te geven (p. 244), maar ook een dwingende vriendschap, die hoge eisen stelt aan haar

uitverkorenen (p. 247). Het is ook verschrikkelijk zijn vijand te zijn (p. 249); in alle volheid geniet de stugge Dalmatiër ervan onpopulair te zijn (p. 253). „Er is in hem een nooit gestilde onrust, een onbedwingbare kracht en tegelijkertijd een aanleg tot ontroering, die de minste schokken tot in de laatste diepten zijner ziel in beweging brengen” (ib.). In alles is Hieronymus evenwel een grote ziel (p. 289). Fragmentarisch als alle voorgaande is ook deze studie.

De geschiedenis der oudchristelijke literatuur van Otto Bardenhewer beperkt zich tot enige, meer literaire opmerkingen over de figuur van Hieronymus, die hier minder ter zake doen.

Schanz geeft op p. 492 van deel IV I zijner literatuurgeschiedenis een vluchtige indruk van Hieronymus' karakter, waarbij hij boven enige algemene negatieve trekken als haat, boosheid en nijd niet uitkomt. Voor den mens Hieronymus vindt hij geen enkel woord van achting.

Paus Benedictus XV vierde in 1920 de vijftienhonderdste verjaaring van Hieronymus' afsterven met de encycliek „Spiritus Paraclitus”. Het pauselijk rondschriven roemt vooral de ijver van den patroon der exegeten voor de bestudering der heilige boeken en zijn orthodoxie op het gebied van de Bijbelverklaring, om er vervolgens enige praktische en doctrinaire lessen uit te trekken. Het plegen van karakterstudie staat buiten het plan van een dergelijk stuk en daarom menen wij met deze vermelding te mogen volstaan.

De in brochurevorm uitgegeven rede, door Prof. B. H. Molkenboer bij hetzelfde eeuwfeest van den H. Hieronymus uitgesproken, munt uit door scherp doorzicht en biedt het meest veelzijdige beeld, dat tot nog toe van den heilige werd ontworpen. Molkenboer schetst Hieronymus als een vechtlustig karakter (p. 2), voortdurend in aanval of verweer (p. 5); een uiterst gevoelige en spontaan op alle prikkels reagerende natuur, „militant van aard en hooghartig van aanleg, met een zeldzame bedrevenheid in de strategie van de hoon” (p. 4). Hij is „boven alles en ondanks alles een heilig want zichzelf en de wereld afgestorven mens, die zijn vlees bedwong en zielen leidde met een ongeëvenaarde energie en intuïtieve mensenkennis” (p. 5). „Hij spuwde met de bitterste woorden zijn walging tegen de zedelijke en maatschappelijke ellende, waarvan hij getuige was, uit” (ib.). „Hij leidde een werkzaam, echt menselijk leven en maakte de indruk vroeg oud geweest te zijn, tenminste vroeg rijp” (ib.). „Hij was geen man van het langzaam en geduldig overleg, maar werd van daad tot daad gestuwd door hevige impulsen” (ib.); „hij redeneerde weinig, handelde des te onstuimiger” (ib.). „Het tegendeel van een metaphysieke kop, lag zijn betekenis in het concrete” (p. 6). Molkenboer bevindt, dat Hieronymus ongetwijfeld de sterkte bezat, „maar ze niet altijd rechtvaardig noch voorzichtig gebruikte” (p. 7). Hij ziet in hem een vereniging van „de onwaarschijnlijkste tegenstellingen” (p. 9), een „volle persoonlijkheid” (p. 10), een „reële[n] man” (p. 13).

De beste biografie van Hieronymus leverde zonder twijfel de fransman F. Cavallera, maar het is zuiver een biografie; slechts bij voorkomende

gelegenheid spreekt de geleerde schrijver over Hieronymus' karakter. Zo stipt hij op p. 11 v.v. van zijn mooie boek de taalgevoeligheid van Hieronymus aan, zijn prikkelbaarheid, zijn ijver voor de wetenschap, zijn levendige verbeelding, sidderende en fijne gevoeligheid, zijn onstuimig karakter, even haastig om zich te geven als om zich weer terug te trekken. Verder vinden wij hier en daar nog een enkel woordje als op p. 60 over Hieronymus' ijdelheid, achterdocht en ontvlambaarheid, maar een karaktertekening wordt niet ondernomen.

Dom Leclercq volgt in zijn artikel over den heilige in de *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie* de grote lijnen van Cavallera, voor hem geldt dus hetzelfde als voor laatstgenoemde.

Gustav Schnürer bepaalt zich in zijn veelomvattend oeuvre over Kerk en cultuur in de middeleeuwen tot de betekenis van Hieronymus op wetenschappelijk gebied.

Als zovelen blijft ook Umberto Moricca in zijn *Storia della Letteratura latina cristiana* bij algemeenheden, waar hij Hieronymus bespreekt. Hieronymus heet bij hem een „trots en impulsief karakter, man van gevoel en van actie” (p. 1384); „een brandende ziel” (p. 1395); „een der felste polemisten sedert Tertullianus” (p. 1397); „een onrustig en gemakkelijk tot toorn geneigd temperament” (ib.); „een ziel vol vuur en gevoel” (p. 1398), wier wapens zijn : het belachelijke en de ironie (p. 1397).

Paul Monceaux besluit zijn aardig boekje over de jeugd van Hieronymus met een schets van diens karakter, dat vurig en hartstochtelijk is, achterdochtig, prikkelbaar, toornig, haatdragend, heftig, zelfs met verschrikkelijke uitbarstingen. In één woord zijn indruk samenvattend noemt hij Hieronymus : „een groot strijder met een apostelziel” (p. 236—238).

Natuurlijk hadden wij, met name uit de laatste tijd, nog meerdere lexica en boeken over kerkelijke geschiedenis kunnen citeren, maar onze indruk zou er niet door gewijzigd zijn. Duidelijk blijkt uit ons overzicht dat tot op heden geen systematisch onderzoek werd ingesteld naar het karakter van Hieronymus van Stridon en dat in geen van de aangehaalde werken volledigheid is bereikt. Waar vinden wij bijvoorbeeld een juist beeld van de religiositeit van den heilige ? Waar een uitgewerkt beeld van zijn sociale instelling ? Het zal dus de moeite ruimschoots lonen een systematisch onderzoek naar een en ander in te stellen. Wij stellen ons voor dit in deze studie te doen.

HOOFDSTUK I.

METHODE EN BRONNEN 1).

A. Methode.

Doel van deze studie is : een inzicht te verwerven in de karakterstructuur van Hieronymus van Stridon. Hiertoe is allereerst nodig, dat wij vaststellen, wat wij onder karakter verstaan, en vervolgens, dat wij bepalen, hoe wij het best tot de kennis daarvan kunnen komen.

Vele zijn de factoren, die meewerken om het karakter te vormen, in de eerste plaats, datgene wat de mens als erfenis van zijn ouders meekrijgt. Echter is de wetenschap nog niet zo ver gevorderd, dat zij kan uitmaken, welke de eigenschappen zijn, die de ouders hun boreling in de kiemcel meegeven. Evenmin kan men nauwkeurig berekenen, welke invloed het milieu op den mens heeft : voornamelijk gebeurtenissen gaan soms ongeacht voorbij, terwijl een vluchtige indruk, een woord, in het voorbijgaan gesproken, een mens voor het leven kunnen veranderen.

Hoe belangrijk deze factoren ook zijn voor de totstandkoming van het karakter, men kan hun waarde practisch niet narekenen. Toch kunnen wij op de volgende manier in het innerlijk van den mens doordringen.

Er liggen in ons een overvloed van ontwikkelingsmogelijkheden, waaruit eens het karakter opgebouwd zal worden. Dit geheel van mogelijkheden noemt men het aangeboren karakter. Nu is de vraag, hoe uit deze aanleg het eigenlijk karakter gevormd wordt. Wij redeneren aldus.

Het is met den mens zo, dat elk zich noodzakelijk een hoofddoel kiest, zij het de wetenschap, zij het zijn natie, zij het de lust, zij het God ; men heeft hier niet de keus, zoals Scheler zegt 2), om zo'n goed te hebben of niet te hebben, maar slechts om God of een afgod als zijn hoogste goed te vereren. Iedere keuze van een goed heeft tot gevolg, dat men meteen een systeem van bijbehorende goederen begeert. Wie lust als levensdoel heeft, houdt ook van de middelen, die de

1) Bijzondere dank wil ik hier brengen aan Prof. Dr Th. Rutten te Nijmegen, voor de hulp, die hij mij bij de samenstelling van dit hoofdstuk en anderszins verleende.

2) Vom Ewigen im Menschen I p. 561 v. Es besteht keine Wahl, ein solches [absolutes] Gut zu haben oder nicht zu haben. Es besteht nur die Wahl, in seiner Absolutsphäre Gott, d. h. das dem religiösen Akt angemessene Gut zu haben oder einen Götzen.

lust mogelijk maken ; bemint men God, dan moet men Gods wet onderhouden.

Een tweede gevolg is, dat zo'n gekozen goed ons enerzijds met zichzelf verrijkt, maar van de andere kant een afkeer ingeeft tegen al wat het bezit van dat goed zou kunnen verminderen, in twijfel stellen of zelfs verhinderen ; als men de boete als een goed beschouwt, zal men de weeldezucht verfoeien ; ziet men zijn hoogste vreugde in wellust, dan zal men het verstorven leven als waanzin verachten. Elke keuze legt dus een dwang op, stelt grenzen, zolang men zich aan die keuze houdt. Wie bijvoorbeeld in den Bosch is, heeft de vrijheid naar Breda te gaan of naar Utrecht ; eenmaal de richting Utrecht gekozen, moet men Breda opgeven. Men kan hier niet anders dan ofwel het gestelde doel laten varen en op zijn vrijheid teruggrijpen, ofwel zich door het gekozen doelwit de mogelijke wegen laten bepalen. Voorwaarde voor onze vrijheid is, dat wij niet alles kunnen bereiken, waartoe wij krachtens aanleg in staat zijn. Eens moeten wij kiezen, kiezen wij allen. Een goed, waaraan een persoon zich gevangen geeft, heeft zomede invloed op hem ; het brengt een voltooiing in hem teweeg, waardoor een tot nog toe bestaande ontvankelijkheid in hem tot een feitelijkheid wordt aangevuld.

Dat nagestreefde goed stelt een grens, geeft een richting aan den mens, het actueert hem, zodat deze op een zelfde manier dezelfde dingen gaat liefhebben en afwijzen. Zijn streven wordt een bepaald gericht streven, door zijn object geboeid, dat maar een beperkte hoeveelheid ontwikkelingsmogelijkheden, in den mens door de natuur neergelegd, tot ontplooiing laat komen.

Die vaste manier van zich tegenover de dingen te gedragen, die **constante waarderingsrichting**, waardoor de innerlijke aard een bepaalde vorm krijgt, noemen wij het verworven of eigenlijk karakter. Deze plooi had heel anders kunnen zijn en daarom is zij juist gevolg van de vrije wil. Is deze plooi niet aanwezig, wil iemand vandaag het een en morgen iets anders, dan blijkt daaruit, dat de constante waarderingsrichting van zo'n persoon onzeker, onvast is, en kan men besluiten, dat het karakter van zo iemand is : er nog geen te hebben. Waarderen, zus of zo, aanvaarden en afwijzen, in woord en in daad, dat is dus de vorm, waaronder het karakter zich openbaart.

Om een karakter te bestuderen, moet men diensvolgens nagaan, hoe de persoon in kwestie constant waardeert, of hij hoofdzakelijk gunstige dan wel ongunstige dingen opmerkt, of hij zich vooral hecht aan wat hem een waarde, of zich afgestoten voelt door wat hem een „onwaarde” lijkt. Het zal immers een mens beter doen kennen, als duidelijk is, dat hij eerder de prettige kant der dingen hoogschat dan het onaangename ervan afwijst ; of dat hij tussen de twee blijft hangen en niet weet, hoe te beslissen ; of dat hij vandaag goed en morgen ongunstig over een zelfde ding in het zelfde verband oordeelt.

Vervolgens is van nog groter gewicht, te weten, welke dingen een mens najaagt, want het zijn immers juist zijn gekozen voorwerpen,

welke hem de constante waarderingsrichting opleggen. Nu zou men kunnen opwerpen : maar hoe is het doenlijk, daardoor enig geordend inzicht in iemands karakter te krijgen, wat begeert men per dag zoal niet ?

Hiertegen kan men opmerken, dat wie een ding begeert, alle dingen van dezelfde soort eo ipso liefheeft ; en omgekeerd : wie één zaak verwerpt, verwerpt het soortgelijke ; wie zijn zinnen zet op kapitaal, is blij met iedere toename van zijn vermogen ; de rechtvaardige wijst alle onrecht af.

Bovendien staat ieder begeren van den mens in een inwendige samenhang met een kennen. *Nihil volitum, nisi cognitum*. Al wat wij met ons kennen of kenvermogen waarnemen, is zo geordend, dat wij het op reële gronden kunnen verdelen in klassen en soorten, bijgevolg is dit ook het geval met al wat onder noodzakelijke voorlichting van ons kenvermogen, ons begeervermogen aantrekt of afstoot. Er moet dus een systeem te vinden zijn, waarin de dingen, die het menselijk begeervermogen gaande maken, onder te brengen zijn. De enige weg om het individuele te leren kennen, gaat over het algemene ; om den individuelen mens te leren verstaan, moet men dus de terreinen van belangstelling zien te ontdekken, die voor de mensheid in het algemeen gelden. De vaste oriëntatie van den mens naar een of meer van die terreinen, de schakering van meer en minder in zijn belangstelling, zal dus zijn karakter kenbaar maken. Deze terreinen zijn : het biologische, het materiële, het culturele, eigen persoon en leven, het sociale, het zedelijke en het godsdienstige. Het zal een groot verschil uitmaken, of iemand zijn idee bij voorkeur op geld zet of eerder op wetenschap of op godsdienst. Elk prent immers als wilsubject zijn merk in dengene, die het nastreeft. Maar zal het resultaat van zo'n onderzoek niet te eenvormig blijken, zodat b.v. ieder, die het religieuze leven als hoogste doel kiest, precies hetzelfde karakter zal blijken te bezitten ? Dit is niet het geval : want, om in het religieuze te blijven, al wat goed is, mag de mens nastreven ; door God wordt hem daarbij slechts een maaat opgelegd in het begeren en afwijzen, meer niet. Men kan b.v. God volmaakt dienen als priester, leek of kloosterling, en dit weer in duizenderlei functies. De ene materialist zal vooral sociale welvaart waarderen, een ander meer voor kunst voelen. Zo heeft ieder mens in zijn begeren een heel eigen orde van dingen.

De waardering komt in verschillende vormen tot uiting. Boven merken wij op, dat voorliefde voor één ding bij den mens steeds verwaarlozing of zelfs afkeer van andere zaken meebrengt. Liefde nu is de wezensdaad van de wil, zij kan onder vele vormen optreden. Zo kan men tegenzin voelen voor iets, omdat men zijn tegendeel liefheeft. Men kan afkeer hebben van drankzucht, van ontrouw, van onrecht, omdat zij ingaan tegen dingen, die men waardeert. Het verlangen is slechts de liefde, die zich uitstrekt tot het goed, dat zij niet bezit, zoals de vreugde de liefde is, die zich hecht aan het goed, dat zij verwierf.

De droefheid is de liefde, die zich afwendt van het kwaad, dat haar belet te bezitten, wat zij liefheeft. Liefde is de onversaagdheid, die het hoogste aandurft om het beminde voorwerp haar eigen te kunnen noemen.

De vrees is de liefde, die doordat zij zich bedreigd voelt te verliezen wat zij zoekt, in verwarring komt. In de hoop vleit weer de liefde zich te zullen bezitten, wat zij hoogacht; de wanhoop daarentegen is de liefde, die terneergeslagen is, omdat zij zich van haar goed voor altijd beroofd ziet.

De toorn is ook een liefde, geprikkeld omdat men haar een goed wil ontnemen, en die zich inspant om het te verdedigen ¹⁾).

Dit zijn evenzovele waarderingsnuancen van het streefvermogen tegenover zijn object.

Er zijn echter twee soorten liefde; men kan n.l. onrechtvaardigheid vrezen, erom toornen in de geest, zonder lichamelijke aandoening, welke de hartstocht eigen is. Dit is geestelijke toorn, geestelijke vrees, bewegingen van de wil, want hun voorwerp is onstoffelijk en tot dit immaterieel object kan slechts een geestelijk streefvermogen betrekking hebben. Die toorn, die vrees zijn dan ook openbaringsvormen van de hogere, geestelijke liefde, die de wezensdaad is van de wil.

Maar er is ook een lager, een lichamenlijk streefvermogen, dat met een lagere, lichamenlijke liefde stuwt naar zijn object. Deze liefde toont evenveel nuancen als de hogere liefde, echter gaan deze strevingen of neigingen steeds gepaard met lichamenlijke ontroering. De uitingen dezer strevingen kunnen wij ook wilsdaden noemen in zooverre zij door de wil worden bevolen of niet weerhouden. Komt haar werking dus aan het licht, dan is de vrees, toorn enz., die tot uiting komt, vrees en toorn ook van de wil, die ze toelaat of beveelt ²⁾).

Een onderzoek naar de verhouding, waarin deze variaties der liefde optreden, zal evenals het bovengemelde het karakter onder een sterk licht stellen, daar het niet alleen van belang is te weten, of iemand geregeld afwijzend of aanvaardend tegenover bepaalde dingen staat, maar ook of hij dat doet met kalm waarden of met sterker behagen, met vrees of onversaagdheid, met droefheid of toorn.

Een onderzoek in deze geest over een langere periode en in verschillende tijden van iemands leven gedaan, zal een bevredigende en betrouwbare kijk op het karakter kunnen geven, omdat daardoor de constante waarderingsrichting, haar groei of haar wisseling gekend worden.

Om practisch dit onderzoek in te stellen is dus nodig, dat men zich op de hoogte stelt van de manier, waarop iemand in het algemeen de dingen waardeert, of hij m.a.w. meer de neiging heeft om

1) vgl. J. B. Bossuet. *Connaissance de Dieu et de soi-même* c. I n. 6 bij G. Sortais. *Traité de Philosophie* I p. 148 v.

2) Si. Thomae Aquinatis *Summa Theologiae* Ia IIae Q. XXIV art. 1. *Dicuntur autem voluntariae* [sc. *passiones animae*] — vel ex eo quod a voluntate imperantur — vel ex eo quod a voluntate non prohibentur.

de dingen te zien, die hij als een goed hoog heeft, of dat hij eerder afkeurt, wat hem tegenstaat; vervolgens tegenover welke dingen dit geschiedt, en tenslotte met welke variant van wilsuiking.

Leeft de persoon nog, die men wenst te bestuderen, of leven minstens zijn tijdgenoten nog, die hem gekend hebben, dan kan men zijn woorden, daden, geschriften en andere uitingen nagaan, die men van hemzelf of door anderen kent. Leeft de persoon niet meer, en zijn er geen getuigen over om van hem te verhalen, dan moet men zich met geschriften van of over hem tevreden stellen, of met vage tradities, in welk laatste geval het onderzoek wel zeer bemoeilijkt zal worden.

Hieronymus, dien wij ons voorstellen in dit werk te bestuderen, is nog alleen door zijn geschreven nalatenschap te benaderen, en wij verkeren in de gelukkige omstandigheid, brieven van hem te bezitten; brieven zijn met het dagboek en de belijdenissen, wel de meest persoonlijke geschriften, die men zich denken kan. Wij kozen deze dan ook als bron voor onze studie.

Men moet hierbij, gezien Hieronymus in dit deel van zijn oeuvre een literair genre beoefent, wel op zijn hoede zijn, niet als gemeende karakteruiting op te vatten, wat slechts stijlfiguren zijn.

Een zekere gewenning aan den auteur is daarom wel van node. Dan valt het echter ook mee. Hieronymus' brieven betuigen ofwel zijn vriendschap ofwel vechten zij onenigheden uit; dan geven zij onderricht in bijbelstof of lichten een geestelijk kind voor in het ascetisch leven. En meer dan eens legt hij een epitaphium op het graf van een gestorven vriend of vriendin. Om te huichelen, daar was Hieronymus de man niet naar; men moet dan ook zijn vriendschapsbetuigingen geloven, zolang men anderszins geen recht krijgt tot het tegendeel. De haat maakt scherpziende, en hoewel hij het vertoornd gemoed wel eens kan misleiden, de overdrijving van de boosheid van den vijand openbaart toch juist het opgezweept gevoel. Onderricht geven in een zaak, die hem heilig was en dan opzettelijk dwaalleer verkondigen ligt zover buiten Hieronymus' denkkring, dat men er niet eens op in hoeft te gaan; en waar gevraagd wordt om leiding in het geestelijke, boosaardig iemand misleiden, dat kan men van een heilige toch niet veronderstellen. Mocht Hieronymus' lof op een overledene al eens de trompet bezigen, dan drukt dat, wat zijn waarderingsrichting betreft, niet anders dan hooggestemde achting uit. In dit alles kan trouwens de toon van het geschrevene zelden bedriegen. Zo mag men dus de brieven van Sint Hieronymus als betrouwbaar materiaal voor de studie van zijn karakter aanvaarden. Wij hielden ons uitsluitend aan de epistulae in deze studie, daar deze een voldoende beeld geven van leven en persoonlijkheid van den heilige.

Wij willen aldus te werk gaan. Voor iedere karakteruiting, die wij ontmoeten, ook citaten, die Hieronymus tot zijn eigen woorden maakt, stellen wij vast, of zij een waardering ten goede of een afkeuring bevat, ofwel of de schrijver niet met zekerheid partij weet te kiezen;

dit laat in ieder geval zien, of de Kerkvader optimist, pessimist of een wankelmoedige twijfelaar genoemd moet worden. Wij zullen hieraan zien, of zijn karakter vast dit stigma vertoont, of het zich ontwikkelt of wijziget.

Als aanduiding plaatsen wij hiervoor boven een bepaalde groep van wilsuitingen de woorden : waarde, onwaarde ¹⁾ of : onzeker.

Wij hechten ook de nota „onwaarde” aan uitingen, die het lelijke op enig gebied afwijzen, hoewel zij juist Hieronymus' grote waardering voor het tegendeel van de verworpen ondeugd aan de dag brengen : het feit van zich constant meer of minder aan duistere zijden der dingen te storen legt een eigen trek van het karakter bloot.

Ten tweede trachten wij te onderkennen, op welk van boven-genoteerde terreinen een bepaalde karakteruiting betrekking heeft : zij het cultureel, biologisch of iets anders. Meermalen zal een zelfde uiting onder meerdere rubrieken thuis horen en een dienovereenkomstig aantal keren geciteerd moeten worden. Als b.v. Hieronymus verontwaardigd is over een moordaanslag, door iemand gepleegd, dan is dit eerstens een sociale uiting van afkeer, die hij tot een persóón richt, dus moet dit als zodanig aangetekend worden ; maar ook is de gewraakte daad een ethisch en een sociaal misdrijf, dus zal deze uiting ook onder de afdelingen : ethisch en algemeen-sociaal ondergebracht dienen te worden.

Alvorens onze opvatting van de verschillende terreinen uit te leggen, nog het volgende. Daar Hieronymus zich dikwijls uitlaat b.v. over gebrek aan beschaving of over daden in strijd met cultuur, godsdienst etc., werd het nodig, in de meeste rubrieken een onderverdeling te maken. De eerste wijst dan algemeen het terrein aan, dat de naam aanduidt, b.v. cultureel, ethisch ; en de tweede, alwat tegen de zaak, door die naam uitgedrukt, ingaat ; voor de afdeling : cultureel b.v. valt onder dit tweede lid : onbeschaafdheid, gebrek aan studiejver, taalslordigheid enz. Daar zo'n tweede hoofdje bijgevolg te zeer uiteenlopende dingen bestrijkt, konden wij die tweede afdeling niet zonder meer met oncultuur of zo iets benoemen, maar kozen willekeurig de aanduiding : Cultureel ², ethisch ² enz.

Het bereik der afzonderlijke terreinen leggen wij nu uit.

Als eerste terrein stellen wij het **vitaal-biologische**. Hier brengen wij onder alle uitingen, die het lichaam, de gezondheid, in het algemeen de lichamelijke gesteldheid raken.

Onder **biologisch** ² vallen die waarderingen, die betrekking hebben op een daad, een zaak of een feit, die de gezondheid schaden, ook : die gebrek aan of volkomen ontbreken van gezondheid of lichamelijke gaafheid of welgesteldheid betreffen, als waarderingen van ziekte, pijn, dood.

¹⁾ Dit lelijke, onnederlands klinkende woord drukt het beste mijn bedoeling uit, en het was mij niet mogelijk een betere term te vinden. Ik vraag mijn lezer excuus voor dit maaksel.

De tweede rubriek is die der **materiële** zaken, bevattende alle uitingen aangaande stoffelijke dingen als bezit, weelde, aangenaam leven, de wereld als beeld van weelde en genot enz.

Materieel 2 omvat waarderingen omtrent het ontbreken van materiële dingen, van comfort ; ook armoede enz.

Hierna volgt de afdeling **cultureel** ; deze betreft al wat beschaving aangaat, dus uitingen aangaande geestesvooruitgang, wetenschap, studie, lectuur, culturele arbeid, goede vormen, bezit van boeken.

Het tweede lid : **cultureel 2** vraagt naar de waarderingen over het tegendeel of de afwezigheid van dat alles : domheid, onbeschaafd optreden, warsheid tegenover geesteswerk, gemis van wetenschap en studie, gebrek aan goede vormen.

In de vierde afdeling plaatsen wij de uitingen van Hieronymus t.a.v. zijn **persoon en eigen individueel leven**.

Hierna alwat op **sociaal** gebied in aanmerking komt ; ten eerste de houding van Hieronymus tegenover anderen, die in drie groepen worden onderscheiden, n.l. familie, speciale personen en vreemden.

Onder speciale personen verstaan wij personen, met wie de briefschrijver in nadere betrekking staat, die hem meer interesseren, zij het als vriend of vijand, wier persoonlijk welzijn of niet-welzijn hem ter harte gaat als een waarde of een onwaarde.

Vreemden zijn hem : nader onbekenden, mensen, die hem verder afstaan of minder interesseren, wier persoonlijk welzijn hem niet zozeer bezighoudt.

Dit onderscheid moest wel gemaakt worden, daar het een kijk geeft op iemands karakter, of hij zich meer bijzonder met familieleden bemoeit, met vrienden omgaat, ofwel de brede wereld en historische figuren meer of minder in zijn belangstelling betreft.

Een verdere onderafdeling, die wij in deze rubriek moesten maken, is : de stellingname van Hieronymus tegenover het gedrag van anderen te zijnen opzichte, weer met de drie groepen van familie, speciale personen en vreemden. Het is van betekenis voor de kennis van iemands aard te weten, of hij zich meer receptief bekommert om wat anderen hem aandoen dan of hij actief zelf zijn houding tegenover anderen bepaalt.

Behalve deze uitingen kunnen er nog waarderingen zijn, die het sociale als zodanig betreffen. Trekt onzen heilige b.v. een daad aan als sociaal goed, komt hem het samenzijn, samenwerken, goed voor gaan, navolgen, vriendschap, hulpvaardigheid, naastenliefde voor als een waarde ofwel als een onwaarde, dan brengen wij die samen onder een aparte groep met de titel : algemeen.

Hiertegenover staat weer : **sociaal 2**, d.i. uitingen, die betrekking hebben op daden tegen de samenleving, als moord, diefstal, slecht voorbeeld, kwaadspreken, gemis van omgang.

Een eigenaardige groep duiden wij aan met „**sociaal-algemeen**”, voor alle uitingen, die uit **hoger motief** zich keren tegen omgang en leven in de wereld ; pendant hiervan is „**sociaal 2**”, onder welke titel

wij bijeenbrengen alle waarderingen van Hieronymus, die het afgezonderd leven, het verlaten van de wereld voorstaan, ook uit hoger beschouwing.

Waarderingen over zedelijkheid brengen wij onder de titel **ethisch**, waartegenover **ethisch**² past.

In de **religieuze** groep tenslotte hebben wij ook een ruimere classificering.

Eerst het hoofdje : God ; voor uitingen t.o.v. God of tegenover daden, in gunstige stemming ten aanzien van God gesteld ; ook waarderingen tegenover de hemel, zijnde het genieten van God, horen hier onder.

Vervolgens vakjes voor de drie goddelijke Personen. Het zal n.l. interesseren te weten, of de abt van Bethlehem theocentrisch of christocentrisch was, of hij meer of minder uitgesproken devotie had voor God den Vader en den H. Geest.

Uitingen tegenover engelen en tegenover goede daden, ten aanzien van engelen gesteld, vinden hier ook haar plaats. Stellingname tegenover het religieuze, tegenover religieus goede daden in het algemeen, zonder betrekking tot God, goddelijke Personen of goede geesten wordt telkens ondergebracht onder de kop : algemeen.

Onder de betiteling **religieus**² ordenen wij de uitingen aangaande boze daden tegenover God, goddelijke Personen of goede geesten, stellingname tegenover boze geesten en tegenover religieuze wandaden als ongodsdienstigheid, godslastering, verwaarlozing van gebed etc. Daar handelingen jegens goddelijke Personen uiteraard godsdienstige of ongodsdienstige daden zijn, behoeven deze niet opnieuw aangehaald te worden onder de kop : algemeen-religieus of algemeen-religieus². Dit in tegenstelling met het sociale.

De verschillende vormen, waaronder de wil zich naar objecten kan keren, respectievelijk zich ervan afwenden, werden boven reeds gesignaleerd.

Al naar gelang er een uiting van afkeer, toorn enz. tegenover een persoon of zaak geconstateerd wordt, brengen wij deze onder bij het betreffende terrein. De meest eenvoudige uiting van de liefde noemen wij **genegenheid**.

Hieronder verstaan wij een eenvoudig goedvinden, kalm vóór-iets-zijn, ervan houden. — Genegenheid tot een ding is oorzaak, dat men voor zijn tegendeel een zekere wrevel of tegenzin gevoelt. Deze **tegenzin** is een gevoel van onbehagen tegenover een object, dat men aanvoelt als tegenwerkend of schadelijk. Alle uitingen, die een eenvoudige tegenzin uitdrukken, een tegen-iets-zijn, een afkeuren, brengen wij onder dit hoofd samen. **Behagen** of **blijdschap** is een sterker ervaring dan het gewoon voor-iets-zijn, het is een gevoel van rust en van opgetogenheid in het bewustzijn van een verworven goed. Gemis van een goed veroorzaakt **droefheid**.

Het goed, in zover het afwezig is, lokt de wil tot zich en veroorzaakt het **verlangen**. Onder deze titel verenigen wij de wensen, die Hiero-

nymus uitdrukt tegenover een persoon of zaak, het verlangen, dat hij uitspreekt naar de tegenwoordigheid van iemand of iets, naar daden, naar iemands eer of welvaren. Staat echter 'een persoon of zaak tegen, dan keert de wil er zich met **afkeer** van af, **vlucht** ervoor.

Strekt verlangen zich uit naar een toekomstig goed in het algemeen, een andere beweging van het streefvermogen is gericht naar het toekomstige, dat moeilijk te bereiken is, maar toch binnen de grenzen van het mogelijke ligt, deze streving noemen wij **hoop**. Wordt de moeilijkheid om het goed te bereiken te groot gevonden, zodat de mens het opgeeft, dan spreekt men van **wanhoop**. Als de te overwinnen moeilijkheid zeer groot is en de hoop haar te boven te komen heftig wordt, dan volgt daaruit de **onversaagdheid**. Het is dus een onwaarde, die zij aanvalt. Het daarbij beoogde goed der overwinning is object van de hoop.

Droefheid wordt gevoeld aangaande tegenwoordig kwaad, wordt echter een onheil in de toekomst voorzien en ervaart men het als moeilijk te trotseren, dan ondervindt men er **vrees** voor.

Droefheid om een aangedaan leed met het verlangen en de hoop om zich te wreken bewerken samen de beweging van de **toorn**. Toorn ontstaat dus uit tegengestelde gevoelens, n.l. uit verlangen, dat een goed beoogt en droefheid, die een kwaad tot voorwerp heeft; daarom heeft toorn geen tegengestelde streving. Het is duidelijk, dat kwaad de diepste stuwkracht van toorn is. Uitingen van toorn zijn aan krasheid van termen, aan zinsbeweging etc. te kennen ¹⁾.

Onder deze wilsuitingen kan men alle strevingen van den mens onderbrengen. De angst, de onrust, de bezorgdheid zijn evenzovele vormen van vrees. Schaamte is een schakering van droefheid, bewondering van behagen, jaloersheid is een nuance van tegenzin. En zo kan men doorgaan.

De resultaten van ons onderzoek zijn een serie getallen, maar deze getallen zullen, naast elkaar geplaatst, een genuanceerd beeld geven van de figuur van Hieronymus. Het gaat er niet om, te kunnen zeggen: Het motief toorn komt vijftien maal voor en dat van droefheid zestien maal, dús Hieronymus' karakter was meer tot droefheid dan tot toorn geneigd. Neen, dat ware te mathematisch handelen met uitingen van de ziel, dat ware een poging om het leven te vangen in een optelsom. Staat echter een doorlopend overwicht van een of meerdere terreinen van belangstelling tegenover veel minder beklemtonde andere, komen bepaalde wilsvariëaties als toorn of vrees over langere tijd relatief meer of minder voor dan andere uitingen, dan kan men zeggen, dat, gezien deze verhoudingen, de persoon in kwestie

1) Bij het afzonderlijk behandelen der brieven houden wij ons voor het aanhaken van teksten aan de volgende regels: onbelangrijke uitspraken worden niet geciteerd, belangrijke in niet groter aantal dan twintig; dezelfde tekst wordt niet vaker dan eenmaal aangehaald; voor niet geciteerde teksten wordt alleen naar hun plaats bij Hilberg verwezen. Als belangrijk geldt wat door vorm of inhoud of beide bijzonder licht werpt op het karakter van Hieronymus.

casu quo meer sociaal enz. georiënteerd blijkt te zijn, meer toornig dan vreesachtig enz. Men kan door deze werkwijze ook constateren, of er een verandering, groei, ontwikkeling of teruggang in een karakter zit. Niet getallen dus, maar verhoudingen van getallen geven hier de doorslag.

De methode van den linguïst is geen andere. Hij onderzoekt ook de frequentie, waarin bepaalde grammaticale, syntactische of semasiologische verschijnselen optreden, en beoordeelt, juist naar de verhouding van de keren, dat onderscheiden groepen verschijnselen voorkomen, de wetmatigheid ervan in een bepaalde periode der taalontwikkeling. Dit is een erkend wetenschappelijk procédé, en taal is toch ook een zielkundig verschijnsel.

Eindelijk heeft onze werkwijze dit voordeel, dat wij precies hetzelfde materiaal gebruiken als personen, die meer beschrijvend te werk gaan, maar dat wij bovendien zeker zijn elk gegeven te benutten en dat wij, door ons te binden aan een systeem, ons vrijwaren voor subjectieve interpretatie.

B. De bronnen.

Buiten de werken van Hieronymus zelf zijn er weinig eigenlijke bronnen voor de kennis van het karakter van dezen heilige. Bron immers zijn alleen onmiddellijke tijdgenoten of mensen, die nog de onvervalste faam van den behandelden persoon hebben kunnen opvangen. Van Augustinus komen hier slechts in aanmerking enkele brieven, die hij met Hieronymus wisselde over exegetische kwesties, en hier en daar een losse opmerking.

Van Rufinus bleef ons een verweerschrift tegen Hieronymus ¹⁾, dus ook al geen gunstig document om een juist beeld van den tegenstander te geven.

Palladius, verdacht van Origenisme en als zodanig tegenpartij van Hieronymus, is geen onbevooroordeeld berichtgever.

In zijn dialogen geeft Sulpicius Severus een belangrijke karakteristiek van den noesten strijder Hieronymus, maar deze enkele passus is nu juist geen rijke bron, om er een enigszins bevredigende kennis van diens karakter uit te putten.

Wat daarna tot aan Erasmus over Hieronymus verscheen, is te weinig zeggend, of, wegens de mateloze ophemeling van zijn persoon, onbruikbaar.

Blijven dus als voorname en practisch enige bron Hieronymus' eigen werken, en hiervan benutten wij voor de eigenlijke studie, in ons boek ondernomen, alleen de brieven. Deze leveren ten-volle-toereikend materiaal voor ons doel.

Immers de werken van dezen schrijver zijn exegetisch, biographisch, historisch of polemisch, en al deze groepen en meer vinden we in de

1) Rufini Apologia contra Hieronymum PL XXI 541—624.

brieven terug : zowel het wetenschappelijk epistel als de troostbrief, het biographisch epitaphium naast strijdbrieven en verweerschriften, beleefdheidsbriefjes, individuele aanvallen, — zelfs stijloefeningen (Ep. I en CXVII) — zakenbrieven en antwoorden op exegetische moeilijkheden zijn aanwezig, en dit voor verschillende genres over verschillende perioden van zijn leven. In de uitgave, die M. Hilberg van de brieven bezorgde ¹⁾, zijn er 154 bijeen gebracht, waarvan 122 van Hieronymus zelf, n.l. 69 familiale brieven en 53 tractaten in briefvorm of libelli, zoals Hieronymus ze zelf noemt, de overige 32 zijn brieven van correspondenten van den heilige, of geschriften, die ten nauwste tot den persoon of het werk of de uitlatingen van Hieronymus in betrekking staan.

Het is een gelukkige omstandigheid, dat wij brieven kunnen benutten; niets kan immers beter dan deze het karakter openbaren van iemand, aangaande wien zo goed als geen andere dan persoonlijke getuigenissen over zijn.

De brieven, die, zoals gezegd, in het Corpus Vindobonense zijn uitgegeven, citeer ik met nummer, alinea, deel, pagina en regel; waar ik de brieven in het bijzonder behandel, meen ik te mogen volstaan met een nieuw deel van het Corpus alleen bij zijn begin aan te kondigen. De plaats van iedere text, die voor ons doel in aanmerking komt, duiden wij gewoonlijk aan met drie cijfers b.v. 3 : 230, 16 ; het eerste verwijst naar het nummer of de alinea, het tweede naar de pagina en het derde naar de regel van de editie van Hilberg. Staan er twee cijfers, b.v. 79, 3 dan is het eerste de pagina, het tweede de regel. Dit laatste geval komt slechts voor bij kleine brieven, die uit niet meer dan één alinea bestaan.

Voor de andere werken van den Kerkvader, die nog niet in het Corpus Vindobonense verschenen, meen ik mij te mogen houden aan de gebruikelijke wijze van aanhalen, n.l. het werk, met aanduiding van het deel van de uitgave der Patres Latini van Migne, en aangifte van kolom en letter voor de plaats in het afzonderlijke werk.

1) M. Hilberg. Hieronymi Stridonensis Epistulae. C(orpus) S(criptorum) E(cclesiasticorum) L(atinorum) LIV—LVI Vindobonae 1910, 1912, 1918. Wij duiden dit werk verder aan met H I, II, III.

HOOFDSTUK II.

MILIEU, OPVOEDING, ERFELIJKE FACTOREN.

Plaatselijke en sociale omgeving, tijdsomstandigheden, lichamelijke gesteldheid, aanleg en opvoeding zijn de belangrijkste factoren voor de vorming van een karakter, immers juist van de omstandigheden, waarin de ontwikkeling ener persoonlijkheid plaats heeft, hangt het af, of de ene of een andere groep van mogelijkheden in haar tot ont-plooiing komt. Een woord over elk past aan het begin van deze studie.

A. Geboortestreek.

De geboorteplaats van Hieronymus was Stridon, een versterkt vlek (oppidum) in Dalmatië, welks ligging door hem zelf wordt aange-wezen, als hij het een *confinium*, dat is een hoek, een ontmoetingspunt noemt tussen Dalmatië en Pannonië ¹⁾; *confinium* betekent in de regel : een ontmoetingspunt van twee landen met een derde ²⁾; gezien nu Stri-don dicht bij Aquileia lag, kunnen wij het precies situeren daar, waar ge-noemde twee romeinse provincies in één punt samentreffen met de Oostgrens van het eigenlijke Italië.

Een interessant gegeven, waaruit Vallarsj met enig recht concludeert, dat Hieronymus zowel Pannoniër, Dalmatiër als Italiër geweest zou zijn ³⁾.

De Grieken koloniseerden vroeg in deze streek, en in de Illyrische oorlogen (223/2 v. Chr.) was zij een twistappel tussen Rome en Mace-donië, — want Dalmatië was rijk en voorspoedig, — maar onder Augustus was nog slechts de kust romeinse invloedssfeer. Diocletianus was Dal-matiër; zoals deze nu als keizer van „Rome” Germaan bleef, wil men ook in Hieronymus germaanse rastrekken onderkennen.

Pichon noemt Dalmatië een jong land, nog niet verwekelijkt door de beschaving zoals de oudere provincies van het binnenrijk; de voort-durende bedreiging der barbaren, waaronder men leefde, was in staat de geesten zowel als de lichamen te stalen; daarom leverde deze streek in de derde en vierde eeuw aan het romeinse rijk zijn meest verwoede verdedigers; zo is Hieronymus in de strijd der ideeën een hard en verbeterd soldaat.

1) De Viris Illustribus c. XXIII : Hieronymus, natus patre Eusebio, oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque *confinium* fuit.

2) vgl. F. Cavallera. Saint Jérôme. I 2 p. 67—72.

3) Sancti Hieronymi Vita I 1 PL XXII 8 : Ita et Pannonius et Dalmata, verius fortasse etiam Italus.

Vergeleken met Ambrosius, die de wijze tradities der latijnse aristocratie zo trouw bewaart, verschijnt Hieronymus als de barbaarse onstuimigheid naast het Romeinse evenwicht 1).

Of de familie van Hieronymus inheems of van elders afkomstig was, staat echter niet vast; en al meent Paul Monceaux 2), dat de naam van den Kerkvader, Hieronymus, en die van zijn vader, Eusebius, zouden wijzen op Griekse origine, het argument staat te zeer alleen, om klemmend te worden. Wat er van zij, Hieronymus is niet gunstig in zijn oordeel over zijn vaderland. Hij verwijt zijn medeburgers boersheid, geneigdheid tot materieel genot en achting enkel voor aards goed 3).

B. Familie.

Zijn familie schijnt in alle opzichten boven dit peil uit te komen. Eerstens was zij Christen; Hieronymus noemt zich „Christen uit Christen-ouders geboren“ 4), en in zijn twee en tachtigste brief beroemt hij er zich op „als met Katholieke melk gevoed te zijn“ 5).

Zijn ouders waren zeer goed gesitueerd; zij konden het er goed van nemen 6), talrijke slaven houden 7), en hadden voorname relaties, want Hieronymus vermeldt, dat hij was opgevoed met den schatrijken en deftigen Bonosus 8). Zij konden hun kinderen door voedsters laten verzorgen, oppassen door paedagogi 9), en door huisleraren laten onderrichten 10).

Hun goederen waren, zelfs na de verwoesting door de Gothen, nog zoveel waard, dat het later nog de moeite loonde, dat hun zoon Paulinianus de reis vanuit Palestina en terug maakte, om ze te verkopen ten bate van kloosters en hospitium in Bethlehém 11). Ook kreeg Hieronymus een eerste klas opleiding.

1) vgl. René Pichon. *Hommes et choses de l'ancienne Rome*. p. 239.

2) Paul Monceaux. *Saint Jérôme, sa jeunesse*. p. 4.

3) Ep. VII H I p. 29, 21—22: *In mea patria, rusticitatis vernacula, deum venter est et de die vivitur, sanctorum est ille, qui ditior est.*

4) Praefatio in Iob PL XXVIII 1082 B: *Ego christianus, de parentibus christianis natus.*

5) Ep. LXXXII 2 H II p. 109, 8—10: *nos.. ab ipsis, ut ita dicam, incunabulis, catholico sumus lacte nutriti.*

6) Ep. XXII 30 H I p. 189, 9—11: *Cum.. domo, et.. consuetudine lautioris cibi, propter caelorum me regna castrasse.*

7) *Apologia adversus libros Rufini* I 30 PL XXIII 422 A: *Memini me puerum cursitasse per cellulas servulorum.*

8) Ep. III 4 H I p. 15, 10—17: *Bonosus...., cui opes adfatim, dignitas adprime inter aequales.*

9) Ep. III 5 H I p. 17, 11—15: *Scis ipse [Christe].. ut idem nos [sc. Hieronymus et Bonosus] nutricum sinus, idem complexus fovierint balulorum.*

10) *Apologia adv. libros Rufini* I 30 PL XXIII 422 A: *Memini me puerum.. ad Orbilius [een algemene naam voor schoolvos] saevientem de aviae sine tractum esse captivum.*

11) Ep. LXVI 14 H I p. 665, 9—11: *compulsi sumus fratrem Paulinianum ad patriam mittere, ut semirutas villulas, quae barbarorum effugerunt manus, et parentum communium cineres venderet.*

Over de onderscheiden familieleden is ons verder niet veel bekend. Zijn moeder vermeldt Hieronymus nergens, zijn vader in het voorbijgaan, en minder om hemzelf ¹⁾; vaker vernemen wij iets omtrent zijn broer Paulinianus ²⁾ en een zuster ³⁾. Aan zijn grootmoeder bewaart hij aangename herinneringen ⁴⁾; nog is ons uit zijn correspondentie een tante bekend, Castorina geheten, met wie hij onenigheid heeft gehad ⁵⁾.

Het blijkt dus, dat Hieronymus, zo niet in weelde dan toch in ruime welstand groot kwam. Zijn gevoel van aisance en van superioriteit waren erfstukken, die hem levenslang bijbleven.

C. Tijd.

Stond de wieg van Hieronymus op een grensgebied tussen de oude romeinse wereld en het levenskrachtige, jonge Germanje, hij werd ook wat het politieke en kulturele tijdsbeeld betreft „op een kentering der tijden geboren”. Onze heilige kwam ter wereld in het midden van de vierde eeuw, waarschijnlijk in het jaar 347 ⁶⁾, in een tijdsgewricht, dat omsloten wordt door de twee namen : Diocletianus en Alaric, dat is de eeuw, waarin de ontwikkelingscurve verloopt van intensieve germanisering van het romeinse rijk tot volslagen verplettering door de Germanen. Een tijd van woeling en omschakeling op alle gebied, beslissend voor de volgende eeuwen. „In de twintig jaren van Diocletianus’ regering is het Rijk meer veranderd dan in de drie voorgaande eeuwen”, zegt Seeck ⁷⁾.

Leest men de werken van tijdgenoten als bijvoorbeeld Symmachus ⁸⁾, dan krijgt men het beeld voor zich van een maatschappij, trots op haar beschaving, fier op haar verleden, bezorgd om haar toekomst, die stap voor stap de rand van de afgrond nadert, zonder te merken, dat zij er in gaat vallen. Er hing een gevoel van naderende ondergang over het romeinse Imperium, en dit gevoel werd bij de christenen tot zekerheid ⁹⁾. Terecht, want de toestand der publieke financiën was ellendig en had een drukkend belastingsysteem tot gevolg. Doordat de betere standen de openbare functies vluchtten, ging een omkoopbare beambtenklik een staat in de staat vormen, waaruit herhaaldelijk usurpatoren oprezen, zodat de keizer dikwijls niet meer was, dan een

1) Zie p. 21 n. 1.

2) b.v. Apol. adv. libr. Ruf. III 22 PL XXIII 473 B; de opdracht van de vertaling van een tractaat van Didymus PL XXIII 101—103; Contra Johannem Hierosolymitanum X PL XXIII 363 A; Ep. LXXXII 8 H II p. 114, 14 etc.

3) Ep. VI 2 H I p. 25, 7—17; Ep. XXII 30 H I p. 189, 9.

4) Zie p. 22 n. 10.

5) Ep. XIII ad Castorinam materteram H I p. 42—44.

6) F. Cavallera. Op. cit. II p. 3—12.

7) O. Seeck. Geschichte des Untergangs der antiken Welt. I p. 9.

8) vgl. Gaston Boissier. La Fin du Paganisme. II p. 194.

9) vgl. Hieronymus. Ep. LX 16 H I p. 571, 4; Romanus orbis ruit.; Orosius. Historia adversus Paganos VI CSEL V p. 14, 17: vastissima ruina.

instrument in de hand van zijn ambtenaren. Het verdwijnen van de militaire geest onder de eigenlijke burgers, waarover reeds op het einde van de Republiek en onder het Principaat werd geklaagd, werd erger, naarmate het zelfbewustzijn van den vrijen civis romanus teloor ging.

Het leger, reeds voor het grootste deel uit „barbaren” samengesteld, was verzwakt en niet meer bij machte de grenzen te beschutten. Daarbij kwam de ontvolking der provincies, waardoor recrutering van verse strijdkrachten stilaan onmogelijk werd. Deze feiten brachten het Rijk in het uiterste levensgevaar en waren symptomen van het aanstaande einde. De door deze verwarring losgeslagen politieke driften vonden in de meestal heftig gevoerde geloofsstrijd een welkom ontmoetingsterrein.

Hiernaast was er een tasten en zoeken naar nieuwe vormen, en vandaar een teugelloos heersen der theorie, een onbekommerd kaatsen met al het bestaande, een drift om te experimenteren op alle gebieden van het staatsleven, een opstapeling van diep ingrijpende en elkaar weer opheffende wetten en bepalingen, zodat de vierde eeuw het aanzien vertoont van een chaos, waarin een oude wereld ondergaat en een nieuwe zich vormt.

De fin-de-siècle-stemming, die wij ook bij Hieronymus kunnen aanvoelen, wordt nog beklemtoond, als wij de gigantenstrijd volgen, waarvan het resultaat was : de overwinning van Constantijn, die in zijn vanen het teken van de nieuwe wereld schreef. Een beslissende stap moet het heten, dat deze keizer het Christendom en met name de kerkelijke Hierarchie in het Rijk inschakelde, een daad met de verst strekkende gevolgen voor heel de latere geschiedenis, voor de Staat, maar niet minder voor de Kerk zelf. Dat bracht mee een groeiende invloed op de loop der gebeurtenissen, een steeds groter toeloop van bekeerlingen, een zich steeds breder oriënteren harer leden.

Maar niet minder gevaren bracht deze plotselinge weelde : de vrijheid werd vaak tot overmoed ; de losser beweging leidde soms tot lichter zeden, in de twee en twintigste brief van Hieronymus zo meedogenloos gehekeld ; de neiging om zich ook wetenschappelijk op peil te brengen, had als gevaar een te diep doordringen in en overhellen naar heidense leer, met als droevig gevolg de ketterijen — het is de eeuw der eerste algemene concilies — waarvan het Arianisme de hele vierde eeuw vervuld heeft. Het verdwijnen der vervolgingen had als begrijpelijk gevolg een algemene verademing en hier en daar merkbare verslapping.

Dat de keizer christen was leidde vaak tot schijnbekering uit baantjespolitiek — men noemt hier graag Ausonius — hetgeen allerlei ongewenste elementen de Kerk binnenbracht ; de hoop op waardigheden leidde al eens tot schijngodsvrucht, en, waar de keizer zijn beschermende hand over de Kerk uitgestrekt hield, ging deze hand wel eens te zwaar wegen, en vertoonden de eerste christen-keizers reeds de allures van den Caesaropapist. Athanasius' leed en de verbanning van

paus Siricius (356—358) heeft Hieronymus als knaap en jong student meegemaakt, gelijk hij als leerling der grammatica de waarde der klassieke studiën heeft leren schatten bij de harde bepalingen van Julianus (362); hoe wankel de positie der Kerk nog was, begreep hij, toen zijn vriend Rufinus als jongeman onder Valens kerker en boeien moest verduren om zijn orthodoxie.

Die vreemde wereld, op de overgang tussen heidendom en christendom, tussen de Oudheid en de Middeleeuwen, met zoveel tegenstellingen, bottende krachten en grote gevaren, bood aan velerlei talenten hun kans; het werd dan ook de bloeitijd der christelijke letterkunde, de eeuw van de grote Kerkvaders, onder welke Hieronymus niet de geringste was. Hij begreep zijn tijd, en in de overtuiging, dat in het christendom de redding lag, wierp hij zich op als leraar der katholieke gezindheid, waardoor hij bij het volk de titel van Doctor Maximus verdiende. Zijn „*De Viris Illustribus*” is de eerste christelijke literatuur-geschiedenis in latijnse taal, hij leidde met zijn charmante kluizenaars-biographiën de hagiographie in de latijnse letterkunde binnen ¹⁾, en zijn Kroniek, waarin hij de feiten der wereldhistorie rond de cardo der Verlossing groepeerde, is, bij verlies der oorspronkelijke bronnen, de kanonieke chronologie der Oudheid geworden.

Als „de grootste polyhistor van zijn tijd” ²⁾ was hij terdege uitgerust voor zijn taak. Hieronymus, de eerste Westerling, die Hebreeuws kende en daarom als trilinguis befaamd, was als zodanig de onschatbare schakel tussen Oost en West, juist op het ogenblik, toen het Oosten voorgoed ging breken met de Kerk van Rome.

Als kenner der drie talen, latijn, grieks en hebreeuws, om zijn taalkundige en philologische wetenschap, zijn redenaarsgaven, zijn dichtertlijk gemoed en geleerdheid, en om zijn kennis van het Oosten, was Hieronymus ook de man, die door de Voorzienigheid leek uitgekozen om de Bijbelvertaling, de nog altijd gebruikte Vulgata, te ondernemen. Hij wist door zijn ervaring met Arianen en Eutychianen wel voldoende, dat de ketterijen dikwijls voortvloeien uit een verkeerd vertaalde of slecht verklaarde tekst.

Maar was Hieronymus in zijn tijd de promotor der gewijde wetenschap, men mag hem met een andere gloriëtitel eren als : den vader van het westerse monachisme. Putte en openbaarde de Kerk haar kracht vroeger in het martelaarschap, nu beschouwde Hieronymus het ascetisch leven als de opvolger en voortzetter daarvan. Zijn ideaal ligt zuiver uitgedrukt in de slagzin, waarin hij zeide, dat wie de studie der heilige Schrift lief heeft, geen vleselijk kwaad zal najagen ³⁾.

Wetenschap met strenge deugd, ascese met charme d'esprit, boete

1) Sancti Hieronymi vita sancti Pauli primi eremitae. PL XXIII 17—28; Vita sancti Hilarionis eremitae. ib. 29—52; Vita Malchi monachi captivi. ib. 53—60.

2) Otto Bardenhewer. Geschichte der Altchristlichen Literatur. III p. 651.

3) Ep. CXXV II H III p. 130, 3—4 : Ama scientiam scripturarum et carnis vitia non amabis.

samen met kultuur, dat is zijn program en hierin vindt men tevens het eenheidsbeginsel van de verschillende vormen zijner activiteit. Enige grote ideeën beheersen n.l. zijn leven; strijdt hier iets mee, dan is zijn vuur onblusbaar, zijn hartstocht niet te temmen, dan kan hij vriendschappen breken, verering omzetten in felle haat. Daarom kon hij tegenover den eens aanbeden Origenes tot rauwe verkettering komen; Origenes vertrouwde te veel op de morele kracht van de menselijke natuur, op de overtuiging van wier zwakheid het ascetisme juist is gebouwd. Het hele leven van Hieronymus cirkelde rond dit ene idee: het monachisme, waar de bijbelstudie een onderdeel, steun of aanvulling van was. En zo bestrijdt de abt van Bethlehem later het Pelagianisme als een uitvloeisel van de quietistische mentaliteit van Origenes. Zijn gewijzigde houding tegenover dezen was dus geen wispelturigheid, gelijk Rufinus hem verweet, maar slechts een uiting van zijn hartstochtelijke gehechtheid aan zijn ascetisch ideaal.

Wel mogen wij na dit alles aannemen, dat de tijd aan Hieronymus niet zonder indruk is voorbijgegaan.

D. Opvoeding.

De invloed, die uitgaat van het milieu, kent men pas voldoende, wanneer men in ogenschouw heeft genomen, welke opvoeding de persoon in kwestie heeft meegekregen. De lagere school (lezen, schrijven, rekenen) begon voor de gegoede kinderen dier dagen in hun zevende jaar; op zijn twaalfde jaar ging men bij een grammaticus in de leer, en vanaf het zestiende werd de vorming van den jongeling voltooid door een rhetor ¹⁾.

Hieronymus werd, voor een zo volmaakt mogelijke opleiding naar Rome gezonden ²⁾, en dit wel zeer vroeg ³⁾. Als meest waarschijnlijke datums van zijn studietijd kunnen wij met zijn besten biograaf, Cavallera ⁴⁾, aannemen de jaren 359—363 voor de grammatische studiën en voor de rhetorica (dialectiek en philosophie) de jaren 363—367.

Zelf verhaalt ons Hieronymus over het leven op school en zijn ervaringen in de stad, hoe hij, opgesmukt en fijn gekamd, redevoeringen moest houden over gefingeerde rechtsgevallen ⁵⁾, waarover hij later nog droomde ⁶⁾, hoe hij de gerechtshoven afliep, om de meest be-

1) D a r e m b e r g - S a g l i o. Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines. t. III art. Education p. 483.

2) Commentarium in... Galatas II 11 PL XXVI 340 B: Cum adolescentulus Romae controversias declamarem.

3) Praefatio in Iob PL XXVIII 1082 B: In latino paene ab ipsis incunabulis inter grammaticos et rhetores et philosophos detriti sumus.

4) Op. cit. II p. 8 v.v.

5) Ep. LXXXI I H II p. 106, 16—17: ego qui saepissime figuratas controversias declamavi.

6) Apol. adv. libros Rufini I 30 PL XXIII 422 A: Et quo magis stupeas, cano et recalvo capite saepe mihi videor in somnis, comatulus et sumpta toga, ante rhetorem controversiolam declamare.

roemde advocaten te zien optreden, en het soms meemaakte, dat zij, hun zaak in de steek latend, elkaar met scheldwoorden te lijf gingen 1).

De door hem vermelde „vera certamina”, waarop hij zegt zich voor te bereiden, wijzen er op, dat Hieronymus misschien het plan gehad heeft, later aan de balie te gaan of te dingen naar een of andere magistratuur.

Van belang blijft het, te constateren, dat de latere Kerkvader een advocatenopvoeding genoten heeft. In Rome leerde onze schitterende stylist zijn rhetorische kunstgrepen en loci communes, zijn latere overdrijving vindt hier haar verklaring. Hieronymus' beginselen zijn die van een rhetor, die alle advocatenmiddelen te baat neemt, om zijn zaak te doen triomferen.

Maar behalve intellectuele invloeden hebben er ook andere, wier sporen in zijn later leven nog lang zijn waar te nemen, in Rome op den jongen student ingewerkt. Zo verhaalt hij aan een jong meisje, hoe hij naderhand in de woestijn zich herhaaldelijk verbeeldde, dat hij bij romeinse uitspattingen tegenwoordig was 2), en heel openhartig bekennt hij aan zijn vriend Pammachius, tot hoever hij zich liet verleiden 3); voor zijn opvoeding tot nederigheid heeft dit beslist het zijne bijgedragen. Hier staat gelukkig tegenover, dat de jonge, nog ongedoopte studiosus met zijn studiemakkers op Zondagen de christelijke begraafplaatsen bezocht 4). Dit blijkt van degelijkheid zowel als de rhetorische scholing en de romeinse lichtzinnigheden zijn van groot documentair gewicht bij onze poging om Hieronymus' karakter te leren begrijpen.

E. Constitutie.

De aanleg is het geheel der individuele mogelijkheden, waaruit het verworven karakter gevormd wordt. Hij is zomede de grens van alle verdere ontwikkeling. Daar echter, zoals boven in hoofdstuk I gezegd is, de wetenschap nog niet tot dit terrein is doorgedrongen, willen wij daar hier niet verder op ingaan.

Zagen wij, welk belang milieu en opvoeding hebben voor de kennis van het karakter, dubbel voornaam is het, te weten, met welke lichamelijke constitutie onze heilige in zijn tijd en milieu kwam te staan.

1) *Commentarium in.. Galatas II 11 PL XXVI 340 B* : aliquoties cum adolescentulus Romae controversias declamarem et ad vera certamina fictis me litibus exercerem, currebam ad tribunalia iudicum et disertissimos oratorum tanta in se videbam acerbitate contendere ut, omissis saepe negotiis, in proprias contumelias verterentur et ioculari se invicem dente morderent.

2) *Ep. XXII 7 H I p. 152, 15—153, 9. Ad Eustochium* : O quotiens in heremo constitutus... putavi me romanis interesse deliciis !.. saepe choris intereram puellarum.

3) *Ep. XLIX 20 H I p. 385, 11—12* : virginitatem autem in caelum fero, non quia habeo, sed quia miror quod non habeo.

4) *Commentarium in Ezechielem XL 5 Liber XII PL XXV 395 A* : solebam cum ceteris, eiusdem aetatis et propositi, diebus dominicis sepulcra apostolorum et martyrum circuire.

De constitutie is de opbouw van het lichaam met zijn weefsels, klieren en sappen. Het is de fysieke, biologische grondslag van het zieleleven. De constitutie ligt in de biologische laag der persoonlijkheid en in haar ligt de stof van het zogenaamd aangeboren karakter, waaruit zich het verworven of eigenlijk karakter ontwikkelt. Wel mochten wij dus de kennis haar omtrent belangrijk heten.

De lichamelijke constitutie van Hieronymus was tenger. Herhaaldelijk klaagt hij over zijn zwakte 1), vaak was hij ziek 2), ondervond zelfs eens in zijn jonge jaren „al wat er aan ziekte zijn kan" 3) en haalde het inderdaad van de dood af; en op zijn oude dag was het in dezen niet beter 4); dikwijls ook was hij het slachtoffer van koorts, die hem aan zijn bed kluisterde 5) en het werken bemoeilijkte 6).

Bij al deze lichaamszwakte voegde zich, vermoedelijk door overmatige arbeid, een zeerte van ogen, die hem het schrijven onmogelijk maakte en tot dicteren dwong 7).

Toch voelde hij zich gezond 1) en bereikte hij in de hitte van het heilig Land, bij voortdurende, gespannen en gejaagde geestesarbeid, met een nietsvergetende zenuwslopende prikkelbaarheid, een fanatieke vechtlust en een streng ascetisch leven, een hoge ouderdom.

1) Ep. III 1 H I p. 13, 10 : *invalidum etiam cum sanum est corpusculum*. Comment. in Zachariam XII 1 PL XXV 1509 D : *In arce Atheniensium... vidi sphaeram aeneam gravissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi movere vix potui*.

2) Ep. III 1 H I p. 13, 10—11 : *invalidum... corpusculum... crebri fregere morbi*. Ep. LXXIV 6 H II p. 28, 22—23 : *nos enim... in lectulo decumbentes longaque aegrotatione confecti*. Ep. LXXXII 4 H II p. 111, 12 : *me ipse [sc. Rufinus] laedit aegrotantem morbo pessimo*. Ep. CLII 1 H II p. 235, 11—12 : *accessit ad moram sanctae et venerabilis Paulae longa infirmitas*.

3) Ep. III 3 H I p. 14, 20—21 : *Syria... ubi ego quicquid morborum esse poterat, expertus...*

4) Ep. CLII H III p. 365, 9—12 : *quod autem ad scribendum cohortaris, grave asello vetulo imponis onus... nos enim et vires corporis penitus deseruerunt, quas adsidua morborum debilitate perdidimus*.

5) Ep. LXXIII 10 H II p. 23, 1—2 : *ego post longam aegrotationem vix in quadragesimae diebus febri carere potui*.

6) Ep. XCIX 1 H II p. 212, 5—6 : *et hanc ipsam epistolam febri aestuans et quintum iam diem decumbens in lectulo nimia festinatione dictavi*.

7) Comment. in Galatas. Praefatio ad libr. III PL XXVI 399 C : *accessit ad hoc quia propter oculorum et totius corpusculi infirmitatem, manu mea ipse non scribo*.

HOOFDSTUK III.

ZWERVINGEN.

A. Noordwaarts (± 367 — ± 374).

Hieronymus werd, volgens gewoonte dier dagen, niet als kind gedoopt, pas in Rome ontving hij het „kleed van Christus” 1), en hij zal er zich eenmaal fier op beroemen, hierdoor „Romein” te zijn 2). Na voleinde studies begaf hij zich naar de „halfbarbaarse Rijnstreek” 3), naar Trier. Was het om carrière te maken in deze residentie van Valentinianus? Hij vond er iets anders. Trier was een bloeiend centrum van katholiek en vooral van ascetisch leven, dit laatste met name sinds Athanasius in zijn eerste ballingschap (336), onder Constantijn, het Westen met het ascetisch ideaal bekend maakte.

Schaars is het nieuws over Hieronymus uit deze periode. Toch weten wij, dat hij, de zelant der klassieken, te Trier christelijke schrijvers copieerde 4). Feit is, als blijkt uit de eerste brieven, die de Stridoniër schreef uit de woestijn van Chalcis, dat deze rijke jongeling uit Gallië naar Noord-Italië terugkeerde, als iemand, die zich bij voorkeur thuisvoelde bij monniken, clerici en vromen 5)! Des te moeilijker wordt het te verklaren, dat Hieronymus juist bij de vrome gemeente verdacht raakte 6). Men vergelijke slechts zijn elfde brief, waar hij, over zijn geval sprekend, de geadresseerde maagden van Aemona aanraadt, niet vóór de tijd te oordelen. Zijn zesde brief lijkt er op te wijzen, dat er onenigheid met zijn familie in het spel geweest is; na zijn vertrek ontving hij van haar tenminste geen bericht meer 7). Was het om zijn zuster, die hij tot strenger leven had gebracht? Dezelfde brief laat dit vermoeden 8). Ook de dertiende brief, waardoor hij vrede wil sluiten met zijn tante Castorina, duidt hier op. Maar waarom de geestelijke wereld dan boos op hem was, is hiermee niet duidelijk. Herhaaldelijk

1) Ep. XVI 2 H I p. 69, 4—5 : *Ego igitur, ut ante iam scripsi, Christi vestem in Romana urbe suscipiens.*

2) Ep. XV 3 H I p. 64, 15—16 : *novellum a me, homine Romano, nomen exigitur.*

3) Ep. III 5 H I p. 17, 15—17 : *cum post Romana studia ad Rheni semi-barbaras ripas eodem cibo, pari fruere hospitio.*

4) Ep. V 2 H I p. 22, 8—11 : *interpretationem quoque psalmorum Daviticorum et prolixum valde de synodis librum sancti Hilarii, quae ei [sc. Rufino] apud Treveris manu mea ipse descripseram, aequè ut mihi transferas peto.*

5) vgl. Ep. III, V, VI, VII, VIII, IX, XII en XIV.

6) Zie de hele Ep. XI H I p. 39—40.

7) Ep. VI 2 H I p. 25, 9—10 : *non solum quid agatur in patria, sed an ipsa patria perstat, ignoro.*

8) Ep. VI 2 H I p. 25, 7—9 : *sororem meam, filiam in Christo tuam, gaudeo te primum nuntiante in eo permanere, quo coeperat.*

is er sprake van één persoon, een monster, dat hem door geruchten verscheurt 1). Zeker heeft dit hem ertoe gebracht, bruusk, walgend over de wispelturigheid der mensen, onverwachts te vertrekken 2), met onbekende bestemming 3).

B. Naar het Oosten (± 374).

De reis ging over zee, via Griekenland 4) en Thracië, dwars door Klein-Azië, naar Cilicië en Syrië 5). Onderweg doet hij een klooster aan, maar ondanks zijn bewondering voor het leven daar en zijn heimwee naar rust, kon hij niet besluiten er in te treden 6). Antiochië is hem een veilige haven 7), waar Evagrius, een vriend uit Noord-Italië, hem onthaalt en toegewijd verzorgt 8) met Innocentius, die Hieronymus ook vroeger reeds gekend heeft 9). Deze tijd, vanaf najaar 374, is ons directer toegankelijk voor de studie van Hieronymus' zieleleven, daar uit deze periode brieven en werkjes van hem bewaard zijn.

EPISTULA I. *Ad Innocentium presbyterum de seplis percussa.* H I p. 1—9 10).

Innocentius spoorde den vagabond aan zijn pen weer ter hand te nemen. Er bood zich een prachtgelegenheid: een christen-vrouw, ter dood veroordeeld om een valse beschuldiging en na zeven slagen met het zwaard nog ongedeerd, was door tussenkomst van Evagrius bevrijd. De wondervolle gebeurtenissen, bij deze vrouw opgemerkt, hadden wijd en zijd opspraak verwekt, een kolfje naar de hand van den jongen rhetor; ook een goede kans om een monument van dankbaarheid op te richten voor zijn invloedrijken gastheer.

Tegenstribbelend, maar besloten zich te laten zien in al zijn literaire bekwaamheid, begeeft zich de ras-schrijver aan het werk. De brief werd een meesterstukje van vertelkunst, een der bloemrijkste geschriften van den samensteller.

Wij beginnen hiermee ons karakterologisch onderzoek en wel schematisch, met indeling volgens terreinen en neigingen.

1) Ep. VI 2 H I p. 25, 11: licet me sinistro Hibera excetra rumore dilaniet. Ep. XVI 2 H I p. 69, 8—10: me incessabilis inimicus postergum secutus est, ut maiora in solitudine bella nunc patiar.

2) Ep. III 3 H I p. 14, 14. *Ad Rufinum*: postquam me a tuo latere subitus turbo convolvit.

3) ibidem 17—18: in incerto peregrinationis erranti.

4) Zie hoofdstuk IV.

5) Ep. III 3 H I p. 14, 18—20: cum me Thracia, Pontus atque Bithynia totumque Galatiae vel Cappadociae iter et fervido Cilicum terra fregisset aestu, Syria mihi velut fidissimus naufrago portus occurrit.

6) Ep. II H I p. 10—12. *Ad Theodosium et ceteros anachoretas intrinsecus commorantes.*

7) Zie n. 5.

8) Ep. III 3 H I p. 15, 2—3: Evagrio nostro fruor.

9) ibid. p. 14, 21—15, 1: e duobus oculis unum... Innocentium... partem animae meae.

10) Voor de volgende brieven van dit deel van Hilberg duiden wij alleen de bladzijden aan.

Materieel 2. Onwaarde. 7 × tegenzin. 3 : 2, 14-16; ib. 17; 3 : 3, 1-2; ib. 1-3; 5 : 3, 20-4, 1; 5 : 4, 1-2; 6 : 4, 11.

Cultureel. Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 1, 7-8.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × behagen. 1 : 1, 6. II Onwaarde. 3 × tegenzin. 1 : 1, 9-10; 2 : 1, 14; 2 : 2, 1-2.

Sociaal. A. *Hieronymus t. o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 2 × genegenheid. 2 : 1, 13-14; 2 : 2, 10-11. 2) 3 × behagen. 15 : 8, 18-20 : Evagrii., cuius ego pro Christo laborem si arbitrer a me dici posse, non sapiam; ib. 21-9, 2; 15 : 9, 7-8. b) *Vreemden.* I Waarde. 12 × behagen. 3 : 3, 1 : mulier sexu fortior suo; 5 : 4, 2; ib. 4-5; ib. 5-6; ib. 6-7 : illa.. periclitans ipsa alium vindicat periclitantem; 8 : 5, 15-16; ib. 16; ib. 18; 9 : 6, 9-10; 10 : 6, 15, 11 : 7, 8-9; ib. 12-13. II Onwaarde. 8 × afkeer. 3 : 2, 15-16; ib. 18-20 : infelicissimus iuvenis.. dum in suum mentitur sanguinem, accusavit alienum; ib. 20-3, 1; 4 : 3, 13; 5 : 4, 4; ib. 6; 7 : 4, 20; 15 : 8, 21-9, 2. B. *Algemeen.* 5 × behagen. 5 : 4, 6-7; 8 : 5, 18; 10 : 6, 15; 11 : 7, 12-13; 15 : 9, 7-8.

Sociaal 2. Onwaarde. 3 × afkeer. 3 : 2, 15-16; ib. 18-20; ib. 20-3, 1.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1 × behagen. 15 : 8, 21-9, 2 : quis enim valeat digno canere praeconio Auxentium Mediolani incubantem, huius [sc. Evagrii] excubiis sepultum pene ante quam mortuum.

Ethisch 2. Onwaarde. 4 × afkeer. 3 : 2, 15-16 : id crimen maritus [sc. mulieris] inpegerat; ib. 18-20; ib. 20-3, 1; 5 : 4, 6.

Religieus. Waarde. a) *God.* 2 × behagen. 5 : 4, 4-5; 9 : 6, 11-12 : non dispar in utraque [sc. Susanna et hac muliere] misericordia domini. b) *Jezus.* 1 × behagen. 15 : 8, 18-20. c) *Algemeen.* 2 × genegenheid. 1 : 1, 7-8; 5 : 4, 5-6.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel 2	—	7
Cultureel	—	1
Hieronymus zelf	1	3
Sociaal	22	8
Sociaal 2	—	3
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch 2	—	4
Religieus	5	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	29	26

EPISTULA II. *Ad Theodosium et ceteros anachoretas intrisecus commorantes.* p. 10—12.

Uit dezelfde tijd als Epistula I stamt de reeds vermelde brief aan abt Theodosius en gezellen. Het is een brief vol heimwee, kunstig samengesteld. Hieronymus heeft het klooster van Theodosius bezocht en is getroffen geworden door de geest van godsvrucht en ingetogen-

heid, waarin de monniken leven ; dit heeft hem aangetrokken ; maar nog voelt hij zich te zeer wereldling en kan niet besluiten. Dit bewustzijn van eigen onwaardigheid tegenover de religieuze gaafheid der cenobieten uit de zwerver in een sierlijk spel van tegenstellingen, zodat dit klein biljet een juweeltje van briefschrijfkunst werd.

Wij behandelen het weer op dezelfde manier als Epistula I.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 5 × droefheid. 1 : 10, 5-6 ; 6 : 11, 1-2 : hoc mea fecere delicta, ne consortio beatorum insereretur obsessum omni crimine caput ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 11-13.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × behagen. 11, 2-3. 2) 2 × verlangen. 10, 4 : Quam, quam vellem, nunc vestro interesse conventui ; 11, 2-4. 3) 2 × hoop. 11, 6-7 : Nunc vestrum est, ut voluntatem sequatur effectus ; ib. 7-8 : obsecrationum vestrarum est, ut et velim et possim. b) *Vreemden.* Waarde. 1 × behagen. 10, 7-8. B. *Algemeen.* 1 × verlangen. 10, 4.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 11, 1-2.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 1 × afkeer. 11, 1-4.

„Sociaal 2”. Waarde. 1) 2 × behagen. 10, 6-7 ; ib. 7-8. 2) 1 × verlangen. 11, 2-4 : obsecro, . . uit me ex istius saeculi tenebris vestro liberetis oratu.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 × droefheid. 11, 1-2 ; ib. 13-15 : necdum coepi prioris a me luxuriae blandimenta depellere.

Religieus. I Waarde. a) *Jezus.* 1 × hoop. 11, 9-10. b) *H. Geest.* 1 × hoop. 12, 3-4. c) *Algemeen.* 1 × verlangen. 11, 5-6 : votum indicare non cesso, quod mens mea omni ad id studium [sc. vitae coenobiticae] cupiditate rapiatur.

Religieus 2. Onwaarde. *God.* 1 × droefheid. 11, 13. II *Onzeker.* *Algemeen.* 12, 4-5 : nec regredi volo, nec progredi possum.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.	Onzeker.
Hieronymus zelf	—	5	—
Sociaal	7	—	—
Sociaal 2	—	1	—
„Sociaal-algemeen”	—	1	—
„Sociaal 2”	3	—	—
Ethisch 2	—	2	—
Religieus	3	—	1
Religieus 2	—	1	—
Totaal	13	10	1

EPISTULA III. *Ad Rufinum.* p. 12—18.

De vreugde van het vriendenleven te Antiochië werd spoedig verstoord : Innocentius stierf, hetgeen Hieronymus voelde als het verlies van een zijner ogen 1) ; ook een andere vertrouweling, Hylas, vroeger

1) Ep. III p. 14, 20—15, 2 : e duobus oculis unum perdidit ; Innocentium enim, partem animae meae, repentinus febrium ardor abstraxit.

slaaf van Melania, die „de smet der slavernij door zuiverheid van zeden had afgewassen”, werd jong aan zijn genegenheid ontrukkt ¹⁾).

Onze weifelende vluchteling werd te Antiochië door herhaalde, zelfs levensgevaarlijke ziekten overvallen ²⁾), maar Evagrius stond hem trouw terzijde ³⁾). In een van deze ziekten kan men de beroemde droom plaatsen, waarin aan den rhetoren-leerling verweten werd, dat hij geen Christen maar een Ciceroniaan was, waarop Hieronymus zwoer, zich nooit meer aan de studie der profane schrijvers schuldig te zullen maken ⁴⁾). Deze belofte mag een verklaring bieden voor het feit, dat Hieronymus zich van nu af ernstiger begint toe te leggen op schriftuurstudie, getuige zijn eerste exegetisch werk, een commentaar op den profeet Abdias, dat verloren is gegaan ⁵⁾).

Antiochië, een centrum, waar vele pelgrims zich op heen- en terugreis van het H. Land gaarne ophielden, was voor Hieronymus een gunstige plaats, om oude bekenden te ontmoeten : zo trof hij hier Niceas, subdiaken van Aquileja ⁶⁾ en zijn vroegeren makker Heliodorus, die het leger had verlaten om monnik te worden en met wien Hieronymus hoopte een kluisenaarsleven te kunnen gaan leiden in de woestijn. Heliodorus glimlachte, stemde toe en . . . vertrok naar Italië ⁷⁾). Deze „verijnde jonkman” ⁸⁾ had aan den lokkenden geweldenaar het nieuws gebracht van de nabijheid van een anderen vriend, Rufinus. De derde brief, aan dezen gericht, verhaalt de aanvankelijke aarzeling van Hieronymus tegenover dit nieuws en hoe hij het daarna verrukt geloofde. Hij haalt nog eens de herinnering op aan zijn overijld vertrek uit het vaderland, vertelt zijn wedervaren op reis en na zijn aankomst in het Oosten en besluit het schrijven met een lofrede op Bonosus, hun vroegeren romeinsen collega, nu boeteling op een verlaten eiland in de Adriatische zee. De brief getuigt van de vlammeende vriendschap, die Hieronymus voor den stuggen Aquilejer gevoelde. Maar enig antwoord kwam er niet. Was het misschien toch waar, dat Rufinus zich niet zoveel aan zijn vroegeren studiegenoot gelegen liet liggen ?

Ziehier onze behandeling.

Biologisch 2. Onwaarde. 7 × droefheid. 1 : 13, 10-11 : invalidum . . . corpusculum crebri fringere morbi ; 2 : 14, 6-7 ; ib. 7-8 ; 3 : 14, 20-21 ; 3 : 15, 1-2 ; ib. 3 ; ib. 5-6.

Materieel 2. Onwaarde. 8 × tegenzin. 3 : 14, 18-19 ; 4 : 16, 6 ; ib. 7-8 ; ib. 11-12 ; ib. 13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; 5 : 17, 16.

1) ibid 15, 4—6 : Hylas, sanctae Melaniae famulus, qui puritate morum maculam servitutis abluerat ; et hic necdum obductam rescidit cicatricem.

2) ib p. 14, 20—21 : Syria . . , ubi ego quicquid morborum esse poterat expertus.

3) ib p. 15, 2—4 : nunc uno et toto mihi lumine Evagrio nostro fruor, cui ego semper infirmus quidam ad laborem cumulus accessi.

4) Ep. XXII 30 p. 189, 9—191, 15.

5) vgl. Sancti Hieronymi commentarium in Abdam prophetam PL XXV 1097—1100.

6) vgl Ep. VIII p. 31—33 ad Niceam hypodiaconum Aquileiae.

7) vgl. Ep. XIV p. 44, 8—45, 9.

8) ib. p. 45, 3 : parvulus delicatus . . .

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × behagen. 5 : 17, 11-17. II Onwaarde. 2 × droefheid. 1 : 13, 9 ; 3 : 15, 2-4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* Waarde. 1) 11 × behagen. 3 : 15, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 5 ; 4 : 15, 10-11 ; ib. 19-20 ; 4 : 16, 3-4 ; ib. 8 : de latere domini [Bonosus] aquam vitae bibit ; ib. 10-11 : tunc poteris laudare victoriam, cum laborem proeliantis [sc. Bonosi] agnoveris ; ib. 16-17 ; 5 : 17, 11-17 ; ib. 18-19. 2) 6 × verlangen. 1 : 13, 7-8 : quam ego nunc arte tua stringerem colla complexibus ; ib. 8-9 : quam illud os [sc. Rufini], quod mecum vel erravit aliquando vel sapuit, inpressis figerem labiis ; 1 : 13, 11-12 ; 3 : 15, 1-2 ; 6 : 18, 13-15. 3) 1 × hoop. 5 : 18, 3-5. B. *Algemeen.* Waarde. 4 × behagen. 5 : 17, 11-17 ; ib. 18-19 ; 6 : 18, 16-17 ; ib. 17.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 6 : 18, 18 : amicitia, quae desinere potest, vera numquam fuit. 2) 4 × droefheid. 3 : 14, 14-15 ; 3 : 15, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 5-6.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 × behagen. 4 : 15, 15-20.

Religieus. Waarde. a) *God.* 3 × behagen. 1 : 12, 8-13, 1 ; 4 : 16, 3-4 ; ib. 15-16. b) *Jezus.* 1) 1 × genegenheid. 5 : 17, 10. 2) 3 × behagen. 3 : 16, 3 ; ib. 6-7 ; ib. 8. 3) 6 × hoop. 5 : 17, 9 ; ib. 18-19 ; 5 : 18, 3-5 ; ib. 6-7 ; ib. 8 ; ib. 9.

Religieus 2. Onwaarde. *Duivelen.* 1) 1 × tegenzin. 5 : 16, 19. 2) 1 × onversaagdheid. 5 : 17, 9.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	7
Materieel 2	—	8
Hieronymus zelf	1	2
Sociaal	22	—
Sociaal 2	—	5
„Sociaal 2”	1	—
Religieus	13	—
Religieus 2	—	2
Totaal	37	24

EPISTULA IV. *Ad Florentinum de ortu amicitiae.* p. 19—20.

Het vorig epistel was, in afwachting van de komst van Rufinus te Jerusalem, gezonden aan den latijnsen monnik Florentinus, die in de H. Stad woonde. Hieronymus voegt er een begeleidend briefje bij, Ep. IV ; hierin wordt Florentinus door Hieronymus om zijn grote milddadigheid „vader der armen” genoemd en hij wordt door hem geprezen, omdat hij Heliodorus bij zijn aankomst in de Heilige Stad verkwikt heeft. Hieronymus bidt tot Jezus, om de vriendschap van Florentinus waardig te mogen zijn ; verder verzoekt hij Florentinus, zijn schrijven te willen overhandigen aan Rufinus, die in deugden ver boven Hieronymus staat.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 19, 3-4.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 6 × afkeer. 1 : 19, 13 ; 2 : 20, 4-5 ; ib. 6 : ego cinis et vilissimi pars luti et iam favilla ; ib. 7-8 ; ib. 9-10 ; ib. 13-14.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 19, 4-5. 2) 9 × behagen. 1 : 19, 7-9 ; ita... tuae dilectionis fama dispergitur, ut non tantum laudandus sit ille, qui te amat, quam scelus putetur facere ille, qui non amat ; ib. 9-10 ; ib. 10-12 ; ib. 13-15 ; ib. 15-16 ; 2 : 20, 1-3 ; ib. 5-6 : in illo [sc. Rufino] conspicias expressa sanctitatis insignia ; ib. 8-9. 3) 4 × verlangen. 1 : 19, 16-17 ; 2 : 20, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 15-17. b) *Vreemden.* I Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 19, 7-9. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 19, 7-9. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 3 × behagen. 1 : 19, 9-10 ; ib. 13-15 ; 2 : 20, 1-3. 2) 1 × verlangen. 1 : 19, 16-17.

Ethisch. Waarde. 2 × behagen. 2 : 20, 5-6 ; ib. 7-8.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1 × genegenheid. 2 : 20, 10-11. b) *Jezus.* 1) 1 × genegenheid. 1 : 19, 9-10. 2) 3 × hoop. 1 : 19, 16-17 ; 2 : 20, 11-12 ; ib. 11-14.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch ²	—	1
Hieronymus zelf	—	6
Sociaal	19	1
Ethisch	2	—
Religieus	5	—
Totaal	26	8

C. De Woestijn (375—377).

Dit heftig temperament trok zich terug in de woestijn van Chalcis, drie en vijftig mijl ten Zuid-Oosten van Antiochië, uit liefde tot Christus en uit vrees voor de hel ¹). Zeker zou dit talent zich in de stilte verdiepen, deze kracht in de eenzaamheid uitgroeien. De daad van Hieronymus was de daad van een pionier, want hij was de eerste Westerling, die deze stap naar de eenzaamheid deed. Het jaar 374, datum van het vertrek van Hieronymus naar het Oosten, is dan ook een datum in de geschiedenis van het geestelijk leven van het Westen.

Hoe verrukt Hieronymus ook over de zaligheid van het leven in de woestijn kon schrijven ²), het gebrek aan gelijkgezinden ³), de bekoringen en de kwellingen der begeerten lieten hem menig bitter uur doormaken ⁴).

1) vgl. Ep. XIV 3 p. 48 : facile rumpit haec vincula [sc. familiae] amor Christi et timor gehennae, en Ep. XXII 7 p. 153, 7—8 : ego, qui ob gehennae metum tali me carcere ipse damnaveram.

2) Ep. XIV passim.

3) vgl. de Ep. XV en XVII passim.

4) Ep. XXII 7 p. 152, 15—153, 14 : 8 quotiens in heremo constitutus.. putavi me Romanis interesse deliciis ! etc.

Hij werkte ertegen op, leerde Hebreeuws ¹⁾, trachtte zich meer in het Grieks te bekwamen, zonder evenwel van zich te kunnen getuigen, dat hij deze taal met gemak hanteerde ²⁾, schreef boeken over met behulp van copisten ³⁾ en componeerde er ook zelf, o.a. de biographie van Paulus, den eersten anachoreet ⁴⁾. Evagrius zorgde, dat de eremiet zijn brieven kreeg en kon verzenden ⁵⁾.

EPISTULA V. *Ad Florentinum*. p. 21—23.

De eenzaamheid verheft Hieronymus' behoefte om genegenheid te uiten en genegenheid te ondervinden en een natuurlijk gevolg van deze behoefte is een drukke briefwisseling. De vijfde brief bericht aan Florentinus, dat Hieronymus reeds de wildernis is ingegaan. Hij zou den milddadigen geestelijke wel zeer gaarne bezoeken, vooral ook om de Heilige Stad te zien, maar hij stelt zich met schriftelijk contact tevreden. Hij vraagt om boeken en spreekt even over de zorg, die hij besteedde aan een weggelopen slaaf.

Cultureel. Waarde. $2 \times$ behagen. 2 : 22, 1-4 ; ib. 14-15.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) $2 \times$ genegenheid. 1 : 21, 7 ; 2 : 22, 16. 2) $2 \times$ behagen. 2 : 22, 12-13 ; 3 : 23, 13. 3) $7 \times$ verlangen. 1 : 21, 4-6 ; ib. 8-10 : *exposcens* [ego], *ne nascentes amicitias, quae Christi glutino cohaeserunt, aut temporis aut locorum magnitudo divellat* ; ib. 10-11 ; 2 : 22, 1-4 ; ib. 6-8 ; ib. 8-10 ; ib. 16. b) *Vreemden.* Waarde. $1 \times$ genegenheid. 3 : 23, 9-10. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* I Waarde. $1 \times$ genegenheid. 2 : 22, 13-14. II Onwaarde. $1 \times$ droefheid. 2 : 21, 14-16. C. *Algemeen.* Waarde. 1) $2 \times$ genegenheid. 1 : 21, 12-13 ; 3 : 23, 9-10. 2) $1 \times$ behagen. 2 : 22, 12-13. 3) $4 \times$ verlangen. 1 : 21, 4-6 ; ib. 8-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 : *illae* [sc. *epistulae*] *inter nos currant, illae se obvient, illae nobiscum loquantur.*

Sociaal 2. Onwaarde. $1 \times$ droefheid. 2 : 21, 14-16.

Religieus. Waarde. a) *Jezus.* $2 \times$ genegenheid. 1 : 21, 8-10 ; 2 : 22, 1-4. b) *Algemeen.* $1 \times$ genegenheid. 2 : 22, 11-12.

1) Ep CXXV 12 H III p 131, 9—15 Dum essem juvenis et solitudinis me deserta vallarent, incentiva vitiorum ardoremque naturae ferre non poteram ; quae cum crebris ieiunius frangerem, mens tamen cogitationibus aestuabat, ad quam edomandam cuidam fratri, qui ex Hebraeis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina Ciceronisque fluvios gravitatemque Frontonis et lenitatem Plinii alphabetum discerem, stridentia anhelantiaque verba meditarer.

2) Ep XVII 2 H I p 72, 1—3 plane times, ne eloquentissimus homo in Syro sermone vel Graeco, ecclesias circumeam. Bij zijn vertrek uit de woestijn was Hieronymus het Grieks voldoende machtig, om de lessen van Appollinaris met profijt te kunnen volgen

3) Ep. V 2 p 22, 17 habeo alumnos, qui antiquariae arti serviunt.

4) Ep. X 3 p. 38, 5—8 : misimus interim tibi, id est Paulo seni, Paulum seniorum etc

5) Ep. VII 1 p 26, 9—11 . postquam sancto Evagrio transmittente in ea ad me heremi parte delatae sunt [sc. litterae], quae inter Syros et Saracenos vastum litem ducit. Ep XV 5 p 67, 8—9 Ad Damasum : ad Evagrium presbyterum, quem optime nosti, dignare scripta transmittere

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	2	—
Sociaal	20	1
Sociaal 2	—	1
Religieus	3	—
Totaal	25	2

EPISTULA VI. *Ad Iulianum diaconum Aquileiae.* p. 24—25.

In deze brief verontschuldigt Hieronymus zich bij Julianus, een diaken van Aquileja, over zijn stilzwijgen. Hij vraagt de medewerking van Julianus om zijn zuster op het goede pad te houden, welke boze geruchten Hieronymus' vijand ook moge rondstrooien 1).

Biologisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 1 : 24, 12-14.

Cultureel. Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 24, 15.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × behagen. 2 : 25, 13 : in pavidum ferient ruinae. II Onwaarde. 1 × droefheid. 2 : 25, 1-2.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Familie.* Waarde. 1 × behagen. 2 : 25, 7-9. b) *Speciale personen.* 1) 2 × genegenheid. 1 : 24, 10-12 ; 2 : 25, 6-7. 2) 2 × verlangen. 2 : 25, 15-16 ; ib. 16-17. c) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × onversaagdheid. 2 : 25, 11-12 : non timebo hominum iudicium. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* I Waarde. 1 × verlangen. 2 : 25, 16-17. II Onwaarde. 1 × afkeer. 2 : 25, 11 : licet me sinistro Hibera exetra rumore dilaniet. C. *Algemeen.* Waarde. 2 × genegenheid. 1 : 24, 10-12 ; 2 : 25, 6-7.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 24, 12. 2) 1 × droefheid. 2 : 25, 9-10. 3) 1 × afkeer. 2 : 25, 11.

Religieus. Waarde. a) *God.* 2 × hoop. 2 : 25, 11-12 ; ib. 25-26. b) *Jezus.* 1 × behagen. 2 : 25, 16-17.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Cultureel	1	—
Hieronymus zelf	1	1
Sociaal	8	2
Sociaal 2	—	3
Religieus	3	—
Totaal	13	7

EPISTULA VII. *Ad Chromatium, Iovinum et Eusebium.* p. 26—31.

Zoals de vorige gaat ook de zevende brief naar Noord-Italië. De afzender prijst de gebroeders Chromatius en Eusebius, alsook hun vriend Iovinus om hun deugd en geloofsijver : ook prijst hij hun moeder en hun zusters, die maagd bleven ; weer horen wij hem de lof van Bonosus verkondigen. Met aandrang beveelt Hieronymus hun zijn pas bekeerde,

1) Hieronymus noemt zijn vervolger nooit bij name ; Amédée Thierry wil er Lupicinus, den bisschop (?) van Stridon, over wien Hieronymus zich zeer ongunstig uitlaat (Ep. VIII 5 p. 29, 22—30, 2), in erkennen. vgl. A. Thierry. Saint Jérôme I p. 48 v.v.

innig geliefde zuster aan, die in haar boers en aardsgezind vaderland, met zijn alledaagsen bisschop Lupicinus, gevaar loopt.

Cultureel 2. Onwaarde. 1) $2 \times$ droefheid. 6 : 31, 4 ; ib. 2) $2 \times$ afkeer. 2 : 27, 5-6 : hic enim aut barbarus semisermo discendus est, aut tacendum ; 5 : 29, 21.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1) $5 \times$ tegenzin. 3 : 28, 4-5 : nos pristina contagione sordentes ; ib. 6-7 ; ib. 8-9 ; ib. 13-14 ; 3 : 29, 7. 2) $2 \times$ droefheid. 3 : 29, 2-3 ; 4 : 29, 13-14.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Familie.* 1) $2 \times$ genegenheid. 4 : 29, 12-13 : huic [sc. sorori] ego.. omnia etiam tuta timeo ; ib. 17-18. 2) $2 \times$ behagen. 4 : 29, 9 ; ib. 10-12 : hanc [sc. sororem] mihi Jesus pro eo vulnere, quod diabolus inflixerat, praestitit vivam reddendo pro mortua. 3) $1 \times$ verlangen. 4 : 29, 14-17. b) *Speciale personen.* Waarde. 1) $15 \times$ behagen. 1 : 26, 4-6 ; 2 : 27, 6-9 ; ib. 9-10 ; 3 : 28, 4 ; ib. 6 ; ib. 8 ; ib. 11-13 ; ib. 15-17 ; 3 : 29, 7-9 ; 6 : 30, 7-9 : matrem communem,.. cuius vere venter aureus potest dici.. ; ib. 10 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 15-16 ; ib. 18-31, 1 : per vos ab urbe vestra Arriani dogmatis virus exclusum est. 2) $6 \times$ verlangen. 1 : 27, 2-3 ; ib. 9 ; 4 : 29, 10 ; ib. 14-15 ; ib. 17-18 ; 6 : 31, 3-4. c) *Vreemden.* Onwaarde. $3 \times$ afkeer. 5 : 29, 21 ; ib. 22 ; 5 : 30, 2-6. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* I Waarde. $2 \times$ behagen. 1 : 26, 9-11 ; ib. 14-27, 1. II Onwaarde. $1 \times$ droefheid. 2 : 27, 10-11. C. *Algemeen.* Waarde. 1) $3 \times$ genegenheid. 1 : 26, 3 ; 1 : 27, 2-3 ; 3 : 29, 19-20. 2) $5 \times$ behagen. 2 : 27, 6-9 ; ib. 9-10 ; 3 : 28, 4 ; 2 : 27, 19-20 ; 6 : 31, 4-5 : amor ordinem nescit. 3) $2 \times$ verlangen. 4 : 29, 14-17 ; ib. 17-18.

Sociaal 2. Onwaarde. $1 \times$ droefheid. 2 : 27, 10-11.

Ethisch. Waarde. $2 \times$ behagen. 3 : 28, 15-17 ; 6 : 30, 13-14.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) $1 \times$ droefheid. 4 : 29, 13-14. 2) $2 \times$ afkeer. 5 : 29, 21 ; ib. 22.

Religieus. Waarde. a) *God.* $1 \times$ hoop. 4 : 29, 10. b) *Jezus.* 1) $1 \times$ behagen. 4 : 29, 10-12. 2) $1 \times$ hoop. 3 : 28, 14-15. c) *Algemeen.* $1 \times$ behagen. 6 : 30, 15-16.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Duivelen.* $3 \times$ afkeer. 3 : 28, 6 ; ib. 16-17 : omnis diaboli virtus in lumbo est ; 4 : 29, 10-12. b) *Algemeen.* $1 \times$ afkeer. 6 : 30, 18.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel 2	—	4
Hieronymus zelf	—	7
Sociaal	38	4
Sociaal 2	—	1
Ethisch	2	—
Ethisch 2	—	3
Religieus	4	—
Religieus 2	—	4
Totaal	44	23

EPISTULA VIII. *Ad Niceam hypodiaconum Aquileiae.* p. 31—33.

Bitter verwijt Hieronymus aan Niceas, subdiaken te Aquileja, dat hij de nog verse vriendschapsbloem vertreedt.

Cultureel 2. Onwaarde. 3 × tegenzin. 32, 1-2 ; ib. 8 ; ib. 8-9.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 33, 3-4. 2) 4 × verlangen. 32, 14-15 ; ib. 15 ; 33, 2 ; ib. 2-3 ; si irasceris, iratus licet, scribe. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* I Waarde. 1 × behagen. 32, 9-11. II Onwaarde. 1 × droefheid. 32, 11-12. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 31, 8-9. 2) 1 × behagen. 32, 3-5. 3) 3 × verlangen. 32, 6-7 ; 33, 2 ; ib. 3-4.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 32, 11-12.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 32, 11-12.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel 2	—	3
Sociaal	11	1
Sociaal 2	—	1
Ethisch 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	11	6

EPISTULA IX. *Ad Chrysocomam monachum Aquileiae.* p. 33—34.

Weer uit Hieronymus op bijtende wijze zijn ontevredenheid over het feit, dat iemand hem niet schrijft. Deze keer geldt het Chrysocomas, een monnik te Aquileja.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* I Waarde. 1) 7 × genegenheid. 33, 7-8 ; ib. ; 33, 9-11 ; ib. 10-11 ; ib. 11 ; ib. 11-12 ; 34, 16-17 ; ib. 2) 1 × verlangen. 34, 16-17 : hoc ipsum debueris scribere, aliud te non habuisse quod scriberes. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 34, 14-16. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 34, 3 ; ib. 13-14. 2) 1 × afkeer. 33, 12-34, 5. C. *Algemeen.* Waarde. 4 × genegenheid. 33, 7-8 ; ib. 9-11 ; ib. 10-11 ; ib. 11.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 34, 3 ; ib. 13-14 ; ib. 14-16. 2) 1 × afkeer. 33, 12-34, 5.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 34, 3 ; ib. 13-14 ; ib. 14-16. 2) 1 × afkeer. 33, 12-34, 5.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	12	4
Sociaal 2	—	4
Ethisch 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	12	12

EPISTULA X. *Ad Paulum semen Concordiae.* p. 35—38.

Een oud man, Paulus van Concordia, gezond naar lichaam en geest, wordt door zijn verren landgenoot uit de woestijn van Chalcis verrast met de levensbeschrijving van Paulus, den eersten kluizenaar, die nog ouder werd dan de geadresseerde. Het begeleidend briefje prijst Paulus om zijn deugd, waaraan hij zijn krasheid dankt, en vraagt als tegenprestatie enige boeken te leen.

Biologisch. Waarde. 16 × behagen. 2 : 36, 10-11 ; ib. 11-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14 ; ib. 14-37, 1 ; 2 : 37, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 3-4 ; ib. 4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 9 : iustitiae [est], quod adolescentiam in aliena aetate mentiris.

Biologisch 2. Onwaarde. 9 × tegenzin. 1 : 35, 3 : Humanæ vitæ brevis damnatio delictorum est ; ib. 3-5 : in ipso saepe lucis exordio mors secuta nascentem labentia cotidie in vitium sæcula proficitur ; ib. 11-12 ; ib. 12-36, 1 ; 1 : 36, 2-3 ; 2 : 37, 4 ; ib. 5 ; ib. 5-6 ; ib. 7-8.

Sociaal. A. *Hieromynus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 3 : 38, 10-12, 2) 5 × behagen. 2 : 36, 10-11 ; ib. 11-13 ; 2 : 37, 6-7 ; ib. 9 ; ib. 10-12. 3) 1 × verlangen. 3 : 37, 17-38, 4. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 3 : 36, 6-8. 2) 1 × behagen. 3 : 38, 5. II Onwaarde. 5 × tegenzin. 1 : 35, 9-10 ; 2 : 37, 7-8 ; ib. 11-12 : illis [sc. peccatoribus] hoc [sc. sanitatem] diabolus ministrat, ut peccent ; 3 : 37, 13-16 ; 3 : 38, 4. B. *Algemeen.* Waarde. 1 × genegenheid. 3 : 36, 6-8.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 35, 9-10.

Ethisch. Waarde. 1 × behagen. 2 : 37, 9.

Ethisch 2. Onwaarde. 3 × droefheid. 1 : 35, 3-5 ; ib. 12-36, 1 ; 2 : 37, 7-8.

Religieus. Waarde. a) *God.* 3 × behagen. 2 : 37, 6-7 ; ib. 12 ; 3 : 37, 18. b) *Jezus.* 1 × behagen. 2 : 36, 10-11. c) *H. Geest.* 1 × hoop. 3 : 38, 11-12.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Duivelen.* 2 × afkeer. 2 : 35, 5-6 ; 2 : 37, 11-12. b) *Algemeen.* 2 × tegenzin. 1 : 35, 9-10 ; ib. 12-36, 1

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	16	—
Biologisch 2	—	9
Sociaal	10	5
Sociaal 2	—	1
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	3
Religieus	5	—
Religieus 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	32	22

EPISTULA XI. *Ad Virgines Haemonenses.* p. 39—40.

Een schreiend en fier verwijt aan vroeger gelijkgezinde monialen, omdat ook zij om dezelfde ongenoemde geheimzinnige redenen Hieronymus niet schrijven.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × behagen. 39, 6. II Onwaarde. 1 × droefheid. 39, 11-12.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 3 × verlangen. 39, 4-5 ; ib. 8-9 ; ib. 9 : vos autem ignoscite, obscero, dolenti. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 40, 8-9. 2) 1 × afkeer. 40, 6-7. 3) 1 × onversaagdheid. 40, 3-4. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Onwaarde. 1 × droefheid. 39, 10-11. C. *Algemeen.* Waarde. 3 × verlangen. 39, 4-5 ; ib. 8-9 ; ib. 9.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 39, 10-11. 2) 1 × afkeer. 40, 6-7. 3) 1 × onversaagdheid. 40, 3-4.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1 × behagen. 40, 1-2. b) *Jezus.* 1) 1 × behagen. 40, 1. 2) 3 × hoop. 39, 14-15 ; 40, 7 ; ib. 7-8. c) *Engelen.* 1 × behagen. 40, 12-13.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Hieronymus zelf	1	1
Sociaal	6	4
Sociaal 2	—	3
Religieus	6	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	13	8

EPISTULA XII. *Ad Antonium monachum Haemonae.* p. 41—42.

Hetzelfde thema wordt op overeenkomstige wijze behandeld als in de vorige brief.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 3 × verlangen. 42, 10-11 ; ib. 13-14 : rursus precor, ut et diligentem te diligas ; ib. b) *Vreemden.* I Waarde. 1 × genegenheid. 42, 1-2. II Onwaarde. 3 × tegenzin. 41, 43-42, 1 ; 42, 1-2 ; ib. 5-6. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Onwaarde. 1 × droefheid. 42, 7-9. C. *Algemeen.* Waarde. 3 × verlangen. 42, 10-11 ; 42, 13-14 ; ib.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 41, 13-42, 1. 2) 1 × droefheid. 42, 7-9.

Ethisch. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 42, 10 ; ib. 12. 2) 1 × behagen. 41, 3.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 42, 12. 2) 2 × afkeer. 41, 11-12 ; 42, 4-5.

Religieus. Waarde. *Jezus.* 7 × behagen. 41, 3 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; 42, 8-9.

Religieus 2. Onwaarde. *Duivelen.* 1 × afkeer. 41, 11-12.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	7	4
Sociaal 2	—	2
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	3
Religieus	7	—
Religieus 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	17	10

EPISTULA XIII. *Ad Castorinam materteram.* p. 42—44.

Hieronymus leeft in onmin met zijn tante Castorina. Aan die toestand tracht hij een einde te maken door dit karaktervol briefje.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 2 × droefheid. 43, 7-9 ; ib. 14-16.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Familie.* I Waarde. 2 × verlangen. 43, 3-4 ; ib. 19-44, 1. II Onwaarde. 2 × droefheid. 43, 7-9 ; ib. 14-16. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 44, 2-3. 2) 1 × verlangen. 43, 3-4.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 2 × droefheid. 43, 7-9 ; ib. 14-16. 2) 3 × afkeer. 42, 18 ; 43, 1-3 ; 44, 2-3.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × droefheid. 43, 7-9 ; ib. 14-16. 2) 3 × afkeer. 42, 18 ; 43, 1-3 ; 44, 2-3.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1 × genegenheid. 43, 3-4. b) *Jezus.* 1 × behagen. 43, 19-44, 1.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Hieronymus zelf	—	2
Sociaal	4	2
Sociaal 2	—	5
Ethisch 2	—	5
Religieus	2	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	6	14

EPISTULA XIV. *Ad Heliodorum monachum,* p. 44-62.

Wij vernamen reeds van Heliodorus' bevallige ontrouw ; Hieronymus geeft er zich niet mee tevreden. Hij gispt zijn zwakke liefde, spreekt van zijn eigen tranen om den vertrokken vriend; tracht hem schrik in te boezemen voor de gevaren van de samenleving, voor de verantwoordelijkheid van het priesterschap, dat Heliodorus schijnt te begeren. Hard is zijn raad inzake familie-betrekkingen, krachtig zijn leidende hand, meeslepend zijn hymne op de woestijn. Men kan begrijpen, dat de nobele Fabiola er later smaak in vond, dit juweel van epistolaire sierlijkheid van buiten te leren 1). Wij

1) Ep. LXXVII 9 H II p. 46, 20—21. *Ad Oceanum de morte Fabiolae :* librum, quo Heliodorum quondam iuvenis ad heremum cohortatus sum, tenebat [Fabiola] memoriter.

vergeven den schrijver gaarne zijn naderhand nederig afgezworen stijlbloemen 1).

Materieel. Onwaarde. 11 × tegenzin. 2 : 46, 3-5 ; ib. 9 : corpus adsumtum tunica loricae onus non suffert ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; 4 : 49, 13-15 : et tu frondosae arboris tectus umbraculo molles somnos, futura praeda carpis ? ib. 15 ; ib. 15-16 ; ib. 16 ; ib. 16-50, 1 ; 6 : 52, 4-5 ; 6 : 53, 12-13 ; 10 : 60, 16-17.

Materieel 2. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 45, 12-13. 2) 4 × behagen. 6 : 52, 3 ; 10 : 60, 4 ; ib. 5 ; ib. 6 : fides famem non sentit. 3) 1 × verlangen. 1 : 45, 16.

Hieronymus zelf. I Waarde. 2 × behagen. 3 : 47, 10-11 ; ib. 11-12 : et nos per ista transivimus. II Onwaarde. 2 × tegenzin. 6 : 52, 6-9 ; 8 : 55, 13.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 3 × behagen. 10 : 59, 15-16 ; 11 : 61, 4 ; ib. 8-9. 2) 28 × verlangen. 1 : 44, 819 : Quanto studio et amore contenderim, ut pariter in heremo moraremur, conscium mutuae caritatis pectus agnoscit ; 1 : 45, 1-3 ; ib. 8-9 ; ib. 11-12 : invito, iam propera ; ib. 12 ; ib. 13 ; ib. 14 ; ib. 16 ; 2 : 46, 11-12 ; ib. 13-15 ; ib. 17-47, 3 : licet parvulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine et scissis vestibus ubera, quibus nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat, per calcatum perge patrem ; 2 : 47, 3-4 : siccis oculis ad vexillum crucis vola ! 5 : 50, 5-6 ; ib. 7 ; 5 : 51, 10-11 ; 6 : 52, 1-2 ; ib. 2 ; ib. 5-6 ; ib. 13 ; ib. 16-53, 1 ; 6 : 53, 3-4 ; ib. 7-8 ; 9 : 57, 14-15 ; ib. 15-58, 1 ; 9 : 58, 8 ; 9 : 59, 4-5 ; 10 : 60, 9-10 : 60, 9-10 : tu paradisum mente deambula ; ib. 13-14. 3) 2 × hoop. 3 : 47, 5 ; ib. 8-9. II Onwaarde. 1) 8 × tegenzin. 2 : 46, 3-5 ; ib. 7-8 ; 4 : 49, 13-15 ; 6 : 52, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 6 ; 6 : 53, 12-13 ; ib. 13-14. 2) 2 × droefheid. 6 : 52, 1 : Cur timido animo Christianus es ? 6 : 53, 12-13. b) *Vreemden.* I Waarde. 12 × behagen. 6 : 52, 1-2 ; ib. 2 ; 8 : 55, 3-4 ; ib. 13-14 ; 9 : 57, 14 ; ib. 15 ; 9 : 58, 4-5 ; ib. 5 ; ib. 6 ; ib. 6-7 ; ib. 9-10 ; 11 : 61, 2-3. II Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 11 : 61, 8. 2) 1 × droefheid. 9 : 57, 14 : Non omnes episcopi episcopi. 3) 5 × afkeer. 6 : 57, 4-5 ; 8 : 57, 4-5 ; 9 : 57, 14-15 ; ib. 15 ; 11 : 61, 7-8 : adducetur [sc. ad iudicium] et cum suis stultus Plato discipulis. 4) 3 × onversaagdheid. 5 : 51, 3-5 ; ib. 5-7 ; ib. 7-10. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* Speciale personen. 2 × droefheid. 1 : 45, 3-4 : verum tu quasi parvulus delicatus contemptum rogantis per blandimenta fovisti ; ib. 7. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 4 × verlangen. 1 : 44, 8-9 ; 1 : 45, 1-3 ; ib. 8-9 ; ib. 11-12. 2) 1 × hoop. 3 : 47, 8-9.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 2 : 46, 2. 2) 2 × droefheid. 1 : 45, 3-4 ; ib. 7. 3) 2 × afkeer. 8 : 55, 3-4 ; 9 : 58, 14-59, 1.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 10 × afkeer. 2 : 46, 3-5 ; 3 : 48, 4-5 ; ib. 6 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ; ib. 15-49, 1 ; 7 : 54, 16-17 : ex

1) Ep. LII H I p. 414, 5—7 : in illo opere [sc. epistula ad Heliodorum] pro aetate tunc lusimus et calentibus adhuc rhetorum studiis atque doctrinis quaedam scolastico flore depinximus.

hac supputatione illa summa nascitur, monachum perfectum in patria sua esse non posse; 10 : 59, 15-16; ib. 16-60, 1; 10 : 60, 1-2.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 2 : 47, 4. 2) 5 × behagen. 6 : 52, 1-2; ib. 2; 10 : 59, 13 : o desertum Christi floribus vernans ! ib. 13-15; ib. 15 : o heremus familiari deo gaudens !

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 45, 12-13. 2) 4 × behagen. 6 : 52, 1-2; ib. 2; 9 : 58, 9-10; 10 : 60, 5. 3) 2 × verlangen. 3 : 45, 16; 9 : 58, 8.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 4 : 49, 13-15; 6 : 53, 12-13. 2) 3 × droefheid. 1 : 45, 3-4; 6 : 52, 1; 7 : 54, 4-5. 3) 15 × afkeer. 4 : 49, 15; ib. 15-16; ib. 16; ib. 50, 1; 5 : 51, 3-5; ib. 5; ib. 10-11; 6 : 52, 4-5; ib. 9-10; ib. 10-11; 6 : 53, 10-11; ib. 11-12; 8 : 55, 3-4; 9 : 58, 14-59, 1; 10 : 60, 16-17.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 × behagen. 10 : 59, 15. b) *Jezus*. 1) 2 × genegenheid. 3 : 48, 4-5; 6 : 53, 8-10. 2) 8 × behagen. 1 : 45, 16-17 : adfatim dives est, qui cum Christo pauper est; 2 : 47, 3-4; 6 : 52, 3; 9 : 58, 7-8; 10 : 59, 13; 10 : 60, 7; ib. 8-9; ib. 12-13. 3) 1 × verlangen. 1 : 45, 14. c) *Engelen*. 1 × genegenheid. 9 : 59, 2-3. d) *Algemeen*. 1) 1 × genegenheid. 10 : 60, 6. 2) 1 × behagen. 10 : 60, 2-3. 3) 1 × verlangen. 10 : 60, 9-10. 4) 1 × hoop. 11 : 61, 1-2.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God*. 1 × afkeer. 5 : 50, 10-11. b) *Jezus*. 5 × afkeer. 2 : 46, 15-16; 4 : 49, 16; 5 : 51, 5-7; 6 : 53, 13-14; 8 : 57, 12-13. c) *H. Geest*. 1 × afkeer. 4 : 49, 16-50, 1. d) *Duivelen*. 8 × afkeer. 2 : 46, 15-16; ib. 16-17; 3 : 48, 7-8; 4 : 49, 8-10; 4 : 50, 2-3 : persequitur me, inquam, hostis, cui nomina mille, mille nocendi artes; 5 : 50, 10-12; 6 : 52, 12; ib. 16. e) *Algemeen*. 3 × afkeer. 5 : 50, 5-6; 5 : 51, 3-5; ib. 7-10.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	11
Materieel 2	6	—
Hieronymus zelf	2	2
Sociaal	50	23
Sociaal 2	—	5
„Sociaal-algemeen”	—	10
„Sociaal 2”	6	—
Ethisch	7	—
Ethisch 2	—	20
Religieus	17	—
Religieus 2	8	18
Totaal	88	89

EPISTULA XV. *Ad Damasum* p. 62—67.

Ongestoord klinkt in de vorige brief de stem uit de van God vervulde afzondering, maar de damp van de geloofsstrijd wolkte weer over het Oosten, benevelde de geesten en velen verdwaalden in zijn

duister. Nog steeds waren de Arianen een element van onrust. Maar nieuwe strijd ontstond in het kamp der Orthodoxen zelf. Drie bisschoppen betwistten elkaar het recht op de zetel van Antiochië : als eerste Meletius, de ordinarius der stad, maar driemaal verbannen om de verdenking van Arianisme, waaronder hij stond ingevolge de neigingen zijner voorgangers ; de massa der gelovigen steunde hem. Tegenover hem stonden dissidenten onder Paulinus, wederrechtelijk tot bisschop van Antiochië gewijd. Een derde groep schaarde zich achter Vitalis, aanhanger van den ketter Apollinaris, die hem ook tot bisschop had gewijd. Bij deze personenkwestie voegde zich een doctrinair geschil, lopend over de opvatting van de termen *ὑπόστασις* en *οὐσία* in de Triniteitsleer. Meletius en zijn vrienden namen, na Basilius, het woord *οὐσία* in de betekenis van „substantie” en *ὑπόστασις* voor „persoon”, terwijl de cuderen met het woord *ὑπόστασις* de substantie hadden aangeduid. De aanhang van Paulinus kreet de opvatting der Meletianen uit voor verkapt Arianisme. De subtiële en schrandere exegeet Apollinaris, die in Christus het bestaan van een geschapen verstand, zoniet van een ziel, ontkende, maakte met Vitalis en de zijnen van deze onlusten gebruik, om zijn leer ingang te doen vinden. Wat de hypostasisstrijd betreft vergeleek het concilie van Alexandrië in 362 de termen en meningen en constateerde de orthodoxie van beide interpretaties ; de onenigheden waren volgens het concilie slechts het gevolg van meerduidigheid der termen. Maar hiermee was het voor de Oosterlingen niet afgedaan. Elk werd op het punt van zijn geloof behoorlijk aan de tand gevoeld ; een formele verklaring was niet genoeg : woorden moesten aangenomen of verworpen worden ¹⁾. Het geval van Hieronymus, die iedere dag naar zijn geloof gevraagd werd, geeft een goed beeld van de toestand ²⁾. Moe van dit alles, neemt hij zijn toevlucht tot paus Damasus, verhaalt hem de onlusten, belijdt zijn geloof en verzoekt „den opvolger van den Visser”, hem te willen aanduiden, met welke partij hij het moet houden. Deze brief is een stralend getuigenis van de waarde, die de pauszetel toen reeds in de wereld bezat.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × behagen. 3 : 64, 14-15. II Onwaarde. 2 × tegenzin. 2 : 64, 4-5 ; ib. 8-9.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 4 × genegenheid. 1 : 62, 9-63, 1 ; 1 : 63, 15-16 ; Quamquam igitur tui me terreat magnitudo, tamen invitat humanitas. ib. 18 : cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor ; ib. 18-64, 1 : ego nullum nisi Christum sequens beatitudini tuae, id est cathedrae Petri communione consocior. 2) 2 × behagen. 2 : 64, 10 ; 4 : 65, 7-8. 3) 7 × verlangen. 2 : 63, 16-17 ; ib. 17 ; ib. ; 4 : 65, 7 ; 5 : 67, 4-5 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 4 × behagen. 1 : 63, 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 10-11 ; ib. 12-13. 2) 1 × verlangen. 4 : 67, 2-3. II Onwaarde. 14 × afkeer. 1 : 62, 5-7 ; 1 : 63, 6-7 ; ib. 9-10 ; ib. 10 ; ib. 13-14 ;

1) Ep. XV 2 H Ip. 64, 18—19 : non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitnt.

2) Ep. XVII 3 H I p. 72, 10—11 : cotidie exposcor fidem, quasi sine fide renatus sim.

2 : 64, 2-3 ; ib. 9 ; ib. ; ib. 9-10 ; 3 : 65, 4-5 ; 4 : 66, 3-5 ; ib. 5-6 : cur ab Arrio parietibus separamur perfidia copulati ? ib. 18 ; ib. 19. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Vreemden.* Onwaarde. 1 \times afkeer. 3 : 64, 14-15. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 2 \times genegenheid. 1 : 63, 15-16 ; ib. 18-64, 1. 2) 1 \times behagen. 2 : 64, 10. 3) 1 \times verlangen. 2 : 63, 16-17.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 \times droefheid. 2 : 64, 4-7. 2) 4 \times afkeer. 1 : 62, 5-7 ; 2 : 63, 17 ; ib. ; Romani culminis recedat ambitio ; 2 : 64, 10.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 2 : 64, 3-5. 2) 4 \times afkeer. 1 : 62, 5-7 ; 2 : 63, 17 ; ib. ; 4 : 66, 5-6.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1 \times genegenheid. 1 : 63, 18-64, 1. b) *Jezus.* 1 \times genegenheid. 1 : 63, 18-64, 1. c) *Algemeen.* 1) 2 \times behagen. 2 : 63, 8-9 ; ib. 10-11. 2) 1 \times verlangen. 4 : 66, 12-13.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 2 \times afkeer. 4 : 65, 11-12 ; 4 : 66, 3-5. b) *Jezus.* 4 \times afkeer. 1 : 62, 5-7 ; 2 : 64, 2-5 ; ib. 10-11 : qui Christi non est, antichristi est ; 3 : 65, 4-5. c) *Duivelen.* 2 \times droefheid. 1 : 63, 11-12 ; 4 : 66, 15-16. d) *Algemeen.* 2 \times afkeer. 4 : 66, 5-6 ; ib. 8-9.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Hieronymus zelf	1	2
Sociaal	22	15
Sociaal 2	—	5
Ethisch 2	—	5
Religieus	5	—
Religieus 2	—	10
Totaal	28	37

EPISTULA XVI. *Ad Damasum.* p. 68—69.

Damasus liet niets van zich horen ; het schaap in de dorens blaatte luider ; het recht van de oudsten, de inheemse monniken, wordt tegen den vreemdeling uitgespeeld en zal het winnen.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 \times behagen. 2 : 69, 22. II Onwaarde. 2 \times tegenzin. 1 : 68, 8 ; ib. 8-9.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 8 \times verlangen. 1 : 68, 8 ; ib. 8-9 ; 2 : 69, 18 ; ita qui apostolos honore sequeris, sequaris et merito ; ib. 19 ; ib. 19-20 ; ib. 20 ; ib. 21-22 ; ib. 22. b) *Vreemden.* I Waarde. 1 \times behagen. 1 : 68, 14-69, 1. II Onwaarde. 1 \times afkeer. 2 : 69, 10-11. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* a) *Speciale personen.* Onwaarde. 1 \times afkeer. 2 : 69, 8-10 ; ita me incessabilis inimicus postergum secutus est, ut maiora in solitudine bella nunc patiar. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 \times tegenzin. 2 : 69, 12-13. C. *Algemeen.* Waarde. 4 \times verlangen. 1 : 68, 8 ; ib. 8-9 ; 2 : 69, 21-22 ; ib. 22.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 2 : 69, 12-13. 2) 1 \times afkeer. 2 : 69, 8-10.

Ethisch. Waarde. 1 \times genegenheid. 1 : 68, 6-7.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 \times tegenzin. 1 : 68, 6-7 ; 2 : 69, 12-13. 2) 1 \times afkeer. 2 : 69, 8-10.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 \times behagen. 1 : 68, 5-6. b) *Jezus*. 1) 1 \times genegenheid. 1 : 69, 4-5. 2) 3 \times behagen. 1 : 68, 9-10 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Hieronymus zelf	1	2
Sociaal	13	3
Sociaal 2	—	2
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	3
Religieus	5	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	20	10

D. Weer in de wereld.

EPISTULA XVII. *Ad Marcum presbyterum Chalcide*. p. 70—73.

De spanning wordt voor den Westerling onhoudbaar. Een goed vriend, de priester Marcus te Chalcis, spoort Hieronymus aan een geschreven geloofsbelydenis over te leggen ; hij gaf die reeds aan een zekeren Cyrillus 1). Dol worden de aantijgingen : de volkswoeede moet afgereageerd worden ; waar kan men dan beter terecht dan bij den weerlozen vreemdeling ; haro sur le baudet ! Men begrijpt hem niet, omdat men niet wil. Hieronymus vindt de hele zaak triestig lachwekkend ; maar wat doet men tegen een moedwillige massa ? het bloc drijft het onooglijk individu tegen de muur.

Hieronymus' medebroeders verkiezen liever met de wilde dieren te leven dan met zulke christenen, en vertrekken. Zelf kan hij niet : zwakte en wintertijd weerhouden hem, anders ging hij nu al. Hij snikt het uit : „zelfs geen hoekje van de woestijn wordt mij gegund ?”

Zo wordt zijn mooiste droom gebroken. Fier toch blijft de verjaagde op God bouwen, en deze zeer neerslachtige brief eindigt met het prachtig majeur : *domini est terra et plenitudo eius* : van God is de aarde.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 3 : 72, 15-17.

Materieel 2. I Waarde. 1 \times genegenheid. 2 : 71, 17-18. II Onwaarde. 1 \times tegenzin. 3 : 72, 15-17.

Hieronymus zelf. Waarde. 3 \times behagen. 2 : 72, 3-4 ; ib. 4 ; ib. 4-5 : *manu cotidie et proprio sudore quaerimus cibum*.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1 \times genegenheid. 2 : 71, 18. b) *Vreemden*. I Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 1 : 70, 9-10. 2) 4 \times verlangen. 2 : 71, 5-6 ; ib. 18-19 :

1) Ep. XVIII 4 H I p. 73, 3—4 : *sancto Cyrillo dedi conscriptam fidem*.

permittant mihi, quaeso, nihil loqui ; 2 : 72, 1 ; 3 : 72, 17-18 : obsecro, ut paucis mihi mensibus heremi concedatur hospitium. II Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 2 : 71, 14-15. 2) 5 × afkeer. 1 : 70, 6 ; 2 : 70, 14-71, 1 ; 2 : 71, 11-12 : hereticum me... cum Damaso Petroque condemnent ; ib. 16-17 ; 3 : 72, 20-21 : ascendent soli caelum, propter illos tantum Christus mortuus sit, habeant, possideant, glorientur. 3) 1 × onversaagdheid. 2 : 71, 19-72, 1. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Vreemden.* Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 2 : 71, 13 ; ib. 19 ; 2 : 72, 2-3. 2) 6 × droefheid. 2 : 71, 4 ; ib. 6-7 ; ib. 7-8 ; 3 : 72, 9-10 : non mihi conceditur unum angulum heremi ; ib. 12 : unum tantum placet : ut hinc rededam ; ib. 12-13. 3) 2 × afkeer. 3 : 72, 11 : confiteor, ut volunt : non placet. subscribo ; non credunt ; 4 : 73, 4. 4) 1 × toorn. 3 : 72, 10-11. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 4 × genegenheid. 1 : 70, 8 ; ib. 9 ; ib. 9-10 ; 2 : 71, 18. 2) 2 × verlangen. 2 : 71, 18-19 ; 3 : 72, 17-18.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 1 : 70, 10-12 ; 2 : 71, 13 ; ib. 19 ; 2 : 72, 2-3 ; ib. 3-4. 2) 5 × droefheid. 2 : 71, 4 ; ib. 14-15 ; 3 : 72, 9-10 ; ib. 12 ; ib. 12-13. 3) 1 × afkeer. 3 : 72, 11. 4) 1 × toorn. 10 : 72, 10-11.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 70, 9-10. 2) 1 × behagen. 2 : 72, 4-5.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 5 × droefheid. 2 : 71, 4 ; ib. 14-15 ; 3 : 72, 9-10 ; ib. 12 ; ib. 12-13. 2) 4 × afkeer. 2 : 71, 16-17 ; 2 : 72, 3-4 ; ib. 4 ; ib. 11. 3) 1 × toorn. 3 : 72, 10-11.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1 × hoop. 3 : 72, 19-20. b) *Jezus.* 1 × behagen. 3 : 72, 21-73, 2.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Materieel 2	1	1
Hieronymus zelf	3	—
Sociaal	12	19
Sociaal 2	—	12
Ethisch	2	—
Ethisch 2	—	10
Religieus	2	—
Totaal	20	43

De vriend des vredes moest het veld ruimen : vrienden, stilte, studieuze rust, alles was hem ontnomen. „Naar Evagrius” was weer het parool. Deze voer voortaan overtuigd onder de vlag van Paulinus, Hieronymus koerste bij ; was hij zijn recente onvriendelijkheden vergeten ? Zelfs liet hij, gezworen outsider, zich, op aandringen van Paulinus, door dezen de handen opleggen, evenwel met dit, voor Hieronymus kenmerkende, voorbehoud, dat zijn priesterschap geen hinder zou zijn voor zijn monachale aspiraties, m.a.w. dat hij niet

geïncarneerd zou worden in het diocees van den wijdenden bisschop. De nog onwennige banneling profiteerde van de gelegenheid, die hij te Antiochië had, om de lessen te volgen van den ketter Apollinaris, die een uitstekend scripturist was. De Bijbel had het Hieronymus aangedaan.

In deze stad stelde Hieronymus zijn eerste apologetisch werkje samen, zijn „*Altercatio Luciferiani et Orthodoxi*” ¹⁾, zogenaamd een verslag van een openbaar dispuut tussen een katholiek en een volgeling van Lucifer van Cagliari, die zich met zijn aanhang van de Kerk had afgescheiden, daar hij de wettigheid der kwijtschelding, door het Concilie van Antiochië geschonken aan de bisschoppen, die onder de vervolging van Constantius hadden gefaald, weigerde te erkennen.

Om zich aan alle bronnen van wetenschap, die in zijn bereik lagen, te lessen, begaf de jonge geleerde zich na 378 naar Constantinopel, waar Gregorius van Nazianze de kerk in de nieuwe hoofdstad van het keizerrijk o.a. door verdedigingscursussen tegen het Arianisme trachtte op te richten uit de bijna volslagen vernietiging, waaraan zij door de vervolging van Valens ten prooi gevallen was. Hij profiteert volop van de fijnzinnige onderrichtingen van den dichter Gregorius, maakt er het bewogen kerkelijk leven dier dagen mee, waar Constantinopel een belangrijk toneel van is, o.a. het rumoerige Concilie van 381, maar denkt er vooral aan, zijn eigen levenstaak : het Westen de Oosterse buit toe te voeren, getrouw te behartigen ; hij vertaalt het *Chronicon* van Eusebius en 28 homilieën van Origines, dien hij onder leiding van Gregorius steeds dieper leert bewonderen.

EPISTULA XVIII A. *Ad Damasum*. p. 73—96.

Hij waagt dan zelf een eerste proeve van exegese : een commentaar op het visioen van Isaias, waarin Seraphijnen hem de lippen kwamen reinigen. Hieronymus bezigt er een lenige stijl, doet eigen vondsten, benut meerdere voorgangers, vergelijkt zijn bronnen en tracht bij een gezond speuren naar de letterlijke zin een aannemelijke symbolische interpretatie hieraan te verbinden, met andere woorden : een gedetailleerd ontwerp van den helen exegeet Hieronymus is hier aanwezig. Het werkje, te Constantinopel wel geschreven en later, als brief aan Damasus, te Rome gepubliceerd, wordt door Hilberg in twee delen gesplitst, wij behandelen ze dan ook apart.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 16 : 96, 13.

Cultureel. Waarde. 2 × behagen. 9 : 86, 2-3 ; 10 : 86, 15-17.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 16 : 96, 11-13.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × verlangen. 11 : 88, 6-7. II Onwaarde. 3 × tegenzin. 3 : 77, 14 ; 11 : 88, 8 ; ib. 11-13.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* I Waarde. 7 × behagen. 1 : 74, 22-75, 1 ; 1 : 75, 4-6 ; 3 : 77, 16-17 ; 5 : 79, 22 ; 9 : 86, 2-3 ; 10 : 86, 15-17 ; 11 : 86, 9-10. II Onwaarde. 1) 4 × tegenzin.

1) PL XXIII 155—182.

1 : 75, 7-8 ; 2 : 76, 4-5 ; 4 : 78, 6-7 ; 11 : 89, 16-17. 2) 3 × afkeer. 10 : 87, 4-7 ; 12 : 90, 1-3 ; 12 : 90, 3-5.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 10 : 87, 4-7.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1 × verlangen. 12 : 90, 3-5.

Ethisch. Waarde. 1) 6 × behagen. 1 : 74, 22-75, 1 ; 3 : 77, 16-17 ; 4 : 78, 7-8 : multo quidem melius est vera rustice quam diserte falsa proferre ; 5 : 79, 17-18 ; 11 : 88, 9-10 ; 12 : 89, 4-7. 2) 2 × verlangen. 11 : 88, 6-7 ; 12 : 90, 3-5.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 4 : 78, 7-8 ; 5 : 79, 17-18 ; 11 : 88, 8 ; 11 : 89, 16-17 ; 12 : 89, 4-7. 2) 2 × afkeer. 12 : 90, 1-3 ; ib. 3-5.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 3 × behagen. 7 : 82, 19-20 ; 7 : 83, 3-4 ; 7 : 84, 17-18. 2) 1 × hoop. 6 : 80, 22-81, 1. b) *Jezus.* 1 × behagen. 12 : 89, 4-7. c) *Algemeen.* 1) 1 × genegenheid. 6 : 81, 17-18. 2) 1 × behagen. 1 : 75, 4-6.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen.* 1 × tegenzin. 1 : 75, 7-8.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Cultureel	2	—
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	1	3
Sociaal	7	7
Sociaal 2	—	1
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	8	—
Ethisch 2	—	7
Religieus	7	—
Religieus 2	—	1
Totaal	26	21

EPISTULA XVIII B. *Ad Damasum.* p. 97—103.

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 4 : 102, 7-8.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 3 : 100, 20.

Religieus. Waarde. *God.* 1) 2 × behagen. 1 : 98, 5 ; 2 : 99, 16-17. 2) 1 × hoop. 3 : 100, 20—21.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	1
Religieus	3	—
Totaal	4	1

Hierna begint een andere, zeer bewogen periode in Hieronymus' leven.

Statistieken.

In de eerste statistiek trachten wij overzichtelijk weer te geven, in welke verhouding de belangstelling van Hieronymus zich uitstrekt over de verschillende terreinen als biologisch, sociaal enz., en tegelijkertijd, hoe daarbij de verhouding is van „waarde” en „onwaarde”. Het leek ons niet nodig de rubriek „onzeker” in dit overzicht op te nemen, daar hiervan in Hieronymus’ brieven slechts één uiting te vinden is (Ep. II 12, 4-5), hetgeen een duidelijk bewijs is voor de karaktervastheid van den heilige.

De inrichting van de eerste statistiek is als volgt.

Boven plaatsen wij de nummers van de brieven. Onder elk nummer geven wij, in twee groepen, resp. onder de titels waarde en onwaarde, het getal van de uitingen, zoals zij, over de verschillende terreinen verdeeld, in elke brief voorkomen. Onderaan geven wij telkens het totaal aan waarde en onwaarde, dat iedere brief oplevert. Ook tellen wij op het totaal aan waarde- en onwaarde-uitingen op ieder afzonderlijk terrein ; de resultaten plaatsen wij in de uiterst rechtse kolommen. Ook deze resultaten tellen wij op, zodat hun totaal het geheel aan waarde en onwaarde levert, dat in een bepaalde periode in de brieven voorkomt.

De tweede statistiek is een overzicht van de uitingswijzen als genegenheid, behagen, toorn enz. Boven plaatsen wij de namen der uitingvarianten, links opzij de nummers der brieven ; onderaan geven wij het totaal van iedere afdeling, rechts het totaal der uitingen per afzonderlijke brief ; de som van al deze uitingen is het totaal der uitingen, over een bepaalde periode in de brieven voorkomend.

		I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII	
EPISTULA		Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde
Biologisch		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Biologisch 2		—	—	—	—	—	7	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—
Materieel		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Materieel 2		—	7	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cultureel		—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—
Cultureel 2		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	3	—
Hieronymus zelf		1	3	—	5	1	2	—	6	—	—	1	1	—	7	—	—
Sociaal	Hieronymus t.o. anderen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„ t.o. familie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	5	—	—	—
	„ t.o. speciale pers.	5	—	5	—	18	—	14	—	11	—	4	—	21	—	5	—
	„ t.o. vreemden	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	1	—	3	—	—
	Anderen t.o. Hieronymus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Familie t.o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Spec. pers. t.o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	2	1	1	1
	Vreemden t.o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Sociaal-algemeen	5	—	1	—	4	—	4	—	7	—	2	—	10	—	5	—
	Sociaal 2	—	3	—	1	—	5	—	—	—	1	—	3	—	1	—	1
Religieus	„Sociaal-algemeen”	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„Sociaal 2”	1	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Ethisch	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—
	Ethisch 2	—	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1
	God	2	—	—	—	3	—	1	—	—	—	2	—	1	—	—	—
	God de Vader	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Jezus	1	—	1	—	10	—	4	—	2	—	1	—	2	—	—	—
	H. Geest	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Engelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Algemeen	2	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—
Religieus 2	God	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	God de Vader	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Jezus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	H. Geest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Engelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Duivelen	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
TOTAAL	Algemeen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
		29	26	13	10	37	24	26	8	25	2	13	7	44	23		

WAARDE - ONWAARDE - TERREINEN.

IX		X		XI		XII		XIII		XIV		XV		XVI		XVII		XVIII A		XVIII B		Totaal	
Wa	Onw	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde
		16																				16	
			9														1		1				20
											11												11
										6							1	1				7	16
																		2				5	1
																		1	1				8
					1	1				2	2	2	1	2	1	2	3		1	3		12	36
									2	2													
8	1	7		3		3				33	10	13		8		1						8	2
		2	5		3	1	3			12	10	5	14	1	1	5	7	7	7			159	11
																						48	63
		3			1		1				2				1							5	12
													1		1		12						14
4		1		3		3		2		5		4		4		6						70	
	4		1		3		2		5		5		5		2		12		1				55
										10													11
									6									1				12	
		1				3				7				1		2		8		1		27	
	4		3				3		5		20		5		3		10		7		1		71
		3		1				1		1		1		1		1		4		3		25	
		1		4		7		1		11		1		4		1		1				52	
		1																				2	
			1							1												2	
										4		3						2				14	
											1		2										4
											5		4										9
											1												1
			2				1				8		2										18
		2									3		2						1				9
12	12	32	22	13	8	17	10	6	14	88	88	28	37	20	10	20	43	26	21	4	1	464	372

STATISTIEK BIJ HOOFDSTUK III.

WIJZE DER UITINGEN.

EPISTULA	Genegen- heid	Tegenzin	Behagen	Droefheid	Verlangen	Afkeer	Hoop	Wanhoo	Onversaagd- heid	Vrees	Toorn	Totaal
I . . .	4	11	25	—	—	15	—	—	—	—	—	55
II . . .	—	—	3	9	6	1	4	—	—	—	—	23
III . . .	1	10	23	13	6	—	7	—	1	—	—	61
IV . . .	4	2	14	—	5	6	3	—	—	—	—	34
V . . .	9	—	5	2	11	—	—	—	—	—	—	27
VI . . .	5	1	3	3	3	2	2	—	1	—	—	20
VII . . .	5	5	28	7	9	11	2	—	—	—	—	67
VIII . . .	2	3	2	3	7	—	—	—	—	—	—	17
IX . . .	11	9	—	—	1	3	—	—	—	—	—	24
X . . .	3	16	27	3	1	3	1	—	—	—	—	54
XI . . .	—	1	4	3	6	2	3	—	2	—	—	21
XII . . .	3	5	8	2	6	3	—	—	—	—	—	27
XIII . . .	2	—	1	8	3	6	—	—	—	—	—	20
XIV . . .	7	25	40	10	37	50	4	—	3	—	—	176
XV . . .	8	3	10	3	10	31	—	—	—	—	—	65
XVI . . .	2	6	6	—	12	4	—	—	—	—	—	30
XVII . . .	8	10	5	17	6	12	1	—	1	—	3	63
XVIII A . . .	3	13	20	1	4	5	1	—	—	—	—	47
XVIII B . . .	1	—	2	—	—	1	1	—	—	—	—	5
Totaal . . .	78	120	226	84	133	155	29	—	8	—	3	836

Resultaten.

Wat is nu de uitslag van ons karakteriologisch onderzoek ?

I. Waarde - onwaarde.

Wij zien, dat de brieven IX en XIV evenveel opleveren aan waarde als aan onwaarde. Een overwicht aan onwaarde heeft Ep. XIII met de verhouding 6 : 14 ; Ep. XV met 28 : 37 en Ep. XVIII met 20 : 43. Het verschil tussen deze getallen is ook nogal groot. De overige brieven hebben alle een aanmerkelijk overwicht van het element „waarde” boven „onwaarde”. Op de gebieden Biologisch 2, Materieel 2, Cultureel 2, Sociaal 2, Ethisch 2, zijn bijna uitsluitend waarderingen van „onwaarde” genoteerd. Bij de interpretatie van de statistieken dient er rekening mee gehouden te worden, dat deze waarderingen „onwaarde” tevens Hieronymus' positieve instelling ten opzichte van het tegendeel verraden. Wanneer men enkel en alleen op de getallen let, zou

men gevaar lopen de verhoudingen niet in het juiste licht te zien. Hieruit blijkt dus, dat Hieronymus bij voorkeur aanvaardend tegenover mensen en dingen staat ; hij ziet er goeds in, verheugt er zich om en verwacht er goeds van.

II. De terreinen.

Over **biologische** dingen spreekt Hieronymus in zes van de negentien brieven ; geen overdreven belangstelling, maar tevens is het een bewijs, dat de schrijver niet in onnatuurlijke ontaardsing boven of buiten het lichamelijke zweeft. Beslist vaker heeft hij het over lichamelijk ongemak dan over het tegendeel : een werker als hij voelde ziekte en lichaamsleed als een knellende boei, die hem dwong langzamer te gaan. Sensueel was hij daarom nog niet ; het is immers maar éénmaal, dat hij lichamelijk welzijn ophemelt, d.i. in de tiende brief, waar hij in tien variaties de gezondheid van Paulus van Concordia huldigt als een zoet loon voor zijn deugd ; maar in dezelfde brief geeft hij impliciet of expliciet negenmaal zijn onwil te kennen tegen ouderdomszwakte en ziekte ; tot zevenmaal toe klaagt hij aan Rufinus in de derde brief over zijn ziekten, in de andere brieven geschiedt dit niet vaker dan eenmaal.

Voor **materiële** dingen toont Hieronymus nog minder belangstelling ; oordelen hierover komen slechts in vier brieven voor. Elf maal geeft hij erop af in Ep. XIV en prijst in dezelfde brief vuilheid en ontbering zesmaal aan ; maar dat is in heel deze reeks brieven dan ook de enigste keer ; overigens geeft hij er maar al te veel blijk van gevoelig te zijn voor wat het lijf deert, als in Ep. I, waar hij zevenvoudig de foltering der martelares meelijdt, en in Ep. III, waar hij in achtledige opsomming de hele omvang van het offer van Bonosus afmeet juist aan materieel ongerief. Behalve nog twee uitingen in Ep. XVII konden wij op dit gebied niet meer aanstippen.

Opvallend zelden, n.l. in zes brieven, brengt deze aestheet, wiens geschriften aan alle kanten glinsteren van stijlfiguren, **culturele** dingen ter sprake. Cultuur wordt in slechts enkele uitingen in drie brieven gewaardeerd, en eenmaal ontoereikend geacht in Ep. I. Eveneens in drie brieven en in even lage frequentie wordt gebrek aan cultuur verworpen.

Vaker spreekt Hieronymus **over zichzelf**. Slechts in zes van de negentien brieven heeft hij het niet over eigen aangelegenheid, maar in die brieven spreekt hij niet vaak over zichzelf, en, op de uitzondering van Ep. XVII na, waar Hieronymus uitsluitend waarderend over zichzelf spreekt, vinden wij meer misprijzende dan waarderende uitingen over zijn persoon.

Het **sociaal** element legt het grote gewicht in de schaal in alle brieven, uitgenomen Ep. XVIII B, waaruit wij in totaal maar vijf uitingen konden noteren. Zo konden wij in Ep. IX niets dan sociale uitingen aanstippen.

Wat Hieronymus' houding tegenover anderen aangaat, is er slechts

in drie brieven sprake van familieleden, n.l. in Ep. VI en VII van Hieronymus' zuster en in Ep. XIII van zijn tante, aan wie de brief ook gericht is. De gunstige uitingen zijn ver in de meerderheid, hoewel niet talrijk. In alle brieven, behoudens XIII en XVIII A en B uit Hieronymus zich over **speciale personen** en wel overwegend, meestal zelfs uitsluitend, in vriendelijke zin : in niet meer dan twee brieven worden speciale personen gegispst of wordt hun gedrag betreurd, n.l. in Ep. IX en XIV. Er is reden om Hieronymus „den dichter der vriendschap” te noemen ! In vijf brieven komt de frequentie boven de tien ; drie en dertig is het hoogste getal, n.l. in Ep. XIV.

Over **vreemden** wordt niet gesproken in Ep. III, VIII, IX, XIII en XVIII B ; bovendien worden zij uitsluitend in ongunstige zin behandeld in Ep. VI, VII en XI ; uitsluitend gunstig in Ep. II en V, in de overige gevallen in gunstige en ongunstige zin beide. De frequentie is aanmerkelijk minder dan bij de speciale personen en de ongunstige uitingen zijn talrijker dan de gunstige. De frequentie komt slechts driemaal boven de tien, met veertien van Ep. XV als hoogste getal.

Veel minder wordt er gewag gemaakt van de houding van **anderen tegenover Hieronymus**, n.l. in negen brieven en meestal vonden wij maar een enkele uiting. Slechts in drie brieven treden **vreemden** op en wel uitsluitend in ongunstige zin ; overigens zijn het **speciale personen**, veel vaker onder gunstige dan onder ongunstige belichting. Uit dit alles dringt zich de conclusie op, dat Hieronymus zich als een macht voelt tegenover de anderen ; hij is een persoonlijkheid, die van zich uit oordeelt, mensen van zich uit beschouwt zonder te veel te letten op hun gedrag tegenover hem.

Het **algemeen-sociale** wordt door Hieronymus zonder meer als een goed aanvaard en dit geschiedt, in matige frequentie, die steeds onder de tien blijft, in alle epistulae behalve in Ep. XVIII A en B. Niet alleen dus de mensen, maar ook de omgang met mensen geniet Hieronymus' blijvende aandacht.

Onsociale daden worden, behalve in Ep. IV en XVIII B, in alle brieven beoordeeld en wel steeds ongunstig. Een frequentie hoger dan tien vinden wij alleen in Ep. XVIII, n.l. met het getal twaalf.

Hieronymus stelt zich **om hogere motieven** te weer tegen sociale omgang in twee brieven slechts en wel eenmaal in Ep. II en tien maal in Ep. XIV.

Vóór **sociale afzondering om beterswil** verklaart Hieronymus zich in vijf brieven ; dit geschiedt in geringe frequentie.

Het **ethisch** goede wordt door den Stridoniër steeds als iets heiligs geëerd, wat tegen de zedelijkheid ingaat is hem vijandig. In vijftien epistulae wordt over ethica geoordeeld, in negen daarvan handelt Hieronymus over het ethisch goede. In veertien brieven vaart de asceet uit tegen onzedelijke toestanden ; deze trekken dus meer zijn aandacht dan het moreel goede. De frequentielijn stijgt slechts eenmaal tot tien (Ep. XVII) en eenmaal tot twintig (Ep. XIV). Beide keren betreft het Hieronymus' optreden tegen onzedelijkheid.

Over **religieuze** zaken horen wij slechts niets verluiden in de brieven VIII en IX. Voor het merendeel wordt in de overige brieven het religieus goede naar voren gebracht, steeds in gunstige zin. Wat deze rubriek betreft maakt onze auteur vaker melding van **Jezus** dan van **God**. Uitingen over God vinden wij in veertien, over Jezus in zestien brieven; en deze laatste gewoonlijk in groter aantal dan de uitingen over God.

Geen enkele maal uit Hieronymus zich over **God den Vader**. De **H. Geest** verschijnt telkens eenmaal in de brieven II en X. Over **engelen** vonden wij telkens één uiting in Ep. XI en XIV. Aangaande het religieus goede in het **algemeen** geven slechts zeven brieven in beperkte frequentie een oordeel.

Over het **religieus verkeerde** laat Hieronymus zich in acht brieven en steeds ongunstig uit. In drie brieven laakt hij verkeerde daden tegenover **God**; over **God den Vader** vonden wij ook hier geen uiting. Over daden tegen **Jezus** oordeelt de heilige in twee brieven, maar in groter frequentie dan over daden tegen God. Over oneerbiedige daden tegenover den **H. Geest** uit Hieronymus zich eenmaal in Ep. XIV; **engelen** komen in dit verband niet ter sprake. Over **boze geesten** vonden wij oordelen in zes brieven in lage frequentie; in vijf brieven staan in geringe frequentie uitspraken over **algemeen** religieuze afdwalingen.

III. Wijze der uitingen.

Genegenheid komt slechts in twee brieven voor, d.i. in Ep. II en IX, de frequentie stijgt slechts eenmaal, n.l. in Ep. IX, boven het getal tien uit.

Tegenzin wordt niet geuit in de Ep. III, V, XIII en XVIII B, evenwel is de frequentie aanmerkelijk hoger dan bij de afdeling genegenheid, zij komt viermaal boven de tien, het hoogst is zij in Ep. XIV met het getal vijf en twintig.

In alle brieven, behalve Ep. IX, geeft Hieronymus uiting aan een gevoel van **behagen** en dit gebeurt in gemiddeld veel hogere mate dan bij alle andere uitingen, met een frequentie, die zevenmaal boven de tien komt, en waarvan het hoogste cijfer veertig is, n.l. in Ep. XIV.

Droefheid wordt niet aan de dag gelegd in de Ep. I, IV, IX, XVI en XVIII B; het hoogste frequentiecijfer is zeventien in Ep. XVII; slechts in Ep. III komt de frequentie nog boven de tien.

Verlangen komt slechts in twee brieven, d.i. in I en XVIII B, niet tot uiting; de frequentielijn komt driemaal boven de tien; zeven en dertig is het hoogste getal, n.l. in Ep. XIV. Wij herinneren ons, hoe onze kluizenaar snakke naar nieuws, vriendschap, gezelschap en naar bijlegging van geschillen: een idealist heeft vele eisen en wensen, een sociaalvoelend mens trekt gelijkgestemden tot zich.

Hoewel Hieronymus in drie brieven, n.l. in Ep. III, V en VIII geen **afkeer** aan de dag brengt, is het totaalaantal der afkeeruitingen na dat van de uitingen van behagen het hoogste; en terwijl het hoogste frequentiecijfer van de uitingen van behagen, n.l. in Ep. XIV, veertig

bedraagt, staan er in dezelfde brief vijftig afkeeruitingen ; van de vijf brieven, waarin de frequentie boven de tien komt, is dit het hoogste.

Hoop wordt niet uitgedrukt in acht brieven en de frequentie klimt slechts tot zeven.

Wanhoop komt in de behandelde brieven niet voor.

De aanvalshouding der **onversaagdheid** vinden we slechts in een vijftal brieven in een frequentie, die niet boven de drie uitkomt.

Vrees kent Hieronymus in de behandelde brieven niet.

Slechts in brief XVII openbaart zich tot driemaal de **toorn** van den heilige.

Hieronymus blijkt dus in zijn jonge jaren een man, die bij voorkeur de goede zijden van het leven ziet, niet helemaal zonder belangstelling is voor biologische en materiele dingen, opmerkelijk weinig aandacht schenkt aan cultuur, maar nogal vaak met zichzelf bezig is. Met zijn familie is hij door geen sterke banden verenigd, maar het meest gaat zijn aandacht naar andere mensen en wel op de eerste plaats naar bijzondere personen, speciaal zulke, die hem aangenaam zijn. Voor vreemden toont hij niet veel belangstelling en dan nog dikwijls om ze te laken. Maar de andere mensen beziet Hieronymus voornamelijk van zich uit, hun gedrag tegenover hem maakt niet zoveel indruk op hem. Vanzelfsprekend mag het hierna heten, dat het sociale en onsociale optreden den heilige een punt van bekommernis is. Enkele keren stijgt Hieronymus hierboven uit en ziet om zedelijk-godsdienstige redenen het eenzaam leven als groter goed dan het samen-zijn. Geregeld is ook het oog van den heilige gekeerd naar ethica en bij voorkeur naar tekortkomingen op dit gebied. Voortdurend leeft Hieronymus in religieuze stemming, daarbij is hij eerder christocentrisch dan theocentrisch ; nooit spreekt hij over God den Vader en zelden over den H. Geest en ziet eerder duivels dan engelen aan het werk. Overdadig is bij dit alles Hieronymus' aandacht voor het godsdienstige niet, echter is zij sterker dan die voor het ethische. Zo'n optimist kan nog niet wanhopen ; vrezen doet hij niet ; nog is het leven te mooi om vaak te toornen of zich schrap te zetten in strijdhouding, dit laatste overkomt hem bij toeval. Ook droefheid kenmerkt dezen dichter niet.

Behagen in schone dingen en afkeer van hun tegendeel, dat zijn de polen, waartussen het zieleleven van Hieronymus zich beweegt. Sterk is ook zijn verlangen naar het goed van samenleving, deugd en godsvrucht. Kalme waardering van genegenheid en tegenzin zijn hem daarnaast zeer eigen. In een man, zo uitgesproken fors in zijn waarderingen, is het natuurlijk, dat hij op mensen zo goed als nooit zijn hoop stelt. Maar ook van God, die hem zoveel schonk, verhoopt hij nog niet veel.

HOOFDSTUK IV.

ROME (382—385).

A. Damasus.

Vanuit Constantinopel, vermoedelijk op uitnodiging van Paulinus en Epiphanius ¹⁾, vertrok Hieronymus in 382 naar Rome, om het komende concilie bij te wonen. Opgemerkt door paus Damasus om zijn kennis van de H. Schrift en van het Oosten, werd hij door dezen uitgenodigd om voortaan zijn secretaris te willen zijn voor de talloze verzoeken om inlichtingen, die uit West en Oost de H. Stoel bereikten ²⁾. De paus zette zijn geheimschrijver aan, zijn exegetisch talent te benutten; zo vroeg hij hem de uitleg van het woord hosanna ³⁾. In het twintigste epistel voldoet Hieronymus aan deze uitnodiging. Hoewel technisch wetenschappelijk van opzet, biedt het toch stof voor het doel van onze studie.

EPISTULA XX. *Ad Damasum*. p. 104—110.

Cultureel. Waarde. 1 × behagen. 4 : 108, 16-17.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 4 : 107, 10-12.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 6 : 110, 10-11.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* I Waarde. 1 × behagen. 4 : 108, 16-17. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 6 : 108, 13-14.

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 6 : 110, 14-17.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 6 : 110, 14-17.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	1	—
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	1	1
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	3	4

EPISTULA XXI. *Ad Damasum*. p. 111—142.

Een andermaal vroeg Damasus zijn geleerden vriend om een inter-

1) Ep. CXXVII 7 H III p. 150, 22—23 : cum et me Romam cum sanctis pontificibus Paulino et Epiphanio ecclesiastica traxisset necessitas.

2) Ep. CXXIII 9 *ibid.* p. 82, 14—16 : ante annos plurimos, cum in chartis ecclesiasticis iuvarem Damasum, Romanae urbis episcopum, et orientis atque occidentis consultationibus responderem.

3) Bij Hieronymus Ep. XIX H I p. 103—104.

pretatie van de parabel van den verloren zoon. Hieronymus geeft haar op luciede wijze. Hij situeert eerst de parabel in de samenhang van het evangelie, haalt verschillende opvattingen van de parabel aan en geeft, onafhankelijk van voorgangers, zelfstandig een oordeel. Dit stuk is alles behalve dorre wetenschap, heel het wezen van den exegeet leeft er zich in uit; een rijke oogst aan karakterologisch materiaal hebben wij er dan ook kunnen aantreffen.

Daar de figuren uit deze parabel geen werkelijke mensen zijn, heb ik de uitingen tegenover hen niet beschouwd als sociale momenten.

Biologisch 2. Onwaarde. 1) $1 \times$ tegenzin. 1 : 112, 5-6. 2) $1 \times$ droefheid. 42 : 142, 11-12.

Materieel. Onwaarde. $4 \times$ tegenzin. 14 : 124, 10-12; 28 : 130, 14-15; ib. 16-18; ib. 19-12.

Materieel 2. Onwaarde. $1 \times$ tegenzin. 2 : 114, 3-8.

Cultureel. Onwaarde. 1) $1 \times$ droefheid. 13 : 123, 19-21. 2) $4 \times$ afkeer. 13 : 122, 5-6 : *daemonum cibus est carmina poetarum, saecularis sapientia, rhetoricorum pompa verborum*; 13 : 122, 11-12; ib. 12-13; 42 : 142, 12-13.

Cultureel 2. Onwaarde. $1 \times$ tegenzin. 42 : 142, 9-10.

Hieronymus zelf. Onwaarde. $1 \times$ tegenzin. 42 : 142, 9-10.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) $2 \times$ behagen. 1 : 111, 3-4; ib. 4-5. 2) $3 \times$ verlangen. 40 : 140, 4; 41 : 141, 11; 42 : 142, 11-12. b) *Vreemden.* I Waarde. $2 \times$ verlangen. 35 : 135, 10-11; ib. 16-17. II Onwaarde. 1) $18 \times$ tegenzin. 2 : 112, 14-15; 2 : 113, 12; 2 : 114, 19-20; 2 : 115, 1-2; 3 : 115, 17-20; 4 : 117, 9-11; 8 : 119, 1-2; ib. 4-6; ib. 6-7; 14 : 124, 10-12; 22 : 127, 10; 23 : 127, 16-17; 26 : 129, 10-12; 28 : 130, 9-10; 29 : 131, 4-5; 30 : 131, 9-10; 35 : 135, 8; 40 : 139, 1-3. 2) $1 \times$ droefheid. 14 : 123, 19-21. 3) $6 \times$ afkeer. 3 : 116, 17-18 : *Ille [Tertullianus] autem, quia iuxta insanas feminas suas id dogmatis defendebat, quo...*; 13 : 122, 1-2; 31 : 131, 16-18; 35 : 135, 13-15; ib. 22-136, 2; 36 : 136, 9-10 : *Torquentur [Iudaei] invidia et nolunt fratre non pereunte salvari.* B. *Algemeen.* Waarde. $1 \times$ verlangen. 35 : 135, 16-17.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) $6 \times$ tegenzin. 1 : 112, 6-8; 13 : 124, 5; 28 : 130, 9-10; ib. 19-23; 40 : 139, 1-3; 40 : 141, 3-4. 2) $4 \times$ afkeer. 31 : 131, 16-18; 34 : 132, 15-16; 35 : 135, 13-15; 36 : 136, 9-10.

Ethisch. Waarde. 1) $2 \times$ genegenheid. 4 : 117, 9-11; 38 : 137, 6-7. 2) $1 \times$ behagen. 10 : 120, 2-3.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) $16 \times$ tegenzin. 1 : 112, 6; ib. 6-8; 2 : 113, 8; 2 : 113, 9-11; ib. 13; 4 : 117, 9-11; 8 : 119, 6-7; 9 : 119, 10 : *luxuria inimica deo*; 13 : 121, 17-18 : *semper voluptas famem sui habet*; 13 : 122, 11-12; 28 : 130, 14-15; ib. 16-18; ib. 18-19; ib. 19-23; 40 : 139, 1-3; 40 : 141, 3-4. 2) $4 \times$ afkeer. 13 : 121, 14-15 : *daemonum cibus est ebrietas, luxuria, fornicatio et universa vitia*; 16 : 125, 15-16; 31 : 131, 16-18; 34 : 132, 15-16.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1) 1 × genegenheid. 4 : 117, 14-16. 2) 12 × behagen. 2 : 113, 15-17; ib. 20-21; 6 : 119, 7-8; 19 : 126, 3-5; 33 : 132, 4; 34 : 132, 13-14; 35 : 135, 9-10; ib. 15-16; ib. 20-21; 39 : 137, 20-138, 1; 39 : 138, 12-13; 40 : 139, 22. b) *Jezus*. 1) 4 × genegenheid. 2 : 113, 15-17; ib. 22; 26 : 129, 5-7; 27 : 129, 19-20. 2) 5 × behagen. 2 : 114, 3-8; ib. 14-15; 2 : 115, 2-4; 20 : 126, 10; ib. 12.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God*. 1) 9 × tegenzin. 8 : 119, 1-2; ib. 2-3; ib. 4-6; 9 : 119, 10; 10 : 119, 17-18; 11 : 120, 7-9; 16 : 125, 12-14; 28 : 130, 14; 34 : 134, 10. 2) 1 × afkeer. 35 : 135, 13-15. b) *Jezus*. 3 × tegenzin. 2 : 112, 14-15; 2 : 114, 19-20; 2 : 115, 1-2. c) *H. Geest*. 1 × tegenzin. 28 : 129, 13-14. d) *Duivelen*. 1) 3 × tegenzin. 1 : 112, 5-6; 11 : 120, 9; 16 : 125, 15-16. 2) 3 × afkeer. 12 : 120, 18-121, 1; 13 : 121, 14-15; 35 : 135, 22-136, 2. e) *Algemeen*. 1 × tegenzin. 8 : 119, 6-7.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Materieel	—	4
Materieel 2	—	1
Cultureel	—	5
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	8	25
Sociaal 2	—	10
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	20
Religieus	22	—
Religieus 2	—	21
Totaal	33	90

Bij deze groep hoort de iets later samengestelde zes en dertigste brief, eveneens aan Damasus gericht. De H. Vader wekt met een vriendschappelijk tikje op de schouder den ijverigen studax uit zijn wetenschappelijke verslondenheid. p. 265—267.

„Je slaapt”, zegt de paus, „omdat je lange tijd meer leest dan schrijft; daarom kom ik je eens wakker maken met een paar kwesties 1).

EPISTULA XXXVI. *Ad Damasum*. p. 268—285.

Voor twee van de vijf gestelde moeilijkheden verwijst Hieronymus naar autoriteiten. De andere drie lost hij, volgens opdracht, in het kort op. Wij zien Hieronymus in deze brief aan het werk zoals hij

1) p. 265, 4—5 : Dormientem te et longo iam tempore legentem potius quam scribentem quaestiunculis ad te missis excitare disposui.

die jaren in Rome bezig geweest moet zijn : studierend, schrijvend, copierend. Vaardig is ook hier weer zijn pen. Voor ons onderzoek biedt deze brief genoegzaam materiaal.

Cultureel. I Waarde. 1 \times behagen. 1 : 268, 18-269, 2. II Onwaarde. 1 \times afkeer. 14 : 281, 1-2.

Cultureel 2. Waarde. 1 \times verlangen. 14 : 280, 17-18.

Sociaal. Hieronymus t.o. anderen. Vreemden. I Waarde. 4 \times behagen. 1 : 268, 18-269, 2 ; 1 : 269, 5-6 ; 12 : 278, 13-14 ; 15 : 282, 20. 2) 2 \times verlangen. 1 : 269, 10-11 ; ib. 13-14. II Onwaarde. 4 \times tegenzin. 2 : 270, 6-8 ; ib. 10 ; 15 : 282, 18-19 ; 17 : 285, 17-18.

Religieus. Waarde. a) God. 1 \times genegenheid. 5 : 272, 17-273, 1. b) Jezus. 2 \times behagen. 5 : 273, 3-5 ; 15 : 281, 10-12.

Religieus 2. Onwaarde. God. 3 \times tegenzin. 1 : 270, 6-7 ; ib. 10 ; 17 : 285, 17-18.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	1	1
Cultureel 2	1	—
Sociaal	6	4
Religieus	3	—
Religieus 2	—	3
	<hr/>	<hr/>
Totaal	11	8

Damasus spoorde Hieronymus aan, een bewerking te geven van het tractaat van den blinden Didymus over den H. Geest. Voor Damasus vertaalde hij twee homilieën van Origenes over het Hooglied. Het was Damasus, die den „trilinguis” ertoe bracht, een verbeterde Latijnse vertaling van de H. Boeken te bezorgen, welk werk deze met geestdrift aanpakte.

B. Leerlingen.

Misschien door toedoen van Damasus, kwam Hieronymus in aanraking met enige dames uit de hoogste romeinse kringen, onder wie aanvankelijk Marcella het meest op de voorgrond trad. Deze woonde met haar moeder Albina en de maagd Asella op de Aventijn en verenigde om zich een kring van vrouwen, die bezielde waren met het verlangen naar een dieper godvruchtig leven. Hieronymus gaf haar lessen in de H. Schrift en werd gaandeweg haar geestelijke leidsman. Als wederdienst hielp Marcella hem zijn onbeholpenheid van man der eenzaamheid overwinnen en trachtte zijn woestijnruigheid wat af te schaven. Dit centrum trok anderen aan, en een der eersten was de hoogadellijke Paula, weduwe als Marcella, en moeder van vier dochters en een zoontje, n.l. : Paulina, die in die tijd huwde met den senator Pammachius, jeugdvriend van Hieronymus ; de oudste, Blesilla, op haar twintigste jaar na zeven maanden huwelijk van haar echtgenoot beroofd ; Eustochium, trouw evenbeeld van haar

moeder in de werken van boete en naastenliefde; verder de kleine Ruffina en den toen nog onmondigen Toxotius.

Deze kring was een begin van monachistisch leven in het Avondland, maar dit leven miste de vaste lijn; die heeft de heilige Hieronymus erin gebracht. Zoals het altijd gaat: de beweging verwekte ontevredenheid en opspraak, waar de scherpe tong van haar leider niet vreemd aan was. Maar deze dorst de strijd aan. Een zijner zegetekenen is zijn verweerschrift tegen Helvidius, een leek, aanhanger van den Ariaansen bisschop van Milaan Auxentius, die in een onooglijk schrijfsel de maagdelijkheid van Maria had durven aanranden en meende te mogen beweren, dat de maagdelijkheid niet beter was dan de gehuwde staat.

Hieronymus trok hiertegen te velde met de wapenen zijner verontwaardiging, overtuiging en geschoolde welsprekendheid.

EPISTULA XXII. *Ad Eustochium.* p. 143—211.

In bezadigder toon schrijft hij een verhandeling in briefvorm aan zijn lievelingsleerlinge Eustochium, om de gevaren en de vreugden der maagdelijkheid te schilderen.

Eerst waarschuwt hij voor de vele gevaren, die hij ook zelf onderzocht; bezweert haar, de matigheid te betrachten, van wier tegendeel hij afschrikwekkende voorbeelden oproept. Ook wat betreft haar gezelschap moet de jonge maagd waken en zich vooral binnen bezig houden met gebed, lectuur en studie. Gesprekken zijn er soms op gemunt, onbevangen zielen te kwetsen.

Is deze lofrede een impliciet neerhalen van de echtelijke staat? Het huwelijk is goed, zegt de pleitrede verder, maar slechts in zoverre het maagden kweekt. Nieuwe raadgevingen volgen, om thuis te blijven, om niet gierig te zijn, en vooral: om niet te overdrijven. Evenwicht in boete, bescheidenheid in de kleding! Men zoek niet op te vallen, juist door verwaarlozing van zijn uiterlijk, zoals men zich ook niet door verfiijnde netheid moet opdringen. Tenslotte: alles wordt licht door het uitzicht op de bekroning hiernamaals. Een subliem pleidooi, maar priemend in zijn verwijten en zedenhekeling. Hieronymus zou de weerslag te spoedig gewaar worden.

Nu volgt onze bewerking.

Biologisch. Onwaarde. 1) $2 \times$ tegenzin. 4 : 148, 3-6; 7 : 154, 4. 2) $1 \times$ afkeer. 8 : 154, 17-18. 3) $1 \times$ onversaagdheid. 6 : 152, 1.

Biologisch 2. I Waarde. $1 \times$ genegenheid. 39 : 206, 13-15. II Onwaarde. $4 \times$ tegenzin. 2 : 146, 2-4; 5 : 149, 11-13; 7 : 153, 2-3; 31 : 193, 3.

Materieel. Onwaarde. 1) $12 \times$ tegenzin. 2 : 146, 2; ib. 2-3; 8 : 155, 10-11; 9 : 157, 7-9; 10 : 157, 15-16; 10 : 158, 3-4; 17 : 165, 6-7; ib. 11-13; ib. 13-14; 18 : 167, 7-8; 19 : 168, 20; 31 : 192, 12-14. 2) $23 \times$ afkeer. 8 : 154, 13-14 : hoc obtestor, ut sponsa Christi vinum fugiat pro veneno; ib. 14-15; ib. 16; ib.

17-18 ; ib. 19-20 ; 17 : 161, 2-3 ; 27 : 184, 13-14 ; 28 : 185, 1-3 ;
 ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15 ; ib. 15-16 ; 28 : 186, 5-6 ; 29 : 188, 4-5 ;
 ib. 7-8 ; 31 : 191, 16 ; 31 : 192, 8-9 : cogitatio victus spinae sunt
 fidei ; 32 : 193, 10-11 ; ib. 13-15 ; 32 : 194, 7 : radix malorum
 omnium est avaritia ; 34 : 197, 12-13 ; 35 : 200, 6-7 ; 38 : 202,
 18-203, 2.

Materieel. I Waarde. 1) 4 × behagen. 10 : 158, 3-4 ; 17 :
 164, 16 ; 21 : 173, 19-174, 1 ; 31 : 193, 6-7. 2) 4 × verlangen.
 17 : 165, 5-6 : moderatus [sit] cibus et numquam venter repletus ;
 ib. 7-8 ; ib. 10-11 ; 39 : 206, 21-207, 2. II Onwaarde. 10 × tegen-
 zin. 7 : 152, 15-17 ; 7 : 153, 1-2 ; ib. 5-7 ; ib. 7-8 ; 11 : 158, 8-11 :
 non quæ deus... intestinorum nostrorum rugitu et inanitate ventris
 pulmonumque delectetur ; 39 : 206, 3-5 ; ib. 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ;
 ib. 8-9.

Cultureel. I Waarde. 2 × verlangen. 17 : 165, 9 ; ib. 9-10.
 II Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 2 : 146, 8 ; 29 : 188, 11-12.
 2) 2 × droefheid. 230 : 189, 14 ; ib. 15-16. 3) 3 × afkeer. 29 :
 189, 2 ; ib. 2-3 ; ib.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 3 × droefheid. 7 : 153, 15 ;
 30 : 189, 14 ; ib. 15-16.

Sociaal. A. Hieronymus t.o. anderen. a) Speciale personen. I Waarde.
 1) 9 × behagen. 2 : 145, 15-16 ; 15 : 162, 14 : prima Romanae
 urbis virgo nobilis esse coepisti ; 19 : 168, 8-9 ; 19 : 169, 4 ; 23 : 176,
 1-2 ; 27 : 183, 16 ; ib. 18-184, 1 ; 41 : 209, 17-210, 1 ; 41 : 210, 1.
 2) 113 × verlangen. 1 : 143, 3 ; ib. 3-4 ; 1 : 144, 6-8 ; 2 : 146, 5-7 ;
 3 : 146, 11 ; 5 : 150, 2-3 ; ib. 6-8 ; ib. 8-9 ; 6 : 151, 14 ; ib. 16-152, 1 ;
 6 : 152, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 7 ; ib. 7-8 ; 8 : 154, 13-14 ; 8 : 155, 2-3 ;
 9 : 157, 3-4 ; 11 : 158, 12-13 ; 12 : 159, 7 ; 15 : 163, 8 ; 16 : 163, 10 ;
 ib. 10-11 : nolo ad nobilium accedas domos ; ib. 11-12 ; ib. 16 ;
 ib. 16-17 ; 16 : 164, 2-3 ; 17 : 164, 16 : sint tibi sociae, quas videris
 quod ieiunia tenuant ; 17 : 165, 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 5-6 ; ib. 7-8 ; ib. 9 :
 crebrius lege et dis ce quam qlurima ; ib. 9-10 : tenenti codicem somnus
 obrepat et cadentem faciem pagina sancta suscipiat ; ib. 10-11 ; ib.
 14-19 ; ib. 19-20 ; 17 : 166, 6-8 ; 18 : 166, 17 : esto cicada noctium ;
 ib. ; ib. 18 ; ib. -167, 1 ; 18 : 167, 1 : psalle spiritu, psalle et mente ;
 19 : 169, 4 ; 22 : 174, 22-175, 4 ; 23 : 175, 12-15 ; 24 : 176, 9 :
 Ne declines aurem tuam in verba mala ; 24 : 177, 4-5 ; ib. 9 ; 24 :
 178, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 7 : cibus praeferto doctrinam ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ;
 25 : 178, 15 ; ib. 15-16 : semper tecum sponus ludat intrinsecus ;
 25 : 179, 4 ; ib. 4-5 ; ib. 6-7 : nolo te quaerere sponsum per plateas ;
 ib. 7 ; 26 : 181, 3-4 ; ib. 7-8 ; ib. 15-16 ; 26 : 182, 2 ; ib. 6-7 : et tu
 habeto fenestras apertas, sed unde lumen introeat ; 27 : 182, 10-11 ;
 ib. 20-183, 1 ; 27 : 183, 1 ; ib. 1-2 : vestis tua nec satis munda [sit]
 nec sordida et nulla diversitate notabilis ; ib. 5 ; ib. 5-7 : ne satis
 religiosa velis videri nec plus humilis, quam necesse est ; 27 : 184, 3-4 :
 ne hoc ipsnd tibi iactantiam generet, quod saeculi iactantiam contempsis-
 ti ; 28 : 185, 1-2 ; ib. 16-17 ; 29 : 187, 4-5 ; ib. 9-10 ; ib. 12-13 ;

ib. 13 : ne infleris ut domina ; ib. 15 ; ib. 16-18 ; ib. 18-19 ; 29 : 188, 1-3 ; ib. 11-12 ; ib. 12-15 : non delumbem matronarum salivam delicata secteris, quae... balbutientem linguam in dimidiata verba moderantur ; 31 : 191, 16 ; 31 : 192, 12-14 ; 31 : 193, 1-2 ; ib. 4-5 ; ib. 6-7 ; 32 : 194, 8 ; 12 : 195, 4-5 ; 34 : 196, 11 ; 37 : 201, 14 : nec cibis a te sumatur nisi oratione praemissa ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 : noctibus bis terque surgendum ; ib. 16-17 ; ib. 17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-202, 1 ; 37 : 202, 1-2 ; ib. 2 ; ib. 3 ; ib. 6-7 ; ib. 16-17 ; 38 : 202, 18-203, 2 ; 38 : 203, 13 ; ib. 13-14 ; 39 : 206, 17-18 ; 40 : 207, 4 ; ib. 8-9 ; ib. 17-18 ; 41 : 209, 4-5 ; 41 : 210, 16-18 ; ib. 18-19.

b) *Vreemden*. I *Waarde*. 23 \times behagen. 5 : 149, 11 ; 8 : 155, 17-18 ; 9 : 157, 7-9 ; 11 : 158, 11-12 ; 19 : 169, 9 ; 21 : 172, 6 ; ib. ; ib. 6-7 ; 21 : 173, 5 : vita per Mariam ; ib. 9-10 ; ib. 11-12 ; 22 : 175, 2 ; 35 : 197, 16-17 ; 35 : 198, 16-17 ; 35 : 199, 6 ; ib. 6-7 : si in dei [viderint] amore ferventem, cohortantur ad studium ; ib. 18-20 ; 36 : 201, 6-8 ; 38 : 203, 13-14 ; 38 : 204, 13-14 ; 40 : 207, 4 ; 41 : 209, 7-8 ; ib. 14. II *Onwaarde*. 1) 6 \times tegenzin. 5 : 150, 9 : sunt et virgines malae ; 10 : 157, 15-16 ; 12 : 160, 1-2 ; 21 : 173, 5 ; ib. 10-11 ; 32 : 176, 8. 2) 8 \times droefheid. 12 : 159, 7-9 ; ib. 9-13 ; ib. 16-18 ; 13 : 160, 3 : piget dicere, quod quotidie virgines ruant ; ib. 6-7 ; 14 : 162, 4-7 ; 16 : 164, 8-10 : clerici ipsi... osculantur capita matronarum ; 32 : 193, 13-15. 3) 51 \times afkeer. 6 : 150, 15-16 ; 8 : 156, 6-8 ; 13 : 160, 9-11 ; ib. 11-13 ; 13 : 161, 2-3 ; ib. 4-5 ; ib. 6-8 ; ib. 14-15 : habeant istius modi laudatores suos et suo virginali nomine lucrosius pereant ; ib. 16-17 ; 16 : 164, 5-6 ; ib. 6-7 ; 19 : 168, 11-12 ; ib. 21-169, 1 ; 21 : 173, 9-10 ; 24 : 178, 8-9 ; 27 : 183, 7-9 ; 27 : 184, 9-10 ; ib. 13-14 ; ib. 16-17 ; ib. 18-19 ; 28 : 185, 5 ; ib. ; ib. 6-9 ; ib. 11-13 : sunt alii... qui ideo ad presbyterium et diaconatum ambiunt, ut mulieres licentius videant ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 : quidam in hoc omne studium vitamque posuerunt, ut matronarum nomina, domos moresque cognoscant ; 28 : 186, 5-6 ; ib. 8 ; ib. ; ib. 9-10 ; ib. 11-12 ; 29 : 188, 1-3 ; ib. 4-5 ; ib. 7-8 ; ib. 12-15 ; ib. 16 ; ib. 16-194, 6 ; 34 : 196, 16 ; 34 : 197, 7-8 ; ib. 9-10 ; ib. 12-13 ; 38 : 202, 18-203, 2 ; 38 : 204, 17-205, 1 ; 38 : 205, 4. 4) 1 \times toorn. 14 : 162, 2-3.

B. *Anderen t.o. Hieronymus*. *Vreemden*. *Onwaarde*. 1 \times toorn. 14 : 162, 2-3. C. *Algemeen*. *Waarde*. 1) 2 \times genegenheid. 17 : 166, 3-4 ; 20 : 170, 7. 2) 6 \times behagen. 2 : 146, 4-5 ; 35 : 197, 16-17 ; 35 : 199, 6 ; ib. 6-7 ; ib. 18-20 ; 40 : 207, 4. 3) 5 \times verlangen. 17 : 164, 16 ; 29 : 187, 15 ; ib. 16-18 ; ib. 18-19 ; 38 : 203, 13.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 17 \times tegenzin. 2 : 146, 2-3 ; ib. 7-8 : adulator quippe blandus inimicus est. 12 : 160, 1-2 ; 20 : 170, 11 ; 24 : 176, 9-10 ; ib. 10-12 ; ib. 12-13 ; 24 : 177, 9 ; 28 : 185, 10-11 : ne videar invehi potius quam monere ; 29 : 187, 12-13 ; ib. 13 ; 29 : 189, 3-4 ; 35 : 198, 16-17 ; 37 : 202, 2 ; ib. 6-7 ; ib. 16-17. 2) 4 \times droefheid. 12 : 159, 9-13 ; 14 : 161, 16-17 ; 14 : 162, 4-7 ; 16 : 164, 8-10. 3) 15 \times afkeer. 13 : 160, 9-10 ; ib. 11-12 ; 13 :

161, 4-5 ; ib. 6-8 ; ib. 14-15 ; 28 : 185, 6-9 ; ib. 11-13 ; 28 : 186, 5-6 ; ib. 9-10 ; ib. 11-12 ; 29 : 188, 7-8 ; ib. 16 ; 32 : 193, 16-194, 6 ; 34 : 197, 7-8 ; ib. 11. 4) 1 × toorn. 14 : 162, 2-3.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 6 × tegenzin. 1 : 144, 11 ; 15 : 162, 16-17 ; 16 : 163, 15 ; 16 : 164, 8 ; 26 : 181, 6 ; 29 : 188, 3-4.

„Sociaal 2”. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 21 : 173, 16-17. 2) 18 × verlangen. 1 : 143, 3-4 ; 1 : 144, 6-8 ; 16 : 163, 10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 16 ; ib. 16-17 ; 16 : 164, 2-3 ; 24 : 177, 9 ; 25 : 178, 15 ; 25 : 179, 4 ; ib. 4-5 ; ib. 6-7 ; ib. 7 ; 26 : 181, 3-4 ; 27 : 182, 20-183, 1 ; 28 : 184, 1-2 ; 29 : 188, 1-3.

Ethisch. Waarde. 1) 5 × genegenheid. 6 : 151, 12-14 ; rectius fuerat homine subisse coniugium, ambulasse per plana, quam ad altiora tendentem in profundum inferi cadere ; 11 : 158, 11 ; 17 : 166, 4-5 ; 20 : 170, 7 ; 29 : 187, 8-9. 2) 15 × behagen. 6 : 152, 12-14 ; 10 : 158, 3-4 ; 13 : 160, 16 ; 15 : 163, 8-9 ; 18 : 168, 1-2 ; 21 : 172, 6 ; ib. ; ib. 6-7 ; ib. 17-173, 1 ; 21 : 173, 9-10 ; 22 : 174, 16 ; 22 : 175, 17-18 ; 24 : 177, 2 ; 27 : 183, 13-14 ; ib. 16. 3) 4 × verlangen. 27 : 183, 1-2 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; 40 : 208, 19-20.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 44 × tegenzin. 1 : 144, 16-145, 1 : qui facit peccatum, de diabolo est ; 2 : 146, 2-3 ; ib. 7-8 ; 3 : 146, 11 ; 5 : 149, 11-13 ; 5 : 150, 9 ; 6 : 151, 12-14 ; 7 : 152, 7 ; 8 : 154, 15 ; ib. 15-16 ; 8 : 155, 14-15 ; 8 : 156, 3-4 ; 9 : 157, 7-9 ; 10 : 157, 15-16 ; 11 : 159, 4-5 : omnis igitur adversus viros diaboli virtus in lumbis est ; ib. 5-6 : omnis in umbilico contra feminas [diaboli] fortitudo ; 12 : 160, 1-2 ; 16 : 164, 5 ; ib. 11-13 ; ib. 14-15 : post cenam dubiam apostolos somniant [matronae] ; 17 : 165, 6-7 ; ib. 13-14 ; 17 : 166, 4-5 ; 23 : 174, 16-17 ; 23 : 176, 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 8 : palma vitiorum est honesta polluere ; 24 : 176, 9-10 ; ib. 10-12 ; ib. 12-13 ; ib. 16 ; 24 : 177, 1-2 ; 27 : 183, 7-9 ; 27 : 184, 3-4 ; 29 : 187, 3-4 : nec affectatae sordes nec exquisitae munditiae conveniunt christianis ; ib. 18-19 ; 29 : 188, 3-4 ; 34 : 197, 11 ; ib. 12-13 ; 35 : 200, 6-7 ; 37 : 202, 2 ; ib. 3 ; ib. 6-7 ; ib. 16-17. 2) 9 × droefheid. 7 : 153, 10 ; ib. 11-12 ; 12 : 159, 7-9 ; ib. 9-13 ; ib. 16-18 ; 13 : 160, 2-3 ; ib. 6-8 ; 14 : 162, 4-7 ; 16 : 164, 8-10. 3) 43 × afkeer. 6 : 150, 15-16 ; 6 : 151, 14 ; ib. 16-152, 1 ; 6 : 152, 7-8 ; 13 : 160, 9-11 ; ib. 11-12 ; 13 : 162, 2-3 ; ib. 4-5 ; ib. 6-8 ; ib. 14-15 ; 17 : 165, 6-7 ; 17 : 165, 14-19 ; ib. 18-19 ; 18 : 167, 10-11 : quid mihi et voluptati, quae in brevi perit ? 24 : 177, 4-5 ; 27 : 183, 7-9 ; ib. 18-184, 1 ; 27 : 184, 9-10 ; ib. 13-14 ; ib. 15-18 ; ib. 18-19 ; 28 : 185, 6-9 ; ib. 11-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 ; 28 : 186, 5-6 ; ib. 8 ; ib. ; ib. 9-10 ; ib. 11-12 ; 29 : 188, 4-5 ; ib. 7-8 ; 35 : 191, 16 ; 32 : 193, 15 ; ib. 16 ; 32 : 193, 16-194, 6 ; 32 : 194, 7 ; 38 : 205, 4 ; 41 : 210, 16-18. 4) 1 × toorn. 14 : 162, 2-3.

Religieus. Waarde. a) God. 1) 2 × genegenheid. 37 : 201, 14-15 ; 38 : 203, 7-8. 2) 5 × behagen. 4 : 149, 6-7 ; 11 : 158, 9 ; 31 : 193, 4-5 ; 41 : 209, 4-5 ; 41 : 210, 16-18. 3) 1 × hoop. 32 : 194,

9-10. b) *Jezus*. 1) 7 × *genegenheid*. 1 : 144, 6-8 ; ib. 11-13 ; 25 : 178, 16 ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 ; 39 : 206, 13-15 ; 41 : 209, 12-13. 2) 17 × *behagen*. 1 : 145, 9-10 ; 17 : 165, 19-20 ; 17 : 166, 6-8 ; 20 : 170, 13-14 ; 24 : 177, 14 ; 25 : 180, 5-6 ; 26 : 181, 7-8 ; ib. 15-16 ; 26 : 182, 2 ; 36 : 201, 6-8 ; 38 : 204, 13-14 ; 39 : 206, 3-5 ; ib. : ib. 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10. 3) 2 × *verlangen*. 25 : 178, 15-16 ; 40 : 207, 8-9. 4) 1 × *hoop*. 7 : 154, 4-5. c) *Engelen*. 1 × *behagen*. 7 : 154, 6-7. d) *Algemeen*. 1) 1 × *genegenheid*. 40 : 208, 19-20. 2) 6 × *verlangen*. 37 : 201, 14 ; ib. 16-17 ; ib. 17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-202, 1 ; 37 : 202, 1-2.

Religieus 2. *Onwaarde*. a) *God*. 1) 3 × *tegenzin*. 10 : 157, 15-16 ; 23 : 176, 8 ; 24 : 177, 11-13. 2) 1 × *droefheid*. 12 : 159, 16-18. 3) 1 × *afkeer*. 6 : 151, 14-15. b) *Jezus*. 1) 2 × *tegenzin*. 4 : 148, 12-13 ; 16 : 163, 14-15. 2) 1 × *droefheid*. 32 : 193, 13-15. 3) 3 × *afkeer*. 6 : 150, 15-17 ; 13 : 160, 13-14 ; 29 : 189, 6-7. c) *Duivels*. 1) 10 × *tegenzin*. 1 : 144, 16-145, 1 ; 1 : 145, 1 ; 3 : 146, 17-147, 1 ; 4 : 148, 12-13 ; de ecclesia Christi [diabolus] rapere festinat ; ib. 14 ; ib. 14-15 ; 8 : 154, 14-15 ; ib. 16 ; ib. 17 ; 17 : 165, 14-18. 2) 1 × *droefheid*. 13 : 160, 3-5. 3) 12 × *afkeer*. 4 : 148, 6-7 ; 11 : 159, 4-5 ; ib. 5-6 ; 18 : 167, 7-8 ; 26 : 182, 2 ; 27 : 183, 18-184, 1 ; 28 : 185, 4 ; 29 : 186, 15 ; 29 : 189, 1-2 ; ib. 6-7 ; 30 : 190, 1-2 ; 38 : 205, 2. 4) 3 × *onversaagdheid*. 4 : 148, 16 ; 4 : 149, 6 ; 6 : 152, 7. d) *Algemeen*. 1) 1 × *tegenzin*. 19 : 189, 3-4. 2) 1 × *afkeer*. 13 : 162, 2-3.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	—	4
Biologisch 2	1	4
Materieel	—	35
Materieel 2	8	10
Cultureel	2	7
Hieronymus zelf	—	3
Sociaal	158	67
Sociaal 2	—	37
„Sociaal-algemeen”	—	6
„Sociaal 2”	—	19
Ethisch	24	—
Ethisch 2	—	97
Religieus	43	—
Religieus 2	—	39
Totaal	236	328

EPISTULA XXIII. *Ad Marcellam de exitu Leae*. p. 211—214.

Een welkome gelegenheid tot propaganda voor de nieuwe ascetische

stroming was het overlijden van de deftige boetelinge Lea tegelijk met de dood van een benoemd consul. Welk een tegenstelling van leven en daarom van toekomstig lot! Hieronymus schrijft hierover aan Marcella, wel wetend, dat zijn briefjes verder komen.

Materieel. Onwaarde. 1) $1 \times$ tegenzin. 2 : 212, 18-19. 2) $2 \times$ afkeer. 4 : 214, 1; ib. 2.

Materieel 2. Waarde. 1) $5 \times$ behagen. 2 : 212, 18-19; 2 : 213, 1; ib.; ib. 1-2; 3 : 213, 14-16. 2) $1 \times$ verlangen. 4 : 213, 22-23.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) $13 \times$ behagen. 2 : 212, 12-13; ib. 15-16; ib. 16-17; ib. 18-19; ib. 19; ib. 19-20 : ...comites suas [Leam] plus exemplo docuisse quam verbis; ib. 20-22; 2 : 213, 1; ib.; ib. 1-2; ib. 2-3 : ita tamen, ut, cum omnia faceret, ostentationem fugeret singulorum; 3 : 213, 4; ib. 14-16. 2) $7 \times$ verlangen. 4 : 213, 19-21; ib. 21-22; ib. 22-23; ib. 24-214, 1; 4 : 214, 1; ib. 2; ib. 3-4 : in ceteris non nos perpetuos aestimemus, ut possimus esse perpetui. b) *Vreemden.* Onwaarde. $5 \times$ afkeer. 12 : 212, 14-15; 3 : 213, 6-7; ib. 12; ib. 13; ib. B. *Algemeen.* Waarde. $1 \times$ behagen. 2 : 212, 19-20.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. $1 \times$ afkeer. 4 : 213, 22-214, 1.

Ethisch. Waarde. $7 \times$ behagen. 2 : 212, 18-19; 2 : 212, 20-22; 2 : 213, 1; ib.; ib. 1-2; ib. 2-3; 3 : 213, 14-16.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) $1 \times$ tegenzin. 3 : 313, 13. 2) $1 \times$ afkeer. 4 : 313, 21-22.

Religieus. Waarde. a) *Jezus.* $3 \times$ behagen. 2 : 212, 16-17; ib. 22-213, 1; 3 : 213, 14-16. b) *Algemeen.* 1) $3 \times$ behagen. 2 : 212, 12-13; ib. 19; 3 : 213, 4. 2) $2 \times$ verlangen. 4 : 214, 2; ib. 3-4.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* $2 \times$ tegenzin. 2 : 212, 14-15; 3 : 213, 13. b) *Jezus.* $1 \times$ afkeer. 4 : 214, 1. c) *Duijels.* $1 \times$ tegenzin. 2 : 212, 12-13. d) *Algemeen.* $2 \times$ afkeer. 4 : 213, 19-21; ib. 21-22.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	3
Materieel 2	6	—
Sociaal	21	5
„Sociaal-algemeen”	—	1
Ethisch	7	—
Ethisch 2	—	2
Religieus	8	—
Religieus 2	—	6
Totaal	42	17

EPISTULA XXIV. *Ad Marcellam de vita Asellae.* p. 214—217.

Twee dagen na de brief over Lea schrijft Hieronymus voor Marcella en haar gezellinnen een korte lofspraak over de maagd Asella. Vanaf haar jongste jaren vond Asella behagen in boek, afzondering, vasten

en gebed ; en bij dat alles bewaarde zij, door haar evenwichtige zelfbeheersing, tot op haar vijftigste levensjaar haar lichaam in kloeke gezondheid en was door haar blijmoedigheid een verkwikking voor haar omgeving.

Biologisch. Waarde. 5 × behagen. 4 : 216, 16-17 : ita ad quinquagenarium pervenit aetatem, ut non dolet stomachus ; im. 16-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19.

Materieel 2. Waarde. 6 × behagen. 3 : 215, 12-13 : ieiunium pro ludo habuit ; ib. 14-16 ; ib. 17-18 ; ib. 20-216, 1 ; 4 : 216, 11-13 ; 5 : 217, 17 : neglecta mundities et inculta veste cultus ipse sine cultu.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 35 × behagen. 1 : 214, 16-17 ; 2 : 215, 1 ; ib. 3 ; ib. 4-5 ; ib. 9-10 ; 3 : 215, 11 : Unius cellulae clausa angustis latitudine paradisi fruebatur ; ib. 12-13 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; ib. 20-216, 1 ; 4 : 216, 3-5 ; ib. 4-5 ; ib. 4-7 ; ib. 7 : operabatur manibus suis ; ib. 8-9 : sponso aut orans loquebatur aut psallens ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 : in eo vehementius exultabat, quod se nullus agnosceret ; ib. 11-13 ; ib. 13-14 ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 ; ib. 19 ; ib. 19-20 ; ib. 20 ; ib. 23-217, 1 ; 5 : 217, 2-3 : nihil illius severitate iocundius ; ib. 3 ; ib. 3-4 : nihil tristitia [Asellae] suavius ; ib. 4-5 ; ib. 5 ; ib. 6 : nec citus nec tardus incessus [Asellae] ; ib. 7 ; ib. 7-12. 2) 2 × verlangen. 1 : 214, 14 ; ib. 15-16. b) *Vreemden.* Waarde. 1 × verlangen. 1 : 214, 7-8. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 214, 8-10. 2) 1 × behagen. 5 : 217, 7-12. 3) 1 × verlangen. 1 : 214, 16-17.

„Sociaal 2”. Waarde. 6 × behagen. 3 : 215, 11 ; 4 : 216, 3-5 ; ib. 4-5 ; ib. 4-7 ; ib. 10-11 ; ib.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 214, 8-10. 2) 22 × behagen. 3 : 215, 11 ; ib. 12-13 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; 4 : 216, 3-5 ; ib. 4-5 ; ib. 4-7 ; ib. 7 ; ib. 10-11 ; ib. 11-13 ; ib. 13-14 ; ib. 23-217, 1 ; 5 : 217, 2-3 ; ib. 3 ; ib. ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5 ; ib. 5-6 ; ib. 6 ; ib. 7 ; ib. 7-8.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 5 : 217, 8.

Religieus. Waarde. a) *God.* 4 × behagen. 2 : 215, 6-7 ; ib. ; ib. 6-8 ; 3 : 215, 20-216, 1. b) *Jezus.* 1 × behagen. 4 : 216, 8-9. c) *Algemeen.* 3 × behagen. 4 : 216, 9-10 ; ib. 19-20 ; ib. 23-217, 1.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	5	—
Materieel 2	6	—
Sociaal	41	—
„Sociaal 2”	6	—
Ethisch	23	—
Ethisch 2	—	1
Religieus	8	—
Totaal	89	1

In Ep. XXV p. 218—220 houdt Hieronymus voor Marcella een strak wetenschappelijk vertoog over de tien namen, waarmede God bij de Hebreërs genoemd wordt. Het epistel biedt niets voor ons onderzoek.

Hetzelfde geldt voor Ep. XXVI. *Ad Marcellam*. p. 220—223, waarin Hieronymus aan dezelfde weetgierige leerlinge enige Hebreeuwse woorden verklaart. Wij vonden slechts dit.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 5 : 223, 1. 2) 2 × verlangen. 5 : 223, 4-5 ; ib. 6-8.

Overzicht.	Waarde.
Sociaal	3

EPISTULA XXVII. *Ad Marcellam*. p. 223—226.

Men zocht een stok om den strengen zedenmeester te slaan en vond die in zijn geëmendeerde Bijbeledities. Hieronymus reageert hierop vol minachting in een schrijven aan de hem zo welwillende Marcella, waarin hij het goed recht voor zich opeist om een getrouwe vertaling te leveren.

Cultureel. Waarde. 2 × behagen. 1 : 224, 15-17 ; ib. 18-19.

Cultureel 2. Onwaarde. 3 × afkeer. 1 : 224, 5-6 ; ib. 7 : quasi idcirco iusti sint, si nihil scierint ; ib. 17-18.

Hieronymus zelf. Waarde. 1 × behagen. 1 : 224, 5-6.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 4 × verlangen. 3 : 225, 17-18 ; ib. 19-226, 1 ; 3 : 226, 4-5 ; ib. 7-8. b) *Vreemden.* I Waarde. 1 × behagen. 1 : 224, 15-17. II Onwaarde. 1) 14 × afkeer. 1 : 224, 3 ; ib. 4 : asino quippe lyra superflue canit ; ib. 4-5 ; ib. 7 ; ib. 12-13 ; ib. 13-15 ; ib. 15-16 : Christi verba aestiment rusticana ; ib. 18-19 ; 2 : 225, 9 ; 3 : 225, 14-15 : revertimur ad nostros bipedes asellos ; ib. 16-17 ; ib. 18-19 ; 3 : 326, 3-4 ; ib. 6-7. 2) 9 × onversaagdheid. 1 : 224, 5-10 : ita responsum habeant. . non adeo hebetis fuisse me cordis. . . ut aliquid de dominicis verbis aut corrigendum putaverim aut non divinitus inspiratum ; 2 : 225, 2-3 ; ib. 3 ; ib. 3-5 ; ib. 5 ; ib. 6 ; ib. 6-7 ; ib. 7-9 ; 3 : 225, 14. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 2 : 224, 20-225, 2. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1) 1 × afkeer. 2 : 225, 7 : cunctorum digitis notor. 2) 2 × droefheid. 2 : 225, 10-11 ; ib. 11. 3) 2 × toorn. 1 : 223, 15-224, 1 ; 2 : 225, 1-2.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 2 : 225, 5 ; ib. 6 ; ib. 6-7. 2) 2 × droefheid. 2 : 225, 10-11 ; ib. 11. 3) 4 × afkeer. 1 : 224, 4-5 ; ib. 18-19 ; 2 : 225, 9 ; ib. 4) 1 × toorn. 1 : 223, 15-224, 1.

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 224, 13-15.

Ethisch 2. Onwaarde. 3 × tegenzin. 1 : 224, 4-5 ; 2 : 225, 3-5 ; ib. 5.

Religieus. Waarde. *Jezus.* 2 × behagen. 1 : 224, 12-13 ; ib. 15-17.

Religieus 2. Onwaarde. *Jezus.* 1) 1 × tegenzin. 1 : 224, 5-10. 2) 1 × afkeer. 1 : 224, 15-16.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	2	—
Cultureel 2	—	3
Hieronymus zelf	1	—
Sociaal	6	28
Sociaal 2	—	10
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	3
Religieus	2	—
Religieus 2	—	2
Totaal	12	46

EPISTULA XXVIII. *Ad Marcellam de diapsalmate.* p. 227—232.

Marcella vroeg uitleg van de betekenis van het woord „diapsalma” ; aan de hand van Origenes geeft Hieronymus haar die.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 2 × behagen. 1 : 227, 6-7 ; ib. 7. 2) 1 × verlangen. 1 : 227, 3. b) *Vreemden.* I Waarde. 2 × behagen. 2 : 228, 1-2 ; 7 : 223, 1-3. II Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 2 : 228, 1. 2) 2 × afkeer. 5 : 229, 15-16 ; 7 : 232, 1-3.

Ethisch. Waarde. 1 × verlangen. 5 : 229, 17-18.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × onversaagdheid. 5 : 229, 16-17.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	5	3
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	1
Totaal	6	4

EPISTULA XXIX. *Ad Marcellam.* p. 232—242.

Marcella was een veeleisend discipel ; haar leermeester wordt wat kordelig onder al haar gevraag. Op haar verzoek worden haar in deze brief meerdere Hebreeuwse termen verklaard.

Cultureel 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 232, 15-18. 2) 3 × droefheid. 7 : 242, 1-2 ; ib. 4 ; ib. 6.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 4 × droefheid. 1 : 232, 8 . ib. 10 ; ib. 13 ; 7 : 242, 4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 7 : 241, 14-15. 2) 2 × verlangen. 3 : 236, 11-12 ; 7 : 242, 4. b) *Vreemden.* I Waarde. 3 × behagen. 1 : 233, 3-4 ; 7 : 241, 17 ; 7 : 242, 5-6. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 236, 10-11. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 232, 11-12.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 232, 11-12.

Ethisch. Waarde. 1 × behagen. 7 : 242, 5-6.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel 2	—	4
Hieronymus zelf	—	4
Sociaal	6	2
Sociaal 2	—	1
Ethisch	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	7	11

EPISTULA XXX. *Ad Paulam.* p. 243—249.

De mondeling door den meester gegeven uitleg van de betekenis der letters, die in een psalm ingevoegd schenen, wenst Paula op schrift te bewaren. Op haar verzoek schrijft Hieronymus zijn verklaring neer.

Materieel. Onwaarde. 5 × afkeer. 13 : 248, 5-6 ; ib. ; ib. ; ib. 5-8 ; ib. 8-10 : nostrae deliciae sint. . saeculi fluctus domino praeunte calcare.

Cultureel. Waarde. 1 × genegenheid. 9 : 247, 8-9.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 2 : 244, 12.

Sociaal. *Hieronymus t. o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde.

1) 4 × behagen. 14 : 248, 11 ; ib. 12 ; ib. 13-14 ; 14 : 249, 4-5.

2) 5 × verlangen. 14 : 248, 11 ; ib. 11-12 ; ib. 13-14 ; 14 : 249,

4-5 ; ib. 5-6. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 3 : 245,

5-6. 2) 5 × afkeer. 13 : 248, 5-6 ; ib. 6 ; ib. ; ib. 6-7 ; ib. 6-8.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 1 × afkeer. 13 : 248, 6-7.

Religieus. Waarde. a) *God.* 5 × behagen. 13 : 248, 2-3 : qui cibi,

quae mella sunt dulciora dei scire prudentiam ? ib. 8-9 ; ib. ; ib. 8-10 ;

ib. b) *Jezus.* 1) 3 × behagen. 7 : 246, 17-19 ; 8 : 247, 3-5 ; 12 : 247,

18. 2) 1 × hoop. 14 : 249, 5-6. c) *Engelen.* 1 × behagen. 8 : 247, 3-5.

Religieus 2. Onwaarde. *Duivels.* 1) 1 × afkeer. 14 : 249, 5-6.

2) 2 × vrees. 14 : 248, 14-15 ; 14 : 249, 2.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	5
Cultureel	1	—
Cultureel 2	—	1
Sociaal	9	6
„Sociaal-algemeen”	—	1
Religieus	10	—
Religieus 2	—	3
	<hr/>	<hr/>
Totaal	20	16

EPISTULA XXXI. *Ad Eustochium.* p. 249—251.

Een bevallige badinage over enige feestgaven van Eustochium aan haar leider.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 250, 1-2. 2) 2 × afkeer. 3 : 251, 12-14 ; ib. 14-16.

Materieel 2. Waarde. 1) 1 × behagen. 1 : 250, 3-4. 2) 1 × verlangen. 2 : 250, 11-12.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* Waarde. 8 × verlangen. 2 : 250, 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; 3 : 251, 8-10 ; ib. 12-14 ; ib. 16-17 ; ita tibi semper comedendum est, ut cibum et oratio sequatur et lectio ; ib. 17-19. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Waarde. 2 × behagen. 1 : 249, 10-11 ; 3 : 251, 1-3.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 3 : 251, 10. 2) 1 × verlangen. 3 : 251, 12-14.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 × afkeer. 3 : 251, 12-14 ; ib. 14-16.

Religieus. Waarde. Jezus. 1 × behagen. 3 : 251, 10.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	3
Materieel 2	2	—
Sociaal	10	—
Ethisch	2	—
Ethisch 2	—	2
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	15	5

EPISTULA XXXII. *Ad Marcellam.* p. 252—253.

Slechts een blijk van gedenken is deze brief. De afzender is heelemaal in beslag genomen door het vergelijken van Griekse en Hebreeuwsche Bijbelteksten.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 2 × verlangen. 1 : 252, 18-19 ; 2 : 253, 1-3. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 252, 7-9.

Religieus 2. Onwaarde. Jezus. 1 × tegenzin. 1 : 252, 7-9.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	2	1
Religieus 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	2	2

EPISTULA XXXIII. *Ad Paulam.* p. 253—259.

Verering voor Origenes had onze heilige meegekregen van zijn bewonderden leermeester Gregorius. Hij plaatst den Adamantius, in een opstel voor Paula, naast de knapste koppen der oudheid en schimpt op wie hem veroordeeld hebben.

Materieel. Onwaarde. 2 × afkeer. 3 : 255, 6 ; ib. 6-7.

Cultureel. Waarde. 4 × behagen. 4 : 255, 11-14 ; 5 : 259, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 10-11.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* I Waarde. 5 × behagen. 4 : 255, 11-14; 5 : 259, 3-4; ib. 4-5; ib. 10-11; ib. 11-12. II Onwaarde. 1) 11 × afkeer. 3 : 255, 3-5; ib. 5; ib. 5-6; ib. 6; ib. 7-9; 5 : 259, 5-6; ib. 7-8; ib. 8; ib. 10-11; 6 : 259, 13-15. 2) 1 × toorn. 5 : 259, 10.

Sociaal 2. Onwaarde. 5 × afkeer. 3 : 255, 7-9; 5 : 259, 5-6; ib. 6-8; ib. 8; ib. 10-11.

Ethisch 2. Onwaarde. 8 × afkeer. 3 : 255, 6; ib. 6-7; ib. 7-9; 5 : 259, 5-6; ib. 6-8; ib. 8; ib. 10; ib. 10-11.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	2
Cultureel	4	—
Sociaal	5	12
Sociaal 2	—	5
Ethisch 2	—	8
	<hr/>	<hr/>
Totaal	9	27

EPISTULA XXXIV. *Ad Marcellam.* p. 259—264.

Enige duistere plaatsen in psalm CXXVI tracht Hieronymus op te helderen.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 6 : 264, 21-23.

Materieel 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 2 : 261, 17-18.

Cultureel. Waarde. 3 × behagen. 3 : 262, 11-12; ib. 19-20; 4 : 293, 22-24.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* I Waarde. 4 × behagen. 1 : 260, 10-11; talis tantusque vir [Origenes]; 3 : 262, 9-10; ib. 19-20; 4 : 263, 22-23. II Onwaarde. 3 × tegenzin. 1 : 260, 11-12; 3 : 262, 15-19; 5 : 264, 4-5.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 5 : 264, 10-12.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Materieel 2	—	4
Cultureel	3	—
Sociaal	4	3
Ethisch 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	7	6

EPISTULA XXXVII. *Ad Marcellam.* p. 286—289.

Omdat „niet allen hetzelfde voedsel gebruiken”, weigert Hieronymus kortweg om Marcella de werken van Reticus uit te lenen. Zij is beter waard.

Cultureel. Waarde. 1 × genegenheid. 3 : 288, 7-8.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × behagen. 4 : 288, 17-18. 2) 1 × verlangen. 4 : 289, 5-6.

- b) *Vreemden*. I Waarde. 3 × behagen. 4 : 289, 3-4 ; ib. 6-7 ; ib. 6-8.
 II Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 1 : 286, 7-8 ; 3 : 288, 5-6 ; ib. 13-14 ; 4 : 288, 15-16 ; ib. 19-289, 1. 2) 1 × afkeer. 1 : 286, 7-8.
Sociaal 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 288, 13-14.
Ethisch. Waarde. 1 × behagen. : 4 289, 3-4.
Ethisch 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 4 : 288, 19-289, 1.
Religieus. Waarde. *Jezus*. 1 × behagen. 4 : 289, 3-4.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	1	—
Sociaal	5	6
Sociaal 2	—	1
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	1
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	8	8

EPISTULA XXXVIII. *Ad Marcellam*. p. 289—293.

Weer aan Marcella verklaart Hieronymus zijn tevredenheid over de ommekeer in Blesilla, die van werelds weduwvrouw opgetogen volgeling van Jezus werd.

Biologisch. Onwaarde. 2 × afkeer. 2 : 290, 4-6 ; 3 : 291, 12-13.

Biologisch 2. Waarde. 1 × behagen. 4 : 292, 7-9.

Materieel. Onwaarde. 6 × afkeer. 2 : 290, 9 ; 3 : 291, 4 ; ib. 4-6 ; ib. 9-10 ; 4 : 291, 16 ; ib. 20-21.

Materieel 2. Waarde. 6 × behagen. 3 : 291, 1-3 ; 4 : 292, 1 ; ib. 5-6 ; ib. 9 ; ib. 10 ; ib. 11-12.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 12 × behagen. 2 : 290, 18-19 ; 4 : 292, 1 ; ib. 3-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; crebris lacrimis facies [Blesillae] psimithio ante sordidata purgatur ; ib. 7 ; ib. 7-9 ; ib. 9 ; ib. 10 ; ib. ; ib. 11-12 ; 5 : 293, 6. II Onwaarde. 6 × droefheid. 2 : 290, 8 ; redolebat [Blesilla] aliquid neglegentiae ; ib. 9 ; 4 : 291, 16 ; ib. 16-17 ; ib. 20-21 ; 4 : 292, 2-3 ; illo tempore plumarum quoque dura mollities videbatur. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 3 × behagen. 3 : 291, 1-2 ; ib. 2 ; ib. 3. 2) 1 × verlangen. 2 : 290, 19. II Onwaarde. 6 × afkeer. 2 : 290, 12-13 ; ib. 17-19 ; nihil tibi debet, o ingrata cognatio, quae mundo perit ; ib. 19-20 ; 3 : 291, 4-6 ; ib. ; ib. 12-13. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Vreemden.* Onwaarde. 3 × droefheid. 5 : 293, 1-3 ; ib. 2-3 ; ib. 3-4. C. *Algemeen.* Waarde. 1 × behagen. 4 : 292, 10-11.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 2 × afkeer. 2 : 290, 19-20 ; 3 : 291, 12-13. 2) 3 × droefheid. 5 : 293, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 3-4.

„Sociaal-algemeen”... Onwaarde. 1 × tegenzin. 2 : 290, 16-17.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 × behagen. 5 : 292, 6-7.

Ethisch. Waarde. 6 × behagen. 4 : 292, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 9 ; ib. 10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) $3 \times$ afkeer. 2 : 290, 19-20 ; 3 : 291, 12-13 ; ib. 13-15. 2) $6 \times$ droefheid. 4 : 291, 16 ; ib. 16-17 ; 4 : 292, 2-3 ; 5 : 293, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 3-4.

Religieus. Waarde. a) Jezus. $5 \times$ behagen. 2 : 290, 7-8 ; ib. 10-11 ; ib. 13-14 ; ib. 18-19 ; 4 : 292, 3-5. b) Algemeen. $1 \times$ behagen. 4 : 292, 7.

Religieus 2. Onwaarde. a) Jezus. $1 \times$ afkeer. 4 : 292, 17-18. b) Duivels. $2 \times$ afkeer. 4 : 292, 14-17 ; ib. 17-18. c) Algemeen. $1 \times$ afkeer. 2 : 290, 18-19.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	—	2
Biologisch 2	1	—
Materieel	—	6
Materieel 2	6	—
Sociaal	17	15
Sociaal 2	—	5
„Sociaal-algemeen“	—	1
„Sociaal 2“	1	—
Ethisch	6	—
Ethisch 2	—	9
Religieus	6	—
Religieus 2	—	4
Totaal	37	42

EPISTULA XXXIX. *Ad Paulam de morte Blesillae.* p. 293—308.

Drie maanden na haar bekering stierf Blesilla. Paula, hierdoor smartelijk aangedaan, was bij de uitvaart bezwijmd en voor dood naar huis gedragen. Praatjes waren het gevolg : „Ziet eens hoe het haar spijt, haar dochter te hebben laten vermoorden door boetedoeningen. Wanneer zal men dat monnikentuig eens met stenen de stad uit of de rivier in jagen ?” 1). Hieronymus voelde deze moederlijke bevangenheid als een verraad aan eigen zaak : „in een christin en temeer in een boetende christin geldt de moeder niet meer”, zegt hij 2). Hard is de bestraffing van Hieronymus ; hij noemt de zwakheid van Paula een triomf van den duivel, die de moeder wil vangen, nu de dochter hem ontglipt is. Ook handelt Paula tegen de wens van Blesilla, die een moeder, die Christus tegenwerkt, niet erkent 3).

Biologisch. Onwaarde. $2 \times$ afkeer. 1 : 295, 9 ; 3 : 299, 3-4.

Biologisch 2. 1 Waarde. $3 \times$ genegenheid. 2 : 297, 16 : si auditum... surdae aures negaverint, vacabo a vitiis ; 2 : 298, 3-4 ; ib. 4-5.

1) p. 306, 10—12 : quousque genus detestabile monachorum non urbe pellitur, non lapidibus obruitur, non praecipitatur in fluctus.

2) p. 304, 14—16 : si parentem cogito, non reprehendo, quod. plangis ; si christianam et monacham christianam, istis nominibus mater excluditur.

3) p. 308, 3—4 : „non agnosco matrem meo domino displicentem.

II Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 2 : 297, 19. 2) 4 × droefheid. 1 : 294, 1 ; 1 : 295, 1-2 ; 2 : 296, 13-14 ; ib. 14-17.

Materieel. Onwaarde. 1 × afkeer. 3 : 299, 12-14.

Materieel 2. Waarde. 4 × behagen. 1 : 294, 13-14 ; 5 : 304, 4-5 ; ib. 8-10 ; 5 : 305, 21-22.

Cultureel. Waarde. 4 × behagen. 1 : 294, 6-7 ; ib. 8-9 ; si Graece [Blesillam] audisses loquentem, Latine eam nescire iurasses ; ib. 9-10 ; ib. 11-12.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × behagen. 7 : 308, 6-7. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 2 : 295, 17-18.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 2 : 296, 1. 2) 25 × behagen. 1 : 293, 10-13 ; 1 : 294, 3-6 ; ib. 6-7 ; ib. 6-8 : quis sine singultibus transeat [Blesillae] . . memoriae tenacitatem, acumen ingenii ? ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 11-12 ; ib. 13-14 ; ib. 15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 : in eo facilius dinoscatur, quod neglectus incedebat ; ib. 19-20 ; 1 : 295, 3-4 : haec in extrema verba mandabat : orate dominum Iesum, ut mihi ignoscat ; 3 : 299, 9-10 ; ib. 16-17 ; 5 : 304, 4-5 ; ib. ; ib. 6-7 ; ib. 8-10 ; 5 : 305, 17-18 ; ib. 20-21 ; 7 : 308, 4-5 ; 8 : 308, 9-10 : illam mea lingua resonabit, illi mei dedicabuntur labores ; ib. 15-16 ; ib. 19. 3) 9 × verlangen. 1 : 294, 2-3 : nobis inpatientius . . dolendum, quod talem videre desivimus ; 1 : 295, 5-6 ; 4 : 303, 4 : non debemus [Paula], super mortuos contristari ; 5 : 304, 13-14 ; 5 : 305, 7-9 : e duobus elige, quid velis : aut sancta es et probaris, aut peccatrix et iniuste queris minora sustinens, quam mereris ; ib. 9-10 ; 6 : 305, 23 ; ib. ; ib. 24. II Onwaarde. 1) 3 × droefheid. 3 : 300, 13 ; 5 : 304, 10-11 ; 6 : 306, 5-6. 2) 4 × afkeer. 6 : 306, 21-22 ; ib. 24 ; 6 : 307, 1 ; 7 : 308, 3-4. b) *Vreemden.* I Waarde. 8 × behagen. 2 : 296, 13-14 ; 2 : 297, 20-22 ; 4 : 302, 12 ; 5 : 304, 20-305, 1 ; 5 : 305, 2-6 ; 6 : 306, 5 ; 7 : 307, 16 ; ib. 18. II Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 294, 13-14. 2) 7 × afkeer. 2 : 296, 12-13 ; ib. 14-18 ; 3 : 300, 2-3 ; 4 : 302, 20-22 ; 4 : 303, 1-2 ; ib. 22-23 ; 6 : 307, 3-4. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 7 : 308, 5-6. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 7 × behagen. 1 : 294, 15-16 ; 2 : 297, 15 : si caecus fuero, amici me lectio consolabitur ; 5 : 304, 8-10 ; ib. 20-305, 1 ; 4 : 305, 1-2 ; ib. 20-21 ; 7 : 308, 4-5. 2) 4 × verlangen. 5 : 305, 9-10 ; 6 : 305, 23 ; ib. 24 ; 7 : 307, 14.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 3 × behagen. 5 : 304, 6-7 ; ib. 14-15 : si Christianam [cogito] et monacham Christianam, istis nominibus mater excluditur ; 6 : 306, 4-5 : grandis in suos impietas pietas in deum est.

Ethisch. Waarde. 16 × behagen. 1 : 293, 10-13 ; 1 : 294, 3-6 ; ib. 13-14 ; ib. 15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; 2 : 297, 16 ; 3 : 299, 16-17 ; 3 : 300, 3-5 : super nullum [dicit salvator] requiescit spiritus meus nisi super humilem et quietum et trementem verba mea ; 5 : 304, 4-5 ; ib. ; ib. 6-7 ; ib. 8-10 ; 5 : 305, 17-18 ; ib. 20-21 ; 7 : 307, 20.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 4 : 303, 10 : mors

nostra peccatum est ; 7 : 308, 1-2. 2) 3 × afkeer. 2 : 296, 12-13 ; 3 : 299, 12-14 ; 6 : 306, 21-22.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 2 × genegenheid. 2 : 297, 17 ; 4 : 303, 24. 2) 8 × behagen. 2 : 297, 9 ; ib. 11-12 : bonus est deus et omnia, quae bonus fecit, bona sint necesse est ; ib. 13 ; ib. 14-15 ; ib. 19 ; ib. 21-22 ; 2 : 298, 2-3 : sanus sum : gratias refero creatori ; ib. 3 : langueo : et in hoc laudo domini voluntatem. b) *Jezus.* 1) 4 × behagen. 1 : 295, 3-4 ; 3 : 299, 1-3 ; 6 : 307, 1-2 ; 8 : 308, 15-16. 2) 2 × verlangen. 2 : 298, 1-2 : qui se credere dicit in Christo, in omnibus Christi iudiciis gaudeat ; 7 : 308, 3. 3) 2 × hoop. 2 : 295, 19-20 ; 6 : 306, 20. c) *Engelen.* 1) 1 × behagen. 3 : 299, 1-2. 2) 1 × hoop. 2 : 295, 19-20. d) *Algemeen.* 5 × behagen. 1 : 294, 3-6 ; ib. 6-7 ; ib. 19-20 ; 3 : 299, 16-17 ; 5 : 304, 4-5.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 1) 1 × tegenzin. 6 : 306, 4-5. 2) 2 × droefheid. 3 : 299, 4 : quamdiu hic moramur, peregrinamur a domino ; ib. 5-6. 3) 1 × afkeer. 3 : 296, 14-18. b) *Jezus.* 3 × afkeer. 4 : 303, 1-2 ; 6 : 307, 3-4 ; 7 : 308, 3-4. c) *Duivels.* 1) 1 × tegenzin. 2 : 296, 14-15. 2) 3 × afkeer. 3 : 298, 20-21 ; 6 : 306, 1-4 : saevit nunc diabolus et. . . quaerit in remanente [sc. filia] victoriam, quam in praeunte iam perdidit ; ib. 15-19. c) *Algemeen.* 1) 1 × tegenzin. 4 : 303, 22. 2) 2 × afkeer. 4 : 302, 20-22 ; 6 : 306, 21-22.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	—	2
Biologisch 2	3	5
Materieel	—	1
Materieel 2	4	—
Cultureel	4	—
Hieronymus zelf	1	1
Sociaal	55	15
„Sociaal 2”	3	—
Ethisch	16	—
Ethisch 2	—	5
Religieus	25	—
Religieus 2	—	14
Totaal	111	43

EPISTULA XL. *Ad Marcellam de Onaso.* p. 309—311.

De felle uitvallen van Hieronymus veroorzaakten soms wrok, soms onbehaaglijke gevoelens bij anderen. Zo bij Onasus. Deze, een priester, die een mismaaakte neus in het gezicht voerde, meende, dat de schimp-scheuten van den hogen functionaris op hem gemunt waren. Met satirische olijkheid neemt onze handige humanist den armen Onasus, wel wat onkies, in het ootje.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* I Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 309, 3-4. II Onwaarde. 1) 2 × afkeer. 2 : 310,

7-9; ib. 11 : rideo advocatum, qui patrono egeat. 2) 7 × onversaagdheid. 2 : 310, 9-11; ib. 11-13 : quadrante dignam eloquentiam nare subsanno : quid ad te, qui disertus es? ib. 13-14; ib. 15-16; ib. 21 : an ideo tibi bellus videris, quia fausto vocaris nomine? 2 : 311, 4; 3 : 311, 8-9. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Vreemden. Onwaarde.* 4 × afkeer. 2 : 310, 17-18; ib. 18-19; ib. 19-20; ib. 20 : satiricum scriptorem in prosa stulte arguis.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 1 : 310, 6-7.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	1	13
Ethisch 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	1	14

EPISTULA XLI. *Ad Marcellam.* p. 311—314.

Marcella vroeg het gevoel van haar leermeester over enige doctrinaire geschilpunten tussen katholieken en montanisten; Hieronymus laat de superioriteit van de zuivere leer zien en toont zijn verachting voor de Montanisten.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* I Waarde. 1 × behagen. 2 : 312, 18-19. II Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 3 : 314, 2-4. 2) 8 × afkeer. 3 : 313, 7-8; illi [sc. Montanistae] Sabelli dogma sectantes trinitatem in unius personae angustias cogunt; ib. 10-11; ib. 20-22; 4 : 314, 6-7; Praetermitto scelerata mysteria, quae dicuntur de lactante puero et de victuro martyre confarrata; ib. 8-10; ib. 14-15; ib. 18; ib. 20-21. 3) 2 × onversaagdheid. 2 : 313, 1-4; 4 : 314, 19-20.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 3 : 313, 10-11.

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 3 : 314, 4-5.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen.* 4 × afkeer. 4 : 314, 6-7; ib. 7-8; iib. 8; ib. 10.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	1	11
Sociaal 2	—	1
Ethisch	1	—
Religieus 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	2	16

EPISTULA XLII. *Ad Marcellam de blasphemia in Spiritum sanctum inremissibili.* p. 315—317.

Marcella wenst te weten, waarin de onvergeeflijke zonde tegen den H. Geest bestaat. Hieronymus antwoordt haar, al polemiserend tegen de Novatianen.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1 × genegenheid. 3 : 317, 16-17. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1) 3 ×

afkeer. 1 : 315, 11-13 ; ib. 15-19 : convincendi sunt. . his inremissibilem dictam [sc. esse], blasphemiam, . . qui, cum videant in virtutibus opera dei, calumniantur et clamitent daemones esse virtutem ; 2 : 317, 2-4. 2) 3 \times onversaagdheid. 1 : 316, 6-11 ; 2 : 316, 12-14 ; ib. 20-21 : edisserat hereticus, quomodo non peccet in spiritum, qui filium hominis denegarit. B. *Algemeen*. Waarde. 1 \times genegenheid. 3 : 317, 16-17

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus*. 3 \times afkeer. 1 : 315, 13 ; ib. 15-19 ; 2 : 317, 2-4. b) *Duivels*. 1 \times afkeer. 1 : 316, 3-4.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	2	6
Religieus 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	2	10

EPISTULA XLIII. *Ad Marcellam*. p. 318—321.

Midden in de strijd een arcadische droom : „Kom, Marcella, laten wij naar het platteland gaan”. — Hieronymus heeft genoeg van het stadsleven, van zijn bezoeken, zijn achterklap, zijn geldbejag. Op het land vindt men God in de stilte. Deze brief is een der keurigste stijlproeven van den heilige.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 3 : 321, 1-2. 2) 6 \times droefheid. 2 : 319, 9-10 ; ib. 13 : vestes non ad usum tantum, sed ad delicias conquiruntur ; ib. 13-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 : laetamur ad nummum, obolo contristamur ; 3 : 321, 9-11. 3) 1 \times afkeer. 2 : 319, 2-3.

Materieel 2. Waarde. 2 \times verlangen. 3 : 320, 12-14 ; ib. 16-18.

Cultureel. Waarde. 2 \times behagen. 1 : 318, 3-7 ; ib. 4-5.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 \times afkeer. 2 : 318, 10-11.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 3 \times afkeer. 2 : 318, 10 : nos, ventris animalia ; ib. 10-11 ; 2 : 319, 2-3.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1 \times verlangen. 3 : 320, 11-12 : quam primum licet, quasi quendam portum secreta ruris intremus. b) *Vreemden*. I Waarde. 2 \times behagen. 1 : 318, 3-7 ; ib. 4-5. II Onwaarde. 2 \times afkeer. 3 : 321, 3-4 : habeat sibi Roma suos tumultus, harena saeviat, circus insaniat, theatra luxurient ; ib. 5.

Sociaal 2. Onwaarde. 2 \times droefheid. 2 : 319, 5-7 ; ib. 9.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 1) 1 \times droefheid. 2 : 319, 3-5.

2) 1 \times afkeer. 3 : 321, 5.

„Sociaal 2”. Waarde. 2 \times verlangen. 3 : 320, 11-12 ; ib. 16.

Ethisch. Waarde. 3 \times verlangen. 3 : 320, 12-14 ; ib. 16-18 ; 3 : 321, 1-2.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 10 \times droefheid. 2 : 319, 3-5 ; ib. 5-7 ; ib. 9 ; ib. 9-10 ; ib. 13 ; ib. 13-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; 2 : 320, 7-8 ; 3 : 321, 9-11. 2) 1 \times afkeer. 3 : 321, 3-4.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 \times behagen. 3 : 321, 6. b) *Algemeen*. 2 \times verlangen. 3 : 230, 14-15 ; ib. 18-321, 1.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	8
Materieel 2	2	—
Cultureel	2	—
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	—	3
Sociaal	3	2
Sociaal 2	—	2
„Sociaal-algemeen”	—	2
„Sociaal 2”	2	—
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	11
Religieus	3	—
Totaal	15	29

EPISTULA XLIV. *Ad Marcellam.* p. 322—323.

Hieronymus speculeert over de zinnebeeldige betekenis van enige geschenken, die Marcella hem zond.

Biologisch 2. Waarde. 1 \times genegenheid. 322, 9-10.

Materieel 2. Waarde. 2 \times genegenheid. 322, 7; 323, 3.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* Onwaarde. 2 \times afkeer. 323, 2-3; ib. 3-4. B. *Algemeen.* Waarde. 1 \times behagen. 322, 3-5.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 \times genegenheid. 322, 7-8.

Ethisch. Waarde. 4 \times genegenheid. 322, 7; ib. 7-8; ib. 9-10; 322, 3.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 \times afkeer. 322, 13-14; 323, 3-4.

Religieus. Waarde. a) *Jezus.* 1 \times genegenheid. 322, 8-9. b) *Algemeen.* 1 \times genegenheid. 322, 7.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	1	—
Materieel 2	2	—
Sociaal	1	2
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	4	—
Ethisch 2	—	2
Religieus	2	—
Totaal	11	4

EPISTULA XLV. *Ad Assellam.* p. 323—328.

De tegenkating, die Hieronymus van de Romeinen ondervond, bereikte haar toppunt. Men wachtte op een gelegenheid, om de laatste slag te slaan. Hieronymus had te veel invloed gekregen; vooral zijn actie onder de adellijke vrouwen vergaf men hem niet. De knuppel

in het hoenderhok was het bekendworden van het besluit van Melania en Paula, om naar Palestina over te steken, waar zij zich voornamen voortaan in kloosterlijke teruggetrokkenheid te leven. Nu zette men alles in, om den vredeverstoorder te bannen; zelfs werd een soort kerkelijke vergadering tegen hem gehouden ¹⁾). Hieronymus, beu van het huichelachtig „Babylon”, scheept zich haastig in. Maar op de val-reep wil hij tegenover Asella zijn dankbare vriendschap, zijn heimwee en zijn woede uitspreken. Hevig toornt hij tegen zijn aanvallers, ont-maskert hun drijfverijen en daagt hen op de oordeelsdag.

Materieel. Onwaarde. 5 × afkeer. 3 : 325, 10-11 ; 4 : 326, 2-4 ; 5 : 327, 1 ; ib. 2-3 ; ib. 6-7.

Materieel 2. Waarde. 6 × behagen. 3 : 325, 12-13 : nulla fuit Romae alia matronarum, quae meam posset domare mentem, nisi lugens atque ieiunans, squalens sordibus ; ib. 17-18 ; ib. 23-326, 1 ; 5 : 326, 16 ; 5 : 327, 1-3 ; ib. 7 : me macies delectat.

Hieronymus zelf. I Waarde. 6 × behagen. 3 : 325, 6-7 ; ib. 7-8 : omnium paene iudicio dignus summo sacerdotio decernebar ; ib. 8-9 : beatae memoriae Damasi os meus sermo erat ; ib. 9 ; 6 : 327, 11-12 ; 6 : 328, 6. II Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 1 : 323, 11 ; ib. 13-14. 2) 3 × droefheid. 6 : 327, 15-16 ; ib. 17-328, 1 ; 6 : 328, 8-9.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 323, 9. 2) 8 × behagen. 1 : 323, 10-11 ; 1 : 324, 1-2 : tu bene facis, quod ex tua mente etiam malo bonos putas ; 4 : 325, 23-326, 1 ; 5 : 327, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 4-5 ; 7 : 328, 12-13 ; Paula et Eustochium — velit nolit mundus, in Christo meae sunt ; ib. 16-17. 3) 7 × verlangen. 2 : 324, 16-17 ; 6 : 327, 12-14 : ora autem, ut de Babylone Hierosolyma regrediar nec mihi dominetur Nabuchodonosor, sed Iesus, filius Iosedech ; 7 : 328, 12 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 : dic eis : ante tribunal Christi stabimus ; ib. 16-17 ; ib. 17. b) *Vreemden.* I Waarde. 1 × verlangen. 6 : 327, 14-15. II Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 1 : 324, 4. 2) 9 × afkeer. 4 : 326, 4-6 : nunc in sacco et cinere formonsae volunt videri [paenitentes] et in gehennae ignis cum ieiuniis et pedore descendere ; ib. 7-8 : si gentiles hanc vitam carperent, si Iudaei, haberem solacium non placendi eis, quibus displicet Christus ; 5 : 326, 17 ; 5 : 327, 1 ; ib. 2-3 ; ib. 6 ; ib. 6-7 ; ib. 8 ; 6 : 327, 17-328, 1. 3) 11 × onversaagdheid. 2 : 324, 17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 : in manu mea aes alicuius insonuit ? ib. 19 : obliquus sermo [meus], oculus petulans fuit ? ib. 21-325, 1 ; 3 : 325, 9-10 ; ib. 10-11 ; 5 : 326, 16 ; 5 : 327, 6 ; 7 : 328, 14-15 ; ib. 15-16. 4) 3 × toorn. 2 : 324, 5-6 : Ego probrosus, ego versipellis et lubricus, ego mendax et satanae arte decipiens ; 4 : 326, 9-11 ; ib. 11-12. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 1 : 323, 11-13. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 1 : 323,

1) In Didymum de Spiritu Sancto. PL XXIII 102—103 : Pharisaeorum clamavit senatus et nullus scriba vel fictus sed omnis, quasi indicto sibi praelio doctrinarum, adversum me factio coniurat. Ilico ego velut postliminio Hierosolymam sum reversus.

13-14. 2) 3 × afkeer. 3 : 325, 19-20 ; 6 : 328, 5 : maleficum me quidam garriunt ; ib. 9-10. 3) 8 × toorn. 2 : 324, 6-8 ; ib. 8-9 : osculabantur mihi quidam manus et ore vipereo detrahebant ; ib. 9 ; ib. 11 : alius incessum meum calumniabatur et risum ; ib. 12 ; ib. ; ib. 19-20 ; 4 : 325, 21 : o invidia primum mordax tui. C. *Algemeen*. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 323, 4. 2) 2 × behagen. 1 : 323, 11-14 ; 1 : 324, 1-2.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 1 : 324, 2 ; ib. 3 ; 2 : 324, 18-19. 2) 3 × afkeer. 2 : 324, 19 ; 6 : 328, 5 ; ib. 9-10. 3) 11 × toorn. 2 : 324, 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9 ; ib. 11 ; ib. 12 ; ib. ; ib. 19-20 ; 4 : 325, 21 ; 4 : 326, 9-11 ; ib. 11-13.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1) 2 × behagen. 6 : 327, 11-12 ; ib. 15-16. 2) 1 × verlangen. 6 : 327, 14-15.

Ethisch. Waarde. 7 × behagen. 1 : 323, 11-13 ; 1 : 324, 1-2 ; 3 : 325, 12-13 ; ib. 17-18 ; ib. 23-326, 1 ; 5 : 327, 1-2 ; ib. 7.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 1 : 324, 2 ; ib. 3 ; 3 : 325, 10-11. 2) 8 × afkeer. 1 : 323, 13-14 ; 1 : 324, 19 ; 4 : 326, 2-4 ; ib. 4-6 ; 5 : 326, 17 ; 5 : 327, 1 ; 6 : 328, 5 ; ib. 9-10. 3) 11 × toorn. 2 : 324, 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9 ; ib. 11 ; ib. 12 ; ib. ; ib. 19-20 ; 4 : 325, 20 ; 4 : 326, 9-11 ; ib. 11-13.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1) 2 × behagen. 1 : 323, 10-11 ; 3 : 325, 5-6. 2) 2 × hoop. 2 : 324, 9-11 ; 5 : 327, 4. b) *Jezus*. 1) 1 × behagen. 6 : 328, 2. 2) 1 × hoop. 7 : 328, 14-15.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Duivels*. 1 × toorn. 4 : 325, 21-22. b) *Algemeen*. 1 × droefheid. 6 : 327, 17-18.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	5
Materieel 2	6	—
Hieronymus zelf	6	5
Sociaal	21	36
Sociaal 2	—	17
„Sociaal 2”	3	—
Ethisch	7	—
Ethisch 2	—	12
Religieus	6	—
Religieus 2	—	2
	<hr/>	<hr/>
Totaal	49	77

EPISTULA		XX		XXI		XXII		XXIII		XXIV		XXVI		XXVII		XXVIII		XXIX		XXX		XXXI	
		Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde
Biologisch		—	—	—	—	—	4	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Biologisch 2		—	—	—	2	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Materieel		—	—	—	4	—	35	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	3
Materieel 2		—	—	—	1	8	10	6	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Cultureel		1	—	—	5	2	7	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Cultureel 2		—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	4	—	1	—	—	—
Hieronymus zelf . .		—	1	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	4	—	—	—	—	—
Sociaal	Hieronymus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	t.o. anderen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„ t.o. familie . . .	—	—	—	—	—	—	20	—	37	—	3	—	4	—	3	—	3	—	9	—	8	—
	„ t.o. spec. pers. .	—	—	5	—	122	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	„ t.o. vreemden . .	1	1	2	25	23	66	—	5	1	—	—	—	1	23	2	3	3	1	—	6	—	—
	Anderen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	t.o. Hieronymus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Familie t.o. „ . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	2	—
	Spec. pers. t.o. „ .	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—
	Vreemden t.o. „ . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Religieus	Sociaal-algemeen .	—	—	1	—	13	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Sociaal 2	—	—	—	10	—	37	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	1	—	—	—	—	—
	„Sociaal-algem.“ .	—	—	—	—	—	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
	„Sociaal 2“	—	—	—	—	—	19	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Etlisch		1	—	3	—	24	—	7	—	23	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	2	—
Etlisch 2		—	1	—	20	—	97	—	2	—	1	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	2
Religieus	God	—	—	13	—	8	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—
	God de Vader . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Jezus	—	—	9	—	27	—	3	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	4	—	1	—
	H. Geest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Engelen	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Religieus 2	Algemeen	—	—	—	—	7	—	5	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	God	—	—	—	10	—	5	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	God de Vader . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Jezus	—	—	—	3	—	6	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	H. Geest	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Engelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Religieus 2	Duivelen	—	—	—	6	—	26	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—
	Algemeen	—	—	—	1	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
TOTAAL		3	4	33	90	236	328	42	17	89	1	3	—	12	46	6	4	7	11	20	16	15	5

WAARDE - ONWAARDE - TERREINEN.

[illegible]

STATISTIEK BIJ HOOFDSTUK IV.

WIJZE DER UITINGEN.

EPISTULA	Genegen- heid	Tegenzin	Behagen	Droefheid	Verlangen	Afkeer	Hoop	Wanhoop	Onversaagd- heid	Vrees	Toorn	Totaal
XX . .	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	7
XXI . .	7	65	20	3	6	22	—	—	—	—	—	123
XXII . .	19	119	80	29	154	153	2	—	4	—	4	564
XXIII . .	—	5	32	—	10	12	—	—	—	—	—	59
XXIV . .	2	1	83	—	4	—	—	—	—	—	—	90
XXVI . .	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	3
XXVII . .	1	7	7	4	4	23	—	—	9	—	3	58
XXVIII . .	—	1	4	—	2	2	—	—	1	—	—	10
XXIX . .	1	4	4	7	2	—	—	—	—	—	—	18
XXX . .	1	2	13	—	5	12	1	—	—	2	—	36
XXXI . .	1	1	4	—	10	4	—	—	—	—	—	20
XXXII . .	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	4
XXXIII . .	—	—	9	—	—	26	—	—	—	—	1	36
XXXIV . .	—	4	7	—	—	2	—	—	—	—	—	13
XXXVI . .	1	7	7	—	3	1	—	—	—	—	—	19
XXXVII . .	1	7	6	—	1	1	—	—	—	—	—	16
XXXVIII . .	—	1	36	18	1	23	—	—	—	—	—	79
XXXIX . .	6	8	87	9	15	26	3	—	—	—	—	154
XL . .	1	—	—	1	—	6	—	—	7	—	—	15
XLI . .	1	—	1	1	—	13	—	—	2	—	—	18
XLII . .	2	—	—	—	—	7	—	—	3	—	—	12
XLIII . .	—	1	5	19	10	9	—	—	—	—	—	44
XLIV . .	10	—	1	—	—	4	—	—	—	—	—	15
XLV . .	2	8	34	7	9	28	3	—	11	—	33	136
Totaal . .	58	247	442	98	240	374	9	—	37	2	42	1549

Resultaten.

I. Waarde - onwaarde.

Wij behandelden in dit hoofdstuk vier en twintig brieven. Van deze brieven bevatte Epistula XXVI slechts drie karakteruitingen, alle met de nota „waarde”. Twee brieven, Ep. XXXII met de verhouding 2—2 en Ep. XXXVII met 8—8 leveren evenveel op aan waarde als aan onwaarde. Van de overige een en twintig brieven vertonen er veertien een overwicht aan onwaarde en behelzen er slechts zeven meer waarde-aan onwaarde-uitingen. De verschillen zijn, behalve in de Epistulae

XX met de verhouding 3—4 en XXXIV met die van 7—6, in beide groepen van gevallen nogal aanmerkelijk.

Vanwaar dit treffend onderscheid met de vorige periode? Is dit toevallig? Vormen de overgebleven brieven geen gunstig materiaal? Of moest dit integendeel zo uitvallen?

Het vorig hoofdstuk geeft ons de oplossing. Men vindt er brieven vol begeestering en schone vooruitzichten, vol hunkering naar vrienden en vroegere getrouwen; zij zingen dank uit voor bewezen weldaden en verlangen naar herstel van goede naam en van contact met oude betrekkingen. Dat was een zonnig karakter, zou men gezegd hebben; maar niet zodra stak tegenwind op, of Hieronymus vonnist en verfoeit; en ook in deze periode vertonen de enigste twee brieven, n.l. Ep. XV en XVII, die van moeilijkheden getuigen, een meer aan onwaarde. Hieronymus blijkt dus zeer gevoelig zowel voor genegenheid als voor tegenwerking en hij reageert nauwkeurig als een weer-glas op de hem omgevende atmosfeer.

De brieven uit de vorige periode geven den vriend, den idealist, den zoeker naar vrede en gemoedsrust, den strijder en zijn beginnend intellectueel werk, juist zoals onze heilige in die dagen was. De brieven uit zijn romeinse tijd geven een ander, doch niet minder gaaf beeld van den pauselijken secretaris.

Zijn omgang was zo goed als beperkt tot paus Damasus, de leden van het cenakel op de Aventijn en zijn boeken, waarvoor hij zijn vrienden en dirigées dikwijls vergat. Dien mens zien wij in deze brievenreeks weerspiegeld: den pauselijken geheimschrijver, tevens vraagbaak, den geestelijken leidsman en den wordenden geleerde. Veel meer dan wetenschappelijke en directiebrieven en enige vriendschapsattenties zullen Hieronymus in deze jaren niet uit de pen gevloeid zijn. En zijn hart ging zozeer op in het nieuwe leven, dat hij in Rome met zijn zorgen mocht koesteren, dat relaties naar buiten wel zeker zullen zijn verwaarloosd, als hij zelfs Marcella's huiskerk soms vergat.

Wat veroorzaakte nu het verschil in stemming in deze brieven? Hieronymus verkeerde in heel andere omstandigheden dan de vorige jaren. Hij had een actie te stuwen, tegenstand te trotseren; op zijn post en met zijn ambities, was hij een van die hoge bomen, die veel wind vangen. En wij weten hoe de weerslag in Hieronymus' ziel daarop was. De omstandigheden openbaren het karakter; hier in strijd, in beweging, in de stroom der wereld laat Hieronymus zich kennen, zoals hij is: overgevoelig en prikkelbaar, maar met een hart van goud, dat hij aan een goede zaak volledig wegschenkt.

Het materiaal is dus toereikend, de uitslag niet toevallig. Wij gaan met vertrouwen voort.

II. De terreinen.

In zeven van de vier en twintig brieven spreekt Hieronymus oordelen uit over **biologisch zaken**. Slechts in Ep. XXIV weet hij in een

scala van vijf trappen lichamelijk welzijn te waarderen. Verder spreekt hij hierover, steeds maar in geringe frequentie, uitsluitend in afwijzende zin. Lichamelijke uitputting, pijn enz. keurt Hieronymus in vier brieven, hoewel meestal met een enkele uiting, goed; maar in evenveel brieven en in hogere frequentie ziet hij lichamelijk ongemak als een bezwaar. Nog steeds geniet het lichamelijke dus van de kant van den Stridonier geringe belangstelling.

Over **materiele** dingen wordt in dertien brieven een oordeel geveld; dus in relatief meer brieven dan vroeger en ook geschiedt het in hoger frequentie dan voorheen. Hieronymus zag hoe de weeldezucht Rome overwoekerde en moest er aan de andere kant prinsessen aan ontwennen; geen wonder dat dit punt hem meer ging preoccuperen. Niet één keer valt er een gunstig oordeel over materiele zaken. Eenmaal, in Ep. XXII, stijgt het frequentiecijfer met het getal vijf en dertig boven de tien.

Eénmaal in de epistulae XXI en XXXIV en tienmaal in ep. XXII wordt de **afwezigheid** van **materieel** goed als onaangenaam ervaren; overigens keurt de strenge boeteprediker het missen van of het gefolterd worden door materiële dingen herhaaldelijk goed.

In dit tijdvak wordt aan **cultuur** in twaalf van de vier en twintig brieven de aandacht besteed, echter nooit in hoge frequentie. Het betreft vooral studie en stijl. Slechts in drie brieven, n.l. Ep. XXI, XXII en XXXVI, kiest de boeteling partij tegen cultuur, maar dat is telkens om een moreel motief. Overigens treedt Hieronymus in alle gevallen op vóór cultuur en tegen oncultuur, vóór stijl en tegen slordigheid, vóór studie en tegen geesteloosheid of gebrek aan eruditie.

Studie was voor Hieronymus een levenszaak, want zij voedt het geestelijk leven; hij kon dan ook niet anders dan haar aanbevelen bij zijn leerlingen, maar kon van de andere kant niet blind blijven voor de gevaren eraan verbonden.

Konden wij in de vorige periode vaststellen, dat **Hieronymus zichzelf** zo goed als nooit vergat, thans moeten wij op dit punt een aanmerkelijke teruggang constateren; slechts in acht brieven spreekt de heilige over zichzelf, in slechts drie daarvan in gunstige zin, en dit nog maar telkens eenmaal in Ep. XXVII en XXXIX, zesmaal in Ep. XLV, waarin hij zich verdedigt tegen verdachtmakingen van buiten. In dezelfde brief echter geeft hij tot vijfmaal toe zijn vijanden gelijk door zich dom, onwaardig en minder dan misdadig te heten; verder horen wij niets dan depreciërende klanken, maar steeds in geringe frequentie. Het blijkt wel: in de strijd verleet men op zichzelf te letten.

Het **sociale** neemt ook thans weer de voornaamste plaats in. Het komt in alle brieven voor. Wat betreft de houding van **Hieronymus tegenover anderen** merken wij op, dat over **familieleden** in de behandelde brieven geen oordeel wordt uitgesproken. Over **speciale personen** konden wij in zeven brieven geen uitingen aanstippen. In zes brieven stijgt de frequentie boven de tien, waarvan het enigste honderdtal honderd twee en twintig van Ep. XXII het hoogste is; daarentegen

wordt over **vreemden** niet gesproken in slechts drie Epistulae, te weten de brieven XXVI, XXXI en XXXII, van welke drie Epistulae XXVI slechts drie uitingen bevat; de frequentie is zevenmaal boven de tien; zes en zestig van Ep. XXII is 'het hoogste cijfer.

Speciale personen worden doorgaans gunstig beoordeeld, slechts niet in Ep. XXXVIII, waar Hieronymus zevoudig de vroegere tekortkomingen van Blesilla betreurt, en in Ep. XXXIX, waarin hij zich zevenmaal te weer stelt tegen het moederleed van Paula.

Over **vreemden** worden meer ongunstige dan gunstige dingen gezegd en in de meeste brieven worden zowel aangename als onaangename dingen over hen geschreven.

Vaker dus ging Hieronymus' aandacht uit naar vreemden dan naar speciale personen. Ja, deze laatsten vergat hij soms, om zich tegen den vijand te keren. Bedacht op het heil zijner dierbaren, was de geestelijke voorman doorlopend in alarmtoestand tegen vreemden, die zijn werk aan haar belaagden, zij het metterdaad of door hun slecht voorbeeld.

Dat Hieronymus vooral leidsman en aanvallende partij was, blijkt ook hieruit, dat hij slechts in acht brieven de houding van **anderen tegenover hem** ter sprake brengt en meestal maar in het voorbijgaan. In vijf van die brieven wordt gewag gemaakt van **speciale personen** en in vijf van **vreemden**. In vier van de vijf gevallen worden speciale personen gunstig beoordeeld, meestal met een enkele uiting. Eenmaal en misschien nog schertsend beknort Hieronymus in Ep. XXIX zijn vriendin Marcella over haar voortdurend aandringen op wetenschappelijke verklaringen, die zij van haar mentor verwacht.

Voor het gedrag van **vreemden tegenover Hieronymus** heeft deze geen goed woord over; het frequentiecijfer stijgt hierbij maar eenmaal boven de tien, n.l. in Ep. XLV.

Slechts in negen brieven komt het **algemeen sociaal** belang aan de orde en alleen in de lange twee en twintigste brief in een frequentie, die met het getal dertien boven de tien uitgaat; voor den aristocraat Hieronymus is dit belang steeds een waarde. Dat dit terrein zo weinig betreden wordt, komt wel, omdat Hieronymus zijn volgelingen trachtte op te voeden tot kloostertucht, boete en gebed; dit waren bijgevolg dan ook eerder de dingen, die zijn geest bezig hielden.

In negen brieven ook worden **onsociale** daden, steeds als verkeerd, beoordeeld of wordt gemis van sociaal goed betreurd; de frequentie lijn golfst tussen een en zeven en dertig. Meer bijzonder in later tijd windt Hieronymus zich op over onsociaal optreden van anderen; het is dan de tijd, dat zijn beweging allerwegen verzet uitlokt.

Om deze zelfde reden wordt het **missen van omgang** gewaardeerd, hoewel in niet meer dan zes epistulae, waarvan Ep. XXII met negentien uitingen uitkomt.

Afwijzing van **omgang** om **hoger doeleinden** vinden wij in vijf brieven; het hoogste aantal uitingen is zes, n.l. in Ep. XXII.

In negentien brieven wordt het punt **Ethica** te berde gebracht. Dit

terrein blijft voor Hieronymus een der meest boeiende. Geen wonder, waar hij zijn getrouwen herhaaldelijk tot deugd, boete en maagdelijkheid aanspoort en haar voor het tegendeel afschrik tracht in te boezemen. In zestien brieven worden **ethisch goede** dingen, steeds met welgevallen besproken. Het frequentiecijfer stijgt slechts driemaal boven de tien; in Ep. XXII is het vier en twintig, in Ep. XXIV is het drie en twintig en in Ep. XXXIX is het vijftien.

Tegen het **ethisch verkeerde** vat Hieronymus post in zeventien brieven; in Ep. XXII tot zeven en negentig maal toe, maar overigens in getemperde frequentie. Nog steeds trekken ethische wantoestanden en wandaden meer Hieronymus aandacht dan het moreel goede. Ook dit tekent weer den strijder.

Vijftien brieven bevatten uitingen over **godsdienstige zaken**. Het godsdienstig goede wordt steeds als een waarde beschouwd, het godsdienstig verkeerde als een onwaarde. Alles bijeen genomen, beweegt Hieronymus' aandacht zich meer rond religieus-goede dan rond religieus verkeerde dingen.

In acht brieven uit de heilige zijn gevoelens tegenover **God**, het hoogste frequentiecijfer is dertien in Ep. XXI. Geen enkele uiting vinden wij met betrekking tot **God den Vader**. In vijftien brieven konden wij uitingen aangaande **Jezus** ontdekken; het frequentiecijfer zeven en twintig van Ep. XXII is het enigste dat boven de tien uitkomt. Het is te begrijpen, dat Hieronymus zijn maagden vaker verwijst naar haar Bruidegom dan naar den hoogsten Heer.

Over den **H. Geest** vinden wij in deze afdeling niets.

In drie brieven troffen wij vriendelijk gestemde uitingen tegenover **engelen**, slechts ene in de Epistulae XXI en XXX en twee in Ep. XXXIX. Uitlatingen over het **religieus** goede in het **algemeen** komen voor in zeven brieven met zeven als hoogste frequentiegetal (Ep. XXII). Ongodsdienstig gedrag wordt gelaakt in dertien epistels.

Ongodsdienstig optreden tegen **God** verwerpt de Kerkvader in vijf brieven; Ep. XXI heeft met het getal negen het hoogste frequentiecijfer. De eer van God trekt dus vaker de aandacht dan daden tegen den Allerhoogste. Betreffende **God den Vader** vinden wij ook in deze afdeling geen uiting. Ongedvuchtig gedrag tegen **Jezus** wordt gelaakt in acht brieven, waarvan Ep. XXXIX het hoogste frequentiecijfer, n.l. zeven heeft. Voor dit gedeelte geldt dus hetzelfde als wat wij zojuist aangaande uitingen tegenover God opmerkten. Eenmaal, n.l. in Ep. XXI, spreekt Hieronymus over het nadeel verstoken te zijn van de genade van den **H. Geest**. Ongunstig gedrag tegenover **engelen** wordt niet besproken. In zeven brieven echter neemt Hieronymus een vijandige houding aan tegenover **duivels**; Ep. XXII bevat zes en twintig uitingen, de andere veel minder dan tien. Eveneens in zeven brieven spreekt Hieronymus zich, steeds afwijzend, uit over **onreligieuze** daden of over het missen van religieus goed; het hoogste aantal der uitingen is zes, n.l. in Ep. XXI.

III. Wijze der uitingen.

Genegenheid komt niet meer zo algemeen voor als in de vorige periode ; wij vonden deze uitingswijze in zeventien brieven ; Ep. XXII bevat twintig uitingen van genegenheid en Ep. XLV heeft er tien, overigens is de frequentie veel lager.

Tegenzin komt in zes brieven niet voor, maar de frequentie is in deze afdeling telkens aanmerkelijk hoger dan in die der genegenheid, men vergelijke vooral de getallen honderdnegentien van Ep. XXII en vijf en zestig in Ep. XXI ; verder komt de frequentie niet boven tien.

Nog altijd spant de variant **behagen** de kroon met de twintig brieven en de aanzienlijke hoge frequentie, waarin hij voorkomt. De hoogste cijfers hebben Ep. XXII met tachtig, Ep. XXIV met drie en tachtig en Ep. XXXIX met zeven en tachtig, maar Ep. XXIII bevat nog twee en dertig uitingen van behagen, Ep. XXXVIII zes en dertig en Ep. XLV vier en dertig ; alles bijeen komt de frequentie in acht brieven boven de tien.

Droefheid komt slechts in tien brieven voor met negen en twintig als hoogste getal der uitingen n.l. in Ep. XXII en negentien in XLIII, de andere zijn alle minder dan tien.

Zeventien brieven drukken **verlangen** uit ; behalve Ep. XXII met haar honderd twee en vijftig uitingen, gewoonlijk in matige frequentie ; slechts Ep. XXXIX gaat met vijftien uitingen boven de tien.

Na de uitingen behagen verschijnt als voornaamste, n.l. in negentien brieven en met een doorgaans groot aantal uitingen, de **afkeer**. Ep. XXII is weer het hoogste met haar honderd drie en vijftig uitingen ; dan zijn er nog negen boven de tien. Het totaal aantal der uitingen is echter minder dan dat van de uiting behagen.

Vier brieven bevatten het motief **hoop** ; het totaal aantal der uitingen daarin is nog minder dan tien. Hieronymus verlangt meer van mensen dan hij van God verhoopt.

Wanhopen doet de heilige niet.

Zijn **onversaagdheid** verheft zich in zeven brieven, maar geen enkele keer geschiedt dit vaker dan tienmaal.

Tweemaal betrappen wij in Ep. XXX dezen dapperen man op **vrees** voor den duivel.

In niet meer dan vier brieven vlamt zijn **toorn** op, gewoonlijk maar enkele malen, maar tot vier en dertig maal in zijn gericht over Rome, de vijf en dertigste brief.

In de bloei zijner mannelijke jaren blijkt Hieronymus dus aanmerkelijk versomberd ; wij weten, dat strijd deze uitwerking op hem had. Biologische dingen bekommeren den heilige even weinig als in zijn jeugd. De strijd tegen weeldezucht wendde zijn wrevelig oog herhaaldelijk naar materiële zaken, welker gemis hij gewoonlijk als een weldaad smaakt. Zijn leidersfunctie leert hem de waarde van studie en wetenschap meer bewust appreciëren. Maar de strijd, die deze taak

hem meebracht, doet hem zichzelf bijna, en zijn familie volkomen vergeten.

Steeds blijft Hieronymus de man van het brede leven, mensen zoekt hij. Speciale personen staan nog in het middelpunt zijner belangstelling; en hij kan over zijn betrekkingen slechts een enkele maal hoogstens een verdrietig woord spreken. Maar de vittende satiricus ziet iedere minuut zijn vreugde aan hen vertroebeld door driftgedreven vreemdelingen, die hij als een folterende bedreiging voor zijn besloten hof ducht.

Fel tot de aanval en zelfbewust als hij is, ziet Hieronymus den mens van zich uit, richtend, vonnissend, erkennend: het gedrag van anderen tegenover hem bemerkt hij daarom bijna niet. Evenzo is zijn aandacht minder gewijd aan sociale toestanden dan aan het zedelijk peil der mensheid, waaraan de gedachte hem zelden begeeft, en wel meer de zedelijke welstand dan het moreel afdwalen. In relatief gelijke verhouding als vroeger koerst Hieronymus' geestesnaald naar het religieuze, met nadrukkelijker neigen tot Jezus, den Bruidegom der zuivere zielen. Het vroom handelen trekt hem veel meer dan het ongodvruchtig gedrag hem stuit. Boze geesten beangstigen den geestelijken voorvechter veel meer dan voorheen. Aan engelen denkt hij zelden.

Zo'n godsvriend kan niet wanhopen; maar ook hoopt hij bijna niet: zelf werkt hij. Slechts satan vreest deze sterke vechter als het persoonlijke kwaad. Hij toont geregeld liefde voor wat hem aanstaat en keurt af wat hem ontstemt; droefheid bekruipt den gevoeligen Noorderling bij tussenpozen; bij verrassing slechts barst zijn toorn los en vliegt hij den vijand onversaagd naar de keel. Onophoudelijk verlangt de leider in hem daden van zijn vrienden.

De elegische toon uit de jeugdjaren blijft hoofdtoon, maar wordt door geweld op het tweede plan gedrongen, zodat de vroeger van tijd tot tijd optredende afkeer het gevoel van behagen machtig op zij streeft.

Wij hebben hier geen cholericus voor ons, maar een trotsen aristocraat met het „odi profanum” op de fijne lippen.

HOOFDSTUK V.

BETHLEHEM.

A. Lering en rouw.

De boot, die Hieronymus droeg, legde even aan in de straat van Messina, en koerste daarna via de Cycladen en de Ionische eilanden naar Cyprus. Bisschop Epiphanius ontving den terneergeslagen schepe-ling met open armen. Vanhier stevende deze naar Antiochië en verbleef er bij bisschop Paulinus 1). Intussen waren Paula en Eustochium hem achterna gereisd en met haar en haar gevolg maakte Hieronymus een uitgebreide studiereis door het H. Land 2). Vervolgens doorkruiste de vrome karavaan Egypte, om studie te maken van de praktijk van het monnikenleven 3). Over zee begaven Hieronymus en Paula zich daarna naar Bethlehem, waar zij zich voorgeoed wilden vestigen 4). Rufinus en Melania hadden zich vóór hen reeds aan de Olijfberg te Jerusalem neergelaten. Geheel in de geest, misschien zelfs door de hand van Hieronymus schreven Paula en Eustochium kort na hun voorlopige installatie een brief aan Marcella, om haar over te halen, op hun voorbeeld naar het H. Land te komen 5). Daarbuiten is er van de briefwisseling van Hieronymus uit de jaren 386—392 niets over. Wel bezitten wij uit deze tijd zijn levensbeschrijvingen van twee buitengewone kluizenaars, Malchus 6) en Hilarion 7). Hij voltooide de in Rome begonnen vertaling van Didymus' tractaat over den H. Geest 8), dat slechts in deze bewerking bewaard is gebleven. Ook gaf hij zijn commentaar op den Ecclesiastes uit 9), en zijn commentaren

1) *Apologia adversus libros Rufini* III 22 PL XXIII 473 BC : *Veni Rhegium, in Scyllaeo littore paululum steti . . Cumque mihi accolae illius loci multa nararent, darentque consilium, ut non ad Protei columnas, sed ad Ionae partum navigarem, . . malui per Maleas et Cycladas Cyprum pergere. Ubi susceptus a venerabili episcopo Epiphanio . . , veni Antiochiam, ubi frui sum communione pontificis confessorisque Paulini.*

2) Zie het verslag van deze reis in Ep. CVIII 6—14.

3) *Apologia etc.* III 22 PL XXIII 473 C : *inde contendi Aegyptum, lustravi monasteria Nitriae.*

4) Ep. CVIII H II 14 p. 325, 4—6 : *atque propter ferventissimos aestus de Pelusio Maiumam navigatione perveniens [Paula] tanta velocitate reversa est, ut avem putares. Apologia* III 22 PL XXIII 473 C : *protinus concito gradu Bethlehem meam reversus sum.*

5) Ep. XLVI H I p. 329—344.

6) PL XXIII 53—60 A. *Vita Malchi, monachi captivi.*

7) ib. 29—54. *Vita sancti Hilarionis.*

8) ib. 101—154. *Liber Didymi de Spiritu Sancto.*

9) ib. 1009—1116. *Commentarius in Ecclesiasten.*

op vier brieven van Sint Paulus ¹⁾, en vertaalde hij haastig de homilieën van Origenes op het Evangelie van Sint Lucas ²⁾. Behalve deze en nog andere, exegetische werken, componeerde de onvermoeibare in deze periode zijn belangrijk werk over de christelijke schrijvers, zijn *De Viris Illustribus*, de eerste christelijke Latijnse literatuurgeschiedenis, waarmede de christelijke letterkunde zich als gelijkwaardig naast de profane plaatst.

Van nu af gaat Hieronymus zich weer intens bemoeien met de religieuze zaken van het Westen. Een stroom van pelgrims, die steeds talrijker het Oosten bezochten, hield de gastvrije boetelingen van Bethlehem goed op de hoogte. Op het voorbeeld van Paula en Marcella kwamen voorname dames haar exegetische moeilijkheden en gewetensbezwaren aan Hieronymus voorleggen. In de meeste zijner tractaatjes in briefvorm en persoonlijke brieven legt de heilige er zich op toe, zijn correspondenten aan te moedigen, zich in het H. Land te komen wijden aan het monastieke leven en de Bijbelstudie. Zo de reeds vermelde zes en veertigste brief.

EPISTULA XLVII. *Ad Desiderium*. p. 345—347.

Ook de zeven en veertigste, waarin Hieronymus Desiderius en zijn vrouw Serenilla feliciteert met hun besluit tot onthouding, bevat zo'n uitnodiging.

Cultureel. Waarde. 1 × behagen. 1 : 345, 8-11.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 3 : 346, 11-12; ib. 21-22. 2) 1 × droefheid. 1 : 345, 5-6.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* Waarde. 1) 2 × genegenheid. 3 : 346, 18 : Quaecumque praeceperis, libens mittam; ib. 24-347, 2. 2) 4 × behagen. 1 : 345, 4-5 : Gavisus quidem sum testimonium honesti et eloquentissimi viri; ib. 8-11 : Quotus igitur ego vel quantus sum, ut eruditae vocis merear testimonium, ut mihi ab eo palma eloquentiae deferatur, qui scribendo disertissime deterruit. ne scriberem; 2 : 345, 15-16; 3 : 346, 15. 3) 2 × verlangen. 2 : 346, 6 : precor..., ut nobis vestros tribuatis aspectus; 3 : 346, 16 : Ego autem opperiens praesentiam tuam.... B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Waarde. 2 × behagen. 1 : 345, 3-4; ib. 8-16. C. *Algemeen.* Waarde. 4 × verlangen. 1 : 345, 4-5; ib. 12-13; 2 : 346, 6; 3 : 346, 16.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 × behagen. 2 : 345, 16 : ...calcatis fluctibus saeculi..

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 345, 7-8.

Religieus. Jezus. Waarde. 2 × behagen. 2 : 345, 16-246, 1; 2 : 346, 8—9 : adcrasse, ubi steterunt pedes domini, pars fidei est.

1) PL XXVI 599—618. In.. Philemonem; ib. 307—438. In.. Galatas; ib. 439—554. In.. Ephesios; ib. 555—600. In.. Titum.

2) ib. 219—306. Homiliae XXXIX in Lucam.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	1	—
Hieronymus zelf	—	3
Sociaal	14	—
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	1	—
Religieus	2	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	19	3

Door vrienden vernam Hieronymus de activiteit van den monnik Iovinianus, een tweeden Helvidius, die te Rome zelf een geschrift in het licht gaf, waardoor de hele christelijke moraal in gevaar en alle boetedoening in discrediet kwam; want volgens dezen nieuwlichter zijn alle christenen gelijk door het doopsel. Wie zijn doopsel trouw blijft, heeft recht op dezelfde beloning; verschil van levensstaat geeft niet meer verdienste. Vasten en onthouding zijn daarom overbodig. De bewijsvoering van Iovinianus was scripturistisch; de beste biblist ter wereld werd daarom aangezocht dit brouwsel te verpletteren. Hieronymus breekt zin voor zin het betoog van den „christelijken Epicurus” in stukken. Het *adversus Iovinianum* werd zijn meest brillante werk 1).

Iovinianus was vernietigd, maar de wijze waarop veroorzaakte bevreemding bij de goeden, verontwaardiging bij de tegenpartij der laksen.

Pammachius, Hieronymus steeds nog toegedaan, trachtte het werk aan de handel te onttrekken, maar het was te zeer gemeengoed geworden. Nu schreef hij aan Hieronymus over de zaak en vroeg om verklaring of correctie. Hieronymus zond een verklaring met een beleidend dankbriefje:

EPISTULA XLVIII. *Ad Pammachium*. p. 347—350.

Cultureel. Onwaarde. 1 × afkeer. 4 : 350, 1-3 : *Ecclesiastica interpretatio*, etiam si habet eloquii venustatem, dissimulare eam debet et fugere.

Hieronymus zelf. Waarde. 3 × behagen. 1 : 347, 11-12; 3 : 348, 17-18; 3 : 349, 3-4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 347, 9-11. 2) 1 × behagen. 3 : 348, 11-12. 3) 5 × verlangen. 3 : 348, 12-13; ib. 16-17; 3 : 349, 4-6; 4 : 349, 15-16; ib. 23-350, 1. b) *Vreemden.* Onwaarde. 3 × afkeer. 3 : 348, 13-14 : videntur sibi scioli; 4 : 349, 8 : audio totius in te urbis studia concitata; ib. 8-9 : audio pontificis et populi voluntatem parimente congruere. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 2 : 347, 13-14 : De opusculis meis contra Iovinianum quod et prodenter et amanter feceris exemplaria subtrahendo, optime

1) PL XXIII 211—338.

novi. b) *Vreemden*. Onwaarde. 2 \times droefheid. 2 : 348, 2-6 : statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei aut invidi diverso quidem studio, sed pari certamine in vulgus nostra disseminant et vel in laude vel in vituperatione nimii sunt non meritum stili, sed suum stomachum sequentes ; 3 : 348, 11-12. C. *Algemeen*. Waarde. 2 \times genegenheid. 1 : 347, 9-10 ; ib. 11-12.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 1 : 347, 8-9. 2) 1 \times droefheid. 2 : 348, 2-6. 3) 2 \times afkeer. 4 : 349, 8 ; ib. 8-9.

Ethisch. Waarde. 2 \times genegenheid. 1 : 347, 5-7 : Christiani interdum pudoris est etiam apud amicos tacere et humilitatem suam magis silentio consolari quam retractando veteres amicitias ambitionis crimen incurrere ; ib. 11-12.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 \times tegenzin. 1 : 347, 7 ; ib. 8-9.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	—	1
Hieronymus zelf	3	—
Sociaal	10	5
Sociaal 2	—	4
Ethisch	2	—
Ethisch 2	—	2
	<hr/>	<hr/>
Totaal	15	12

De moeilijkheden van Pammachius werden beantwoord in :

EPISTULA XLIX. *Apologeticum ad Pammachium*. p. 350—387.

Materieel. Onwaarde. 1 \times afkeer. 21 : 387, 6-8.

Materieel 2. Waarde. 1 \times behagen. 21 : 387, 6-8.

Cultureel. Waarde. 2 \times genegenheid. 1 : 351, 7-8 ; 13 : 368, 10-11 : Legimus, o eruditissimi viri, in scolis pariter et Aristotelia illa vel de Gorgiae fontibus manantia simul didicimus.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 \times behagen. 13 : 368, 10-11. II Onwaarde. 1 \times droefheid. 20 : 385, 11-12 : virginitatem autem in caelum fero, non quia habeo, sed quia miror, quod non habeo.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1) 2 \times genegenheid. 1 : 350, 8-9 ; 1 : 351, 1-2 : condiscipulum quondam et sodalem et amicum obviis, ut aiunt, manibus excipio. 2) 2 \times behagen. 18 : 382, 9-10 ; 20 : 385, 7-9. 3) 2 \times verlangen. 18 : 382, 10-11 ; 20 : 385, 22-386, 2. b) *Vreemden*. I Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 13 : 369, 17-370, 2. 2) 3 \times behagen. 13 : 370, 4-6 ; 14 : 375, 8-10 ; 21 : 386, 20-387, 1. 3) 15 \times verlangen. 2 : 352, 2 : damnatio eius [Ioviniani] mei operis testimonium sit ; 6 : 358, 4-5 : Aperiant, quaeso, aures obtrectatores mei et videant me secundas et tertias nuptias in domino concessisse ; 12 : 367, 6-8 ; 12 : 368, 7-8 ; 13 : 369, 3-4 ; ib. 4 ; ib. 6-8 ; ib. 11-13 ; 14 : 374, 4-8 ; 15 : 377, 15 ; ib. 21-378, 1 ; 19 : 383, 20-384, 1 ; 19 : 384, 1-4 ; ib. 7 ; ib. 8-10. II Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 2 : 352, 4-5. 2) 6 \times afkeer. 8 :

361, 16-18 ; ib. 18-19 ; ib. 20-23 ; 9 : 363, 13-14 ; 18 : 382, 11-13 :
 inventi sunt Plautinae et scioli tantum ad detrahendum ; 18 : 383, 7-8 :
 habeat quaelibet octavum maritum, et esse se uni deneget prostitutam.
 3) 15 × onversaagdheid. 2 : 352, 5-7 ; ib. 7-9 ; ib. 9-12 ; 6 : 358, 5-7 ;
 9 : 364, 8-9 : Tatianum, Encratitarum principem, qui abicit matrimonia,
 reprehendimus, et ipsi nuptias condemnamus ? 12 : 367, 20-22 ; 12 :
 368, 1-3 : delicata doctrina est pugnanti ictus dictare de muro et,
 cum ipse unguentis delibutus sis, cruentum militem accusare formidinis ;
 13 : 368, 19-369, 3 ; 14 : 370, 21-371, 2 : indignantur hi, qui illum
 [Iov.] anathematizatum dolent, et, cum laudent, quod sunt, accusant,
 quod esse se simulant ; 14 : 371, 11 ; 15 : 376, 16-17 ; 16 : 378, 18 ;
 17 : 381, 5 ; 18 : 381, 24-382, 1 ; 21 : 386, 14-18. B. *Anderen t.o.*
Hieronymus. a) *Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 1 : 350, 9-10.
 b) *Vreemden.* Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 10 : 365, 18-19 ; 2) 3 ×
 droefheid. 12 : 367, 15-18 ; 15 : 376, 4 ; 20 : 385, 1-4. 3) 2 × toorn.
 9 : 364, 2-3 : crediti sumus nuptias condemnare ! 18 : 381, 16-20.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 350, 8-9. 2) 2 ×
 afkeer. 8 : 361, 20-23 ; 8 : 363, 2 : facessat calumnia !

Ethisch. Waarde. 6 × behagen. 8 : 361, 19-20 : via autem
 regia sit ita adpetere virginitatem, ne nuptiae condemnentur ; 20 : 385,
 11-12 ; 21 : 386, 3-4 ; ib. 19-387, 1 ; 21 : 387, 1-3 ; ib. 6-8.

Ethisch 2. Onwaarde. 6 × afkeer. 8 : 363, 2 ; 15 : 377, 13-14 ;
 17 : 380, 13-14 ; 20 : 385, 19-20 ; ib. 20-21 ; 21 : 387, 6-8.

Religieus. Jezus. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 15 : 376, 21-22.
 2) 2 × behagen. 21 : 386, 3-4 ; ib. 19-20.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	1
Materieel 2	1	—
Cultureel	2	—
Hieronymus zelf	1	1
Sociaal	26	28
Sociaal 2	—	3
Ethisch	6	—
Ethisch 2	—	6
Religieus	3	—
Totaal	39	39

EPISTULA L. *Ad Domnionem.* p. 388—395.

Domnion, die het goed met Hieronymus voorhad, vertelde hem,
 hoe een monnik in de vrome kringen van Rome hem trachtte zwart
 te maken. Hieronymus spot met den anonymus, lanceert verdenkingen
 en daagt hem te schrijven.

Materieel. Onwaarde. 2 × afkeer. 3 : 390, 21 ; ib. 21-22.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 388, 13-389, 2.

Hieronymus zelf. Waarde. 7 × behagen. 1 : 389, 2-3 ; ib. 4-5 ;
 ib. 5-6 ; ib. 7-8 ; ib. 8-10 ; 5 : 393, 14 ; ib. 15-16.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 2 × behagen. 3 : 391, 12-13 ; ib. 14-15. 2) 1 × verlangen. 3 : 390, 12-14. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 5 : 393, 22 ; et ego ignosco errori fratris. 2) 8 × verlangen. 3 : 391, 11-12 ; ib. 14-15 ; 4 : 391, 20 ; ib. 20-22 : monachum se esse non loquendo et discursando, sed tacendo et sedendo noverit. ib. 22-392, 2 ; 5 : 393, 11-12 : moveat manum, figat stilum, commoveat se et, quidquid potest, scriptis ostendat ; ib. 12-13 ; 5 : 394, 23-24. II Onwaarde. 1) 17 × afkeer. 1 : 388, 13-389, 2 ; 2 : 389, 11-15 : Inventus est homo absque praeceptore perfectus, πνευματοφόρος καὶ θεωδιδάχτος, qui eloquentia Tullium, argumentis Aristotelen, prudentia Platonem, eruditione Aristarchum, multitudine librorum χαλκέντερον Didymum, scientia scripturarum omnes sui temporis vincat tractatores ; ib. 15-18 ; 2 : 390, 6-8 : nec mirum, si me et absentem et iam diu absque usu Latinae linguae semi-barbarumque homo Latinissimus et facundissimus superet ; ib. 9-11 : Iovinianum, lesu bone, qualem et quantum virum, cuius nemo scripta intellegeret, qui sibi tantum caneret et Musis 13 : 390, 17-18 ; 3 : 391, 3-5 ; ib. 6-7 ; ib. 7 ; ib. 8 ; ib. 8-9 ; 5 : 393, 9-11 ; 5 : 393, 24-394, 1 ; 5 : 394, 2-3 ; ib. 5-8 ; ib. 12-13 ; ib. 15-18 : cum autem ad libros venerit et pedem pedi contulerit et vel proposuerit aliquid de scripturis vel audierit proponentem, tunc sudabit, tunc haerebit. 2) 9 × onversaagdheid. 1 : 389, 2-4 ; 2 : 389, 18-390, 1 : liberatus est mundus de periculo et hereditariae vel centumvirales causae de barathro erutae, quod hic forum negligens se ad ecclesiam transtulit ; 2 : 390, 1-6 ; 3 : 390, 19-20 : quid in secreto, quid in cubiculo mulierculas docet ? 3 : 391, 1-3 ; 5 : 393, 13 : possum remordere, si velim ; ib. 14 : possum genuinum laesus infigere ; 5 : 394, 8-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 388, 4-5. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 1 : 388, 5-6. 2) 5 × afkeer. 1 : 388, 7-12 ; 3 : 391, 17-19 : non tantae me putasset dementiae, ut in uno atque eodem libro et pro nuptiis et contra nuptias scriberem ; 5 : 593, 5-6 : non est grande, mi Domnion, garrere per angulos et medicorum tabernas ; ib. 8-9 ; 5 : 394, 14-15. C. *Algemeen.* Waarde. 1 × genegenheid. 5 : 393, 22 : ignosco errori fratris.

Sociaal 2. Onwaarde. 5 × afkeer. 1 : 388, 7-13 ; 3 : 391, 6-7 ; ib. 7 ; ib. 8-9 ; 5 : 393, 9-11.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 5 : 395, 1-2 : volo cmes, qui propter nocturnos forsitan metus soli cubitare non possunt, uxores ducere. 2) 2 × behagen. 5 : 393, 19-20 ; ib. 21.

Ethisch 2. Onwaarde. 8 × afkeer. 3 : 390, 20-21 ; ib. 21 ; ib. 21-22 ; 3 : 391, 4-5 ; ib. 6-7 ; ib. 7 ; ib. 8-9 ; 5 : 393, 9-11.

Religieus. Waarde. Jezus. 3 × behagen. 5 : 393, 17-18 ; ib. 19-20 ; ib. 21 : pro crucifigentibus deprecatus est.

Religieus 2. Onwaarde. a) Jezus. 1 × afkeer. 3 : 391, 8. b) *Duivels.* Onwaarde. 1 × afkeer. 5 : 393, 22 : intellego, quia diaboli arte deceptus est.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	2
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	7	—
Sociaal	14	32
Sociaal 2	—	5
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	8
Religieus	3	—
Religieus 2	—	2
	<hr/>	<hr/>
Totaal	27	50

Ep. LI, een brief van Epiphanius aan Johannes, bisschop van Jerusaleem, door Hieronymus vertaald, komt verderop nog ter sprake.

EPISTULA LII. *Ad Nepotianum presbyterum.* p. 413—441.

De volgende brief werd gericht aan den neef van Hieronymus' jeugdviend, Heliodorus; het werd een vademecum voor clerici. Geldzucht wordt afgeraden, voorzichtigheid met vrouwen en voornamen ingescherpt; studie, eenvoud in preken en in kleding, eerlijkheid in het besturen van kerkelijk goed en aalmoezen, matigheid in het eten en het vasten, vermijden van de roem, beheersen van de tong, zwijgzaamheid en onthouding van wereldse zaken moeten de kenmerkende deugden van den priester zijn.

Biologisch 2. I Waarde. 1 \times verlangen. 10 : 432, 7 : cogitemus crucem. II Onwaarde. 2 \times droefheid. 1 : 414, 12 ; 3 : 416, 13-14.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 5 : 422, 16. 2) 21 \times afkeer. 5 : 421, 20-422, 2 ; 5 : 422, 9 : ne lucra saeculi in Christi quaeras militia ; ib. 9-10 ; ib. 12-14 ; 5 : 424, 1-2 ; ib. 2 ; ib. 8-11 ; 6 : 425, 3-6 ; ib. 8-9 ; ib. 14-15 : ignominia omnium sacerdotum est propriis studere divitiis ; ib. 17 ; ib. 19 ; ib. 426, 1 ; 7 : 427, 2-3 : delicatus magister est, qui pleno ventre de ieiuniis disputat ; 9 : 430, 9-11 : ornatus et sordes pari modo fugiendae, quia alterum delicias, alterum gloriam redolet ; ib. 12-14 ; 10 : 432, 8 : divitias lutum putabimus ; 10 : 433, 5-6 : aurum repudiemus cum ceteris superstitionibus Iudaeorum ; 12 : 435, 9-10 ; ib. 11-15 ; 12 : 436, 1 : famam abstinentiae in deliciis quaerimus.

Materieel 2. I Waarde. 4 \times genegenheid. 5 : 422, 6-7 : nudam crucem nudus sequar ; ib. 16 ; 9 : 430, 11-12 ; 11 : 435, 2-3. II Onwaarde. 1 \times afkeer. 9 : 430, 9-11 : ornatus et sordes pari modo fugiendae.

Cultureel. I Waarde. 8 \times genegenheid. 3 : 417, 8-12 ; ib. 14-418, 1 ; 3 : 418, 1-2 ; ib. 2-5 ; ib. 5-7 ; ib. 7-11 ; ib. 11-14 ; ib. 14-15. II Onwaarde. 1 \times afkeer. 4 : 420, 7-11 : ne a me quaeras pueriles declamationes, etc.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 9 : 431, 9-11.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 3 \times behagen. 4 : 421, 4-7 ; 5 : 422, 16 ; ib. -423, 1. 2) 56 \times verlangen. 4 : 420, 18-421, 1 ; 4 : 421, 1-2 ; ib. 7 ; ib. 8 ; ib. 8-9 ; 5 : 422, 7-8 ; ib. 9 ; ib. 9-10 ; ib. 11-12 ; ib. 12-14 ; 5 : 423, 3-4 : hospitium tuum aut raro aut numquam mulierum pedes terant ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6 : ne in praeterita castitate confidas ; ib. 7-9 ; ib. 9-10 ; ib. 11-14 ; ib. 18-424, 1 ; 5 : 424, 3-4 : solus cum sola secreto et absque arbitre non sedeas ; ib. 7 ; ib. 7-8 : quidquid probabiliter fingi potest, ne fingatur, ante devita ; 7 : 426, 12-13 : divinas scripturas saepius lege, immo numquam de manibus tuis sacra lectio deponatur ; ib. 13 : disce, quod doceas ; ib. 13-15 ; ib. 15-17 ; ib. 18-427, 1 : non confundant opera sermonem tuum ; 7 : 427, 4-5 : esto subiectus pontifici tuo et quasi animae parentem suspice ; ib. 8-9 ; ib. 14-15 ; ib. 15-428, 6 ; 8 : 428, 16-17 : dicente te in ecclesia non clamor populi, sed gemitus suscitetur ; ib. 17 : lacrimae auditorum laudes tuae sint ; ib. 18-20 ; 8 : 429, 12-15 ; 9 : 430, 9 : vestes pullas aequae vita ut candidas ; 9 : 431, 8-9 ; 11 : 433, 9-10 : convivia tibi vitanda sunt saecularium et maxime eorum, qui honoribus tument ; 11, 434, 2 : numquam vinum redoleas ; ib. 10-11 ; ib. 12-435, 6 : tantum tibi ieiuniorum impone, quantum ferre potes ; ib. 7 ; 13 : 436, 5-6 : cave, ne hominum rumosculos aucuperis, ne offensam dei populorum laude commutes ; ib. 13 ; ib. 14-16 ; 13 : 437, 2-3 ; ib. 3-5 ; 14 : 437, 9-11 ; 14 : 438, 4-6 ; 15 : 438, 12-13 ; ib. 13 ; ib. 13-14 ; 15 : 438, 17-439, 2 ; 15 : 439, 2-3 : consolatores potius nos [christiani] in maioribus suis quam convivis in prosperis noverint ; 16 : 439, 5 ; ib. 8-9 ; 16 : 440, 2-4. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 2 \times genegenheid. 17 : 440, 14 ; 17 : 441, 2-4. 2) 14 \times behagen. 3 : 416, 1-3 ; 3 : 417, 8-12 ; ib. 12-14 ; ib. 14-418, 1 ; 3 : 418, 1-2 ; ib. 2-5 ; ib. 5-7 ; ib. 7-11 ; ib. 11-14 : nec mirum, cum etiam Cato, Romani generis disertissimus, censorius iam et senex, Graecas litteras nec erubuerit nec desperaverit discere ; ib. 14-15 ; 4 : 420, 13-14 ; 5 : 423, 6-7 : nec David sanctior nec Salomone potes esse sapientior ; 8 : 429, 12-14 ; 16 : 440, 5-6 : optimus dispensator est, qui sibi nihil reservat. 3) 16 \times verlangen. 5 : 421, 10-11 ; ib. 15-17 ; 5 : 424, 1-2 : si lector, si acolythus, si psalter te sequitur, non ornentur vestibus, sed moribus ; ib. 2 ; ib. 3 ; 7 : 427, 4 : sacerdotis Christi mens osque concordent ; ib. 9-10 : episcopi sacerdotes se sciant esse non dominos ; ib. 10 ; ib. 14-15 ; 7 : 428, 14-15 : gaudeat episcopus iudicio suo, cum tales Christo elegerit sacerdotes ; 8 : 428, 17-18 : sermo presbyteri scripturarum lectione conditus sit ; 9 : 431, 9-11 ; ib. 11-12 ; 10 : 431, 16-432, 2 ; 11 : 434, 5-6 : qui altari serviunt, vinum et siceram non bibant ; 17 : 440, 13-14. II Onwaarde. 1) 4 \times tegenzin. 5 : 422, 16 ; 5 : 423, 1-2 ; 6 : 425, 14-15 ; 8 : 429, 9-11 : nihil tam facile, quam vilem plebiculam et indoctam contionem linguae volubilitate decipere. 2) 12 \times afkeer. 5 : 422, 12-14 ; 5 : 423, 7-9 ; 6 : 426, 1-2 : audio praeterea in senes et anus absque liberis quorundam turpe servitium ; ib. 3-4 ; ib. 7 ; ib. 7-8 ; 8 : 428,

20-429, 2; 9 : 430, 14-15 : sunt, qui pauperibus parum tribuunt, ut amplius accipiant; 10 : 431, 14-15; 10 : 433, 5-6; ib. 7-8 : Iudaei, quos cum auro aut probare nobis necesse est aut damnare; 12 : 435, 11-15. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Vreemden.* Onwaarde. 1) \times afkeer. 17 : 441, 4-5. C. *Algemeen.* 1) $3 \times$ genegenheid. 6 : 425, 13-14 : gloria episcopi est pauperum opibus providere; 15 : 438, 10-11; 17 : 440, 14. 2) $1 \times$ behagen. 16 : 440, 5-6. 3) $10 \times$ verlangen. 5 : 422, 11-12; 5 : 423, 11-14; ib. 18-424, 1; 7 : 427, 4-5; ib. 9-10; ib. 10; ib. 15-438, 6; 15 : 438, 17-439, 2; 15 : 439, 2-3; 16 : 440, 2-4.

Sociaal 2. Onwaarde. $12 \times$ afkeer. 5 : 424, 7; 6 : 426, 1-2; ib. 3-4; ib. 7; 7 : 428, 6-9; 8 : 429, 9-11; 9 : 430, 14-15; 9 : 431, 4-5 : melius est non habere, quod tribuam, quam impudenter petere; 14 : 437, 9-11; 15 : 438, 13-14; 16 : 439, 15; ib. 16-440, 1.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. $8 \times$ afkeer. 5 : 423, 3-4; ib. 4-5; ib. 5-6; ib. 15-16 : periculose tibi ministrat, cuius vultum frequenter adtendis; 5 : 424, 3-4; ib. 8-11; ib. 11-16; 11 : 433, 10-13.

„Sociaal 2”. Waarde. 1) $2 \times$ genegenheid. 11 : 433, 16-18; 13 : 436, 16-437, 2. 2) $2 \times$ behagen. 13 : 436, 8; ib. 8-12. 3) $7 \times$ verlangen. 5 : 422, 12-14; ib. 14-15; ib. 16-423, 1; 5 : 423, 4-5; ib. 5-6; 11 : 433, 9-10; 13 : 436, 13.

Ethisch. Waarde. 1) $5 \times$ genegenheid. 5 : 422, 6; 6 : 425, 13-14; 7 : 427, 4-5; 9 : 430, 11-12; 9 : 431, 11-13. 2) $7 \times$ behagen. 4 : 420, 11; 4 : 421, 4-7; 5 : 422, 11; ib. -423, 1; 13 : 436, 8-12; 13 : 437, 5-6; 16 : 440, 5-6. 3) $18 \times$ verlangen. 5 : 423, 9-10; ib. 18-424, 1; 5 : 424, 1; ib. 3; 7 : 427, 4; ib. 15-428, 6; 10 : 432, 7; 11 : 434, 14-15; 12 : 435, 6; ib. 7; 13 : 436, 13; 13 : 437, 2-3; ib. 3-5; 14 : 438, 4-6; 15 : 438, 17-439, 2; 15 : 439, 2-3; 16 : 439, 8-9; 16 : 440, 2-4.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) $6 \times$ tegenzin. 5 : 422, 16; 5 : 423, 1-2; ib. 15-16; 6 : 425, 14-15; 7 : 427, 4-5; 9 : 431, 11-13. 2) $3 \times$ droefheid. 5 : 423, 14-15; 6 : 425, 3-6; ib. 8-9. 3) $36 \times$ afkeer. 5 : 422, 14-15; 5 : 423, 3-4; ib. 4-5; ib. 5-6; ib. 15-16; 5 : 424, 3-4; ib. 7; 6 : 425, 17; ib. 19; ib. -426, 1; 6 : 426, 1-2; ib. 3-4; ib. 7; ib. 7-8; 7 : 426, 18-427, 1; 7 : 427, 2-3; 7 : 428, 6-9; 8 : 428, 18-20; ib. 20-429, 2; 9 : 430, 9-11; ib. 12-14; ib. 14-15; 9 : 431, 4-5; ib. 5-6; 10 : 432, 8; 12 : 435, 9-11; ib. 11-15; 12 : 436, 1; 13 : 436, 14-16; 14 : 437, 9-11; 15 : 438, 12-13; ib. 13; ib. 13-14; 16 : 439, 15; ib. 16-440, 1.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) $4 \times$ genegenheid. 5 : 421, 15-17; ib. 17-19; 8 : 428, 18-20; 13 : 436, 16-437, 2. 2) $1 \times$ behagen. 3 : 417, 8-12. b) *Jezus.* 1) $2 \times$ genegenheid. 5 : 422, 11-12; 13 : 436, 8-10. 2) $3 \times$ hoop. 11 : 433, 18-19 : Christum rogabo pro iudice, qui magis subvenire potest; ib. 19-434, 1; 11 : 433, 1-2.

Religieus 2. *Algemeen.* Onwaarde. 1) $2 \times$ tegenzin. 5 : 421, 19-20; 6 : 425, 11. 2) $1 \times$ afkeer. 16 : 439, 15-16.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	1	2
Materieel	—	22
Materieel 2	4	1
Cultureel	8	1
Cultureel 2	—	1
Sociaal	104	17
Sociaal 2	—	12
„Sociaal-algemeen“	—	8
„Sociaal 2“	11	—
Ethisch	30	—
Ethisch 2	—	45
Religieus	10	—
Religieus 2	—	3
Totaal	168	112

EPISTULA LIII. *Ad Paulinum presbyterum.* p. 442—465.

Om zijn schrijverstalent in dienst van de heilige zaak te stellen, moet Paulinus van Nola zich in de H. Schrift scholen; dit gaat niet zonder leermeester; dat hij dus profiteren van Hieronymus' wetenschap en naar Bethlehem kome.

Materieel 2. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 11 : 464, 20-465, 1; 2) 1 × behagen. 11 : 465, 8-9. 3) 6 × verlangen. 11 : 464, 16-17; ib. 19-20; 11 : 465, 1 : si habes in potestate rem tuam, vende; ib. 2 : si non habes, proice; ib. 2-3; ib. 3-5.

Cultureel. Waarde. 11 × behagen. 1 : 443, 16-444, 2 : ad Titum Livium lacteo eloquentiae fonte manantem visendum de ultimo terrarum orbe venisse Gaditanum quendam legimus; 1 : 444, 6-13; ib. 13-445, 3; 1 : 445, 3-4 : invenit ille vir [Apollonius] ubique, quod disceret, ut semper proficiens semper se melior fieret; 2 : 446, 8-9; ib. 9-10; 3 : 448, 16-449, 1 : cur Paulus apostolus vas electionis? nempe quia vas legis et sanctarum scripturarum armarium; 4 : 449, 18; 4 : 450, 1-2; 5 : 451, 10-15; 8 : 455, 9-10; 11 : 464, 12-13.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 2 × tegenzin. 3 : 446, 7-8; 5 : 451, 10-11.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 11 : 464, 7-9. 2) 2 × behagen. 11 : 464, 9-12; 11 : 465, 7-8. 3) 8 × verlangen. 10 : 463, 15-16; 11 : 464, 13-14; ib. 16-17; ib. 19-20; 11 : 465, 1; ib. 2; ib. 2-3; ib. 3-5. b) *Vreemden.* I Waarde. 21 × behagen. 1 : 443, 7-13; ib. 15-16 : captivus, vinctus et servus [Plato], tamen, quia philosophus, maior emente se fuit; 1 : 443, 16-444, 2; 1 : 444, 4-6; ib. 6-13; ib. 13-445, 3; 1 : 445, 3-4; 2 : 445, 6-10; 3 : 448, 16-449, 1; 4 : 450, 1-2 : stultitia praedicationis in cruce sit, tamen Paulus sapientiam loquitur inter perfectos; 5 : 451, 10-15; 8 : 455, 8; 8 : 456, 2-3; 8 : 459, 7; ib. 11-12; 8 : 461, 6-8; David, Simonides noster, Pindarus et Alcaeus, Flaccus quo-

que, Catullus et Serenus, Christum lyra personat et in decacordo psalterio ab inferis excitat resurgentem; ib. 8-11; ib. 11-13; 9: 462, 11-13; 9: 463, 3-6; ib. 9-12. II Onwaarde. 7 × afkeer. 5: 451, 3-6; 7: 453, 5-7: hanc [scripturarum artem] garrula anus, hanc delirus senex, hanc soloecista verbosus, hanc universi praesumunt, lacerant, docent, antequam discant; ib. 7-8; ib. 9-11; ib. 11-16; 7: 454, 10-12; 11: 464, 7-8. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 1: 442, 3-5. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 6: 452, 4-7. 2) 6 × behagen. 1: 442, 3-5; 1: 443, 16-444, 2; 1: 444, 6-13; 2: 445, 6-10; 2: 446, 1-3; 11: 464, 9-12.

Sociaal 2. Onwaarde. 3 × afkeer. 1: 443, 7-13; 7: 453, 9-11; 7: 454, 10-12.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1 × behagen. 11: 464, 11.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 11: 465, 5-6. 2) 3 × behagen. 1: 445, 3-4; 11: 464, 12-13; 11: 465, 8-9. 3) 1 × verlangen. 11: 464, 16-17.

Ethisch 2. Onwaarde. 5 × afkeer. 1: 442, 5-443, 4; 1: 443, 7-13; 7: 453, 7-8; ib. 9-11; ib. 11-16.

Religieus. a) *Jezus.* Waarde. 4 × genegenheid. 1: 442, 5-443, 4; 5: 450, 6-7; 5: 451, 3-6; 11: 464, 9-12. b) *Algemeen.* Waarde. 1 × behagen. 10: 463, 13-15.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel 2	8	—
Cultureel	11	—
Hieronymus zelf	—	2
Sociaal	40	7
Sociaal 2	—	3
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	5	—
Ethisch 2	—	5
Religieus	5	—
Totaal	70	17

EPISTULA LIV. *Ad Furiam de viduitate servanda.* p. 466—485.

Furia was een van de deftige Romeinse dames, die zoals Marcella den verren boeteling om leiding vroeg, nu zij, jong weduwe geworden, een leven van boete en afzondering wenste te leiden. Hieronymus geeft haar de raad, onafhankelijk te staan tegenover haar betrekkingen, haar slaven te wantrouwen, aalmoezen te geven, de begeerte door vasten in te tomen en veel de H. Boeken te bestuderen. De gedachte aan de beslommingen van het huwelijk en de meditatie over de dood zullen haar dan wel van een tweede echtverbintenis afhouden.

Biologisch. Onwaarde. 1 × afkeer. 4: 468, 19-469, 1.

Biologisch 2. I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 10: 477, 6-7. 2) 1 × behagen. 8: 474, 13-15. II Onwaarde. 1 × afkeer. 4: 469, 1-3.

Materieel. Onwaarde. 13 × afkeer. 7 : 473, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 10 : ornatus iste [vultus] non domini est, velamen istud antichristi est ; 9 : 474, 18-19 ; ib. 19-475, 2 : non aetnaei ignes, non Vulcana tellus, non Vesevus et Olympus tantis ardoribus aestuant, ut iuveniles medullae vino plenae, dapibus inflammatae ; 10 : 476, 14-15 ; ib. 17-18 ; 10 : 477, 7-10 ; ib. 11-12 : nihil sic inflammat corpora et titillat membra genitalia nisi indigestus cibus ructusque convulsus ; 11 : 478, 9-11 ; 12 : 478, 17 ; ib. 18-20 ; 13 : 480, 1-3 : cultus et habitus et incessus, indiscreta societas, exquisitae epulae, regius apparatus Neronis et Sardanapoli nuptias loquebantur.

Materieel 2. Waarde. 1) 8 × behagen. 5 : 470, 9 : ubi pudicitia et sanctitas, ibi frugalitas est ; 6 : 471, 19-472, 3 ; 7 : 473, 3-4 ; ib. 16-17 : ardentes diaboli sagittae ieiuniorum et vigiliarum frigore restinguendae sunt ; 10 : 476, 19-20 ; 13 : 480, 18 : ieiunia pro ludo habet [Eustochium] ; 16 : 483, 10-15 ; ib. 22-484, 1. 2) 2 × verlangen. 10 : 477, 14-16 ; 14 : 481, 5-6.

Cultureel. Waarde. 2 × verlangen. 11 : 478, 5-6 ; ib. 9-11.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 8 × behagen. 1 : 466, 5-8 ; 2 : 467, 1 ; ib. 4-5 ; 6 : 471, 19-472, 3 ; 13 : 480, 14-18 : o si videres sororem tuam et illud sacri oris eloquium coram audire contingeret, cerneris in parvo corpusculo ingentes animos etc. ; ib. 18 ; ib. 18-19 ; 18 : 485, 8-10 : sancta Marcella, quae . . aliquid nobis de evangelio retulit. 2) 47 × verlangen. 3 : 468, 4-5 : honora patrem tuum, sed, si te a vero patre non separat ; ib. 5-6 ; ib. 7-9 ; 5 : 470, 3-4 ; 6 : 471, 19-20 ; 6 : 472, 10-11 ; ib. 13-16 ; 10 : 476, 10-11 : Primum igitur, . . donec puellares annos transeas, aquam in potum sume ; ib. 12-13 ; ib. 14-15 ; ib. 17-18 : etiam in ipsis leguminibus infantia quaeque et gravia declinanda sunt ; ib. 19-20 ; 10 : 477, 12-13 ; ib. 13-14 : quidquid seminarium voluptatum est, venenum puta ; 11 : 478, 1-2 : quando comedis, cogita, quod statim tibi orandum, ilico legendum sit ; ib. 2-3 ; ib. 3-5 ; ib. 5-6 ; ib. 8-9 ; ib. 9-11 : amorem monilium atque gemmarum sericarumque vestium transfer ad scientiam scripturarum ; ib. 11-12 ; ib. 12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; 12 : 478, 17 ; ib. 18-20 ; ib. 20-21 ; ib. 21 : omni petenti te da, sed maxime domesticis fidei ; ib. 22 ; ib. 22-479, 1 : quotienscumque manum extendis, Christum cogita ; 11 : 479, 1-2 : cave, ne mendicante domino tuo alienas divitias augeas ; 13 : 479, 3 : iuvenum fuge consortia ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 7-8 ; ib. 11-13 ; ib. 14-15 : sanctarum virginum et viduarum societatem adpete ; ib. 15-17 ; 13 : 480, 3 : aliorum vulnus nostra sit cautio ; 13 : 481, 1-2 ; ib. 2-3 ; 14 : 481, 5 : quod luxuriae parabatur, virtus insumat ; ib. 6-7 ; ib. 7-9 ; ib. 9-10 ; 8 : 485, 23-24 : cogita te cottidie esse morituram, et numquam de secundis nuptiis cogitabis. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 12 × behagen. 4 : 469, 11-12 : Cornelia vestra, pudicitiae simul et fecunditatis exemplar ; 6 : 472, 12 : Paulus male coepit, sed bene finivit ; 7 : 473, 1-2 ; ib. 3-4 ; 8 : 474, 13-15 ; 11 : 478, 15-16 ; 13 : 479, 14-15 ; 16 : 483, 10-15 ; ib. 15-16 : recordemur viduae Sareptenae, quae et suae et filiorum

saluti Heliæ prætulit famem ; ib. 22-484, 1 ; 17 : 484, 13-15 ; ib. 18-22. 2) 10 × verlangen. 2 : 467, 5-6 ; 6 : 472, 3-5 ; ib. 6-8 ; 7 : 473, 13-14 ; 14 : 481, 10-11 : laetetur et adiuvet vir nobilissimus, pater tuus, ib. 11 : discat a filia, quod didicerat ab uxore ; ib. 14-15 : paret [pater] sibi viaticum ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 : præmittat in caelum, quod, ni caverit, terra sumptura est ; 15 : 482, 9. II Onwaarde. 22 × afkeer. 5 : 470, 3-4 : cave nutrices et gerulas et istiusmodi vinosa animalia, quæ de corio tuo saturare ventrem suum cupiunt ; ib. 4-5 ; ib. 10-11 : quidquid non tulerint [servi] sibi ablatum putant nec considerant, de quanto, sed quantum accipiant ; ib. 11-12 ; ib. 13-14 ; ib. 15-16 : exin fama de mendacio, quæ, cum ad matronas pervenerit et earum linquis fuerit ventilata, provincias penetrat ; ib. 16-18 ; 6 : 471, 12-15 ; ib. 15-16 ; 6 : 472, 12-13 : Iudæ laudantur exordia, ut finis proditione laudatur ; 8 : 473, 21-23 ; 13 : 479, 3 ; ib. 3-4 : comptos atque lascivos domus tuæ tecta non videant ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 7-8 ; ib. 8-10 ; ib. 11-13 ; ib. 18-19 ; 13 : 480, 1-3 ; ib. 7-8 : malorum solacium est bonos carpere ; 15 : 481, 18-19. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Vreemden.* Onwaarde. 1) 1 × afkeer. 5 : 471, 4-6. 2) 3 × onversaagdheid. 2 : 467, 7-9 ; ib. 9-11 ; ib. 11-12. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 3 × behagen. 6 : 471, 19-472, 3 ; 16 : 483, 15-16 ; 17 : 484, 13-15. 2) 14 × verlangen. 2 : 467, 5-6 ; 3 : 468, 4-5 ; 6 : 471, 19-20 ; 12 : 478, 18-20 ; ib. 20-21 ; ib. 21 ; ib. 22 ; 13 : 479, 14-15 ; ib. 15-17 ; 13 : 480, 3 ; 14 : 481, 6-7 ; ib. 7-9 ; ib. 10-11 ; ib. 11.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 13 : 480, 6-7. 2) 14 × afkeer. 3 : 468, 1-2 ; 5 : 470, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 13-14 ; ib. 15-16 ; ib. 16-18 ; 13 : 480, 7-8 ; 15 : 482, 19-20 : si evenerit, ut et de secundo marito habeas filios, domestica pugna, intestinum proelium ; ib. 20-21 ; ib. 23-483, 1 ; 483, 1-2 : si privignus languerit et condoluerit caput, infamaberis ut venefica ; ib. 2-3.

„Sociaal-gemeen”. Onwaarde. 8 × afkeer. 4 : 468, 19-469, 1 : quid angustiarum habeant nuptiæ, dedicisti etc. ; 5 : 470, 3-4 ; 13 : 479, 3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 7-8 ; ib. 11-13.

„Sociaal 2”. Waarde. 4 × genegenheid. 4 : 469, 16 : contristabitur pater, sed laetabitur Christus ; ib. 16-17 ; 4 : 470, 1-2 : non es eius cui nata es, sed cui renata... ; 6 : 473, 3-5.

Ethisch. I Waarde. 1) 3 × genegenheid. 1 : 466, 12-14 ; 6 : 472, 6-7 ; 7 : 473, 1. 2) 17 × behagen. 5 : 470, 9 ; 6 : 471, 19-472, 3 ; 6 : 472, 12 ; 7 : 473, 3-4 ; ib. 13-14 ; 9 : 475, 8-11 ; 13 : 480, 4-5 : sanctus amor inpatientiam non habet ; ib. 14-18 ; ib. 18 ; 15 : 481, 10-13 ; 16 : 483, 10-15 ; ib. 15-16 ; ib. 32-484, 1 ; 16 : 484, 3-4 ; 17 : 484, 13-15 ; ib. 18-22 ; 18 : 484, 8-10. 3) 20 × verlangen. 2 : 467, 5-6 : atque utinam praeconia feminarum imitarentur viri et rigosa senectus redderet, quod sponte offert adulescentia ! 7 : 470, 16-17 ; ib. 17-18 : aut loquendum nobis est, ut vestiti sumus, aut vestiendum, ut loquimur ; 10 : 476, 14-15 ; ib. 17-18 ; 10 : 477, 6-7 ; ib. 14-16 ; 12 : 478, 18-20 ; ib. 20 ; ib. 20-21 ; ib. 21 ; ib. 22 ; 13 : 479, 15-17 ; 15 :

480, 3; 14 : 481, 5; ib. 5-6; ib. 6-7; ib. 7-9; ib. 10-11; ib. 11; 18 : 485, 22-24.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 \times droefheid. 13 : 480, 6-7. 2) 37 \times afkeer. 3 : 468, 1-2; 5 : 470, 3-4; ib. 4-5; ib. 10-11; ib. 11-12; ib. 13-14; ib. 15-16; ib. 16-18; 6 : 472, 21; 7 : 473, 4-8; ib. 10; ib. 12; ib. 14-15; ib. 18-19; ib. 19-20; 8 : 473, 21-23; 8 : 474, 8-10; ib. 11-13; ib. 19-475, 2; 10 : 477, 7-10; ib. 11-12; ib. 12-13; ib. 13-14; 12 : 478, 18-20; 12 : 479, 1-2; 13 : 479, 8-10; 13 : 480, 1-3; ib. 7-8; 14 : 481, 5; 15 : 481, 18-19; 15 : 482, 9; ib. 10-11; ib. 19-20; ib. 20-21; ib. 23-483, 1; 15 : 483, 1-2; ib. 2-3.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 2 \times genegenheid. 3 : 468, 5-6; ib. 9-10. 2) 3 \times behagen. 3 : 468, 15-16; 6 : 472, 18-19; ib. 19-20. 3) 2 \times verlangen. 11 : 478, 2-3; ib. 8-9. b) *Jezus.* 1) 4 \times genegenheid. 4 : 469, 15-16; ib. 16; 4 : 470, 1-2; 6 : 472, 3-5. 2) 6 \times behagen. 2 : 467, 14-15 : *vivit enim, qui credit in Christo*; 3 : 468, 17-18 : *credit in Christum [anima] et hac ambitione ditata pergit ad sponsum eundem habens dominum, quem et virum*; 4 : 469, 14-15; 6 : 471, 19-472, 3; 7 : 473, 1-2; 16 : 483, 22-484, 1. 3) 3 \times verlangen. 2 : 467, 15-16; 11 : 478, 1-2; ib. 22-479, 1. c) *Engelen.* 1 \times genegenheid. 4 : 469, 17. d) *Algemeen.* 3 \times behagen. 13 : 480, 18-19; 16 : 483, 10-15; 17 : 484, 18-22.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 1 \times afkeer. 3 : 468, 4-5. b) *Duivels.* 3 \times afkeer. 7 : 473, 16-17; 13 : 479, 5-6; 15 : 481, 18-19.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	—	1
Biologisch 2	2	1
Materieel	—	13
Materieel 2	10	—
Cultureel	2	—
Sociaal	94	26
Sociaal 2	—	15
„Sociaal-algemeen”	—	3
„Sociaal 2”	4	—
Ethisch	40	—
Ethisch 2	—	38
Religieus	24	—
Religieus 2	—	4
Totaal	176	106

EPISTULA LV. *Ad Amandum presbyterum.* p. 486—495.

Over enige Schriftplaatsen en aangaande een practisch geval vroeg de priester Amandus opheldering. Hieronymus antwoordt zakelijk.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 3 \times verlangen. 4 : 492, 14-16; 4 : 493, 5-7; 5 : 495, 15-16. b) *Vreemden.* I Waarde. 3 \times verlangen. 5 : 494, 4-7; ib. 7-11; ib. 11-13. II Onwaarde. 1 \times afkeer. 4 : 493, 16-17.

Ethisch 2. Onwaarde. 4 × afkeer. 2 : 488, 15-16 ; ib. 21-22 : voluptas sola ac libido etiam in ipso tempore paenitendi praeteritos stimulus patitur ; 4 : 493, 16-17 ; 5 : 495, 16-17 : putridae carnes ferro indigent et cauterio.

Religieus. Jezus. Waarde. 1 × behagen. 3 : 490, 18-20.

Religieus 2. Jezus. Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 491, 4-6.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	6	1
Ethisch 2	—	4
Religieus	1	—
Religieus 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	7	6

In Ep. LVI p. 496—503 smeekt Augustinus, in naam van de Afrikaanse kerken, zijn broeder in het priesterschap, Hieronymus, dat hij zijn vertaalwerk van de Griekse commentaren zal voortzetten. Weinig nut ziet hij in het vertalen van de hebreeuwse tekst, die volgens hem al voldoende bestudeerd is. Tenslotte spreekt Augustinus zijn bevreemding uit over het feit, dat Hieronymus in een commentaar zegt, dat Paulus' protest over het „judaïzeren" van Petrus slechts fictie geweest zou zijn, een middel om het volk te kalmeren. Deze brief werd om verschillende redenen pas jaren later verzonden. Ten gerieve van Eusebius van Cremona had Hieronymus een Latijnse vertaling gedicteerd van de boven vermelde Ep. LI, waarin Epiphanius den bisschop van Jerusalem, Johannes, waarschuwt voor zijn Origenesverering. Deze brief werd door een monnik aan Eusebius ontvreemd. De vertaling wekte nijldige reactie : zij was, beweerde men, met opzet niet precies genoeg, juist in het vertalen van eretitels.

EPISTULA LVII. *Ad Pammachium de optimo genere interpretandi.*
p. 503—526.

Hieronymus verantwoordt zich tegenover zijn vriend Pammachius : op de aanklacht van de brief van Epiphanius durven zij niet antwoorden, maar den vertaler vallen zij lastig, en vitten op lettergrepen. Zijn goed recht, om niet woord voor woord, maar naar den zin te vertalen, bepleit de slagvaardige polemist aan de hand van talloze bijbelplaatsen.

Cultureel. I Waarde. 3 × behagen. 5 : 509, 17 ; 5 : 510, 4-5 ; 12 : 525, 4-6. II Onwaarde. 1 × afkeer. 12 : 526, 2-3.

Cultureel 2. Onwaarde. 2 × afkeer. 12 : 525, 11-13 ; ib. 15-17.

Hieronymus zelf. I Waarde. 2 × behagen. 12 : 325, 5-6 ; 13 : 526, 13-15. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 6 : 511, 10.

Sociaal. A. Hieronymus t.o. anderen. a) Speciale personen. Waarde. 1) 4 × behagen. 1 : 504, 8-10 ; 2 : 504, 23-505, 1 ; 12 : 524, 9-10 ; 13 : 526, 13-14. 2) 2 × verlangen. 6 : 511, 12-14 ; 13 : 526, 11-13.

b) *Vreemden*. I *Waarde*. 1) 6 × behagen. 3 : 506, 12-15 ; ib. 15-18 : Pyrrum, Epirotarum regem, cum in castris ex vulnere curaretur, medici sui proditione interfici nefas duxit Fabricius, quin potius vinctum remisit ad dominum, ut scelus nec in adversario conprobaret ; 5 : 508, 13 ; 5 : 509, 17 ; 10 : 502, 1 ; 12 : 526, 1-2 : illorum [apostolorum] in loquendo simplicitatem excusabat sanctimoniae magnitudo. 2) 1 × verlangen. 12 : 525, 21-526, 1. II *Onwaarde*. 1) 13 × afkeer. 2 : 505, 20 ; 3 : 506, 5-6 : si ante tribunalia iudicum hoc vobis crimen inpingerem, reos legibus subiugarem ; ib. 18-20 : quod leges publicae, quod hostes tuentur, quod inter bella et gladios sanctum est, hoc nobis inter monnuchos et sacerdotes Christi intutum fuit ; ib. 20-507, 3 ; 3 : 507, 3-4 ; ib. 4-6 ; 4 : 507, 15-17 ; 5 : 508, 9 : dum alienam inperitiam volunt coarguere, suam produnt ; 9 : 518, 5-6 ; ib. 6-7 ; 11 : 523, 13-15 ; 12 : 525, 11-13 ; ib. 15-17. 2) 11 × onversaagdeheid. 3 : 505, 21-506, 2 ; 4 : 507, 21 : num idcirco tu non es hereticus, si ego malus interpret sim ? 5 : 508, 13-16 ; 7 : 512, 11-13 ; 7 : 513, 17-19 : accusent apostolum falsitatis, quod nec cum Hebraeo nec cum septuaginta congruat translatoribus ; 7 : 515, 12-14 ; 9 : 518, 7-9 ; 9 : 519, 2-3 : solvat hanc quaestiunculam inperita praesumptio, et ego erroris veniam deprecabor ; 10 : 522, 13-15 ; 12 : 525, 3-5 : quid ais, o columnen litterarum et nostrorum temporum Aristarche, qui de universis scriptoribus sententiam feras ? ib. 8-10. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. *Vreemden*. *Onwaarde*. 1) 1 × tegenzin. 1 : 504, 9-12. 2) 1 × droefheid. 13 : 526, 8-10. 3) 4 × afkeer. 1 : 504, 12-16 ; 3 : 505, 21-506, 2 ; 4 : 507, 12-15 ; 4 : 508, 1-3. 4) 3 × toorn. 2 : 505, 12-15 ; ib. 16-20 ; 4 : 507, 17-18.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 1 × tegenzin. 1 : 504, 9-12. 2) 10 × afkeer. 1 : 504, 12-16 ; 3 : 505, 21-506, 2 ; 3 : 506, 9-11 ; ib. 12-15 ; ib. 15-18 ; ib. 18-20 ; ib. 20-507, 3 ; 4 : 508, 1-3 ; 5 : 508, 9 ; 13 : 526, 15-17. 3) 2 × toorn. 2 : 505, 12-15 ; ib. 16-20.

Ethisch. *Waarde*. 3 × behagen. 3 : 506, 14-15 ; ib. 15-18 ; 12 : 525, 19-21.

Ethisch 2. *Onwaarde*. 1) 13 × afkeer. 1 : 504, 12 ; ib. 12-16 ; 1 : 505, 21-506, 2 ; 3 : 506, 9-11 ; ib. 12-15 ; ib. 15-18 ; ib. 18-20 ; ib. 20-507, 2 ; 3 : 507, 3-4 ; ib. 4-6 ; 4 : 507, 15-17 ; 4 : 508, 1-3 ; 5 : 508, 9. 2) 2 × toorn. 2 : 505, 12-15 ; ib. 16-20.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	3	1
Cultureel 2	—	2
Hieronymus zelf	2	1
Sociaal	13	33
Sociaal 2	—	13
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	15
Totaal	21	65

EPISTULA LVIII. *Ad Paulinum presbyterum.* p. 527—541.

Geheel buiten de toon van dit tijdvak valt de volgende brief, waarin Hieronymus Paulinus van Nola ontraadt naar Jerusalem te komen. Eenzaamheid kan men beter op het land vinden dan in die drukke bedevaartsplaats. Hieronymus geeft zijn correspondent nog veel goede raadgevingen voor zijn geestelijk leven, als daar zijn : veel te bidden, te waken enz. ; met de meeste klem drukt hij hem echter op het hart zijn talenten te wijden aan de Bijbelstudie ; hoe gaarne zou hij zelf hem daarbij helpen.

Biologisch 2. I Waarde. 1 \times verlangen. 6 : 535, 16-17. II Onwaarde. 1 \times afkeer. 11 : 540, 16-17.

Materieel. Onwaarde. 5 \times afkeer. 2 : 529, 7-9 : nihil est enim grande... possessionum redditibus abundare et vile iactare palliolum ; ib. 13-16 ; 6 : 535, 10-12 ; 6 : 536, 13-16 ; 7 : 536, 20-537, 1 : quae utilitas parietes fulgere gemmis et Christum in paupere fame mori ?

Materieel 2. Waarde. 1) 4 \times behagen. 2 : 529, 1-5 ; ib. 5-8 ; ib. 10-12 ; 4 : 532, 22-533, 2. 2) 2 \times verlangen. 6 : 535, 8-10 ; ib. 16-17.

Cultureel. Waarde. 8 \times behagen. 8 : 537, 14-15 ; ib. 17-19 ; 8 : 538, 1-2 ; 10 : 539, 9 ; ib. 10-11 ; ib. 14-15 ; 4 : 540, 5-6 ; ib. 6-7.

Cultureel 2. Onwaarde. 4 \times tegenzin. 10 : 539, 9-10 ; ib. 13-14 ; ib. 16-17 ; ib. 17-20.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 3 \times tegenzin. 1 : 527, 7-9 ; 1 : 528, 6-7 ; 7 : 537, 12-13.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 17 \times behagen. 1 : 527, 7-9 ; 2 : 529, 1-5 ; ib. 5-8 ; 4 : 532, 14-15 ; ib. 22-533, 2 ; 6 : 536, 10 : dedit enim tibi dominus in omnibus intellectum ; 8 : 537, 14-15 ; ib. 16-17 : cumque in primis partibus vincas alios, in paenultimis te ipsum superas ; ib. 17-19 ; 8 : 538, 1-2 ; ib. 4 ; ib. 4-5 ; ib. 6-7 ; 11 : 540, 1 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; 11 : 541, 1-2. 2) 38 \times verlangen. 1 : 527, 9-528, 1 ; 1 : 528, 6-7 : noli, inquam, fidem pensare temporibus nec me idcirco meliorem putes, quod prior in Christi exercitu coeperim militare ; 4 : 532, 10-11 : ne quicquam fidei tuae deesse putes, quia Hierosolymam non vidisti ; ib. 11-12 ; 5 : 533, 16-18 ; 6 : 535, 5-8 ; ib. 8-10 ; ib. 15 ; ib. 15-16 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 : pauperibus et fratribus refrigeria sumptuum manu propria distribue ; ib. 20-536, 1 ; 6 : 536, 1 : humilitatem vestium tumentis animo non appetas ; ib. 2 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 7-9 ; ib. 10-11 ; ib. 11 ; ib. 12 ; ib. 16-18 : praeter victum et vestitum et manifestas necessitates nihil cuiquam tribuas, ne filiorum panem canes comedant ; 7 : 536, 19-20 ; 7 : 537, 2 ; ib. 3 ; ib. 6-7 ; ib. 12-13 ; 8 : 538, 6 ; ib. 7-9 : o si mihi liceret istius modi ingenium... per... excelsa ducere scripturarum ; ib. 9-12 ; 9 : 538, 13-14 ; 11 : 540, 2-3 : precabor ne adsentationem in necessitudine suspiceris ; ib. 3-5 ; ib. 11-12 ; ib. 13 : nobilem te

ecclesia habeat, ut prius senatus habuit; ib. 14-15; ib. 17-18; 11 : 541, 6; ib. 6-8. b) *Vreemden*. I *Waarde*. 1) 16 × behagen. 1 : 528, 7-10; ib. 15-16 : latro crucem mutat paradiso et facit homicidii poena martyrem; 2 : 529, 10-12; 3 : 531, 2-4; ib. 12-15; 4 : 533, 5-7; 5 : 534, 6-7; ib. 8-11; ib. 11-12; 6 : 535, 10-12; 8 : 538, 4; 9 : 538, 18-19; 10 : 539, 9-10; ib. 10-11 : beatus Cyprianus instar fontis purissimi dulcis incedit et placidus; ib. 13; ib. 14-15 : Lactantius, quasi quidam fluvius eloquentiae Tullianae. 2) 7 × verlangen. 3 : 531, 5-7; 5 : 533, 21-22; ib. 22-23; ib. 23-534, 1; 5 : 534, 1-2; ib. 2-3; ib. 3-5. II *Onwaarde*. 1) 2 × tegenzin. 10 : 539, 16-17; ib. 17-20. 2) 9 × afkeer. 1 : 528, 5; ib. 12-14; ib. 16-17 : quanti hodie diu vivendo portant funera sua et quasi sepulchra dealbata pleni sunt ossibus mortuorum! 3 : 532, 1-4; ib. 4-8; 4 : 535, 2-5; 6 : 535, 17-18 : rumusculos et gloriolas et palpantes adulatores quasi hostes fuge; 6 : 536, 13-16 : quem senseris tibi aut semper aut crebro de nummis loquentem excepta elemosyna, institorem potius habeto quam monachum; 7 : 537, 2-3. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen*. *Waarde*. 1 × behagen. 1 : 527, 5-6. C. *Algemeen*. *Waarde*. 1) 2 × genegenheid. 11 : 540, 3-5; ib. 4-6. 2) 2 × behagen. 1 : 527, 5-6; 5 : 533, 16-18. 3) 3 × verlangen. 6 : 535, 18-19; 11 : 540, 14-15; 11 : 541, 6-8.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 5 × afkeer. 1 : 532, 1-4; 6 : 536, 11; ib. 12; 11 : 540, 2-3; ib. 3-5.

„**Sociaal-algemeen**”. *Onwaarde*. 5 × afkeer. 4 : 533, 7-10; 5 : 533, 18-20 : sin autem cupis esse, quod diceris, monachus, id est solus, quid facis in urbibus...? 6 : 535, 5-8; ib. 17-18; 6 : 536, 2.

„**Sociaal 2**”. *Waarde*. 1) 3 × behagen. 4 : 532, 14-15; ib. 16-17; 5 : 534, 8-11. 2) 1 × verlangen. 6 : 536, 4-5.

Ethisch. *Waarde*. 1) 12 × behagen. 1 : 527, 5-6; 2 : 529, 1-5; ib. 5-8; ib. 10-12; ib. 16-17 : non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis bene vixisse laudandum est; 3 : 531, 2-4; 4 : 532, 14-15; ib. 22-533, 2; 5 : 534, 8-11; 7 : 537, 8-9; 11 : 540, 6-7; ib. 12-13 : nil sine magno vita labore dedit mortalibus. 2) 5 × verlangen. 3 : 530, 12-13; 6 : 535, 8-10; ib. 18-19; 6 : 536, 10-11; 11 : 540, 17-18.

Ethisch 2. *Onwaarde*. 11 × afkeer. 1 : 528, 5; 2 : 529, 7-9; ib. 13-16; 3 : 532, 1-4; 6 : 536, 1; ib. 11; ib. 12; ib. 12-13; ib. 14-16; 11 : 540, 2-3; ib. 3-5.

Religieus. *Waarde*. a) *God*. 1) 2 × behagen. 3 : 530, 7-9; 3 : 531, 12-15. 2) 2 × verlangen. 2 : 529, 17-530, 4; 6 : 535, 15-16. b) *Jezus*. 3 × genegenheid. 4 : 532, 16-19; 6 : 535, 10-12; 7 : 536, 20. c) *Algemeen*. 1) 1 × genegenheid. 3 : 530, 9-10. 2) 1 × verlangen. 6 : 535, 15.

Religieus 2. *Onwaarde*. a) *Jezus*. 3 × afkeer. 7 : 536, 20-537, 1; 7 : 537, 3; ib. 9-10. b) *Algemeen*. 1) 1 × droefheid. 6 : 535, 19-20. 2) 2 × afkeer. 3 : 532, 1-4; ib. 4-8.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	1	1
Materieel	—	5
Materieel 2	6	—
Cultureel	8	—
Cultureel 2	—	4
Hieronymus zelf	—	3
Sociaal	86	11
Sociaal 2	—	5
„Sociaal-algemeen”	—	5
„Sociaal 2”	4	—
Ethisch	17	—
Ethisch 2	—	11
Religieus	9	—
Religieus 2	—	6
Totaal	131	51

EPISTULA LIX. *Ad Marcellam de quinque novi Testamenti quaestionibus.* p. 541—547.

Een brokstuk van de uitgebreide correspondentie met Marcella bleef ons over in Ep. LIX, die een haast schichtig antwoord verstrekt op enige door haar gestelde exegetische quaesties.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* I Waarde. 1 × behagen. 4 : 545, 9. II Onwaarde. 1 × afkeer. 3 : 544, 11-12. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 1 : 541, 12-13.

Ethisch. Waarde. 2 × genegenheid. 2 : 548, 8 ; ib. 12-13.

Religieus. Jezus. Waarde. 2 × behagen. 4 : 545, 9 ; 5 : 546, 12-14.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	2	1
Ethisch	2	—
Religieus	2	—
Totaal	6	1

EPISTULA LX. *Ad Heliodorum epitaphium Nepotiani.* p. 548—575.

De jonge, veelbelovende Nepotianus stierf ; een slag voor zijn oom Heliodorus. Hieronymus tracht dezen te troosten, maar tranen vloeien hem zelf langs de wangen bij de herdenking van de liefdevolle toegenegenheid van den jongen overledene. Hij tracht leniging voor hun gemeenschappelijke smart te putten uit de rede en uit het geloof, maar vindt nog de hoogste bemoediging in de gedachte aan Nepotianus' deugdevol priesterleven en in de gewisheid, dat hij gelukkiger is dan zij, die achterblijven in deze wereld vol ellende.

Biologisch. I Waarde. 1 × behagen. 13 : 565, 3-4. II Onwaarde. 1 × afkeer. 14 : 566, 17-567, 2.

Biologisch 2. Onwaarde. 1) 12 × droefheid. 1 : 549, 2-5 ; ib. 7-8 : stupet animus, manus tremit, caligant oculi, lingua balbutit ; 2 : 550, 6-9 : sed invito et repugnanti per genas lacrimae fluunt et inter praecepta virtutum resurrectionisque spem credulam mentem desiderii frangit affectus ; ib. 9-10 ; 7 : 555, 22-23 ; 13 : 564, 18-20 ; 13 : 565, 2-3 : omnis caro foenum etc. ; ib. 3-4 ; ib. 5-7 ; ib. 7-8 ; 18 : 573, 16-18 ; 19 : 574, 3 : cotidie morimur, cotidie commutamur. 2) 3 × afkeer. 2 : 550, 14-17 ; 3 : 550, 1-2 ; ib. 3-4.

Materieel. Onwaarde. 5 × afkeer. 8 : 557, 1-2 ; 11 : 562, 18-563, 1 ; 11 : 563, 2 ; ib. 3-4 ; 16 : 570, 7.

Materieel 2. I Waarde. 5 × behagen. 10 : 558, 14-15 ; ib. 18-559, 1 : excepta vili tunica et operimento pari, quod tecto tantum corpore frigus excluderet, nihil sibi amplius reservavit ; 10 : 559, 13-14 ; 11 : 563, 5-6 ; ib. 6-8. II Onwaarde. 2 × droefheid. 16 : 571, 4 : romanus orbis ruit ; 18 : 573, 12-12.

Cultureel 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 5 : 553, 12-15 ; 6 : 555, 13-15.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1) 1 × behagen. 11 : 562, 4-5. 2) 1 × verlangen. 18 : 578, 11-12. II Onwaarde. 10 × tegenzin. 1 : 548, 3-4 ; 7 : 556, 15-16 ; 17 : 572, 2-3 ; ib. 3-4 : tamen vivere volumus eosque, qui his carent, flendos potius quam beandos putamus ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6 : nostris vitiis romanus superatur exercitus ; ib. 9-11 : infelices nos, qui tantum displicemus deo, ut per rabiem barbarorum illius in nos ira desaeviat ; 18 : 573, 18-19 ; 19 : 574, 3-4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 2 × genegenheid. 1 : 549, 2-5 ; 7 : 556, 5-7. 2) 50 × behagen. 1 : 549, 6-7 : ubi est ille ἐργασίωχτις noster et cyneo canore vox dulcior ? 7 : 555, 16-17 ; 10 : 558, 14-15 ; ib. 18-559, 1 ; 10 : 559, 1-2 : cultus ipse [Nepotiani] . . nec munditiis nec sordibus notabilis erat ; ib. 5-7 ; ib. 7-8 ; ib. 10 ; ib. 11 : ita admirabatur [avunculum], quasi cotidie novum cerneret ; ib. 13-14 ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 : meretur negando, quod esse nolebat, eoque dignior erat, quod se clamabat indignum ; 10 : 560, 1-3 ; ib. 4 : primam curam habuit, ut humilitate superaret invidiam ; ib. 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 8-10 ; ib. 10-11 : ita in singulis virtutibus eminebat, quasi ceteras non haberet ; ib. 11-12 : inter presbyteros et coaequales primus in opere, extremus in ordine ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14 ; ib. 15 : gravitatem morum hilaritate frontis temperabat ; ib. 15-561, 1 ; 10 : 561, 1-2 ; ib. 4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 7-8 ; ib. 8-13 : sermo eius et omne convivium de scripturis aliquid proponere, libenter audire, respondere verecunde, recta suscipere, prava non acriter confutare, disputantem contra se magis docere quam vincere et ingenuo pudore, qui ornabat aetatem, quid cuius esset, simpliciter confiteri ; ib. 13-14 ; ib. 18-19 : lectione quoque adsidua et meditatione diuturna pectus suum bibliothecam fecerat Christi ; 11 : 562, 16-17 ; 11 : 563, 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 18-564, 1 ; 12 : 564, 1-2 ; ib. 2-3 ;

ib. 13-17 ; 13 : 565, 2-3 ; ib. 3-5 ; ib. 5-7 ; ib. 7-8 ; ib. 9-10 ; ib. 12-13 ; intellegeres illum non emori, sed migrare, et mutare amicos, non relinquere ; 14 : 566, 6-7 ; 17 : 572, 1 ; ib. 1-2 ; 19 : 574, 15 ; ib. 16-18. 3) 21 \times verlangen. 1 : 549, 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 11-13 ; 2 : 550, 6-9 ; 7 : 555, 21-22 : desiderium absentiae eius ferre non possumus, non illius, sed nostram vicem dolentes ; ib. 22-23 ; 7 : 556, 9-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13 : gaudeas, quod talem habueris ; 13 : 565, 13-14 ; 14 : 568, 8-9 : vince, quantum, potes, immo etiam plus quam potes, mollitiem animi tui ; ib. 9-11 ; ib. 11-12 ; 19 : 573, 20-574, 1 ; 19 : 574, 15-16 ; ib. 16-18 ; ib. 18 : illum nostra pagella decantet ; ib. 18-575, 1 ; 19 : 575, 1-2 ; ib. 2-3 : de eo numquam loqui desinamus. b) *Vreemden*. 1 *Waarde*. 1) 2 \times genegenheid. 16 : 571, 5-7 ; ib. 14. 2) 7 \times behagen. 5 : 554, 12-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-17 ; ib. 17-555, 1 ; 17 : 572, 11-12 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15. II *Onwaarde*. 10 \times afkeer. 8 : 557, 4-5 ; 11 : 562, 18-563, 2 ; 11 : 563, 2 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; 15 : 568, 17-18 ; 15 : 569, 2-4 ; 16 : 570, 13-16 ; ib. 17-18 ; 16 : 571, 9-11 : ecce tibi anno praeterito... lupi tantas brevi provincias percurrerunt. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen*. *Waarde*. 9 \times behagen. 10 : 561, 17-18 ; 11 : 562, 1-2 : quotiens ille transmarinis epistulis deprecatus est, ut aliquid ad se scriberem ! ib. 2-3 ; ib. 9 ; ib. 10 : illum [libellum meum] oculis, illum sinu, illum manibus, illum ore retinebat ; ib. 11-12 ; ib. 13 ; ib. 13-15 ; 13 : 565, 14-16. C. *Algemeen*. *Waarde*. 32 \times behagen. 7 : 556, 5-7 ; 10 : 558, 14-15 ; 10 : 559, 5-7 ; ib. 7-8 ; ib. 10-11 ; ib. 13-14 ; ib. 16-17 ; 10 : 560, 4 ; ib. 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 8-10 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14 ; 10 : 561, 1-2 ; ib. 8-13 ; ib. 13-14 ; ib. 17-18 ; 11 : 562, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 9 ; ib. 10 ; ib. 11-12 ; ib. 13 ; ib. 13-15 ; 13 : 565, 14-16 ; 14 : 566, 2-3 ; 19 : 574, 9 ; ib. 10-12 ; ib. 12-13 ; ib. 15.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 1 \times tegenzin. 15 : 569, 10-11. 2) 21 \times droefheid. 1 : 549, 2-5 ; ib. 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 11-13 ; 2 : 550, 6-9 ; ib. 9-10 ; 7 : 555, 21-22 ; ib. 22-23 ; 13 : 565, 3-4 : ubi nunc decora illa facies ; ib. 4-5 : ubi totius corporis dignitas... etc. ; ib. 5-7 ; ib. 13-14 : voluntur per ora lacrimae et obfirmato animo non queo dolorem dissimulare, quem patior ; 16 : 570, 13-16 ; ib. 18-571, 1 ; 16 : 571, 5-7 ; ib. 11-12 : quot monasteria capta ; ib. 12 : quantae fluviorum aquae humano cruore mutatae sunt ! ib. 14 : tracti greges captivorum ; 18 : 573, 12-13 ; ib. 14-15. 3) 5 \times afkeer. 10 : 560, 4 ; ib. 5-6 ; 15 : 569, 13-16 ; 16 : 570, 17-18 ; 16 : 571, 9-11.

„**Sociaal 2**”. *Waarde*. 1 \times behagen. 10 : 559, 13-14.

Ethisch. *Waarde*. 1) 32 \times behagen. 10 : 558, 14-15 ; ib. 18-559, 1 ; 10 : 559, 1-2 ; ib. 5-7 ; ib. 7-8 ; ib. 10-11 ; ib. 13-14 ; ib. 17-18 ; 10 : 560, 4 ; ib. 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 8-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14 ; ib. 15 ; ib. 15-561, 1 ; 10 : 561, 1-2 ; ib. 5-6 ; ib. 7-8 ; ib. 8-13 ; 11 : 563, 5-6 ; ib. 6-8 ; 11 : 565, 4-5 ; ib. 9-10 ; 14 : 566, 2-3 ; 17 : 572, 11-13 ; 19 : 574, 10-12 ; ib. 12-13 ; ib. 16-18. 2) 2 \times verlangen. 14 : 568, 8-9 ; 17 : 572, 15.

Ethisch 2. *Onwaarde*. 1) 2 \times tegenzin. 12 : 563, 16-18 ; 17 :

572, 3-4. 2) 10 × droefheid. 13 : 570, 13-16 ; ib. 18-571, 1 ; 16 : 571, 4 : *romanus orbis ruit et tamen cervix nostra erecta non flectitur* ; ib. 11-12 ; 17 : 572, 5-6 ; ib. 6 ; ib. 15-16 ; 18 : 573, 12-13 ; ib. 14-15 ; 19 : 574, 3-4. 3) 10 × afkeer. 8 : 557, 4-5 ; 11 : 562, 18-563, 2 ; 11 : 563, 2 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; 14 : 567, 5-6 ; 15 : 569, 2-4 ; ib. 13-16 ; 16 : 570, 7 ; ib. 17-18.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 1 × genegenheid. 4 : 552, 18-553, 1. 2) 9 × behagen. 10 : 561, 4-5 ; 11 : 562, 16-17 ; 12 : 563, 10-16 ; ib. 18-564, 1 ; 12 : 564, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 13-17 ; 17 : 572, 13-14 ; ib. 14-15. b) *Jezus.* 1) 2 × genegenheid. 3 : 551, 1-2 ; 3 : 552, 4-5. 2) 9 × behagen. 2 : 550, 14-17 ; ib. 19-20 ; 3 : 551, 16-17 ; 4 : 553, 1-2 ; ib. 10-11 ; 7 : 555, 16-17 ; 10 : 561, 18-19 ; 15 : 569, 2-4 ; 19 : 574, 9. c) *Algemeen.* 2 × behagen. 10 : 561, 4 ; ib. 18-19.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 1) 2 × tegenzin. 7 : 558, 8-10 ; 14 : 568, 9-11. 2) 3 × droefheid. 16 : 571, 1-2 ; 17 : 572, 4-5 ; ib. 9-11. b) *Jezus.* 2 × droefheid. 13 : 564, 18-20 ; 16 : 571, 1-2. c) *Algemeen.* 1 × afkeer. 15 : 569, 2-4.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	1	1
Biologisch 2	—	15
Materieel	—	5
Materieel 2	5	2
Cultureel 2	—	2
Hieronymus zelf	2	10
Sociaal	123	10
Sociaal 2	—	27
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	34	—
Ethisch 2	—	22
Religieus	23	—
Religieus 2	—	8
Totaal	189	102

EPISTULA LXI. *Ad Vigilantium.* p. 575—582.

Dat Origenes een teken van tegenspraak was, lazen wij reeds uit de brieven LI en LVIII ; nu was een zekere Vigilantius met aanbevelingsbrieven van Paulinus in het klooster van Bethlehem aangekomen en er goed ontvangen. Hieronymus verneemt echter, dat zijn reis een spionagetocht was en dat Vigilantius den abt van Bethlehem als aanhanger van Origenes, dus ook van diens dwalingen, in het Westen brandmerkte.

Materieel. Onwaarde. 2 × afkeer. 3 : 579, 12-14 ; 4 : 580, 17-18.

Cultureel. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 3 : 579, 12-14. 2) 1 × verlangen. 4 : 581, 1-3.

Cultureel 2. Onwaarde. 3 × afkeer. 3 : 578, 16-18 ; 3 : 580, 8-9 ; 4 : 581, 6.

Hieronymus zelf. I Waarde. 3 × behagen. 1 : 576, 17-19 ; 2 : 577, 10-12 ; ib. 13-15. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 580, 13-15.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 3 × genegenheid. 3 : 580, 10 ; ib. 11-13 ; 4 : 582, 12-13. 2) 12 × verlangen. 2 : 578, 11-12 ; ib. 12-13 ; 3 : 579, 7-8 : obsecro te, frater, ne plus velis sapere, quam sapis ; ib. 8-11 ; 3 : 580, 2-4 ; 4 : 580, 16-17 ; ib. 17-18 : parce saltem nummis tuis, quibus notarios librariorumque conducens eisdem et scriptoribus uteris et fautoribus ; 4 : 581, 1-3 ; ib. 3-4 : sectis instruere philosophorum, ut, cum omnia didiceris, saltem tunc tacere incipias ; 4 : 582, 8 ; ib. 9 ; ib. 17-18. II Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 1 : 575, 6-7 ; 2 : 577, 1-2 ; ib. 2 ; ib. 2-3 ; ib. 4. 2) 15 × afkeer. 1 : 576, 10-12 ; ib. 13 ; ib. 13-15 ; 2 : 577, 5-6 : si errasse [Origenem] non dicerem et haec non cottidie anathematizarem, essem erroris illius socius ; 2 : 578, 6-9 : tibi soli licet, τῷ σοφωτάτῳ καὶ καλῶς de cunctis et Graecis et Latinis tractatoribus ferre sententiam et quasi censoria virgula alios eicere de bibliothecis, alios recipere ; 3 : 579, 12-14 ; ib. 16-580, 1 : solus es Cato, Romani generis disertissimus, qui testimonio tuo et prudentiae velis credi ; ib. 8-9 ; 4 : 581, 4-6 : quamquam stultum faciam magistro cunctorum magistros quaerere et ei modum inponere, qui loqui nescit et tacere non potest ; ib. 8-9 ; ib. 10-11 ; 4 : 582, 3-5 ; ib. 5-8 ; ib. 9-12. 3) 9 × onversaagdheid. 1 : 576, 12 ; ib. 12-13 ; 2 : 577, 12-15 ; ib. 15-17 ; 2 : 578, 3-6 : ad te ipsum veniam : cur tractatus eius [Origenis] in Iob descriptos habes... ? ib. 10-11 : nobis non licet perversa respuere et damnare, quod saepe damnavimus ? ib. 13-15 : liquido pervidebis me ab adolescentia numquam alicuius auctoritate deterritum adquevisse hereticae pravitati ; 3 : 578, 16-18 ; 3 : 579, 4-5. 4) 4 × toorn. 4 : 581, 15-582, 1 : o praecidendam linguam ac per partes et frusta lacerandam ! 4 : 582, 1-3 ; ib. 13 ; ib. 15-17. b) *Vreemden.* Waarde. 1 × behagen. 2 : 577, 7-10. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Onwaarde. 1) 4 × tegenzin. 1 : 576, 10-11 ; 3 : 579, 14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16. 2) 1 × droefheid. 1 : 576, 17-19. 3) 2 × afkeer. 3 : 578, 18-579, 2 ; 3 : 580, 4-6. C. *Algemeen.* Waarde. 1 × genegenheid. 3 : 579, 6-7.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 7 × tegenzin. 1 : 576, 10-11 ; 2 : 578, 2-3 ; 3 : 579, 2-4 ; ib. 5-6 ; ib. 14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16. 2) 4 × afkeer. 2 : 578, 9-10 ; 3 : 578, 18-579, 2 ; 3 : 579, 8-11 ; 3 : 580, 4-6. 3) 1 × toorn. 4 : 582, 15-17.

Ethisch. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 3 : 579, 2-4 ; ib. 5-6. 2) 3 × behagen. 1 : 575, 9-11 ; 3 : 578, 16 ; ib. 16-18.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 1 : 576, 10-11 ; 2 : 577, 6-7 ; 2 : 578, 2-3 ; 3 : 579, 2-4 ; 3 : 580, 10-11. 2) 5 × afkeer. 1 : 576, 13-15 ; 2 : 578, 9-10 ; 3 : 579, 7-8 ; ib. 8-11 ; ib. 12-14. 3) 1 × toorn. 4 : 582, 15-17.

Religieus. Waarde. *Jezus.* 1) 1 × behagen. 1 : 575, 9-11. 2) 1 × hoop. 4 : 582, 17-18.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 2 × toorn. 4 : 582, 1-2 ; ib. 13. b) *Duivels.* 1 × afkeer. 4 : 582, 11-12. c) *Algemeen.* 4 × afkeer. 1 : 576, 14-15 ; 2 : 577, 5-6 ; 4 : 581, 10 ; 4 : 582, 5-8.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	2
Cultureel	2	—
Cultureel 2	—	3
Hieronymus zelf	3	1
Sociaal	17	40
Sociaal 2	—	12
Ethisch	5	—
Ethisch 2	—	11
Religieus	2	—
Religieus 2	—	7
Totaal	29	76

EPISTULA LXII. *Ad Tranquillinum, quomodo Origenem legere debeamus.*
p. 583—584.

Hoe moet men Origenes lezen ? vroeg Tranquillinus ; men moet het evenwichtig doen, antwoordt de expert : het kwade niet aanvaarden tegelijk met het goede, maar ook niet het goede verwerpen om het verkeerde in Origenes' werken.

Cultureel. I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 2 : 584, 7-9. 2) 1 × verlangen. 2 : 583, 16-584, 1. II Onwaarde. 1 × afkeer. 2 : 584, 12-13.

Cultureel 2. Waarde. 1 × genegenheid. 2 : 584, 12-13.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 583, 13-14.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 2 × behagen. 2 : 583, 10-11 ; ib. 12-13. b) *Vreemden.* I Waarde. 1 × genegenheid. 2 : 583, 11. II Onwaarde. 3 × afkeer. 2 : 583, 10-12 ; 2 : 584, 2-6 ; ib. 9-12. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Waarde. 2 × behagen. 1 : 583, 5-6 ; ib. 7-9. C. *Algemeen.* Waarde. 3 × behagen. 1 : 583, 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 7-9.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 2 : 583, 11. 2) 1 × afkeer. 2 : 584, 9-12.

Ethisch. Waarde. 1 × verlangen. 2 : 583, 16-584, 1.

Ethisch 2. Onwaarde. 5 × afkeer. 2 : 583, 16-584, 1 ; 2 : 584, 2-6 ; ib. 6-7 ; ib. 7-9 ; ib. 9-12.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen.* 1 × afkeer. 2 : 584, 12-13.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	2	1
Cultureel 2	1	—
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	8	3
Sociaal 2	—	2
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	5
Religieus 2	—	1
Totaal	12	13

EPISTULA LXIII. *Ad Theophilum.* p. 585—586.

In een klein briefje dankt onze heilige den bisschop Theophilus voor verstrekte aanwijzingen en prijst zijn ijver tegen het Origenisme. Want Hieronymus verklaart hem vrijmoedig, dat hij in dezen totnogtoe teleurstelde.

Hieronymus zelf. Waarde. 2 × behagen. 1 : 585, 4-5 ; ib. 5-7.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 2 : 585, 11. 2) 3 × verlangen. 2 : 586, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 3.4. II *Onwaarde.* 1 × tegenzin. 3 : 586, 6-8. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × afkeer. 3 : 586, 8-10. B. *Algemeen.* Waarde. 1 × genegenheid. 2 : 585, 11.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 586, 6-8.

Ethisch. Waarde. 5 × genegenheid. 1 : 585, 4-5 ; ib. 5-7 ; 2 : 586, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 3-4

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 3 : 586, 8-10.

Religieus. Algemeen. Waarde. 1 × behagen. 1 : 585, 7-8.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Hieronymus zelf	2	—
Sociaal	5	2
„Sociaal-algemeen”	—	1
Ethisch	5	—
Ethisch 2	—	1
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	13	4

EPISTULA LXIV. *Ad Fabiolam.* p. 586—615.

Deze brief bevat een uitvoerige beschrijving van de gewaden van den Joodsen hogepriester, telkens besloten met een ethische of godsdienstige toepassing.

Materieel. Onwaarde. 3 × afkeer. 2 : 589, 5-8 ; ib. 15-17 ; 4 : 592, 14-16.

Cultureel. I Waarde. 1 × behagen. 21 : 613, 2-3. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 21 : 613, 7-8.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 22 : 615, 9-11.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 22 : 615, 9-11.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × behagen. 21 : 613, 2-3. 2) 3 × verlangen. 4 : 592, 19-20 ; 22 : 615, 14 ; ib. 15-16. b) *Vreemden.* I Waarde. 2 × behagen. 21 : 614, 16-17 ; 22 : 615, 14. II Onwaarde. 1) 3 × droefheid. 4 : 592, 8-9 ; 7 : 595, 9-11 ; 21 : 614, 15-16. 2) 2 × afkeer. 7 : 594, 21-595, 1 ; 7 : 595, 1. B. *Algemeen.* Waarde. 1 × verlangen. 4 : 592, 18-19.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 5 : 593, 1-2.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 4 : 592, 8-9. 2) 2 × afkeer. 4 : 592, 6-7 ; ib. 9-10.

Ethisch. Waarde. 1) 6 × genegenheid. 1 : 588, 3-5 ; ib. 14 ; 5 : 593, 4-5 ; ib. 4-6 ; ib. 16-17 ; 20 : 610, 15-17. 2) 1 × behagen. 7 : 595, 2-3. 3) 2 × verlangen. 4 : 592, 14-16 ; 21 : 613, 17-19.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 4 × tegenzin. 5 : 592, 22-593, 1 ; 5 : 593, 1-2 ; ib. 2-3 ; 7 : 595, 9-11. 2) 8 × afkeer. 1 : 588, 2 ; ib. 14-15 ; 2 : 589, 5-8 ; ib. 15-17 ; 7 : 594, 9-10 ; ib. 21-595, 1 ; 7 : 595, 6-7 ; 21 : 614, 10-11.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1) 6 × genegenheid. 1 : 587, 1-2 ; 2 : 589, 17-18 ; 4 : 592, 19-20 ; 5 : 593, 17-18 ; 21 : 613, 7-8 ; ib. 11-13. 2) 1 × behagen. 11 : 597, 3-4. 3) 1 × verlangen. 4 : 592, 12-13. b) *Jezus*. 1) 2 × genegenheid. 1 : 588, 7 ; 5 : 593, 10-11. 2) 2 × verlangen. 4 : 592, 12-14 ; 5 : 593, 11-12. c) *Algemeen*. 2 × verlangen. 1 : 588, 11-12 ; 7 : 595, 7-9.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus*. 1 × tegenzin. 5 : 593, 2-4. b) *Duivels*. 1 × afkeer. 1 : 588, 5.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	3
Cultureel	1	1
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	7	5
Sociaal 2	—	1
„Sociaal-algemeen”	—	3
Ethisch	9	—
Ethisch 2	—	12
Religieus	14	—
Religieus 2	—	2
Totaal	31	29

EPISTULA LXV. *Ad Principiam virginem explanatio psalmi XLIV.*
p. 616—647.

Hieronymus verklaart voor Principia de mystieke zin van psalm XLIV ; tevoren echter verkondigt hij de lof der vrouwen ; men had hem n.l. verweten, alleen voor vrouwen te schrijven : vroegen de mannen mij maar over de Schrift, zegt hij, dan behoefde ik voor vrouwen niet te werken.

Materieel 2. Waarde. 1 × behagen. 1 : 618, 5-7.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. andren*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1) 10 × behagen. 1 : 617, 10-11 ; 2 : 619, 4-5 ; ib. 8 ; ib. 12 ; 10 : 627, 12-13 ; 11 : 629, 11-630, 2 ; 14 : 634, 6-9 ; 14 : 635, 11-12 ; ib. 18-19 ; ib. 21-636, 1. 2) 6 × verlangen. 2 : 619, 5-8 ; ib. 8-10 ; 14 : 632, 19-635, 3 ; 14 : 635, 10-11 ; 21 : 645, 2-3 ; 22 : 646,

20-647, 2. b) *Vreemden*. I *Waarde*. 23 × behagen. 1 : 616, 12-14 ; ib. 14 ; 1 : 617, 5-6 : *sexus devoratur a virgine*, *Christum portat in corpore*, *iam possidet, quod futura est* ; ib. 11-12 ; ib. 12-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-18 ; ib. 18-19 ; ib. 20-618, 2 ; 1 : 618, 3-5 ; ib. 5 : *Helisabet utero prophetat et voce* ; ib. 5-7 : *Anna, filia Fanuelis*, *in templo templum efficitur dei etc.* ; ib. 7-8 ; ib. 12-14 ; 2 : 618, 20-22 ; ib. 22-619, 1 ; 2 : 619, 1-4 ; 5 : 622, 10-12 ; 9 : 626, 8-10 ; 10 : 627, 16-17 ; 12 : 630, 12-16 ; 14 : 635, 19-21. II *Onwaarde*. 1) 1 × tegenzin. 1 : 616, 7. 2) 4 × afkeer. 1 : 616, 11 ; ib. 14 ; 12 : 630, 16-18 ; 13 : 633, 15-16. 3) 1 × onversaagdheid. 1 : 618, 14-16. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Vreemden. Onwaarde*. 1 × tegenzin. 1 : 616, 3-5. C. *Algemeen. Waarde*. 3 × behagen. 1 : 617, 18-19 ; 1 : 617, 20-618, 2 ; 1 : 618, 12-14.

„*Sociaal 2*”. *Waarde*. 1 × behagen. 14 : 635, 14-15.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 7 : 623, 24-624, 2. 2) 7 × behagen. 1 : 617, 20-618, 2 ; 2 : 619, 1-4 ; 8 : 625, 8-9 ; 10 : 627, 13-16 ; 10 : 628, 14-16 ; 12 : 630, 12-16 ; 14 : 630, 6-9.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 14 : 634, 19-635, 3.

Religieus. Waarde. a) *God*. 5 × behagen. 1 : 617, 11-12 ; 1 : 618, 5-7 ; ib. 12-14 ; 2 : 619, 2-4 ; 4 : 620, 17-20. b) *Jezus*. 1) 1 × genegenheid. 13 : 632, 4-6. 2) 14 × behagen. 1 : 616, 12-14 ; 1 : 617, 5-6 ; ib. 10-11 ; 1 : 618, 8-10 ; ib. 11-12 ; 2 : 619, 5-8 ; 8 : 625, 8-9 ; ib. 10-12 ; 9 : 626, 4-6 ; 10 : 628, 14-16 ; 11 : 629, 7-8 ; 14 : 634, 6-9 ; 14 : 635, 18-19 ; ib. 21-636, 1. 3) 3 × verlangen. 14 : 634, 19-635, 3 ; 14 : 635, 10-11 ; ib. 11-12. c) *Engelen*. 1 × behagen. 14 : 635, 15.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus*. 1 × afkeer. 12 : 630, 16-18. b) *Duivels*. 2 × afkeer. 12 : 630, 16-18 ; 16 : 638, 14-16. 1).

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel 2	1	—
Sociaal	42	7
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	8	—
Ethisch 2	—	1
Religieus	24	—
Religieus 2	—	3
Totaal	76	11

EPISTULA LXVI. *Ad Pammachium de dormitione Paulinae*. p. 647—665.

Pammachius verloor zijn echtgenote, Paulina ; Hieronymus wil hem troosten en doet niets dan hem ophemelen, nu hij, gestuwd door

1) Deze en de vorige brief boden weinig karakteristieke uitingen, zodat wij het niet de moeite vonden er vele te citeren.

Paulina, een senator in monnikspij, een vader der armen, een trooster der zieken werd.

Biologisch. Waarde. 1 \times genegenheid. 1 : 648, 10-11 : quid boni habeat sanitas, languor ostendit.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 \times droefheid. 1 : 648, 6-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11.

Materieel. Onwaarde. 3 \times afkeer. 5 : 652, 8-9 ; 8 : 657, 5-9 ; 12 : 663, 2-3.

Materieel 2. Waarde. 4 \times behagen. 3 : 649, 18-650, 1 ; 5 : 652, 6-8 ; 6 : 654, 1-4 ; 13 : 664, 12-17.

Cultureel. I Waarde. 3 \times genegenheid. 9 : 659, 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11. II Onwaarde. 2 \times afkeer. 8 : 658, 3-6 ; ib. 18-659, 1.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 1 : 647, 7-648, 1.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 52 \times behagen. 1 : 648, 4-6 ; ib. 6-9 ; ib. 9-10 ; 2 : 648, 14-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17 ; ib. 17-649, 1 ; 2 : 649, 3-5 ; ib. 7-8 ; ib. 14-15 : has omnes [virtutes] sic habetis singuli, ut tamen emineatis in singulis ; ib. 15 ; ib. 15-16 ; ib. 16 ; ib. 16 ; ib. 17-18 : quid enim eo sapientius [sc. Pamm.], qui contempta mundi stultitia Christum secutus est, dei virtutem et dei sapientiam ? ib. 18-650, 1 ; 3 : 650, 1-4 : quid Eustochio fortius, quae nobilitatis portas et adrogantiam generis consularis virginali proposito fregerit et in urbe prima primum genus subiugaverit pudicitiae ? ib. 4-8 ; ib. 8-12 ; ib. 12-17 ; ib. 17-20 ; 4 : 651, 6-9 ; ib. 17-18 : quibus cunctis Pammachius meus sapientior, potentior, nobilior ; ib. 18-19 : magnus in magnis [Pamm.], primus in primis, ἀρχισπατηρὸς monachorum ; ib. 19-652, 1 ; 5 : 652, 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; 5 : 653, 3-4 : hoc exercitu [miserorum] comitatus incedit [Pamm.], in his Christum confovet, horum sordibus dealbatur ; ib. 4-5 ; ib. 7-8 : Pammachius noster sanctam favillam [Paulinae] ossaque veneranda elemosynae balsamis rigat ; ib. 15-17 ; 6 : 654, 1-4 ; ib. 14-17 : non est parum virum nobilem, virum disertum, virumque locupletem potentium in plateis vitare comitatum, miscere se turbis, adhaerere pauperibus, rusticis copulari, de principe vulgum fieri ; 7 : 654, 18-19 ; 7 : 655, 10-11 : at nunc omnes Christi ecclesiae Pammachium loquuntur ; ib. 11-12 ; 9 : 658, 15-16 ; ib. 17 ; ib. 18-659, 1 ; 11 : 661, 3-4 : audio xenodochium in portu fecisse Romano... ; ib. 7-8 ; ib. 9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; 13 : 664, 5-6 ; ib. 12-17 ; ib. 19-20. 2) 22 \times verlangen. 8 : 656, 13-17 : si ergo vis esse perfectus et desideras esse, quod prophetae, esse, quod apostoli, esse, quod Christus est, vende non partem substantiae,... sed universa, quae possides ; ib. 18-19 : da, quo necessitas sustentetur, non quo augeantur opes ; 8 : 657, 3-5 ; ib. 15-16 : tibi non sufficit opes contemnere, nisi Christum sequaris ; 8 : 658, 3-6 ; ib. 6-8 ; 9 : 659, 13-15 ; 9 : 660, 1 ; 10 : 660, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; 11 : 661, 13-16 ; 12 : 662, 13 : te ipsum Christo offeras ; ib. 15-16 ; 13 : 663, 16-18 : quod patricii generis primus inter primos monachus

esse coepisti, non tibi sit tumoris, sed humilitatis occasio; 13 : 664, 20-665, 2. II Onwaarde. 4 × droefheid. 13 : 664, 9-10; ib. 10-11; ib. 11; ib. 11-12. b) *Vreemden*. I Waarde. 1) 10 × behagen. 4 : 651, 16-17; 11 : 662, 4-5; ib. 6-8; ib. 9; ib. 9-10; ib. 10-11; 12 : 663, 4-5; ib. 5-6; ib. 6-7; ib. 9-11. 2) 1 × verlangen. 8 : 657, 13-14. II Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 12 : 663, 7-9. 2) 5 × afkeer. 8 : 656, 16-17; 8 : 657, 12-13; ib. 14-15 : philosophus gloriae animal et popularis aurae atque rumorum venale mancipium est; 11 : 661, 11-13; ib. 13-16. B. *Algemeen*. I Waarde. 1) 21 × behagen. 3 : 650, 8-12; ib. 12-17; 4 : 651, 6-9; 5 : 652, 5-6; ib. 9-11; ib. 11-12; ib. 12-13; 5 : 653, 3-4; ib. 4-5; ib. 7-8; ib. 11-13; 7 : 655, 10-11; ib. 11-12; 10 : 661, 3-4; ib. 7-8; ib. 10-11; 11 : 662, 4-5; ib. 6-8; ib. 9; ib. 9-10; ib. 10-11. 2) 4 × verlangen. 8 : 656, 13-17; ib. 18-19; 14 : 665, 3-5; ib. 9-13. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 9 : 659, 11-13 : nostra [sc. auctorum] quam dura sit necessitas, hinc potes animadvertere, quod vulgi standum est iudicio et ille in turba metuendus, quem cum solum videris, despicias.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 × droefheid. 1 : 647, 7-648, 1; 1 : 648, 6-9; ib. 9-10. 2) 2 × afkeer. 8 : 657, 5-9; 14 : 665, 9-13. 3) 1 × vrees. 1 : 648, 1-3.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 4 × tegenzin. 7 : 655, 12-13; ib. 13-15; 8 : 657, 14-15; 9 : 659, 13-15.

„Sociaal 2”. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 6 : 654, 5-6; ib. 14-16. 2) 3 × behagen. 3 : 649, 17-18; 6 : 654, 2-4; ib. 14-17.

Ethisch. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 8 : 657, 16-658, 1; 12 : 663, 1-2. 2) 40 × behagen. 2 : 648, 15-16; ib. 16-17; ib. 17; 3 : 649, 14-15; ib. 15; ib. 15-16; ib. 16; ib. ; ib. 19-650, 1; 3 : 650, 1; 3 : 650, 1-4; ib. 4-8; ib. 8-12; ib. 12-17; ib. 17-20; 4 : 651, 6-9; 5 : 652, 5-6; ib. 6-8; ib. 8-9; ib. 9-11; ib. 11-12; ib. 12-13; 5 : 653, 3-4; ib. 4-5; ib. 7-8; ib. 11-13; 6 : 654, 1-4; ib. 14-16; ib. 18-19; 11 : 661, 1-4; ib. 7-8; ib. 9; ib. 9-10; ib. 10-11; 11 : 662, 4-5; ib. 6-8; ib. 9; ib. 9-10; ib. 10-11; 12 : 663, 9-11; 13 : 664, 19-20. 3) 6 × verlangen. 8 : 656, 13-17; 8 : 657, 13-14; 12 : 662, 13; ib. 15-16; 14 : 665, 3-5; ib. 9-13.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 12 : 663, 7-9; 13 : 664, 9-10; ib. 10-11; ib. 11; ib. 12. 2) 3 × afkeer. 8 : 657, 5-9; ib. 12-13; 11 : 661, 11-13.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 × behagen. 11 : 662, 4-5. b) *Jezus*. 1) 5 × genegenheid. 2 : 649, 5-6; 8 : 657, 15-16; 10 : 660, 8-9; ib. 9-10; 12 : 663, 11-12. 2) 10 × behagen. 3 : 649, 17-18; 8 : 658, 1-2; ib. 10-11; ib. 11; ib. 12; ib. 12-14; 12 : 662, 15-16; 12 : 663, 6-7; 13 : 663, 16-18; ib. 18-19. 3) 9 × verlangen. 10 : 660, 3-4; ib. 4-5; ib. 5-6; ib. 6-7; ib. 7-8; ib. 12-13; ib. 13-14; 12 : 662, 13. c) *Algemeen*. 1 × behagen. 9 : 658, 15-16.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God*. 1 × afkeer. 12 : 663, 12-15. b) *Duivels*. 2 × afkeer. 12 : 663, 1-2; ib. 12-15.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	1	—
Biologisch 2	—	2
Materieel	—	3
Materieel 2	4	—
Cultureel	3	2
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	110	11
Sociaal 2	—	6
„Sociaal-algemeen”	—	4
„Sociaal 2”	5	—
Ethisch	48	—
Ethisch 2	—	8
Religieus	26	—
Religieus 2	—	3
Totaal	197	40

Hieronymus schreef kort aan Augustinus terug op de boven in ep. LVI gestelde vragen, tē kort, meent Augustinus en wil den verren weetal weer horen over de z.g. leugen van Paulus in het geval van het judaïseren van Petrus; met een scherp dilemma drijft Augustinus zijn vraagbaak ertoe, zijn παλινφῶδία, of afmars, te blazen. Veel lof heeft de Afrikaan over voor Hieronymus' literatuurgeschiedenis, oppert echter ook enige bezwaren en voorstellen. p. 666—674.

EPISTULA LXVIII. *Ad Castricianum*. p. 675—678.

Een ander vereerder, Castricianus, had, ondanks zijn blindheid, vanuit Pannonië zijn vermaarden landgenoot in Bethlehem willen bezoeken. Hieronymus dankt hem en tracht hem te troosten over zijn lichamelijk gebrek.

Biologisch. Onwaarde. 1 × tegenzin. 2 : 678, 6-7.

Materieel. Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 677, 2-3.

Cultureel. Waarde. 1 × behagen. 2 : 677, 20-21.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 675, 7-8. 2) 3 × verlangen. 1 : 675, 10-11; 2 : 678, 8-9; ib. 11-12. b) *Vreemden.* I Waarde. 4 × behagen. 1 : 676, 19-20; ib. 21; 1 : 677, 13-15; 2 : 677, 20-21. II Onwaarde. 2 × afkeer. 1 : 676, 2-3; ib. 6-7. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 1 : 675, 3-7. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 2 × genegenheid. 1 : 675, 7-8; ib. 8-10 : in amicis enim non res quaeritur, sed voluntas, quia alterum ab amicis saepe praebetur, alterum sola caritas tribuit. 2) 1 × behagen. 1 : 675, 3-7.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 1 : 676, 12-16; ib. 16-17. 2) 1 × afkeer. 1 : 676, 2-6.

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 2 : 678, 6-8.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 1 : 676, 12-16; ib. 16-17. 2) 2 × afkeer. 1 : 676, 2-6; 1 : 677, 3-4.

Religieus. Waarde. God. 1) 1 × genegenheid. 1 : 677, 12-13. 2) 1 × behagen. 1 : 677, 7-8.

Religieus 2. Onwaarde. *God.* 1 × afkeer. 1 : 676, 6-7.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	—	1
Materieel	—	1
Cultureel	1	—
Sociaal	12	2
Sociaal 2	—	3
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	4
Religieus	2	—
Religieus 2	—	1
Totaal	16	12

EPISTULALXIX. *Ad Oceanum.* p. 678—700.

Oceanus, vriend van Pammachius en Fabiola tevens die met deze laatste de monniken van Bethlehem bezocht had, stelde Hieronymus de vraag, of de priester die eenmaal vóór en eenmaal na zijn doopsel gehuwd is, bisschop mag worden. De geconsulteerde exegeet repliceert uitvoerig.

Materieel. Onwaarde. 12 × afkeer. 8 : 695, 23-696, 5 ; 9 : 696, 12 : vinolentia scurronum est et commissatorum ; ib. 12-13 : venterque mero aestuans cito despumat in libidines ; ib. 13 ; ib. 15-16 : qui inebriatur, et mortuus et sepultus est ; ib. 16 ; ib. 17-18 ; 9 : 697, 11 ; ib. 11-12 ; ib. 12 ; ib. 12-13 ; 9 : 698, 16.

Cultureel 2. Onwaarde. 3 × afkeer. 1 : 679, 19-20 ; 9 : 697, 21-698, 2 ; 9 : 698, 5-6.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 3 × verlangen. 10 : 699, 12 ; ib. 16-18 ; 10 : 700, 1-2. b) *Vreemden.* I Waarde. 9 × behagen. 1 : 680, 2-3 ; 4 : 685, 11-12 ; ib. 15 ; ib. 16-18 ; ib. 19 ; 9 : 697, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 8-9 ; 9 : 699, 3-5. 2) 12 × verlangen. 4 : 685, 3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-7 ; 5 : 687, 5-7 ; 5 : 688, 6-8 ; 8 : 694, 7-9 ; 8 : 695, 7-8 ; 9 : 697, 14-15 ; ib. 16-19 ; 9 : 699, 6-7 : talis ergo sit pontifex Christi, ut qui religioni detrahunt, vitae eius detrahere non audeant ; 10 : 699, 12-13 ; ib. 13-14. II Onwaarde. 1) 11 × droefheid. 9 : 696, 16 ; ib. 17-19 ; 9 : 698, 13-14 : ignorat momentaneus sacerdos humilitatem et mansuetudinem rusticorum ; ib. 14 ; ib. 15 ; ib. 16 ; ib. ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 ; 9 : 699, 8-9 : at nunc plerosque [sacerdotes] cernimus vel favorem populi in aurigarum modum pretio redimere ; ib. 9-11. 2) 25 × afkeer. 1 : 678, 15-16 ; ib. 16-17 ; 1 : 679, 6-12 ; ib. 12-13 ; ib. 19-20 ; 2 : 681, 18 : spinosulus noster obmutuit ; ib. 18-19 : postea vero Pisoniano vitio, cum loqui nesciret, tacere non potuit ; 4 : 685, 10-11 ; ib. 12-13 ; ib. 13-15 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; 4 : 686, 10-11 ; 5 : 686, 16-17 : interim iuxta vulgare proverbium malo arboris nodo malus cuneus requirendus est ; 8 : 695, 29-696, 5 ; 9 : 696, 12-13 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; 9 : 697, 2-5 : nihil enim inpotentius arrogantia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putant... etc. ; ib. 16-18 ; ib. 18-19 ; ib.

21-698, 2 ; 9 : 698, 20-699, 1 : incidunt in eam [i.e. adrogantiam], qui in puncto horae necdum discipuli iam magistri sunt ; 10 : 700, 2 : praetereunt, quod non licet ; ib. 2-3 : et obiciunt, quod concessum est. 3) 7 × onversaagdheid. 1 : 679, 14-16 ; 3 : 684, 14-15 ; ib. 15-18 ; ib. 19-685, 2 ; 4 : 686, 12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14. B. *Algemeen*. Waarde. 1) 1 × behagen. 9 : 697, 5-6. 2) 1 × verlangen. 8 : 694, 7-9.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 9 : 698, 17-18. 2) 4 × afkeer. 1 : 678, 15-17 ; 10 : 699, 14 ; 10 : 700, 2 ; ib. 2-3.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 1 × afkeer. 9 : 699, 8-9.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 5 : 688, 21-689, 2. 2) 8 × behagen. 4 : 685, 11-12 ; ib. 15 ; ib. 16-18 ; ib. 19 ; 8 : 694, 19 ; 9 : 696, 17 ; ib. 21-697, 1 ; 9 : 699, 3-5. 3) 4 × verlangen. 8 : 694, 7-9 ; 8 : 695, 2-4 ; 9 : 697, 14-15 ; 9 : 699, 6-7.

Ethisch 2. 1) 12 × droefheid. 8 : 694, 22-25 ; 9 : 696, 16 : Noc ad unius horae ebrietatem nudat femora sua ; ib. 17-19 : Loth per temulentiam nesciens libidini miscet incestum et, quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt ; 9 : 698, 13-14 ; ib. 14 ; ib. 15 ; ib. 16 ; ib. ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 ; 9 : 699, 8-9 ; ib. 9-11. 2) 38 × afkeer. 1 : 678, 15-17 ; 4 : 685, 7-8 ; ib. 10-11 ; ib. 12-13 ; ib. 14-15 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; 7 : 693, 15-16 ; 8 : 694, 19 ; 8 : 695, 23-696, 5 ; 9 : 696, 12 ; ib. 12-13 ; ib. 13 ; ib. 14 ; ib. ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16 ; 9 : 697, 2-5 ; ib. 5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 8-9 ; ib. 11 ; ib. 11-12 ; ib. 12 ; ib. 12-13 ; ib. 16-18 ; ib. 18-19 ; 9 : 698, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 19-20 ; 10 : 699, 14 ; ib. 19-20 ; ib. 20-22 ; 10 : 700, 2-3.

Religieus. Waarde. *Jezus*. 4 × behagen. 1 : 680, 2-3 ; 7 : 693, 13-15 ; ib. 16-20 ; ib. 20-21.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God*. 2 × afkeer. 1 : 678, 15-16 ; 4 : 685, 8. b) *Jezus*. 3 × afkeer. 1 : 679, 6-12 ; ib. 12-13 ; ib. 20-21. c) *Duijels*. 1 × afkeer. 9 : 698, 19-20. d) *Algemeen*. 1 × afkeer. 9 : 697, 18.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	12
Cultureel 2	—	3
Sociaal	26	43
Sociaal 2	—	5
„Sociaal-algemeen”	—	1
Ethisch	13	—
Ethisch 2	—	50
Religieus	4	—
Religieus 2	—	7
Totaal	43	121

EPISTULA LXX. *Ad Magnum, oratorem urbis Romae*. p. 700—708.

Magnus, een Romeins redenaar, vroeg Hieronymus, waarom hij in zijn godsdienstige werken heidense schrijvers benutte. Hieronymus, van alle kanten bekibbeld, vindt een overvloed van medestanders, vanaf

Mozes tot Paulus, Cyprianus en Iulianus toe. Bij de hoeveelheid van hun heidense citaten zinken de zijne in het niet. Hieronymus vermoedt een opstoker achter Magnus.

Cultureel. Waarde. 14 × behagen. 2 : 702, 9-11 : quid ergo mirum, si et ego sapientiam saecularem propter eloquii venustatem et membrorum pulchritudinem de ancilla atque captiva Israelitica facere cupio ? 3 : 703, 6 ; 3 : 704, 7-12 ; ib. 12-14 ; 4 : 705, 1-3 ; ib. 15-16 ; 4 : 706, 4-5 ; ib. 15-707, 3 : qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atque sententiis suos refererunt libros, ut nesciat, quid in illis primum admirari debeas, eruditionem saeculi an scientiam scripturarum ; 5 : 707, 4-5 : quid Tertulliano eruditius, quid acutius ? ib. 13-14 ; ib. 14-16 : Cyprianus, quod idola dii non sint, qua brevitate, qua historicarum omnium scientia, quo verborum et sensuum splendore perstrinxit ! ib. 17-20 ; 6 : 707, 6-8.

Cultureel 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 4 : 705, 18-19 ; 5 : 707, 13-14.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × behagen. 2 : 702, 14-15. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 703, 15-18.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 2 × behagen. 1 : 700, 6-7 ; ib. 7-8. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 15 × behagen. 2 : 702, 2-4 ; 3 : 703, 6 ; 3 : 704, 7-12 ; ib. 12-14 ; 4 : 707, 15-705, 1 ; 4 : 705, 1-3 ; ib. 3-7 ; ib. 15-16 ; 4 : 706, 4-5 ; ib. 7-8 ; 4 : 707, 1-3 ; 5 : 707, 4-5 ; ib. 13-14 ; ib. 14-16 ; ib. 17-20. 2) 3 × verlangen. 1 : 700, 11-12 ; 3 : 703, 15-16 ; 6 : 708, 13-14. II Onwaarde. 1) 4 × afkeer. 2 : 700, 16-701, 2 ; 3 : 703, 18-704, 2 ; 3 : 704, 3 ; 6 : 708, 10-12. 2) 1 × onversaagdheid. 3 : 704, 5-7. B. *Algemeen.* Waarde. 3 × behagen. 1 : 700, 8 ; ib. 11-12 ; 2 : 702, 14-15.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 6 : 708, 13-14.

Ethisch. Waarde. 3 × behagen. 1 : 700, 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8-11.

Ethisch 2. Onwaarde. 3 × afkeer. 2 : 702, 11-14 ; 3 : 703, 18-704, 2 ; 6 : 708, 13-14.

Religieus. Waarde. Jezus. 1 × behagen. 3 : 704, 5-7.

Religieus 2. Onwaarde. a) Jezus. 1 × afkeer. 3 : 703, 18-704, 2. b) *Algemeen.* 2 × afkeer. 2 : 700, 16-701, 2 ; 2 : 702, 11-14.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	14	—
Cultureel 2	—	2
Hieronymus zelf	1	1
Sociaal	23	5
Sociaal 2	—	1
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	3
Religieus	1	—
Religieus 2	—	3
Totaal	42	15

Tot in het Iberisch schiereiland drong Hieronymus' roem door, en Lucinus, een rijke Spanjaard, zond snelschrijvers naar Bethlehem om de werken van den groten exegeet voor zich te laten copieeren. Hieronymus is zeer ontroerd over de vriendschap en de geschenken van den verren onbekende en... dringt bij hem aan, in het H. Land te komen; want, zegt hij, „zichzelf moet men aan God schenken”.

Biologisch 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 5 : 5, 21-22.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 2, 16-17. 2) 3 × afkeer. 3 : 4, 12-14; ib. 18-19; 4 : 5, 5-8.

Materieel 2. Waarde. 1) 4 × behagen. 3 : 4, 7-9; ib. 9-10; ib. 10-11; 4 : 5, 5-8. 2) 1 × verlangen. 6 : 6, 21; utinam omni tempore ieiunare possimus.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 5 : 5, 16-17.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 1, 5. 2) 3 × behagen. 1 : 2, 1-2; ib. 2-4; ib. 4-6. 2) 13 × verlangen. 1 : 2, 11-13; obsecro ergo te et moneo parentis affectu, ut, qui Sodomam reliquisti ad montana festinans, postergum ne respicias; ib. 13-15; ib. 15-16 : ne de tecto virtutum pristina quaesiturus vestimenta descendas; ib. 16; ib. 16-17; 2 : 3, 19-21; 4 : 5, 1-2; 6 : 6, 18-21 : sed ego illud breviter te admonendum puto, traditiones ecclesiasticas... ita observandas, ut a maioribus traditae sunt, nec aliarum consuetudinem aliarum contrario more subverti; 7 : 7, 13-15; ib. 17-18; ib. 18-20. b) *Vreemden.* 1 Waarde. 1) 1 × genegenheid. 5 : 6, 5-6. 2) 12 × behagen. 1 : 1, 10-11; 2 : 3, 4-5; ib. 6; ib. 6-8; ib. 8-9; ib. 11-13 : relinquit [Abraham] Chaldaeam, relinquit Mesopotamiam; quaerit, quod nescit, ne perdat, quod invenerat; 3 : 4, 7-9; ib. 9-10; ib. 10-11; ib. 19-24; 4 : 5, 5-8; 6 : 6, 21-22. 3) 1 × verlangen. 6 : 7, 6-8. II Onwaarde. 2 × tegenzin. 5 : 5, 23-6, 1; 5 : 6, 1-2. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Waarde. 3 × behagen. 1 : 1, 3-4; 5 : 5, 16-17; 7 : 7, 9-10. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 5 : 6, 5-6. 2) 2 × behagen. 4 : 5, 2-4; ib. 4-5. 3) 1 × verlangen. 2 : 3, 19-21.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 2, 11-13.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 × behagen. 1 : 2, 4-6.

Ethisch. Waarde. 1) 3 × behagen. 4 : 5, 2-4; ib. 4-5; ib. 5-8. 2) 1 × verlangen. 6 : 6, 4.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 1 : 2, 15-16; 2 : 3, 19-21. 2) 1 × droefheid. 2 : 2, 20.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 2 × genegenheid. 1 : 2, 1-2; 4 : 5, 9. 2) 3 × behagen. 2 : 3, 11-17; 3 : 4, 19-20 : se ipsum offerre deo proprie Christianorum est et Apostolorum; ib. 21-24. b) *Jezus.* 1) 2 × genegenheid. 1 : 2, 4-6; 2 : 3, 1-2. 2) 5 × behagen. 2 : 3, 2-3; ib. 4-5; ib. 6; ib. 6-8; ib. 8-9. 3) 1 × verlangen. 6 : 7, 1-2.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 1 × afkeer. 3 : 4, 12-14. b) *Jezus.*

1 × tegenzin. 1 : 2, 13-15. c) *Algemeen*. 2 × tegenzin. 1 : 2, 16 ; 6 : 6, 23-24.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Materieel	—	4
Materieel 2	5	—
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	38	2
„Sociaal-algemeen”	—	1
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	4	—
Ethisch 2	—	3
Religieus	13	—
Religieus 2	—	4
Totaal	61	16

EPISTULA LXXII. *Ad Vitalem presbyterum*. p. 8—12.

De priester Vitalis vroeg aan Hieronymus, of het waar kon zijn, dat Salomon en Achaz op hun elfde jaar reeds een zoon hadden ; in zijn antwoord weidt de gevraagde uit over de feilen van genoemde koningen en eindigt met te zeggen, dat soortgelijke kwesties ijdel zijn ; bovendien is de chronologie in de boeken van het Oude Testament zeer verward.

Materieel. Onwaarde. 2 × afkeer. 2 : 10, 2-3 ; ib. 3-4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 8, 8. 2) 2 × verlangen. 4 : 11, 14-15 ; 5 : 12, 19-20. b) *Vreemden*. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 3 : 11, 2-4. 2) 9 × droefheid. 3 : 10, 11-12 ; ib. 15 ; ib. 16-17 : . . . et fuerit [Salomon] non ut prius Ildia, id est amabilis domini, sed amator mulierum ; ib. 17 ; ib. 18 : . . . in tempore angustiae suae [Achaz] auxerit contemptum in dominum ; ib. 19 ; ib. 19-20 ; ib. 20-24 ; ib. 24-11, 1. 3) 4 × afkeer. 2 : 10, 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 7-8 ; ib. 12-14. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. *Speciale personen*. Waarde. 1 × behagen. 5 : 12, 19. C. *Algemeen*. Waarde. 1) 1 × behagen. 5 : 12, 19. 2) 2 × verlangen. 5 : 12, 19-20 ; ib. 21-22.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 3 : 10, 16-17. 2) 2 × afkeer. 2 : 10, 3-4 ; ib. 7-8.

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 5 : 12, 21.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 3 : 11, 2-4. 2) 4 × afkeer. 2 : 10, 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 7-8 ; ib. 12-14.

Religieus. Waarde. God 1) 1 × behagen. 2 : 9, 13-14. 2) 1 × hoop. 2 : 9, 22.

Religieus 2. Onwaarde. God 7 × droefheid. 3 : 10, 11-12 ; ib. 15 ; ib. 16-17 ; ib. 18 ; ib. 19-20 ; ib. 20-24 ; ib. 24-11, 1.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	2
Sociaal	7	14
Sociaal 2	—	3
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	5
Religieus	2	—
Religieus 2	—	7
Totaal	10	31

EPISTULA LXXIII. *Ad Evangelum presbyterum de Melchisedech.* p. 13—23.

De priester Evangelus vraagt, of Melchisedech de H. Geest was; Hieronymus haalt alle autoriteiten over deze kwestie bij elkaar en komt tot de conclusie, dat Melchisedech mens en koning van Salem bij Scythopolis was. Voor ons doel biedt deze brief weinig.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 10 : 23, 1-2; ib. 4-5.

Cultureel. Waarde. 1 × behagen. 10 : 23, 4.

Sociaal. Hieronymus t.o. anderen. Vreemden. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 13, 9-10. 2) 2 × afkeer. 3 : 15, 3; ib. 10 : 22, 16-23, 1.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 × afkeer. 3 : 15, 13; 10 : 22, 16-23, 1.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Cultureel	1	—
Sociaal	—	3
Ethisch 2	—	2
Totaal	1	7

EPISTULA LXXIV. *Ad Rufinum presbyterum de iudicio Salomonis.* p. 23—29.

Een nieuwe vriend, de priester Rufinus, die een vraag had gesteld over het oordeel van Salomon, krijgt een mystieke bespiegeling als antwoord, waarin de twee vrouwen, die elkaar hetzelfde kind betwisten, worden voorgesteld als de Kerk en de synagoog, in rivaliteit om het bezit van de mensheid. Ook hier vonden wij weinig stof voor ons onderzoek.

Biologisch. Waarde. 1 × verlangen. 6 : 28, 25.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 6 : 28, 22-23; 6 : 29, 6-8.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 6 : 29, 2-3.

Sociaal. A. Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen. I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 6 : 28, 24-25. 2) 5 × verlangen. 1 : 23, 13; ib. -24, 1; 4 : 26, 1-2; 6 : 28, 25-29, 2; 6 : 29, 2-3. II Onwaarde. 1 × vrees. 1 : 23, 12 : tacitum vestrae prudentiae iudicium pertimesco. B. Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen. 1) 1 × genegenheid. 1 : 23, 11-12. 2) 1 × behagen. 1 : 23, 10-11. C. Algemeen. Waarde. 3 × genegenheid. 1 : 24, 3; 3 : 25, 2-3; 6 : 28, 24-25.

Sociaal 2. Onwaarde. $2 \times$ tegenzin. 1 : 23, 8-9 ; 1 : 24, 1-3.
Ethisch 2. Onwaarde. $2 \times$ tegenzin. 1 : 23, 8-9 ; 1 : 24, 1-3.
Religieus. Jezus. Waarde. $1 \times$ genegenheid. 3 : 25, 2-3.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	1	—
Biologisch 2	—	2
Cultureel 2	—	1
Sociaal	11	1
Sociaal 2	—	2
Ethisch 2	—	2
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	13	8

EPISTULA LXXV. *Ad Theodoram Spanam de morte Lucini.* p. 29—34.

Onvoorziens overleed Lucinus ; aan diens vrouw schreef Hieronymus een epitaphium.

Biologisch 2. Onwaarde. 1) $3 \times$ droefheid. 1 : 29, 11-12 ; ib. 16-30, 1 ; 1 : 30, 13-16. 2) $3 \times$ onversaagdheid. 1 : 30, 1-2 : habemus consolationem, quod domini sermone [mors] iugulatur ; ib. 8-9 ; ib. 9.

Cultureel. Waarde. $2 \times$ behagen. 4 : 33, 11-12 ; ib. 12-15.

Hieronymus zelf. Onwaarde. $1 \times$ tegenzin. 4 : 33, 15-17.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) $1 \times$ genegenheid. 1 : 29, 11-12. 2) $10 \times$ behagen. 2 : 31, 11-12 ; ib. 12 ; ib. 12-13 : iuxta se locum praeparat eodem amore . . ; ib. 13-14 : caritate, qua oblitus officii coniugalís in terra quoque sororem te habere coeperat, immo fratrem ; 3 : 32, 5-9 ; 4 : 33, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 9-10 : misit Hierosolymarum et Alexandriae ecclesiae tantum auri, quantum multorum possit inopiae subvenire ; ib. 11-12 ; ib. 17-18. 3) $6 \times$ verlangen. 1 : 29, 14-16 : sed quo torquear desiderio non meruisse me eius viri videre faciem, quem in brevi tempore huc venturum esse credebam ; 2 : 31, 5-6 : unde obsecro te . . ut Lucinum tuum desideres quidem ut fratrem, sed gaudeas regnare cum Christo ; 5 : 33, 21-22 ; ib. 22-23 ; 5 : 34, 5-7 ; ib. 8-9. b) *Vreemden.* I Waarde. $1 \times$ behagen. 3 : 33, 3-4. II Onwaarde. $3 \times$ afkeer. 3 : 32, 6-8 ; ib. 18-21 ; ib. 21-22. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Waarde. $1 \times$ behagen. 4 : 33, 12-15. C. *Algemeen.* Waarde. 1) $1 \times$ genegenheid. 1 : 30, 14-16. 2) $8 \times$ behagen. 2 : 31, 11-12 ; ib. 12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 17-18 ; 4 : 33, 6-7 ; ib. 9-10 ; ib. 12-15. 3) $2 \times$ verlangen. 1 : 30, 22-23 ; 2 : 31, 5-6.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) $2 \times$ tegenzin. 1 : 30, 22-23 ; 2 : 32, 13-14. 2) $2 \times$ droefheid. 1 : 29, 11-12 ; ib. 14-16. 3) $4 \times$ afkeer. 3 : 32, 6-8 ; ib. 16-18 ; ib. 18-21 ; ib. 21-22.

Ethisch. Waarde. 7 × behagen. 2 : 31, 11-12 ; ib. 12 ; ib. 12-13 ; 4 : 33, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 9-10.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 1 : 30, 11-12 ; 2 : 31, 7 ; 2 : 32, 3-4. 2) 1 × droefheid. 2 : 31, 9-11. 3) 4 × afkeer. 3 : 32, 6-8 ; ib. 16-18 ; ib. 21-22 ; 4 : 33, 15-17.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 × behagen. 1 : 30, 21-22. b) *Jezus*. 1) 6 × behagen. 1 : 30, 1-3 ; ib. 8-9 ; ib. 9 : ideoque et mortuus est [Christus], ut mors illius morte moreretur ; ib. 11-12 ; 2 : 31, 17-18 : omnes in eo unum sumus ; 4 : 33, 17-18. 2) 2 × verlangen. 5 : 34, 5-7 ; ib. 8-9. c) *Engelen*. 1 × behagen. 2 : 31, 25-32, 2. d) *Algemeen*. 2 × behagen. 3 : 32, 5-9 ; 4 : 33, 11-12.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen*. 1) 1 × tegenzin. 2 : 32, 3-4. 2) 1 × afkeer. 3 : 32, 6-8.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	6
Cultureel	2	—
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	30	3
Sociaal 2	—	8
Ethisch	7	—
Ethisch 2	—	8
Religieus	12	—
Religieus 2	—	2
	<hr/>	<hr/>
Totaal	51	28

EPISTULA LXXVI. *Ad Abigaum Spanum*. p. 34—36.

Met dezelfde post verzond Hieronymus een briefje voor den Spaansen priester Abigaus, die hem reeds geschreven had, en troost hem, over het feit, dat hij mist, wat mieren, vliegen en slangen wel bezitten, de lichamelijke ogen. Hij beveelt hem zijn „dochter” Theodora aan.

Biologisch. Onwaarde. 1 × tegenzin. 2 : 35, 17-18.

Biologisch 2. Waarde. 1 × behagen. 2 : 35, 22-23.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 34, 12.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 3 : 36, 12-13. 2) 1 × behagen. 3 : 36, 5-7. 3) 10 × verlangen. 1 : 35, 8-9 ; ib. 15-16 : scribe igitur audacter et absentiam corporum crebro vince sermone ; 2 : 35, 17-18 : ne doleas, si hoc non habeas, quod formiculae et muscae et serpentes habent, id est carnis oculos ; 3 : 36, 12-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20. b) *Vreemden*. Waarde. 1 × behagen. 2 : 35, 22-23. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. *Speciale personen*. Waarde. 1 × behagen. 3 : 36, 11-12. C. *Algemeen*. Waarde.

- 1) 3 × genegenheid. 1 : 35, 11-12 : soleo bonorum appetere necessitudinem et me eorum ingerere caritati; ib. 12-14; 3 : 36, 21-22.
 2) 2 × behagen. 1 : 35, 14-15; 3 : 36, 11-12.

Sociaal 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 1 : 35, 8-9; ib. 10-11.

Ethisch. Waarde. 1) 3 × behagen. 2 : 35, 22-23; 3 : 36, 5-7; ib. 11-12. 2) 4 × verlangen. 3 : 36, 14; ib. 14-15; ib. 15-16; ib. 17-18.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 1 : 34, 12; 1 : 35, 8-9.

2) 3 × afkeer. 1 : 35, 1-3; 3 : 36, 18-19; ib. 19-20.

Religieus. Waarde. Jezus. 1 × genegenheid. 1 : 35, 3-5.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	—	1
Biologisch 2	1	—
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	19	—
Sociaal 2	—	2
Ethisch	7	—
Ethisch 2	—	5
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	28	9

EPISTULA LXXVII. *Ad Oceanum de morte Fabiolae.* p. 37—49.

Een letterkundig genre, dat Hieronymus tot veler voldoening beoefende, was de lijkrede. Velen verzochten hem, een geliefden dode de laatste eer te bewijzen. Deze keer was het Oceanus, die het overlijden van Fabiola berichtte. Haar aanvankelijke zwakheid en opzienbarende boete, haar onbegrensde weldadigheid en charitatieve werkzaamheid inspireren haar bewonderaar tot lyrische ontboezemingen. Vooral haar ijver voor de H. Schrift vertederde hem.

Biologisch 2. Waarde. 1 × behagen. 5 : 42, 17-18.

Materieel. Onwaarde. 1 × tegenzin. 2 : 38, 4-5.

Materieel 2. Waarde. 8 × behagen. 4 : 40, 12; ib. 15-17; 5 : 42, 18; ib. 18-19; ib. 19; 6 : 42, 26-28; 8 : 46, 12-13; ib. 14-15.

Cultureel. Waarde. 1 × behagen. 7 : 44, 13-16.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 7 : 37, 8-9.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 9 : 46, 16-17. 2) 52 × behagen. 1 : 37, 3-4; ib. 8-9; ib. 10; ib. 12; 2 : 37, 16-18 : Fabiolam, laudem christianorum, miraculum gentilium, luctum pauperum, solacium monachorum; 3 : 39, 3-4; ib. 25-40, 1; 4 : 40, 12; ib. 13; ib. 15-17; ib. 17-18; ib. 18; 5 : 42, 10; ib. 11; ib. 12-13 : dissuta habuit latera, nudum caput, clausum os; ib. 13-15; ib. 15-17; ib. 17-18 : faciem, per quam

secundo viro placuerat, verberabat; ib. 18; ib. 18-19; ib. 19; ib. 19-21; 6 : 42, 26-28; ib. 28-43, 1; 6 : 43, 1-3 : et primo omnium νοσοκομίων instituit... etc.; ib. 9-10 : praebebat cibos propria manu et spirans cadaver sorbitiunculis inrigabat; ib. 14-15; ib. 23-44, 1; 6 : 44, 1-2; ib. 2-3 : quod monasterium non illius opibus sustentatum est? ib. 3-4; ib. 4-5; ib. 5 : angusta misericordiae Roma fuit; ib. 6-9; 7 : 44, 13-16; 8 : 46, 12-13; ib. 14-15; ib. 19-20; ib. 22-23 : oblita sexus, fragilitatis inmemor, ac solitudinis tantum cupida ibi erat, ubi animo morabatur; ib. 23-47; 9 : 47, 3 : suis pariter effusis ipsa pro Christo stipes optabat accipere; ib. 3-4; 10 : 47, 9-10; ib. 10-11 : vicit uterque [Pammachius et Paulina] et uterque [humanitate] superatus est; ib. 11-12 : ambo se victos et victores fatentur, dum, quod alter cupiebat, uterque perfecit; ib. 12-14; ib. 17-20; ib. 20-21; 11 : 48, 3-6; ib. 17-20; ib. 21-22; 12 : 49, 4-5. b) *Vreemden*. I *Waarde*. 2 × behagen. 4 : 40, 21; 4 : 41, 4-6. II *Onwaarde*. 8 × afkeer. 3 : 39, 1-2; ib. 13-15; 4 : 40, 10-12; 8 : 45, 17; ib. 18-20; ib. 23-24 : avertat Iesus ab orbe Romano tales ultra bestias [sc. Hunos] I ib. 24-26; ib. 26-46, 2. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. *Vreemden*. *Onwaarde*. 1 × tegenzin. 3 : 38, 20-22. C. *Algemeen*. 4 : 40, 13; ib. 15-17; 4 : 41, 4-6; 6 : 42, 28-43, 1; 6 : 43, 1-3; ib. *Waarde*. 1) 1 × genegenheid. 6 : 43, 17-19. 2) 21 × behagen. 4 : 40, 13; ib. 15-17; 4 : 41, 4-6; 6 : 42, 28-43, 1; 6 : 43, 1-3; ib. 9-10; ib. 14-15; 6 : 43, 23-44, 1; 6 : 44, 1-2; ib. 2-3; ib. 3-4; ib. 4-5; ib. 5; ib. 6-9; 8 : 46, 14-15; 10 : 47, 9-10; ib. 17-20; ib. 20-21; 11 : 48, 3-6; ib. 17-20; ib. 21-22. 3) 1 × verlangen. 6 : 43, 20-22.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 1 × tegenzin. 3 : 38, 20-22. 2) 6 × afkeer. 3 : 39, 1-2; ib. 13-15; 4 : 40, 10-12; 8 : 45, 18-20; ib. 24-26; ib. 26-46, 2.

„**Sociaal 2**”. *Waarde*. 2 × behagen. 9 : 46, 22-23; ib. 23-47, 1.

Ethisch. *Waarde*. 48 × behagen. 2 : 38, 4 : plus est animum deposuisse quam cultum; ib. 8-9; ib. 18-19; 3 : 39, 3-4; 4 : 40, 12; ib. 13; ib. 13-14; ib. 15-17; ib. 17-18; ib. 18; 4 : 41, 4-6; ib. 17-19 : o felix paenitentia, quae ad se dei traxit oculos, quae furentem sententiam domini confesso errore mutavit! 5 : 42, 11; ib. 12-13; ib. 13-15; ib. 15-17; ib. 17-18; ib. 18; ib. 18-19; ib. 19-21; 6 : 42, 26-28; ib. 28-43, 1; 6 : 43, 1-3; ib. 9-10; ib. 14-15; 6 : 43, 23-44, 1; 6 : 44, 1-2; ib. 2-3; ib. 3-4; ib. 4-5; ib. 5; ib. 6-9; 8 : 46, 12-13; ib. 14-15; ib. 19-20; ib. 22-23; ib. 23-47, 1; 10 : 47, 9-10; ib. 10-11; ib. 11-12; ib. 12-14; ib. 17-20; ib. 20-21; 11 : 48, 3-6; 11 : 49, 2-3.

Ethisch 2. *Onwaarde*. 1) 2 × tegenzin. 2 : 38, 4-5; ib. 5-7. 2) 9 × afkeer. 1 : 37, 9-10; 3 : 39, 1-2; ib. 13-15; 4 : 40, 10-12; 8 : 45, 18-20; ib. 24-26; ib. 26-46, 2; 11 : 49, 3; ib. 4.

Religieus. *Waarde*. a) *Jezus*. 1) 2 × behagen. 5 : 43, 10; 12 : 49, 4-5. 2) 2 × hoop. 5 : 43, 10-11; 8 : 45, 23-24. b) *Algemeen*. 1 × behagen. 7 : 44, 13-16.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	1	—
Materieel	—	1
Materieel 2	8	—
Cultureel	1	—
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	78	9
Sociaal 2	—	7
„Sociaal 2”	2	—
Ethisch	48	—
Ethisch 2	—	11
Religieus	5	—
Totaal	143	29

EPISTULA LXXVIII. *Ad Fabiolam de mansionibus filiorum Israel per heremum.* p. 49—87.

Hieronymus had Fabiola een mystieke uitleg beloofd van plaatsnamen, die in de Bijbel voorkomen, bij haar dood dacht hij daar weer aan en schreef hij het werkje.

Materieel. Onwaarde. 1 × droefheid. 15 : 64, 16-17.

Cultureel. Waarde. 2 × behagen. 27 : 71, 18 ; ib. 19.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Vreemden.* I Waarde. 1) 3 × behagen. 3 : 53, 19-20 ; 7 : 57, 13-14 ; 43 : 84, 13-14. 2) 14 × verlangen. 7 : 57, 7-10 ; ib. 12-13 ; 8 : 58, 15-17 ; 10 : 59-60, 1 ; 12 : 61, 10-12 ; 14 : 62, 17-18 ; 14 : 63, 11-13 ; 16 : 65, 20-25 ; 22 : 69, 10 ; 26 : 71, 8-9 ; 10 : 73, 14-16 ; 35 : 76, 22-24 ; 36 : 78, 11-12 ; 37 : 79, 10-11. II Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 15 : 64, 16-17. 2) 5 × afkeer. 1 : 50, 23-24 ; ib. 24-51, 1 ; ib. 1-3 ; 3 : 54, 4-6 ; 45 : 84, 12. B. *Algemeen.* Waarde. 1 × genegenheid. 30 : 73, 9-11.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 3 : 54, 4-6.

Ethisch. Waarde. 1) 7 × genegenheid. 2 : 52, 19-20 ; 3 : 53, 21-22 ; 6 : 56, 3-4 ; 17 : 66, 24-25 ; 24 : 70, 2-4 ; 25 : 70, 14-15 ; 38 : 80, 3-5. 2) 2 × behagen. 3 : 53, 8-11 ; 22 : 69, 11. 3) 3 × verlangen. 5 : 55, 14-16 ; 28 : 72, 6-7 ; 39 : 80, 22-25 ; non enim semper uni virtuti danda est opera, sed... de alia transeundum est ad aliam, quia haerent sibi.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 3 : 57, 17-18 ; 22 : 69, 11 ; 28 : 72, 5-6. 2) 1 × droefheid. 15 : 64, 16-17. 3) 4 × afkeer. 3 : 54, 4-6 ; 41 : 83, 8-10 ; 42 : 83, 22-23 ; nihil enim... tam periculosum est, quam gloriae cupiditas et iactantia et animus conscientia virtutum tumens ; 43 : 84, 12.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 3 × genegenheid. 2 : 52, 18-19 ; ib. 19-20 ; 30 : 73, 9-10. 2) 1 × behagen. 43 : 84, 13-14. b) *Jezus.* 1) 4 × genegenheid. 1 : 51, 6-7 ; 3 : 53, 11-12 ; 17 : 66, 24-25 ; 22 : 66, 11-12. 2) 3 × behagen. 7 : 57, 7-10 ; 27 : 71, 19 ; 37 :

79, 5-6. 3) $2 \times$ verlangen. 5 : 55, 14-16 ; 30 : 73, 21-22. C. *Algemeen*. $1 \times$ behagen. 7 : 57, 13-14.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Duivels*. 1) $4 \times$ tegenzin. 26 : 71, 9-10 ; 30 : 73, 21 ; 16 : 78, 11-12 ; 37 : 79, 5-6. 2) $1 \times$ afkeer. 38 : 80, 5-7. 3) $1 \times$ onversaagdheid. 38 : 80, 2-3. b) *Algemeen*. $1 \times$ tegenzin. 15 : 65, 4-6.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	1
Cultureel	2	—
Sociaal	18	6
Sociaal 2	—	1
Ethisch	12	—
Ethisch 2	—	8
Religieus	14	—
Religieus 2	—	7
	<hr/>	<hr/>
Totaal	46	23

EPISTULA LXXIX. *Ad Salvinam*. p. 87—101.

De hofdignitaris Nebridius was overleden en op verzoek van Avitus troost de vraagbaak van het Westen de jonge achterblijvende weduwe Salvina door de deugden van den gestorvene op te sommen. Vervolgens geeft hij haar directieven, om haar weduwstaat te heiligen. Beide dingen doet de „ster van Bethlehem” met soms letterlijk dezelfde termen als elders.

Biologisch 2. I Waarde. $3 \times$ genegenheid. 10 : 99, 11 ; ib. 12 ; ib. II Onwaarde. $1 \times$ droefheid. 6 : 93, 14-15.

Materieel. Onwaarde. 1) $1 \times$ tegenzin. 8 : 97, 12-13. 2) $5 \times$ afkeer. 4 : 92, 5-6 : ubi vile holusculum et cibarius panis et cibus potusquo moderatus, ibi divitiae supervacuae ; 7 : 95, 21-23 ; 7 : 96, 16 : plumarum mollities iuvenalia membra non foveant ; ib. 16-17 ; 9 : 97, 20-21.

Materieel 2. Waarde. 1) $5 \times$ behagen. 4 : 91, 11-12 ; 4 : 92, 5-6 ; 7 : 96, 12-13 ; ib. 13-14 ; 11 : 101, 2. 2) $1 \times$ verlangen. 7 : 96, 15.

Cultureel. Waarde. $1 \times$ behagen. 5 : 92, 24-25.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1) $1 \times$ genegenheid. 1 : 88, 13. 2) $37 \times$ behagen. 1 : 88, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-7 : quae [Salvina] mortem iuvenis mariti sic flevit, ut exemplum coniugii dederit, sic tulit, ut eum profectum crederet ; ib. 7 : orbitatis magnitudo [Salvinae] religionis occasio fuit ; ib. 7-8 ; 2 : 88, 24 : sic vixit [Nebridius], ut se ad Christum crederet profecturum ; 2 : 89, 8-9 ; ib. 9-10 : sic religicusus fuit [Nebr.] et amator pudicitiae, ut virgo sortiretur uxorem ; ib. 10-11 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 20-21 ; 3 : 90, 7-9 ; 4 : 91, 11-12 ; ib. 16-17 ; ib. 19-20 : ex aequalitate aliorum inopiae suam abundantiam communicabat ; 5 : 92, 21-23 ;

ib. 24-25 ; ib. 25-93, 1 ; 5 : 93, 1-2 : non ceteros homines adducta fronte contempsit ; ib. 2-4 ; ib. 4-6 : ministros autem eorum et universum ordinem palatii . . sic sibi caritate sociarat, ut, qui merito inferiores erant, officiis se pares arbitrantur ; ib. 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 : totius orientis episcopi ad hunc miserorum preces et laborantium desideria conferebant ; ib. 10-12 ; ib. 16-19 ; 6 : 94, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 4-5 ; ib. 7-8 : garrula [filia] atque balbutiens linguae offensione fit dulcior ; 7 : 96, 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; 11 : 100, 22-24. 3) 23 × verlangen. 7 : 94, 12 : quidquid debebas marito, redde filiis ; ib. 12-13 ; ib. 20-22 ; 7 : 95, 9-10 ; ib. 21-23 ; ib. 23-96, 1 ; 7 : 96, 14-15 : nihil habes necesse aliud nisi perseverare ; ib. 15 : pallor et sordes gemmae tuae sint ; ib. 16 ; ib. 16-17 : balnearum calor novum adolescentiae sanguinem non incendat ; ib. 17-20 ; 8 : 97, 1-4 ; ib. 16-17 : omni diligentia custodias cor tuum et caveas, quidquid de te fingi potest ; ib. 18 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; ib. 20-21 ; ib. 21-22 : habeto tecum viduarum et virginum choros ; ib. 22 ; 9 : 97, 25-98, 1 ; 9 : 98, 1-3 ; 10 : 99, 7-8 : hominem te esse noveris et passionibus humanis, nisi caveris, subiacere ; ib. 18-19. b) *Vreemden*. I *Waarde*. 1) 1 × genegenheid. 1 : 88, 9-10. 2) 8 × behagen. 1 : 87, 16-17 ; 1 : 88, 10 ; 3 : 89, 25-26 ; ib. 26-27 : servus et dominus [Ioseph] docuit animae libertatem ; 2 : 90, 4-5 ; 11 : 100, 23-24 ; ib. 24-101, 2 ; 11 : 101, 2-3 ; ib. 3-4. 3) 7 × verlangen. 7 : 96, 7-8 ; ib. 8 ; ib. 10-11 ; 8 : 97, 8-9 ; ib. 10-11 ; 10 : 99, 17-18 ; 10 : 100, 6-7. II *Onwaarde*. 1) 2 × tegenzin. 2 : 89, 21-23 ; 7 : 95, 4-5. 2) 1 × droefheid. 8 : 97, 11-12. 3) 8 × afkeer. 8 : 97, 12-13 ; 9 : 97, 18 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; ib. 20-21 : nihil tibi in obsequiis molle iungatur ; 10 : 99, 19 ; ib. 21-24 ; 11 : 100, 16. 4) 2 × vrees. 11 : 101, 7 ; ib. 7-8. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. a) *Speciale personen*. *Waarde*. 1 × verlangen. 11 : 101, 4-8. b) *Vreemden*. *Onwaarde*. 1 × vrees. 1 : 87, 5-9. C. *Algemeen*. *Waarde*. 1) 3 × genegenheid. 1 : 88, 10 ; 7 : 95, 8-9 ; 8 : 97, 6-7. 2) 15 × behagen. 1 : 88, 7-8 ; 2 : 89, 10-11 ; ib. 12-13 ; 4 : 91, 11-12 ; ib. 16-17 ; ib. 19-20 ; 5 : 93, 1-2 ; ib. 2-4 ; ib. 4-6 ; ib. 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-12 ; 7 : 94, 13-14 : non est parvi apud deum bene filios educare ; 9 : 97, 23-25. 3) 5 × verlangen. 7 : 94, 12 ; ib. 12-13 ; 9 : 97, 21-22 ; ib. 22 ; 10 : 100, 6-7.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 1 × droefheid. 8 : 97, 11-12. 2) 1 × afkeer. 10 : 99, 21-24. 3) 2 × vrees. 11 : 101, 7 ; ib. 7-8.

„Sociaal 2”. *Waarde*. 2 × verlangen. 8 : 97, 8-9 ; ib. 14-15.

Ethisch. *Waarde*. 1) 4 × genegenheid. 1 : 88, 2-3 ; 4 : 92, 7-8 ; 8 : 97, 4-5 ; 9 : 98, 24-99, 1. 2) 26 × behagen. 1 : 88, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-7 ; ib. 7 ; 2 : 89, 9-10 ; ib. 12-13 ; ib. 25-26 ; ib. 26-27 ; 2 : 90, 4-5 ; ib. 7-9 ; 4 : 91, 11-12 ; ib. 16-17 ; ib. 19-20 ; 5 : 92, 21-23 ; ib. 25-93, 1 ; 5 : 93, 1-2 ; ib. 2-4 ; ib. 4-6 ; ib. 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-12 ; ib. 16-19 ; 7 : 96, 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14. 3) 8 × verlangen. 1 : 87, 12-13 : unumquemque enim nostrum non hominum, sed rerum pondere iudicandum est ; 7 : 94, 12 ; ib. 12-13 ; 7 : 95, 21-23 ; 7 : 96, 14-15 ; ib. 23-24 ; 9 : 99, 3-4 ; 10 : 100, 6-7.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 6 × tegenzin. 1 : 87, 14-15 ; 2 : 89, 14-15 ; ib. 21-23 ; 9 : 98, 24 ; 9 : 99, 1-3 ; 10 : 99, 12. 2) 2 × droefheid. 8 : 97, 11-12 ; 10 : 99, 9-10. 3) 4 × afkeer. 10 : 99, 21-24 ; 11 : 100, 8-10 ; ib. 12-13 ; ib. 16. 4) 5 × vrees. 1 : 87, 5 ; ib. 5-9 ; 10 : 99, 14 : cavendum est vulnus, quod dolore curatur ; 11 : 101, 7 ; ib. 7-8.

Religieus. Waarde. a) *God.* 4 × behagen. 1 : 87, 16-17 ; 2 : 89, 10-11 ; ib. 13-14 ; ib. 20-21. b) *Algemeen.* 1) 2 × behagen. 1 : 88, 7 ; 11 : 101, 1. 2) 2 × verlangen. 9 : 97, 25-98, 1 ; 9 : 98, 1-3.

Religieus 2. Onwaarde. *Duivels.* 1 × tegenzin. 11 : 101, 2-3.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	3	1
Materieel	—	6
Materieel 2	6	—
Cultureel	1	—
Sociaal	101	14
Sociaal 2	—	4
„Sociaal 2”	2	—
Ethisch	38	—
Ethisch 2	—	17
Religieus	8	—
Religieus 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	159	43

B. De strijd der bondgenoten.

Enige brieven uit deze periode wezen ons reeds op het bestaan ener Origeneskwestie. Hieronymus geeft zijn evenwichtige opvatting hierover in de brieven LXI aan Vigilantius en LXII aan Tranquillinus, wie hij aanraadt, het kwade uit Origenes niet te aanvaarden om het goede in hem, maar ook het goede in zijn werken niet te verwerpen, omdat hij wel eens dwaalde. Op de meest onverkwikkelijke wijze raakte Hieronymus in deze zaak verstrikt. Een soort voorspel vormde de strijd van Epiphanius met Johannes van Jerusalem. De meergemelde Epiphanius, bisschop van Salamis op Cyprus, had een ketterkataloog samengesteld en er Origenes zeer in gedeprecieerd. In zijn achterdocht, die overal spoken zag, begon hij een actie tegen z.g. aanhangers van Origenes, onder welke zich volgens hem ook de bisschop van Jerusalem bevond. Dezen stiet Epiphanius meerdere malen voor de borst, o.a. door den broer van Hieronymus, Paulinianus, immers woonachtig in het diocees van Johannes, tot priester te wijden. Johannes uit zijn ontevredenheid ; Epiphanius antwoordt met een schrijven, Epistula LI bij Hieronymus, waarin hij op diens grieven reageert en Johannes bezweert, zich toch te hoeden voor origenistische dwalingen. Johannes haalde de schouders op over zoveel zielenijver, waarop Epiphanius de kloostercommunities

aanzette, de gemeenschap met Johannes te verbreken, hetgeen de meeste, o.a. die van Hieronymus, deden. Pijnlijke represaille-maatregelen van de zijde van den bisschop van Jerusalem waren het gevolg 1).

De vertaling van de brief van Epiphanius tegen Johannes, welke Hieronymus voor Eusebius van Cremona maakte, werd bij dezen gestolen, met als gevolg : toorn bij Johannes en zijn vrienden, onder wie Rufinus. Johannes ging zelfs zover keizerlijke hulp in te roepen, om Hieronymus en de zijnen te verbannen 2), welke straf slechts wegens de dreigende inval der Hunnen onuitgevoerd bleef 3). Dit alles geschiedde in de jaren 393—396.

Johannes wilde vrede en vroeg de bemiddeling van Theophilus van Alexandrië ; deze bemiddeling, door een tussenpersoon begonnen, mislukte aanvankelijk ; toen vatte Johannes de hele kwestie samen in een schrijven aan Theophilus, dat hij besloot met een forse geloofsbelijdenis. Dit stuk kwam te Rome en maakte er diepe indruk. Pammachius stelde Hieronymus, zoals van alles, ook hiervan op de hoogte, zodat deze zich met het aan zijn berichtgever opgedragen schotschrift tegen Johannes van Jerusalem schrap zette 4). Theophilus maakte intussen ernst met zijn rol van middelaar en schreef Hieronymus een lange brief 5). Deze antwoordde met de requisitorium tegen bisschop Johannes.

EPISTULA LXXXII. *Ad Theophilum.* p. 107—119.

Na een inleiding over de zoetheid van de vrede, betreurt Hieronymus, dat door andermans schuld die vrede zijn deel niet kan zijn. Vele grieven haalt hij op, vooral over de stappen, die Johannes voor zijn verbanning ondernam. Achter alles ziet hij Rufinus als heimelijken opstoker. Als het van hem afhangt, is er al vriendschap, is er vrede ; maar dat het dan de vrede van Christus zij, geen triomferen en onderjukken.

Biologisch 2. Waarde. 2 × behagen. 10 : 117, 2-3 ; ib. 3-4.

Cultureel. Waarde. 2 × behagen. 1 : 108, 10-13 ; 5 : 112, 10.

Hieronymus zelf. Waarde. 12 × behagen. 2 : 109, 8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 : ab ipsis, ut ita dicam, incunabilis catholico sumus lacte nutriti ; ib. 11-14 ; 4 : 112, 2-3 ; 5 : 112, 18-19 ; 6 : 113, 5-7 : . . . qui ab adolescentia monasterii clausus cellula magis esse aliquid voluerim quam videri ; 7 : 114, 2-3 : sciet [Joh.] me in hoc ipso laudandum esse, quo detrahit ; ib. 3-4 ; 9 : 116, 8-9 ; 10 : 117, 8-9 ; 11 : 119, 4-5.

1) Behalve over het corpus der brieven van Hieronymus beschikken wij voor deze periode over de volgende bronnen : de *Contra Iohannem Hierosolymitanum* PL XXIII 355—396 en de *Apologia adversus libros Rufini*, ib. 397—492, beide van de hand van Hieronymus.

2) Ep. LXXXII 10 H II p. 116, 21 *ad Theophilum* : nuper nobis [Iohannes] postulavit et impetravit exilium.

3) Ep. LXXVII 8 H II p. 46, 8—10 : erat in illo tempore quaedam apud nos dissensio et barbarorum pugnam domestica bella superabant.

4) *Contra Iohannem Hieros.* op. cit.

5) Ep. LXXXII 1 H II p. 107, 19 *ad Theophilum* : Epistula tua..

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Familie.* Waarde. 1) 1 × behagen. 8 : 114, 14-16. b) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 11 : 118, 15-16. 2) 14 × behagen. 1 : 107, 19-108, 1 ; 1 : 108, 3 ; ib. ; ib. : blandiris ut pater, erudis ut magister, instituis ut pontifex ; ib. 3-5 ; ib. 5 ; ib. 10-13 ; 3 : 110, 7-8 : non quaeris monachos tibi esse subiectos et ideo magis subiectos habes ; ib. 8 : tu offers osculum, illi colla submittant ; ib. 9-10 : quasi unus in pluribus es, ut sis unus ex pluribus ; 5 : 112, 8-10 ; ib. 10 ; 9 : 116, 12-13 ; ib. 13-16. 3) 17 × verlangen. 3 : 109, 20-21 ; 8 : 115, 5-6 ; ib. 7 ; ib. 9-10 ; 9 : 116, 4 ; ib. 6-7 ; ib. 10-11 : sint pacifici, et ilico pax sequitur ; ib. 16-18 ; 11 : 118, 9-10 : illum [Joh.] moneas pacem non extorquere, sed velle ; ib. 10-11 ; ib. 11 ; ib. 11-12 : sit talis [Joh.], qualis ante fuit, quando nos suo arbitrio diligebat ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 16-18 : amicos et parentes [nos] habeat et sentiat in Christo sicut omnibus sanctis ita et sibi esse subiectos ; 11 : 119, 9-11. II Onwaarde. 1) 16 × afkeer. 5 : 112, 17-18 ; ib. 22-23 ; 6 : 113, 7-8 : quosdam nobis sic cum honore appellat, ut laceret ; ib. 9-10 ; ib. 11-12 : sycofantam iactitat et, ne probare cogatur, audisse se dicit ; ib. 15-16 : quis tam argutum et callens non perhorrescat ingenium ? ib. 16-17 ; 7 : 114, 8-11 ; 8 : 115, 15-19 ; 9 : 116, 1-2 ; ib. 7-8 : et si superbum est respondisse, multum sit superbius accusasse ; ib. 11-13 ; ib. 13-16 ; 11 : 118, 4-5 ; ib. 6-7 ; ib. 13-14. 2) 20 × onversaagdheid. 4 : 111, 17-18 ; ib. 21-24 ; 4 : 112, 3-5 : conferamus argumentis accusatque personas et, cuius vel meritum vel vita vel doctrina praecesserit, illi magis adcommodemus fidem ; 6 : 113, 4-5 : quasi de libro viventium deletus sim, si illius me litterae suggilarint ; ib. 5-7 ; ib. 8 : . . . quasi et nos non possimus ea dicere, quae nemo tacet ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 19-21 ; 7 : 113, 23-24 ; ib. 24 ; 7 : 114, 2-3 ; ib. 5-6 ; ib. 6-8 ; 8 : 114, 19-20 ; 8 : 115, 10-11 ; ib. 13-15 ; ib. 19-21 ; 9 : 116, 4-6 ; ib. 9-10 : quid procul pacem quaerunt et volunt eam nobis ab aliis imperari ? c) *Vreemden.* I Waarde. 1) 6 × behagen. 3 : 110, 15-16 ; ib. 16-21 ; ib. 21-22 ; ib. 22-111, 1 ; 3 : 111, 1-2 ; ib. 3-5. 2) 2 × verlangen. 3 : 111, 6-8 ; 11 : 119, 6-9. II Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 3 : 110, 14-15. 2) 2 × afkeer. 10 : 117, 4-6 ; ib. 6 ; ib. 6-7. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* I Waarde. 2 × behagen. 1 : 108, 13 ; ib. 13-15. II Onwaarde. 1) 7 × droefheid. 4 : 111, 9-10 ; ib. 11-13 ; ib. 13 : ab aliis lacessitus accusat alium [Iohannes] ; ib. 13-15 ; 9 : 116, 19-20 : qui suo consilio olim disiuncta sociavit, probat se ad alterius voluntatem nunc copulata discerpere ; 10 : 116, 21 ; 10 : 117, 12 : monachus — pro dolor ! — monachis et minatur et importat exilium. 2) 3 × afkeer. 8 : 114, 14-16 ; ib. 16-19 ; 10 : 117, 17-18. 3) 2 × onversaagdheid. 10 : 117, 17-19 ; ib. 16-17. 4) 2 × toorn. 6 : 113, 1-2 ; ib. 2-4. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 6 × genegenheid. 4 : 14, 18-20 ; 5 : 112, 6-8 ; 6 : 113, 19-21 ; 9 : 116, 10-11 ; 11 : 119, 4-5 ; ib. 5-6. 2) 27 × behagen. 1 : 107, 19-108, 1 ; 1 : 108, 3 ; ib. ; ib. ; ib. 3-5 ; ib. 5 ; ib. 10-13 ; ib. 13 ; ib. 13-15 ; 3 : 110, 7-8 ; ib. 8 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 15-

16; ib. 16-21; ib. 21-22; ib. 22-111, 1; 3 : 111, 1-2; ib. 3-5; 5 : 112, 8-10; 9 : 116, 12-13; ib. 13-16; 11 : 118, 18; ib. 19; ib. 19-20; ib. 20; ib. 22-23. 3) 19 × verlangen. 2 : 108, 17-18; 2 : 109, 2-5; 3 : 110, 3-4 : amari enim debet parens, amari parens et episcopus, non timeri; 3 : 111, 6-8; 5 : 112, 18-19; 11 : 118, 8-9; ib. 9-10; ib. 10-11; ib. 11; ib. 11-12; ib. 12-13; ib. 13-14; ib. 14-15; ib. 15-16; ib. 16-17; 11 : 119, 1-2; ib. 2-3; ib. 6-9; ib. 9-11.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 15 × tegenzin. 2 : 108, 2 4: nihil enim grande est pacem voce praetendere et opere destruere; 2 : 109, 1; ib. 1-2; ib. 5-6 : quid dominationem pacem vocamus...? ib. 6-7; ib. 8; ib. 8-9; ib. 11-12 : sed ignoramus absque caritate pacem, sine pace communionem; 3 : 109, 21; ib. 21-22; 3 : 110, 10 : cito indignatur libertas, si vi obprimitur; ib. 14-15; 10 : 117, 2-3; 11 : 119, 3-4 : deferamur episcopis quasi episcopis et non sub nomine alterius aliis [sc. Rufinoll], quibus nolumus; ib. 9-11. 2) 9 × droefheid. 2 : 108, 17-18; 2 : 109, 17-19; 4 : 111, 9-10; ib. 11-13; ib. 13; ib. 13-15; 9 : 116, 19-20; 10 : 116, 21; 10 : 117, 12. 3) 21 × afkeer. 4 : 111, 17-18; 6 : 113, 7-8; ib. 9-10; ib. 11-12; ib. 15-16; ib. 16-17; 8 : 114, 14-16; ib. 16-19; 8 : 115, 15-19; 9 : 116, 1-2; ib. 7-8; ib. 9-10; ib. 11-13; ib. 13-16; 10 : 117, 7-9; ib. 16-17; ib. 17-18; 11 : 118, 6-7; ib. 12-13; ib. 13-14; 11 : 119, 6-9. 4) 2 × toorn. 6 : 113, 1-2; ib. 2-4.

„Sociaal 2”. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 10 : 117, 15-16; 11 : 119, 8-9. 2) 2 × verlangen. 10 : 116, 22-117, 2; 11 : 118, 23-119, 1.

Ethisch. Waarde. 1) 11 × genegenheid. 2 : 109, 7-8; 3 : 110, 1; 4 : 111, 8-10; 5 : 112, 6-8; ib. 13-14; 6 : 113, 19-21; 7 : 113, 23-24; 9 : 116, 10-11; ib. 18-19; 11 : 119, 4-5; ib. 5-6. 2) 29 × behagen. 1 : 107, 19-108, 1; 1 : 108, 3; ib.; ib.; ib. 1-5; ib. 5; ib. 10-13; ib. 13; ib. 13-15; 3 : 110, 7-8; ib. 8; ib. 9-10; ib. 10-11; ib. 15-16; ib. 16-21; ib. 21-22; ib. 22-111, 1; 3 : 111, 1-2; ib. 3-5; 5 : 112, 8-10; 9 : 116, 12-13; ib. 13-16; 10 : 117, 2-3; ib. 3-4; 11 : 118, 18; ib. 19; ib. 19-20; ib. 20; ib. 22-23. 3) 21 × verlangen. 2 : 109, 2-5; 3 : 110, 3-4; 3 : 111, 6-8; 5 : 112, 14; ib. 18-19; 6 : 113, 5-7; 10 : 116, 22-117, 2; 11 : 118, 8-9; ib. 9-10; ib. 10-11; ib. 11; ib. 11-12; ib. 12-13; ib. 13-14; ib. 14-15; ib. 15-16; ib. 16-17; 11 : 119, 1-2; ib. 2-3; ib. 6-9; ib. 9-11.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 18 × tegenzin. 2 : 108, 24; 2 : 109, 1; ib. 1-2; ib. 2-5; ib. 5-6; ib. 6-7; ib. 8; ib. 8-9; ib. 11-12; 3 : 109, 21; ib. 21-22; 3 : 110, 10; ib. 14-15; ib. 15-16; 3 : 111, 6-8; 10 : 117, 2-3; 11 : 119, 3-4; ib. 9-11. 2) 9 × droefheid. 2 : 108, 19-20 : imperfectum opus etiam volentes maerore contristat; 2 : 109, 17-19; 4 : 111, 9-10; ib. 11-13; ib. 13; ib. 13-15; 9 : 116, 19-20; 10 : 116, 21; 10 : 117, 12. 3) 23 × afkeer. 4 : 111, 17-18; ib. 21-24; 5 : 112, 17-18; 6 : 113, 7-8; ib. 9-10; ib. 11-12; ib. 15-16; ib. 16-17; 8 : 114, 14-16; ib. 16-19; 8 : 115, 15-19; 9 : 116, 1-2; ib. 7-8; ib. 9-10; ib. 11-13; ib. 13-16; 10 : 117, 6-7; ib. 7-9;

ib. 16-17 ; ib. 17-18 ; 11 : 118, 4-5 ; ib. 6-7 ; 11 : 119, 6-9. 4) 2 × toorn. 6 : 113, 1-2 ; ib. 2-4.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 × behagen. 10 : 117, 18. b) *Jezus*. 1) 1 × genegenheid. 11 : 119, 5-6. 2) 4 × behagen. 1 : 108, 5 ; ib. 6-7 ; 3 : 111, 1-2 ; 10 : 117, 18-19. c) *Algemeen*. 1) 1 × genegenheid. 7 : 114, 4-5. 2) 1 × behagen. 2 : 109, 9-10.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	2	—
Cultureel	2	—
Hieronymus zelf	12	—
Sociaal	95	51
Sociaal 2	—	47
„Sociaal 2”	4	—
Ethisch	61	—
Ethisch 2	—	52
Religieus	8	—
Totaal	184	150

Theophilus had succes : korte tijd later, in het jaar 397, reikten de vroegere vrienden elkaar in de kerk der Verrijzenis na de H. Mis openlijk de hand ¹⁾). Spoedig hierna scheepte Rufinus zich in voor het Westen. Nauwelijks te Rome aangekomen, werd hij door een monnik, Macarius, aangezocht, een vertaling te maken van het oudste theologische tractaat, de *Περὶ Ἀρχῶν* van Origenes ²⁾). Dank zij de voortdurende stuwng van Macarius kwam deze vertolking reeds in 398 gereed. De inleiding op dit werk werd oorzaak, dat de Origenistenstrijd, nu tussen Hieronymus en Rufinus, zijn hoogtepunt bereikte ³⁾). Rufinus stelt zijn vertaalwerk voor als voortzetting van dat van Hieronymus, die er sinds lang aan verzaakt had, daar hij „liever vader van het woord dan zijn vertolker” was ⁴⁾). Hij waarschuwt ervoor, dat hij plaatsen, die afwijken van het geloof, heeft vervangen door betere teksten uit Origenes’ werken. Weer is het Eusebius van Cremona, die, om zijn goede betrekkingen tot Rufinus, diens nog ongecorrigeerde vertaling in handen krijgt, ze aan Pammachius en Oceanus laat zien en zo de brand in de hooiberg steekt. Beide vrienden schrijven aan Hieronymus en verzoeken hem zich te weren, om niet de schijn te wekken, met Rufinus in te stemmen, en vragen hem meteen, een volledige vertaling van de *Περὶ Ἀρχῶν* te geven ⁵⁾). Hieronymus wierp zich op deze nieuwe taak. Met de vertaling gingen twee brieven mee naar

1) Ep. LXXXI I H II p. 106, 8 ad Rufinum : „post reconciliatas amicitias. . . Men zie hierover verder Hieronymus’ apologie, vooral III 24 en III 33.

2) vgl. Rufinus’ apologie I II PL XXI 54 sqq.

3) p. 102—105 Ep. LXXX. Praefatio Rufini librorum *Περὶ Ἀρχῶν*, quos de graeco transtulit in latinum.

4) ib. I p. 103, 6—7.

5) p. 119—120 Ep. LXXXIII. Pammachii et Oceani ad Hieronymum.

Rome, een voor Rufinus, waarin Hieronymus dezen op bezadigde en ingehouden toon verzoekt, hem buiten de zaak te houden en een voor Pammachius en Oceanus.

EPISTULA LXXXI. *Ad Rufinum*. p. 106—107.

Hieronymus zelf. Waarde. 1 \times behagen. 1 : 106, 7-9.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* 1 Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 1 : 107, 5-6. 2) 3 \times verlangen. 1 : 107, 1-3 ; ib. 6-8 ; ib. 14-15. II Onwaarde. 1 \times onversaagdheid. 1 : 106, 16-18. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Onwaarde. 2 \times toorn. 1 : 106, 13-15 ; ib. 15-16. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 6 \times genegenheid : 1 : 106, 7-9 ; conscientiae nostrae testis est dominus post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem, quo quempiam laederemus ; ib. 9-10 ; ib. 19-107, 1 : ita sententiam temperavi, ut et obiectum crimen effugerem et amicum, quantum in me est, nec laesus laederem ; 1 : 107, 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 14. 2) 3 \times verlangen. 1 : 106, 12-13 ; 1 : 107, 1-3 ; ib. 14-15.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 \times tegenzin. 1 : 106, 10-12 ; 1 : 107, 6-8 ; ib. 14. 2) 1 \times afkeer. 1 : 106, 18. 3) 2 \times toorn. 1 : 106, 13-15 ; ib. 15-16.

Ethisch. Waarde. 1) 6 \times genegenheid. 1 : 106, 7-9 ; ib. 9-10 ; ib. 19-107, 1 ; 1 : 107, 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 14. 2) 3 \times verlangen. 1 : 106, 12-13 ; 1 : 107, 1-3 ; ib. 14-15.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 \times tegenzin. 1 : 106, 10-12 ; 1 : 107, 6-8. 2) 2 \times toorn. 1 : 106, 13-15 ; ib. 15-16.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Hieronymus zelf	1	—
Sociaal	13	3
Sociaal 2	—	6
Ethisch	9	—
Ethisch 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	23	13

EPISTULA LXXXIV. *Ad Pammachium et Oceanum*. p. 121—134.

De voorgaande brief werd nooit aan Rufinus bezorgd, zodat hij alleen kennis kreeg van de volgende, waarin Hieronymus zich beklagt, dat anderen zo aan hem gehecht blijken te zijn, dat zij zonder hem niet willen dwalen. Hij komt op tegen de exclusieve Origenes-cultus, die alles in dezen geleerde goed wil praten en ketterijen in zijn werken voor interpolaties wil laten doorgaan ; de veronderstelling, als zou de martelaar Pamphilus de schrijver zijn van de Verdediging van Origenes, noemt hij inept. Alles een regelrechte aanval op Rufinus.

Biologisch. Waarde. 1 \times genegenheid. 9 : 132, 1-3.

Materieel 2. Waarde. 2 \times genegenheid. 9 : 132, 7 ; ib. 9-10.

Cultureel. Waarde. 1) 2 \times genegenheid. 3 : 123, 4 ; ib. 7-8.
2) 15 \times behagen. 2 : 122, 12 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; 6 : 127, 15 ;
ib. 15-16 ; 7 : 128, 21-23 ; ib. 23-24 ; 7 : 130, 14-15 ; 8 : 130, 20 ;
ib. 22-23 ; ib. 24 : mille et eo amplius tractatus, quos in ecclesia
[Origenes] locutus est, edidit ; ib. 25 ; 8 : 131, 1-2 ; ib. 2-3 ; 10 : 132,
13-14. 3) 1 \times verlangen. 3 : 124, 5-6.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 7 : 129, 19-20.

Hieronymus zelf. 1 Waarde. 5 \times behagen. 2 : 122, 8-9 ; 3 :
122, 24-123, 1 ; 2 : 123, 4 ; ib. 7-8 ; 12 : 134, 16-17. II Onwaarde.
1 \times tegenzin. 7 : 130, 6-8.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde.
1) 1 \times genegenheid. 3 : 125, 5. 2) 3 \times verlangen. 3 : 124, 8-9 ;
9 : 131, 19-20 ; ib. 20-21. II Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 11 : 133,
10-11. 2) 4 \times afkeer. 7 : 129, 23-130, 1 ; 10 : 131, 11-13 ; 10 : 132,
18-21 ; 10 : 133, 1-2. 3) 11 \times onversaagdheid. 7 : 129, 12-16 ;
7 : 130, 4-5 : quis Latinorum umquam ausus est transferre libros eius
de resurrectione, Ἰσπὸς Ἀρχόν, stromateas ? ib. 5-6 : quis per infame opus
se ipsum voluit infamari ? ib. 11-13 : si malo animo fuisset erga
Origenem, interpretatus essem hos ipsos, quos supra dixi, libros... I
10 : 132, 21-23 ; 11 : 133, 5-8 ; ib. 9-10 ; ib. 12-13 ; ib. 24-134, 1 ;
11 : 134, 6-7 ; ib. 8-9. 4) 1 \times toorn. 7 : 129, 18-23. b) *Vreemden.*
I Waarde. 1) 15 \times behagen. 2 : 122, 13-14 ; ib. 14-15 ; 7 : 128,
21-23 ; ib. 23-24 ; 7 : 130, 14-15 : non enim consuevi eorum insultare
erroribus, quorum miror ingenia ; 8 : 130, 18-20 : magnus vir
[Origenes] ab infantia et vere martyr filius Alexandriae ecclesiasticam
scholam tenuit ; ib. 20 ; ib. 21-22 ; ib. 22 ; ib. 22-23 ; ib. 24 ; ib. 25 ;
8 : 131, 1-2 : quis nostrum tanta potest legere, quanta ille [Or.] con-
scripsit ? ib. 2-3 ; 10 : 132, 13-14. 2) 15 \times verlangen. 2 : 122, 6-8 ;
ib. 8-9 ; 6 : 128, 6-7 ; ib. 7 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ; ib. ; ib. 9 : non expectemus
diaboli paenitentiam ; ib. 12 : si discipulus eius [Origenes] fui, imita-
mini paenitentem ; ib. 12-13 : credidistis confitenti [sc. mihi] ;
credite et neganti ; 7 : 128, 25-129, 1 : confitemini et vos in quibus-
dam errasse Origenem, et muttum non faciam ; 7 : 129, 1-8 ; 8 : 130,
18 : vult aliquis laudare Origenem ? laudet, ut laudo ; 9 : 131, 7 ;
ib. 16-17. II Onwaarde. 1) 4 \times tegenzin. 7 : 128, 18-21 ; 9 : 131,
22-23 ; 9 : 132, 3-5 ; ib. 4-5. 2) 1 \times droefheid. 9 : 131, 8. 3) 25 \times
afkeer. 2 : 122, 15-16 ; ib. 16 ; 3 : 123, 12-14 : si expedit odisse
homines et gentem aliquam detestari, miro odio aversor circumcisos ;
ib. 14-15 : usque hodie enim [Iudaei] persequuntur dominum nostrum
Iesum Christum in synagogis satanae ; ib. 17-18 ; ib. 20-21 ; 3 : 124,
9-10 : venenata sunt illius [Orig.] dogmata, aliena a scripturis sanctis,
vim scripturis facientia ; 4 : 125, 9-10 : facile dicunt cum iuramento,
quod postea alie solvant periurio ; ib. 10-11 ; ib. 11 ; ib. 12 ; 4 : 126,
7-9 ; 5 : 126, 18-19 : struunt alios dolos et innocentiam simulant ;
ib. 19-24 ; 5 : 127, 4-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; 6 : 127, 16-18 ;

ib. 18-22 ; ib. 22-23 ; 7 : 128, 24-25 : probo laborem viri [Apollinaris], licet fatuum in plerisque dogma contemniam ; 7 : 129, 1-8 ; 8 : 131, 3-6 ; 9 : 131, 17-18 : ceterorum vitia de libris suis [Origenis] ad hoc tantum excerpitis, ut huius defendatis errorem ; ib. 18-19. 4) 13 × onversaagdheid. 2 : 121, 15-16 ; ib. 16-122, 1 ; 2 : 122, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 3-4 ; ib. 5-6 : laudavi interpretem, non dogmatisten, ingenium, non fidem, philosophum, non apostolum ; ib. 8-9 : replicent in epistolam ad Ephesios tria volumina, et intellegent me semper eius dogmatibus contra isse ; 3 : 123, 21-22 : arguite potius, ubi heresim defenderim, ubi pravam Origenis dogma laudaverim ; 5 : 125, 5-6 ; ib. 17-19 ; 6 : 128, 3-4 ; ib. 4-5 ; 7 : 128, 21-23. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* a) *Speciale personen.* Onwaarde. 1 × droefheid. 12 : 134, 13-14. b) *Vreemden.* I Waarde. 1 × behagen. 3 : 123, 8-9. II Onwaarde. 1) 2 × droefheid. 9 : 131, 21-22 ; ib. 25-26. 2) 8 × afkeer. 1 : 121, 6-8 : eadem Alexandrae et Romae et in toto paene orbe boni homines super meo nomine iactare consuerunt et tantum me diligunt, ut sine me heretici esse non possint ; 3 : 124, 15-16 : sed libentius mihi erranti creditur quam correcto ; ib. 16-18 ; 4 : 125, 3-4 ; ib. 4 ; 5 : 126, 19 ; 5 : 127, 1 ; 11 : 133, 3-5. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 4 × genegenheid. 1 : 121, 8-9 ; 3 : 123, 5 ; ib. 17-18 ; 7 : 130, 14-15. 2) 1 × behagen. 3 : 123, 8-9. 3) 1 × verlangen. 9 : 131, 19-20.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 1 : 121, 9-10 ; 2 : 122, 18-19 ; ib. 19-20 ; 9 : 131, 7 ; ib. 16-17. 2) 1 × droefheid. 12 : 134, 13-14. 3) 12 × afkeer. 5 : 126, 18-19 ; ib. 19 ; ib. 19-24 ; 5 : 127, 2 ; ib. 4-11 ; ib. 11-12 ; 6 : 127, 18-22 ; 6 : 128, 3-4 ; ib. 4-5 ; 8 : 131, 3-6 ; 4 : 131, 17-18 ; 11 : 133, 3-5.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 121, 11-12.

Ethisch. Waarde. 1) 5 × genegenheid. 1 : 121, 8-9 ; ib. 11 ; ib. 12 ; 7 : 130, 14-15 ; 9 : 132, 7. 3) 2 × verlangen. 2 : 122, 20-21 ; 9 : 131, 19-20. 2) 2 × behagen. 8 : 130, 21-22 ; ib. 22.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 7 × tegenzin. 1 : 121, 9-10 ; 2 : 122, 18-19 ; ib. 19-20 ; 9 : 131, 7 ; ib. 16-17 ; 9 : 132, 7-8 ; ib. 8-9. 2) 2 × droefheid. 6 : 128, 7 ; 12 : 134, 13-14. 3) 21 × afkeer. 2 : 122, 9-10 ; 5 : 125, 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11 ; ib. 12 ; 4 : 126, 7-9 ; 5 : 126, 18-19 ; ib. 19 ; ib. 19-24 ; 5 : 127, 1 ; ib. 4-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; 6 : 127, 16-18 ; ib. 18-22 ; 6 : 128, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 9-10 ; 9 : 131, 18-19 ; 11 : 133, 3-5 ; ib. 14-15.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1 × behagen. 8 : 130, 21-22. b) *Jezus.* 1 × genegenheid. 9 : 132, 1-2. c) *Algemeen.* 1) 2 × genegenheid. 9 : 131, 24-25 ; 12 : 134, 12-13. 2) 1 × behagen. 8 : 131, 2-3.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus.* 1 × afkeer. 3 : 123, 14-15. b) *Duivels.* 1 × afkeer. 6 : 128, 9. c) *Algemeen.* 1) 1 × tegenzin. 3 : 124, 7-8. 2) 1 × droefheid. 9 : 131, 8. 3) 11 × afkeer. 2 : 122, 16 ; 3 : 124, 9-10 ; 5 : 127, 4-11 ; ib. 12-13 ; 6 : 127, 16-18 ; ib. 18-22 ; ib. 22-23 ; 7 : 128, 24-25 ; 7 : 129, 1-8 ; 9 : 131, 17-18 ; 12 : 134, 15-16.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	1	—
Materieel 2	2	—
Cultureel	18	—
Hieronymus zelf	5	1
Sociaal	41	71
Sociaal 2	—	18
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	9	—
Ethisch 2	—	30
Religieus	5	—
Religieus 2	—	15
Totaal	82	135

Pammachius schrok van de letterlijke vertaling van de *Περὶ Ἀρχῶν* en sloot ze weg 1).

EPISTULA LXXXV. *Ad Paulinum presbyterum.* p. 135—138.

Intussen verwijst Hieronymus Paulinus van Nola voor een kwestie, die hij hem gesteld heeft, naar dit werk, om ze bij Origenes na te slaan; en verzoekt hem, niet te letten op de minder sierlijke stijl zijner brieven, daar er al te velen bij hem komen aankloppen.

Materieel. Waarde. 1 × behagen. 6 : 138, 7-9.

Cultureel. Waarde. 2 × behagen. 1 : 135, 3-4; 4 : 137, 5.

Cultureel 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 1 : 135, 6-136, 1; 4 : 137, 7-8.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 137, 3-4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 3 × genegenheid. 1 : 136, 5-6; 3 : 136, 17-18; 3 : 137, 2-4. 2) 3 × behagen. 1 : 135, 3-4; ib. 4-5; 4 : 137, 5. 3) 2 × verlangen. 4 : 137, 7-8; 5 : 137, 17-20. b) *Vreemden.* Waarde. 2 × behagen. 1 : 135, 3-4; 3 : 136, 15. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × behagen. 6 : 138, 7-9. 2) 1 × verlangen. 5 : 138, 4-5. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × tegenzin. 4 : 137, 8-9. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 136, 5-6. 2) 1 × verlangen. 6 : 138, 4-5.

Ethisch 2. Onwaarde. 3 × tegenzin. 4 : 137, 10-12; ib. 12-14; 6 : 138, 4-5.

Religieus. Waarde. *Jezus.* 1 × hoop. 6 : 138, 5-7.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen.* 2 × tegenzin. 3 : 136, 21-22; 4 : 137, 10.

1) Ep. CXXIV 1 H III p. 96, 3-10. Ad Avitum.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	1	—
Cultureel	2	—
Cultureel 2	—	2
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	14	1
Ethisch 2	—	3
Religieus	1	—
Religieus 2	—	2
	<hr/>	<hr/>
Totaal	18	9

Pammachius gaf de ruimste bekendheid aan de verdedigingsbrief van Hieronymus, zodat Rufinus het nodig oordeelde zich te weer te stellen en aan het schrijven ener apologie begon; dit leek te meer dringend, daar paus Siricius, door wien Hieronymus als secretaris was ontslagen, stierf en in 399 opgevolgd werd door Anastasius, die met Hieronymus sympathiseerde. Eusebius van Cremona, de duistere macht in deze zaak, legde den H. Vader excerpten uit de *Περὶ Ἀρχῶν*-vertalingen van Hieronymus en Rufinus voor 1) en toen Anastasius nog verontrustende berichten van de kant van Theophilus bereikten 2), haastte hij zich Origenes en zijn leer te veroordelen en anderen uit te nodigen dit met hem te doen 3).

EPISTULA LXXXVI. *Ad Theophilum.* p. 138—139.

Hieronymus werd steeds ijveriger medewerker van Theophilus, die de Origenistenstrijd te baat nam, om zijn onenigheid met monniken in Nitrië uit te vieren. In een klein briefje juicht Hieronymus zijn gewijzigde houding toe en spreekt ten beste voor Johannes van Jerusaleem, die een der voor Theophilus uitgeweken monniken had opgenomen.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I **Waarde.** 1) 2 × genegenheid. 139, 11-12; ib. 14-15. 2) 4 × behagen. 139, 2-4; ib. 4-6; ib. 7-8; ib. 10-11: sed tu ideo diu exaltasti manum et suspendisti plagam, ut ferires fortius. 3) 3 × verlangen. 139, 6; ib. 7; ib. 11-12. II **Onwaarde.** 1 × droefheid. 139, 9. b) *Vreemden.* **Onwaarde.** 1) 1 × afkeer. 139, 10. 2) 1 × onversaagdheid. 139, 10-11. B. *Algemeen.* **Waarde.** 1) 1 × genegenheid. 139, 14-15. 2) 1 × verlangen. 139, 11-12.

„**Sociaal 2**”. **Waarde.** 1 × behagen. 139, 3-4.

1) p. 158, 20—22.

2) ib. 4—7.

3) Hiertoe diende het pauselijk schrijven aan den bisschop van Milaan. Bij Hieronymus Ep. XCV H II p. 157—158. Anastasii papae ad Simplicianum. Men vergelijke 3 p. 158: haec sanctitati tuae scripsimus per Eusebium presbyterum, qui... quaedam capitula blasphemiae obtulit, quae nos non solum horruimus et iudicavimus, verum etiam, si qua alia sunt ab Origine exposita, cum suo auctore pariter a nobis scias esse damnata.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 139, 14-15. 2) 1 × behagen. 139, 7-8.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 139, 9.

Religieus. Waarde. *Algemeen*. 1 × behagen. 139, 5-6.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	11	3
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	2	—
Ethisch 2	—	1
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	15	4

Theophilus zond Hieronymus een kort aanmoedigingswoord 1), om in de gemeenschappelijke actie te volharden.

EPISTULA LXXXVIII. *Ad Theophilum*. p. 141—142.

Hieronymus dankt Theophilus, betuigt nog eens zijn ijver en verheugt zich, dat zij, zonder het te weten, samen naar paus Anastasius hebben geschreven. Berichten komen binnen, over het groot succes dezer missiven.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1) 4 × behagen. 141, 6-7; ib. 7-8; vox beatitudinis tuae in toto orbe personuit. .; 142, 4-5; ib. 7-8. 2) 2 × verlangen. 142, 3-4; ib. 9-10. b) *Vreemden*. Onwaarde. 3 × afkeer. 142, 1; ib. 2-3; ib. 10-11. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. *Speciale personen*. Waarde. 2 × behagen. 141, 4-6; ib. 14-15. C. *Algemeen*. Waarde. 1) 2 × behagen. 141, 7-9; ib. 13-15. 2) 1 × verlangen. 141, 15-142, 1.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 142, 1.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 × behagen. 141, 6-7.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 × genegenheid. 142, 1-2. b) *Jezus*. 1 × genegenheid. 142, 4-5. c) *Algemeen*. Waarde. 1 × behagen. 141, 6-7.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Duivels*. 2 × afkeer. 141, 8-9; ib. 9-11. b) *Algemeen*. 1 × afkeer. 142, 2-3.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	11	3
Sociaal 2	—	1
„Sociaal 2”	1	—
Religieus	3	—
Religieus 2	—	3
	<hr/>	<hr/>
Totaal	15	7

1) p. 140 Ep. LXXXVII. Theophili ad Hieronymum.

Theophilus zendt den monnik Theodorus naar Rome, om den paus nog nader in te lichten, maar hij staat hem toe, de reis over Bethlehem te maken. Zelfvoldaan roemt de bisschop de rust in de kloosters van Nitrië 1). Op zoek naar satellieten, riep Theophilus de bisschoppen van Palestina en Cyprus, te Jerusalem in synode bijeen, op, om zijn veroordeling van de origenistische monniken, die hij uit zijn diocesis verjaagd had, te bekrachtigen 2). De bisschoppen antwoordden waardig en koel, dat zij die dwalingen bij hen niet aantroffen, maar dat zij aanhangers ervan in hun gemeenschap niet zouden toelaten 3). Ook Epiphanius werd uitgenodigd mee te doen, een synode te beleggen en zich bij de veroordeling aan te sluiten 4). Epiphanius, de oude ketterjager, beleefde goede dagen, huldigde Theophilus en drong Hieronymus, verschillende documenten die op deze zaak betrekking hadden, te vertalen 5). Ook Dionysius, bisschop van Lydda, betuigde zijn instemming met Theophilus 6). Hieronymus vertaalde de documenten, alsook de paasbrieven van 401 7), 402 8) en 404 9), die Theophilus aan de Origeneskwestie wijdde, en zond ze naar Rome 10).

EPISTULA XCVII. *Ad Pammachium et Marcellam*. p. 182—184.

Een begeleidend schrijven bij de vertaling van de paasbrief van 402, vol van de overwinningroes.

Cultureel. Waarde. 1) 1 × behagen. 3 : 184, 19-19. 2) 3 × verlangen. 3 : 184, 7-8 ; ib. 8-16 ; 4 : 184, 21-23.

Hieronymus zelf. Waarde. 1 × behagen. 3 : 184, 7-11.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 9 × behagen. 1 : 182, 15-16 : Theophilus..., qui ex amore dei nomen invenit ; ib. 21-183, 1 ; 2 : 183, 27 : en papa Theophilus tota Origenem arguit libertate hereticum esse ; 3 : 184, 5 ; ib. 7-8 ; ib. 8-11 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; 4 : 184, 24-28. 2) 4 × verlangen. 3 : 184, 5-6 ; ib. 12 ; 4 : 184, 21-23 ; ib. 28-30. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 2 × behagen. 1 : 182, 11-12 ; ib. 12-13. 2) 1 × verlangen. 2 : 183, 19-20. II Onwaarde. 1) 8 × afkeer. 2 : 183, 4-6 ; ib. 11-13 ; ib. 16-17 : voce negant [heretici], quod litteris confitentur ; ib. 17-19 ; ib. 20-22 : quid... eorum carpit vitam, quorum fidei resistere non valetis ? ib. 28-184, 2 ; 4 : 184, 24-28 ; ib. 28-30. 2) 5 × onversaagdheid. 1 : 182, 21-183, 2 ; 2 : 183, 22-23 ; ib. 23-25 ; ib. 25-26 ; 3 : 184, 18-20. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Vreemden.* Onwaarde. 1) 3 ×

1) p. 142—143 Ep. LXXXIX. Theophili ad Hieronymum.

2) p. 147—155 Ep. XCII. Theophili synodica epistula ad Palaestinos et ad Cyprios episcopos missa.

3) p. 155—156 Ep. XCIII.

4) p. 143—145 Ep. XC. Theophili ad Epiphanius.

5) p. 145—146 Ep. XCI. Epiphanius ad Hieronymum.

6) p. 156—157 Ep. XCIV.

7) p. 159—181 Ep. XCVI.

8) p. 185—211 Ep. XCVIII.

9) p. 213—234 Ep. C.

10) vgl. Ep. XCVII 3 H II p. 184, 5—20. Ad Pammachium et Marcellam.

afkeer. 2 : 183, 6-7 ; 2 : 184, 2-4 ; 3 : 184, 6-7. 2) 1 \times onversaagdheid. 1 : 182, 19-21. C. *Algemeen*. Waarde. 1 \times behagen. 2 : 183, 8-11.

Sociaal 2. Onwaarde. 7 \times afkeer. 1 : 182, 19-21 ; 2 : 183, 6-7 ; ib. 11-13 ; ib. 17-19 ; ib. 20-22 ; 2 : 184, 2-4 ; 3 : 184, 6-7.

„**Sociaal 2''**. Waarde. 1 \times behagen. 4 : 184, 24-28.

Ethisch. Waarde. 1 \times verlangen. 2 : 183, 19-20.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 1 : 182, 10-11. 2) 10 \times afkeer. 1 : 182, 19-21 ; 2 : 183, 6-7 ; ib. 11-13 ; ib. 13-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17-19 ; ib. 20-22 ; ib. 28-184, 2 ; 2 : 184, 2-4 ; 3 : 184, 6-7.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 \times behagen. 1 : 182, 15-16. b) *Jezus*. 1) 1 \times genegenheid. 1 : 182, 12-13. 2) 1 \times behagen. 1 : 182, 11-12. c) *Algemeen*. 1) 1 \times genegenheid. 1 : 182, 10-11. 2) 1 \times behagen. 4 : 184, 24-28. 3) 1 \times verlangen. 2 : 183, 19-20.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Duivels*. 1 \times onversaagdheid. 1 : 182, 16-17. b) *Algemeen*. 1) 2 \times afkeer. 2 : 183, 23-25 ; 4 : 184, 28-30. 2) 1 \times onversaagdheid. 1 : 182, 19.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	4	—
Hieronymus zelf	1	—
Sociaal	17	17
Sociaal 2	—	7
„Sociaal 2''	1	—
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	11
Religieus	6	—
Religieus 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	30	39

In het jaar 401 kwam Rufinus' Apologie gereed ; vrienden zonden een résumé naar Hieronymus ; deze fulmineerde zijn antwoord terug in twee boeken, later nog aangevuld door een derde. Rufinus hield de eer aan zich en zweeg.

STATISTIEK BIJ HOOFDSTUK V.
WIJZE DER UITINGEN.

EPISTULA	Genegen- heid	Tegenzin	Behagen	Droefheid	Verlangen	Afkeer	Hoop	Wanhoop	Onversaagd- heid	Vrees	Toorn	Totaal
XLVII .	3	2	10	1	6	—	—	—	—	—	—	22
XLVIII .	5	3	5	3	5	6	—	—	—	—	—	27
XLIX .	6	3	16	4	17	15	—	—	15	—	2	78
L .	4	—	14	1	9	40	—	—	9	—	—	77
LII .	30	14	28	5	108	92	3	—	—	—	—	280
LIII .	8	2	47	—	15	15	—	—	—	—	—	87
LIV .	15	—	61	2	100	101	—	—	3	—	—	282
LV .	—	1	1	—	6	5	—	—	—	—	—	13
LVII .	—	3	18	1	3	43	—	—	11	—	7	86
LVIII .	6	9	65	1	60	41	—	—	—	—	—	182
LIX .	2	—	4	—	—	1	—	—	—	—	—	7
LX .	7	17	158	50	24	35	—	—	—	—	—	291
LXI .	7	22	8	1	13	36	1	—	9	—	8	105
LXII .	3	1	7	1	2	11	—	—	—	—	—	25
LXIII .	7	2	3	—	3	2	—	—	—	—	—	17
LXIV .	14	9	6	4	11	16	—	—	—	—	—	60
LXV .	2	2	65	—	9	8	—	—	1	—	—	87
LXVI .	13	12	142	9	42	18	—	—	—	1	—	237
LXVIII .	5	5	8	—	3	7	—	—	—	—	—	28
LXIX .	1	—	22	24	20	90	—	—	7	—	—	164
LXX .	—	3	39	—	3	11	—	—	1	—	—	57
LXXI .	7	10	36	1	18	5	—	—	—	—	—	77
LXXII .	2	2	3	17	4	12	1	—	—	—	—	41
LXXIII .	—	3	1	—	—	4	—	—	—	—	—	8
LXXIV .	6	7	1	—	6	—	—	—	—	1	—	21
LXXV .	2	7	39	6	10	12	—	—	3	—	—	79
LXXVI .	5	6	9	—	14	3	—	—	—	—	—	37
LXXVII .	2	6	138	—	1	23	2	—	—	—	—	172
LXXVIII .	15	8	12	3	19	11	—	—	1	—	—	69
LXXIX .	12	10	98	5	49	18	—	—	—	10	—	202
LXXXI .	13	5	1	—	9	1	—	—	1	—	6	36
LXXXII .	22	34	101	25	61	65	—	—	22	—	4	334
LXXXIV .	19	20	40	8	22	83	—	—	24	—	1	217
LXXXV .	4	9	9	—	4	—	1	—	—	—	—	27
LXXXVI .	4	—	7	2	4	1	—	—	1	—	—	19
LXXXVIII .	2	—	10	—	3	7	—	—	—	—	—	22
XCVII .	2	1	18	—	10	30	—	—	8	—	—	69
Totaal .	255	238	1250	174	693	868	8	—	116	12	28	3642

Resultaten.

I. Waarde - onwaarde.

Zeven en dertig brieven uit deze periode boden aanleiding tot ons onderzoek, hiervan vertoont Ep. XLIX evenwicht van waarde- en onwaardeuitingen. Verder hebben negen brieven een overwicht van onwaarde boven waarde, en wel meestal met flink verschil, zo heeft Ep. L de verhouding 27—50, Ep. LVII die van 21—65, Ep. LXI heeft 29—76; in Ep. LXIX is de verhouding 43—121, in Ep. LXXII die van 10—31, in Ep. LXXIII die van 1—7; Ep. LXXXIV heeft de verhouding 82—135. Maar hiernaast staat Ep. LII met 168—112; Ep. LIII met 70—17; Ep. LIV met 176—106; Ep. LVIII met 131—51; Ep. LIX met 6—1; Ep. LXX met 189—102; Ep. LXIII met 13—4; Ep. LXV met 76—11; Ep. LXVI met 197—40; Ep. LXXVII met 143—29; Ep. LXXIX met 159—43 enz. Men zou ertoe kunnen overhellen, uit dit sterk overwicht van waarde- boven onwaardeuitingen bijzondere conclusies te trekken, aangezien dit hoofdstuk evenals het vorige een periode van strijd behandelt, terwijl in de voorgaande periode de onwaardeuitingen praevaleerden; maar men hoede zich voor overhaasting, want de meer afwijzend getinte brieven zijn juist strijdschriften. Op drie na zijn de overige ofwel leidingsbrieven, waarin uiteraard vele goede dingen worden aangeprezen of gewaardeerd, ofwel zijn het vriendschapsbrieven vol complimenten, ofwel epitaphiën, waarin voortreffelijkheden der betrokken personen naar voren worden gehaald. De brieven geven een gaaf beeld van den heilige en van zijn werkzaamheid in dit tijdvak, en er blijkt uit, dat Hieronymus in strijd denigreert zoals vroeger en in vriendschap zoals vroeger hoogacht. Een treffende uitzondering maken de Epistolae LXX, LXXXI en LXXXII, die strijdbrieven zijn — vooral de laatste is fel — en desniettemin overwicht aan waarde-uitingen bevatten. Hier toont Hieronymus werkelijk deugd.

II. De Terreinen.

In zestien brieven, dus nog niet in de helft van het totale aantal der epistolae, wordt over **biologische dingen** gesproken en meestal in zeer geringe frequentie. Overwegend meer dan de lichamelijke welstand geniet het terrein biologisch ² de aandacht. Lichamelijk welvaren wordt in vier brieven telkens eenmaal gunstig gewaardeerd, en in evenveel brieven, in even grote frequentie niet-waarderend behandeld. In tien brieven worden zwakke gezondheid, pijn, dood als onwaarde beschouwd. In geringer frequentie en in slechts zeven brieven worden deze dingen als waarde beschouwd.

Eén enkele maal, in Ep. LXXXV, worden **materiële** dingen gunstig beoordeeld. In zestien andere brieven worden stoffelijke dingen met een beperkte hoeveelheid uitingen als onwaarde afgewezen.

Afwezigheid van of hinder door **materieele** dingen wordt in twaalf brieven als een goed voorgesteld ; slechts in twee brieven voelt de boeteling dit als nadeel. Het aantal uitingen per brief is op dit terrein nooit groot, de kommer om materieele zaken is niet dwingend voor den heilige ; in twintig brieven komen zij ter sprake.

Zeven en twintig brieven bevatten uitingen over **cultuur**, echter altijd in maar matige frequentie. In twintig brieven wordt bezit van cultuur gunstig beoordeeld ; de frequentielijn stijgt hierbij driemaal boven de tien, in Ep. LIII zijn elf uitingen, in Ep. LXX veertien en in Ep. LXXXIV achttien. In zeven brieven wordt cultuur als een onwaarde beschouwd, meestal om morele redenen ; het aantal der uitingen is daar echter zeer klein.

In tien brieven geldt **gebrek aan cultuur** als een onwaarde, in één slechts als een waarde. Het frequentiecijfer is in deze afdeling nergens hoger dan vier. De belangstelling voor culturele zaken blijkt dus iets groter dan voorheen.

Over **zichzelf** uit Hieronymus zich in drie en twintig epistulae, in twaalf daarvan in gunstige zin, in zeventien echter ongunstig. De enigste brief, waarin het frequentiecijfer boven de tien komt is Ep. LXXXII, die twaalf uitingen van Hieronymus over zichzelf bevat.

In alle brieven vertoont zich het **sociaal** element. Wat betreft de houding van den **heilige tegenover anderen** : In één brief, n.l. Ep. LXXXII, spreekt Hieronymus eenmaal en wel in gunstige zin over een **familieid**. Vier en dertig brieven behelzen uitingen van Hieronymus over **speciale personen** en wel zijn die meestal gunstig gestemd. In deze periode, waarin de strijder Gods de degens kruiste met vrienden en medestanders, worden in negen brieven speciale personen ongunstig beoordeeld ; in Ep. LXI gebeurt dit drie en dertig maal ; in Ep. LXXXII, waarin het gedrag van Johannes van Jerusalem gegispt wordt, wel zes en dertig maal ; in Ep. LXXXIV, de brief aan Pammachius en Oceanus over het geval Rufinus, vertoont de verhouding van 4—17. De gunstige beoordeling van speciale personen echter is veel frequenter en wij vinden getallen als acht en vijftig in Ep. LII, vijf en vijftig in Ep. LVIII, drie en zeventig in Ep. LX, vier en zeventig in Ep. LXVI enz. ; achttien maal was het frequentiecijfer hoger dan tien. In drie en dertig brieven worden vreemden beoordeeld, meestal zowel ten gunste als ten ongunste in elke brief. Door elkaar genomen wegen vriendelijke en onvriendelijke bejegening wel tegen elkaar op. Het hoogste frequentiecijfer is drie en veertig maal onwaarde in Ep. LXIX en LXXXIV ; in vier en twintig brieven was dit cijfer hoger dan tien.

Het gedrag van **anderen tegenover Hieronymus** wordt, wat **speciale personen** betreft — **familie** komt niet voor — in twee en twintig brieven gewogen. In vijf brieven wordt hun optreden als onaangenaam ervaren, in Ep. LXXXII geschiedt dit door twaalf uitingen, in de andere gevallen komt het fraequentiecijfer niet boven tien. Het aantal der waarde uitingen, over de negentien brieven verdeeld, komt in dit gedeelte nooit boven de tien.

Twaalf brieven behelzen uitingen van stellingname ten opzichte van de houding van **vreemden tegenover Hieronymus** ; één enkele maal, in één brief, n.l. Ep. LXXXIV, komen dezen er goed af, overigens staan zij in ongunstig licht ; het frequentiecijfer in deze afdeling komt nooit boven de tien.

Uitingen over het **algemeen-sociale** kwamen wij tegen in twee en dertig brieven ; het hoogste frequentiegetal is twee en vijftig in Ep. LXXXII ; in acht brieven stijgt dit getal boven de tien. Altijd konden wij de nota „waarde” teekennen, maar, wat nog nooit is voorgekomen, eenmaal moesten wij een onwaarde-bepaling inschrijven ; het is voor de plaats, waar de schrijver zijn auteursgevoeligheid tegenover het profanum vulgus aan de dag brengt (Ep. LXVI).

Onsociaal optreden wordt gegispt in acht en twintig brieven ; het wordt steeds afgekeurd en bereikt in zeven brieven een frequentiecijfer boven de tien, waarvan het hoogste zeven en veertig is in Ep. LXXXII.

Het afwijken van **sociaal verkeer uit hoger beginsel** troffen wij in acht epistulae ; geen van deze brieven bevat tien uitingen, die op dit terrein betrekking hebben. Steeds gunstig waardeert Hieronymus de **afzondering om hogere beginselen** ; hij doet dit in vijftien brieven, waarvan Ep. LII met haar elf uitingen de enigste is, waarin het frequentiecijfer boven de tien uitkomt. In vergelijking met de andere wint het sociale terrein het oock in dit tijdvak zowel wat het aantal brieven betreft waarin het voorkomt als voor het frequentiecijfer, en dit is te meer opmerkelijk waar wij voor deze periode vele brieven van louter leerstellige aard behandelden.

Uitingen aangaande **ethica** vonden wij in vijf en dertig epistulae. Ethisch goede daden worden steeds waarderend besproken, onzedelijke verrichtingen zonder uitzondering verworpen. In negen brieven van de afdeling-ethisch stijgt de frequentie-curve tot boven de tien ; het hoogste getal is hier een en zestig in Ep. LXXXII. In de rubriek-ethisch 2 komt de frequentielijn in dertien brieven boven de tien, het hoogste getal is hier twee en vijftig in Ep. LXXXII.

Over **religieuze zaken** uit de heilige zich in drie en dertig brieven van deze periode. God en godsdienst zijn Hieronymus onveranderlijk een waarde, ongodsdienstig optreden zowel als de ervvijand Gods zijn den heilige altijd vijandig. Veel vaker wordt er in deze periode gesproken over het godsdienstig goede dan over het verkeerde op dit gebied. Dertig brieven behelzen uitingen over religieus goede dingen.

Bij de onderverdelingen valt op, dat Hieronymus zijn gemoed nooit verheft tot **God den Vader** en tot **God den H. Geest**, noch om Hem te eren, noch om daden tegen Hem te wraken.

Uitingen tegenover **God** vinden wij in zeventien brieven, nooit stijgt hun aantal boven de tien. Zeven en twintig brieven bevatten uitingen over **Jezus**, in vier brieven is het frequentiecijfer hoger dan 10 ; hiervan is vier en twintig in Ep. LXVI het hoogste cijfer. Over **engelen** vonden wij in drie brieven telkens één gunstige uiting.

Het **algemeen religieuze** konden wij in zestien brieven aanstippen,

maar het aantal uitingen per brief is nocit groter dan vier. Twee en twintig brieven bevatten uitingen over religieus verkeerde dingen en daden.

Onreligieuze handelingen ten opzichte van **God** worden in acht brieven verworpen ; het hoogste frequentiecijfer is zeven, n.l. in Ep. LXXII. In tien brieven, maar in zeer geringe frequentie, worden daden tegen **Jezus** afgekeurd. **Boze geesten** worden beoordeeld in twaalf brieven, steeds is het frequentiecijfer onder de tien. Veertien brieven bevatten uitingen over **algemeen religieuze** tekortkomingen ; Ep. LXXXIV heeft dertien uitingen ; de andere hebben er niet meer dan vier of minder.

III. Wijze der uitingen.

Genegenheid komt voor in drie en dertig epistels ; acht hiervan bevatten meer dan tien uitingen ; het hoogste getal is dertig in Ep. LII.

Tegenzin konden wij constateren in een en dertig brieven ; zes brieven hebben resp. meer dan tien uitingen ; het hoogste cijfer is vier en dertig in Ep. LXXXII.

In alle behandelde brieven komt de nota **behagen** voor ; zeventien daarvan hebben meer dan tien uitingen en vier daarvan meer dan honderd, Ep. LX zelfs honderd acht en vijftig. Zowel door het aantal brieven als door de frequentie, waarin zij voorkomt, is deze rubriek ver in de meerderheid.

Droefheid konden wij in twee en twintig brieven constateren ; vier brieven hebben meer dan tien uitingen, waarvan Ep. LX het hoogste getal heeft met vijftig uitingen.

Vijf en dertig, dus bijna alle brieven, spraken **verlangen** uit ; zestien daarvan komen boven de tien uitingen ; twee hebben er meer dan honderd ; Ep. LII heeft er honderd en acht, hetwelk het hoogste getal is.

In vier en dertig brieven brengt Hieronymus **afkeer** aan de dag ; in twee en twintig epistels is het frequentiecijfer hoger dan tien, het hoogste getal der uitingen is honderd en een in Ep. LIV, de enige brief, die meer dan honderd afkeeruitingen bevat.

In slechts vijf brieven wordt **hoop** uitgesproken met geen hoger frequentie dan drie ; **wanhoop** uit de heilige in deze tijd niet.

Onversaagdheid legt Hieronymus aan de dag in vijftien brieven ; vier van deze hebben meer dan tien uitingen, waarvan Ep. LXXXIV met haar vier en twintig uitingen er de meeste heeft.

Vrees toont Hieronymus in drie brieven. In geen van de drie zijn er meer dan tien uitingen.

Met steeds minder dan tien uitingen geven zes brieven uiting aan **toorn**.

Het zielebeeld van Hieronymus is in deze periode als een zonbeschenen landschap, door enkele zware slagschaduwen doorstreept. Die schaduwen wierp de Origenesstrijd door zijn leven.

Biologische dingen boeien de aandacht van den heilige maar matig en als dat in de behandelde periode vaker gebeurt dan voorheen, vindt het hierin zijn oorzaak, dat vrienden den kundigen literator telkens uitnodigden met hen om de dood hunner geliefden te treuren. Stoffelijke zaken prikkelen den geestelijken leidsman tot afkeer en materieel gebrek lijkt hem nog altijd een te waarden toestand. Cultuur blijft haast geregeld in het gezichtsveld van Hieronymus en oncultuur wordt bijna zonder afwijking van de hand gewezen. De opvoeding en de strijd eisen te veel van Hieronymus' aandacht dan dat hij zichzelf veel kon gedenken en nog vaker misprijst hij zichzelf dan dat hij met zich tevreden is.

Onverpoosd en meer dan iets anders is de medemens voor den cenobiet voorwerp van bekommernis. Slechts eenmaal uit Hieronymus zich over een familielid wegens omstandigheden van buiten. Het zijn speciale personen en vreemden, die zijn hele aandacht in beslag nemen; speciale personen doen dit meer dan vreemden. Onze heilige blijft de sterke, die de daden van anderen in betrekking tot hemzelf meer in het voorbijgaan bezie; hier beschouwt hij vaker het gedrag van speciale personen dan van vreemden. Geregeld dringt zich het sociaal voelen en handelen als een waarde aan den fijnbesnaarden man op; onsociaal optreden wordt zonder pardon afgewezen. Afzondering om ideale redenen is voor Hieronymus steeds een goed, maar vaak kan deze werelddburger daar niet over spreken.

Een dagelijkse en klemmende zorg is voor Hieronymus de zedelijkheid en meer het ethisch goede dan de afdwalingen op dit gebied. In een hoewel dunne maar haast ononderbroken lijn loopt de godsdienszin door het leven van Hieronymus in deze periode; hierin was zijn geest eerder welwillend naar het goddelijke en het religieuze gekeerd dan afkeurend tegen boosheid of boosdoeners tegen de hemel. Devotie tot den H. Geest toont Hieronymus niet, noch ook troffen wij totnogtoe een uiting ten opzichte van God den Vader. Tot Jezus keert zich de geest van Hieronymus vaker dan tot God, als het gaat om Hem te eren; ongodsdienstige handelingen tegenover God worden echter vaker besproken dan zulke tegen den Zaligmaker. Een enkele maal toont de heilige boeteling eerbied voor engelen; vaker echter hindert hem de gedachte aan satan. Ook religieus goede en slechte daden zonder betrekking tot het goddelijke of tot geesten trekken van tijd tot tijd de aandacht.

Hieronymus toont zich een man, die zijn genegenheid dagelijks uitspreidt over vele dingen, en die hindernissen, waar zijn idealen over zouden kunnen struikelen, vol tegenzin terzijde duwt. Onvermoeid blijft hij idealist, jager op aantrekkelijke mensen en dingen; dat was en blijft de dominant van zijn zielsmelodie. Droefheid blijft daarbij dan ook ver ten achter, maar stadig strekt hij zijn verlangen uit naar daden, vriendschap, edel streven. Krachtig rukt de afkeer de hinderpalen uit de weg, als de sterke arm, die het behagen vrijwaart; de afkeer is als de schaduw van het behagen en daarom is hij bijna even

standvastig in de brieven van Hieronymus te vinden. Een man die zo rijk leeft als deze, hoopt niet op anderen; iemand die zoveel kracht kan ontplooiën als hij wanhoopt niet. De aanvalshouding der onversaagdheid, hoewel in vergelijking met de vorige periodes aanmerkelijk frequenter, ook in verhouding tot het totaal-aantal der uitingen, is bij Hieronymus maar zelden te constateren; vrees vleugt soms even langs zijn ziel en maar zelden staat de toorn in hem op.

HOOFDSTUK VI.

LAATSTE JAREN.

A. Hieronymus en Augustinus.

Het vorig hoofdstuk behandelde brieven, door middel waarvan Augustinus contact had willen nemen met Hieronymus. Deze brieven bereikten den geadresseerde echter niet. Epistula LVI werd wegens omstandigheden niet verstuurd; brief LXVII, ongeveer in het jaar 398 geschreven, deed er vijf jaren over, eer hij zijn bestemming bereikte. Terwijl deze laatste brief te Rome circuleerde, drong het gerucht tot Bethlehem door, als zou Augustinus een boek tegen Hieronymus in het licht hebben gegeven. Ook de bisschop van Hippo vernam hierover en haastte zich, door een nieuw schrijven de zaak in het reine te brengen ¹⁾. Augustinus neemt God tot getuige, dat hij geen boek tegen Hieronymus heeft samengesteld; als er iets in zijn werken voorkomt, dat niet overeenstemt met de opvattingen van Hieronymus, dan is dat niet bedoeld als aanval op zijn persoon, maar slechts vrije meningsuiting. Hij verzoekt zijn ervaren vakgenoot hem te willen wijzen op mogelijke feilen in zijn werk en zegt dat hij gaarne van zijn bijzijn zou willen genieten.

EPISTULA CII. *Ad Augustinum.* p. 234—236.

Hieronymus antwoordt zuurzoet, dat het bewuste smaadschrift — hij bedoelt Ep. LXVII — hem intussen gewerd; dat hij er de stijl van Augustinus in meent te herkennen, maar dat niet zonder bewijs wil aannemen. Het vermoeden bekruipt hem, dat zijn correspondent zich wil opwerken door een grotere dan hijzelf is, neer te halen. Toch voelt hij voor samenwerking.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 \times droefheid. 1 : 235, 11-12.

Cultureel. Waarde. 1 \times verlangen. 2 : 236, 11-12.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 \times behagen. 2 : 236, 6-7. II Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 1 : 235, 1. 2) 1 \times droefheid. 2 : 236, 9-10.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* I Waarde. 1) 4 \times genegenheid. 1 : 235, 7-9; ib. 11-12; 3 : 236, 20-21; ib. 21. 2) 6 \times verlangen. 1 : 235, 15-16; ib. 16; 2 : 236, 4-6 : *superest ut diligas diligentem et in scripturarum campo iuvenis senem non provocas*; ib. 9-10; ib. 11-12; 3 : 236, 19. II Onwaarde. 2 \times

1) Ep. Cl. Epistula Augustini ad Hieronymum. p. 232—234.

afkeer. 3 : 236, 13-14 ; ib. 18-19. B. *Algemeen*. Waarde. 1) 4 × genegenheid. 2 : 236, 3-4 ; 3 : 236, 17-18 ; ib. 19-20 ; ib. 20. 2) 4 × verlangen. 1 : 235, 16-18 ; 2 : 236, 4-6 ; ib. 11-12 ; 3 : 236, 19.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 7 × tegenzin. 1 : 235, 7-9 ; ib. 9-11 ; ib. 16-17 ; 2 : 235, 19-20 ; ib. 20-21 ; sufficit enim mihi probare mea et aliena non carpere ; ib. 21-236, 1 ; 2 : 236, 1-3 : nec ita stultus sum, ut diversitate explanationum tuarum me laedi putem, quia nec tu laederis, si nos contrariae senserimus. 2) 2 × afkeer. 3 : 236, 13-14 ; ib. 18-19.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 3 : 236, 17-18. 2) 1 × verlangen. 2 : 236, 4-6.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 6 × tegenzin. 1 : 235, 7-9 ; ib. 9-11 ; ib. 16-17 ; absque ullo rancore stomachi in scripturarum disputatione versemur ; 2 : 235, 19-20 ; ib. 21-236, 1. 2) 2 × afkeer. 3 : 236, 13-14 ; ib. 18-19.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Cultureel	1	—
Hieronymus zelf	1	2
Sociaal	18	2
Sociaal 2	—	9
Ethisch	2	—
Ethisch 2	—	8
Totaal	22	22

EPISTULA CIII. *Ad Augustinus*. p. 237—238.

De vorige brief werd meegegeven aan den subdiaken Asterius, die naar Africa ging ; in een klein briefje beveelt Hieronymus hem bij Augustinus aan ; hij besluit het schrijven met een kort woord over niet nader omschreven moeilijkheden.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen*. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 1 : 237, 9-10 ; 2 : 238, 2-3. 2) 1 × behagen. 2 : 238, 4-6. 3) 4 × verlangen. 1 : 237, 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; 2 : 238, 2-3.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 2 : 237, 16-17.

Religieus. Waarde. *Jezus*. 2 × hoop. 2 : 237, 17-238, 2 ; 2 : 238, 4-6.

Religieus 2. Onwaarde. *Duivels*. 1 × afkeer. 2 : 237, 17-238, 2.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	9	—
Sociaal 2	—	1
Religieus	2	—
Religieus 2	—	1
Totaal	11	2

Door den zeer betrouwbaren diaken Cyprianus zendt Augustinus vóór de aankomst van Asterius aan Hieronymus de drie brieven, welke hij dezen vroeger reeds geschreven had en waarvan er een te Bethlehem anonym was aangekomen. De bisschop spreekt in een begeleidend schrijven zijn bevreemding uit over zekere onnauwkeurigheid in een vertaling van het boek Job door Hieronymus; hij beweert, dat het nuttiger is de Septuagint dan het Hebreeuws te vertalen, want Hebreeuws kent niemand en Joden zouden, geraadpleegd, kunnen bedriegen; dus zou men alleen Hieronymus over zijn eigen werk kunnen consulteren en het lijkt niet waarschijnlijk, dat men hem altijd zou geloven. Een opstootje was onlangs te Oea in de kerk uitgebroken, toen men den profeet Jonas in de bewerking van Hieronymus heel anders hoorde lezen dan men dit gewend was. Tenslotte vraagt Augustinus, waarom de Septuaginta-tekst afwijkt van de Hebreeuwse 1).

EPISTULA CV. *Ad Augustinum.* p. 242—246.

Deze post was nog onderweg, toen Hieronymus een ander, niet bewaard gebleven schrijven van Augustinus ontving. Hierop antwoordt hij, dat hij Augustinus er nog van verdenkt, zich ten zijnen koste te verheffen en vraagt, hem zijn brieven persoonlijk te doen toekomen of hem met rust te laten en zijn krachten met jongeren te meten. Wat betreft zijn verzekering niet tegen Hieronymus geschreven te hebben, vraagt deze, hoe het dan komt, dat in Rome brieven van hem tegen Hieronymus rondgaan, en hoe gene kan vragen om antwoord op datgene, waarvan hij ontkent het geschreven te hebben. „Laten wij openlijk strijden“, is zijn wens. „Als ge doorgaat, is het uw schuld, wanneer ik u van antwoord dien“. — Om de werken van Augustinus te lezen, gaf Hieronymus zich totnogtoe de moeite niet, maar wat hij las, lijkt hem aanmerkelijk van de oude Griekse Vaders af te wijken.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 5 : 246, 4-6.

Hieronymus zelf. Waarde. 1 × genegenheid. 4 : 245, 4-5.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 4 : 245, 14-15. 2) 1 × behagen. 4 : 245, 16-17. 3) 7 × verlangen. 3 : 244, 1-2; ib. 2-4; 4 : 244, 23-245, 1; 4 : 245, 10-11 : te pure et christiane diligere cupio nec quicquam in mea mente retinere, quod distet a labiis; ib. 17-18; ib. 18-19; 5 : 246, 13-14. II Onwaarde. 1) 4 × tegenzin. 4 : 245, 5-8; 5 : 246, 1-2 : provocas senem, tacentem stimulas, videris iactare doctrinam; ib. 4-6; ib. 10-11. 2) 4 × onversaagdheid. 3 : 244, 8-10; 4 : 245, 1-2; ib. 2-3; ib. 3-4 : qua ratione poscis, ut rescribam ad ea, quae scripsisse te denegas? b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × afkeer. 5 : 246, 3-4. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 4 : 245, 15-16. C. *Algemeen.* I Waarde. 1) 1 × behagen. 4 : 245, 15-16. 2) 2 × verlangen. 2 : 243, 10-11; 4 : 245, 10-11. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 244, 6-8 : ego quondam miles, nunc veteranus et tuas et

1) Ep. CIV. Epistula Augustini ad Hieronymum. p. 238—242.

aliorum debeo laudare victorias, non ipse rursus effeto corpore dimicare.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 6 × tegenzin. 2 : 243, 20-22 ; 3 : 244, 1-2 ; 4 : 245, 5-8 ; ib. 8-10 ; ib. 12-14 ; 5 : 246, 2-3. 2) 1 × afkeer. 5 : 246, 3-4.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 6 × tegenzin. 2 : 243, 10-11 ; ib. 20-22 ; 4 : 245, 5-8 ; ib. 8-10 ; ib. 12-14 ; 5 : 246, 2-3. 2) 1 × afkeer. 5 : 246, 3-4.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen.* 1) 1 × tegenzin. 2 : 243, 22. 2) 1 × afkeer. 5 : 245, 3-4.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	1	—
Sociaal	13	10
Sociaal 2	—	7
Ethisch 2	—	7
Religieus 2	—	2
	<hr/>	<hr/>
Totaal	14	27

Intussen kweet Asterius zich van zijn taak. Augustinus haast zich te antwoorden. Hij is vertederd, omdat Hieronymus hem niet op een gerucht af wil berispen, maar het spijt hem te moeten bedenken, dat, als die brieven werkelijk van hem zijn, hij de wrevel van Hieronymus verdiend heeft. Hij wil dan ook niets liever dan zijn fout bekennen : het auteurschap van genoemde twee brieven kan hij niet ontkennen. Hoe wenst hij zijn kennis door het bijzijn van Hieronymus te verrijken. Hieronymus had Augustinus zijn Apologie tegen Rufinus gezonden. Augustinus betreurt het deze idyllische, roemrijke vriendschap zo verscheurd te weten. Hij wilde hun wel te voet vallen, om hen weer te verzoenen. Augustinus dringt nog aan op een vreedzame studieuze correspondentie en sluit met een verdrietige klacht over de gebroken vriendschap van Hieronymus en Rufinus ¹⁾. Bevreesd, ook zelf slachtoffer van Hieronymus' woede te worden, zendt Augustinus heel deze correspondentie aan Praesidius en vraagt zijn raad en tussenkomst ²⁾.

EPISTULA CXII. *Ad Augustinum.* p. 367—393.

Nu Hieronymus ook de eerste brieven van Augustinus in handen heeft, bedwingt hij zich niet langer meer, maar vervaarlijk beukt hij op zijn scherpzinnigen, beschaafden geloofsgenoot en meerdere. Eerst over het judaïzeren van Petrus. Driftig, grimmig, nu hij zijn grootste goed, zijn naam van orthodoxie, in gevaar ziet, slaat hij met teksten en argumenten om zich heen en handhaaft zijn interpretatie. Bovendien heeft Augustinus niets begrepen van de inrichting zijner tekst-

1) Ep. CX. Epistula Augustini ad Hieronymum. p. 356—366.

2) Ep. CXI. Epistula Augustini ad Praesidium. p. 366—367.

uitgaven. En als Augustinus het nutteloos vindt, om over oude kwesties te schrijven, hoe durft hij dan zelf over de vaak onontwarbare psalmen iets in het licht te geven? Het oproer om één woord te Oea noemt Hieronymus een verzinsel, en dat de Joden altijd zouden willen liegen, een dwaasheid. Nog eens vraagt hij Augustinus hem met vrede te laten.

Cultureel 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 1 : 368, 2-4 ; 22 : 393, 4-5.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 2 × tegenzin. 5 : 372, 19-20 ; 22 : 393, 9-10.

Sociaal. A. Hieronymus t.o. anderen. a) Speciale personen. I Waarde.

1) 1 × genegenheid. 2 : 369, 10-11. 2) 1 × behagen. 2 : 369, 9-10. 3) 16 × verlangen. 4 : 371, 22-25 ; 6 : 373, 9-10 : patere me, quaeso, errare cum talibus ; 13 : 382, 3-5 : oro ergo te, ut, qui nostro vulnusclo mendendum putas, quod acu foratum, immo punctum dicitur, huius sententiae medearis vulneri, quod lancea et, ut ita dicam, phalaricae mole percussus est ; 14 : 382, 20-21 ; 14 : 383, 21-24 ; 15 : 384, 22-385, 2 ; 18 : 388, 10-13 ; ib. 13-15 : nec me putes magistrum esse mendacii, qui sequor Christum, etc. ; ib. 16 ; ib. 19-20 : quaeras tibi, quos doceas sive reprehendas ; 19 : 389, 16-17 ; ib. 17-18 ; 20 : 390, 19-20 ; 20 : 391, 8 ; 22 : 393, 6-7 ; ib. 7-9. II Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 15 : 385, 2-3 : disces opere difficilius esse confirmare sua quam aliena reprehendere ; 16 : 386, 16-17 ; ib. 17-19 ; 19 : 389, 4 ; 20 : 390, 16-17. 2) 6 × afkeer. 12 : 381, 7-8 ; 13 : 382, 5-8 : neque enim eiusdem est criminis in explanatione scripturarum diversas maiorum sententias ponere [ut ego] et heresim sceleratissimam rursus in ecclesiam introducere [ut tu] ; 17 : 387, 12-16 ; ib. 16-17 ; ib. 19-21 ; 22 : 392, 9-11 : et quid sit illud, quod male interpretatus sim, subtrahis auferens mihi occasionem defensionis meae, ne, quicquid disceris, me respondente solvatur. 3) 9 × onversaagdheid. 5 : 372, 15-19 ; 6 : 373, 11 : tu veritatis tuae saltem unum adstipulatorem proferre debebis ; 11 : 380, 12-13 : tu quomodo istum locum edisseres ? utique meliora dicturus, qui veterum sententiam reprobasti ; 16 : 386, 14-16 ; 17 : 387, 17-19 ; 20 : 390, 2-3 : si obscura [quae tractatores interpretati sunt], tu quomodo post eos ausus es disserere, quod illi explanare non potuerunt ? ib. 3-4 ; ib. 12-14 ; ib. 14-15. b) *Vreemden.* I Waarde. 3 × behagen. 2 : 368, 16-21 ; 2 : 369, 13-16 ; 11 : 380, 6-7. II Onwaarde. 1) 6 × tegenzin. 13 : 382, 1-2 ; 14 : 384, 10-11 ; 19 : 389, 11-13 ; ib. 14-16 ; 22 : 393, 4-5 ; ib. 5. 2) 6 × afkeer. 2 : 368, 20-22 ; ib. 22 ; 11 : 380, 7-8 ; 13 : 381, 24-26 ; 13 : 382, 8-11 ; 14 : 382, 24-383, 1 : ego e contrario loquar et reclamante mundo libera voce pronuntium caeremonias Iudaeorum et perniciosas esse et mortiferas christianis et, quicumque eos observaverit sive ex Iudaeis sive ex gentibus, eum in barathrum diaboli devolutum. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* 1) 2 × tegenzin. 1 : 367, 13-15 ; 19 : 389, 11-14. 2) 1 × afkeer. 2 : 369, 18-20. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 2 × genegenheid. 2 : 369, 10-11 ; ib. 11-12. 2) 1 × behagen. 2 : 369, 13-16. 3) 1 × verlangen. 20 : 390, 19-20.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 1 : 367, 13-15 ; 15 :

385, 2-3. 2) 5 × afkeer. 6 : 373, 1-3 ; 11 : 380, 8-9 ; ib. 9-10 ; 13 : 382, 5-8 ; ib. 8-11.

Ethisch. Waarde. 1) 2 × behagen. 2 : 369, 13-16 ; 11 : 380, 6-7. 2) 1 × verlangen. 20 : 390, 19-20.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 15 : 385, 2-3. 2) 7 × afkeer. 2 : 368, 20 ; ib. 22 ; 6 : 373, 1-3 ; 11 : 380, 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; 13 : 382, 8-11.

Religieus. Waarde. a) Jezus. 1) 2 × genegenheid. 2 : 368, 7 ; 2 : 369, 9-10. 2) 2 × behagen. 14 : 383, 15 ; 18 : 388, 13-15. b) *Algemeen.* 1 × genegenheid. 14 : 384, 10-12.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Geesten.* 2 × afkeer. 13 : 382, 10 ; 14 : 383, 1. b) *Algemeen.* 2 × afkeer. 13 : 382, 5-8 ; 14 : 384, 24-383, 1.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel 2	—	2
Hieronymus zelf	—	2
Sociaal	25	35
Sociaal 2	—	7
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	8
Religieus	5	—
Religieus 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	33	58

EPISTULA CXV. *Ad Augustinum.* p. 396—397.

Hieronymus greep de gelegenheid van een bezoek aan, om een vriendschapsbriefje voor Augustinus mee te geven. Hij verontschuldigt zich nog eens, dat hij heeft moeten antwoorden op de vragen van Augustinus en wenst, dat zij voortaan slechts uitwisseling van genegenheid zullen hebben.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 396, 17-18. 2) 4 × behagen. 396, 3-4 ; ib. 5-6 ; ib. 16 ; ib. 18-397, 1. 3) 5 × verlangen. 396, 9-10 ; ib. 11-12 ; ib. 15-17 ; 397, 3-4 : sit humanitatis tuae atque iustitiae accusantem [Rufinum] reprehendere, non [me] respondentem ; ib. 4-5 : in scriptuarum, si placet, campo sine nostro invicem dolore ludamus. II Onwaarde. 1 × afkeer. 397, 2-3. B. *Algemeen.* Waarde. 5 × verlangen. 396, 13 ; ib. 14 ; ib. 15-17 ; 397, 3-4 ; ib. 4-5.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 396, 11-12 ; ib. 13-14 ; 397, 4-5. 2) 2 × afkeer. 396, 12-13 ; 397, 2-3.

Ethisch. Waarde. 1 × verlangen. 397, 3-4.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 396, 11-12 ; ib. 13-14 ; 397, 4-5. 2) 2 × afkeer. 396, 12-13 ; 397, 2-3.

Religieus. Waarde. Jezus. 1 × hoop. 397, 17-18.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	15	1
Sociaal 2	—	5
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	5
Religieus	1	—
Totaal	17	11

Er kwam nog een brief van Augustinus; hij biedt zijn verontschuldiging aan voor de woorden, die hij schreef over de twist met Rufinus; daarna komt hij op voor zijn recht, een zelfstandige mening naast anderen te hebben. Daarom blijft hij bij zijn opvatting over het geschil tussen Petrus en Paulus, waarover hij weer lang uitweidt. Hij vraagt om een exemplaar van Hieronymus' bewerking van de Septuagint en van diens de optimo genere interpretandi, belooft te zullen zorgen voor een regelrechte bezorging zijner brieven en spreekt nog eens de hoop uit op een briefverkeer in vrijheid en vriendschap ¹⁾. Wat ons verder rest van deze correspondentie, zijn enige soortgelijke vragen van Augustinus, waarop Hieronymus slechts met vriendschapsbriefjes antwoordde. Hierover later.

B. Wereldapostolaat.

EPISTULA XCIX. *Ad Theophilum.* p. 211—213.

Intussen ging het leven door. Naar allerlei landen en streken strekt Hieronymus' werkzaamheid zich uit; zo vertaalde hij voor Theophilus diens paasbrief van 404 en zond hem die bewerking met een begeleidend schrijven, waarin hij zijn verdriet uitspreekt, dat hem kwelt naar ziel en lichaam. Hij prijst de scherpzinnigheid en de sierlijke taal van den bisschop en verklaart, waarom hij zo traag was in het afwerken: Paula is gestorven.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 × droefheid. 1 : 214, 4-5; ib. 5-6.

Cultureel. Waarde. 4 × verlangen. 1 : 212, 6-9; 2 : 212, 11-13; ib. 14-16; ib. 19-20.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* Waarde. 1) 7 × behagen. 2 : 212, 11-13; ib. 13; ib. 13-14; ib. 14-16; ib. 16-18; ib. 19-20; ib. 23-24. 2) 4 × verlangen. 2 : 212, 20-21; ib. 21-23; ib. 23-24; 2 : 213, 4-5. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 2 × behagen. 2 : 212, 19-20; ib. 25-213, 1. 2) 1 × verlangen. 2 : 212, 20-21.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 2 : 212, 18-19. 2) 3 × droefheid. 1 : 211, 7-212, 2; 2 : 212, 21-23; ib. 23-24.

Ethisch. Waarde. 3 × behagen. 2 : 212, 13; ib. 13-14; ib. 19-20.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 2 : 212, 18-19; ib. 24-25.

Religieus. Waarde. a) *Jezus.* 1 × hoop. 2 : 212, 24-25. b) *Algemeen.* 1 × behagen. 2 : 212, 16-18.

1) Ep. CVXI. Epistula Augustini ad Hieronymum. p. 397—422.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Cultureel	4	—
Sociaal	14	—
Sociaal 2	—	4
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	2
Religieus	2	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	23	8

EPISTULA CVI. *Ad Sunniam et Fretelam de psalterio, quae de LXX interpretum editione corrupta sint.* p. 247—289.

Twee Getische priesters hadden Hieronymus' vertaling van het psalterium vergeleken met de Griekse bewerking en vroegen hem de reden van de verschillende afwijkingen, die zij aantroffen. Hieronymus toont zich zeer geveleid, dat zijn roep van bevoegd exegeet zover is doorgedrongen. Hij geeft stipt antwoord op elk der gestelde vragen. Voor ons doel vonden wij weinig bruikbaar materiaal.

Cultureel. Waarde. 1) 3 × genegenheid. 37 : 264, 24-25 ; 59 : 277, 18-20 ; 60 : 277, 23. 2) 5 × behagen. 1 : 247, 8-11 ; 1 : 248, 1-3 ; 3 : 250, 7 ; 26 : 259, 22-23 ; 29 : 261, 1-2. 3) 1 × verlangen. 55 : 275, 19-21.

Cultureel 2. Onwaarde. 1) 4 × tegenzin. 29 : 261, 4-5 ; 55 : 275, 23-26 ; 60 : 277, 23-25 ; 60 : 278, 7-8. 2) 5 × afkeer. 3 : 249, 26-250, 3 ; 17 : 256, 9-11 ; 30 : 261, 21-24 ; 57 : 276, 2-6 ; 62 : 278, 14-16.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 2 × behagen. 1 : 247, 6-8 ; 2 : 248, 25. 2) 16 × verlangen. 3 : 249, 26-250, 3 ; 18 : 257, 2-4 ; 20 : 257, 22-24 ; 25 : 259, 1-2 ; ib. 14-15 ; 41 : 267, 15-16 ; 45 : 268, 24-269, 3 ; 49 : 271, 20-21 ; 54 : 274, 22-23 ; 56 : 276, 3-4 ; 65 : 280, 7-9 ; 73 : 285, 2-3 ; 75 : 286, 4-5 ; 80 : 287, 23-24 ; 81 : 288, 4-6. II Onwaarde. 1) 4 × tegenzin. 30 : 262, 1-2 ; 45 : 268, 12-14 ; ib. 15-17 ; 63 : 279, 18-22. 2) 1 × afkeer. 41 : 267, 2-3. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 3 × behagen. 1 : 247, 8-11 ; 1 : 248, 1-3 ; 3 : 250, 7. 2) 7 × verlangen. 3 : 250, 8-9 ; 46 : 270, 1-2 ; ib. 3-5 ; ib. 5-7 ; 50 : 272, 20-273, 1 ; 50 : 273, 19-21 ; 74 : 285, 8. II Onwaarde. 1) 11 × tegenzin. 1 : 247, 10-11 ; 30 : 262, 1-2 ; 46 : 269, 7-8 ; ib. 13-16 ; 48 : 271, 2 ; 50 : 272, 11-12 ; ib. 15-16 ; 52 : 274, 10-11 ; 55 : 275, 23-26 ; 56 : 276, 3-4 ; 65 : 280, 24-25. 2) 1 × afkeer. 57 : 277, 2-6. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Vreemden.* Onwaarde. 1 × tegenzin. 54 : 275, 4-5.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 54 : 275, 4-5.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 78 : 287, 7. 2) 2 × behagen. 1 : 248, 1-3 ; ib. 13.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 1 : 248, 12-13 ; 54 : 275, 4-5. 2) 2 × afkeer. 12 : 255, 1-3 ; 41 : 267, 2-3.

Religieus. Waarde. God. 1 × behagen. 1 : 247, 11-12.

Religieus 2. Onwaarde. Geesten. 1 × afkeer. 8 : 253, 3-4.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	9	—
Cultureel 2	—	9
Sociaal	28	18
Sociaal 2	—	1
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	4
Religieus	1	—
Religieus 2	—	1
Totaal	41	33

EPISTULA CVII. *Ad Laetam de institutione filiae.* p. 290—305.

Een bekoorlijk tractaatje over de opvoeding, voor een goed deel geïnspireerd door Quintilianus. Hieronymus stelde het werkje samen voor Laeta, de schoondochter van Paula, die haar dochttertje aan God had toegewijd, opdat het later als kloosterzuster zou leven. Heel haar vorming moet dan cok staan in het teken van deze toekomst. Vooral moet haar omgeving daarmede overeenkomen. Geen jongelingen moeten haar omringen; oudere en waardige vrouwen zullen haar gezelschap zijn. Ook zij haar onderwijzer een man van beproefde deugd en wetenschap. Haar ouders moeten zorgen dat de kleine Paula geen wereldse taal leert verstaan, zich geen slecht Latijn eigen maakt, aan geen weelde gewend wordt in kleding en spijs. Ook moeten zij hun kind nooit alleen laten. Paula's vorming moet van de prille jeugd af en spelenderwijs ondernomen worden. Zo moet men haar letters als speelgoed geven, zodat zij hun vorm en naam gemakkelijk onthoudt. Haar onderricht moet in gezelschap van andere kinderen geschieden, want de onderlinge wedijver zal de vlijt vergroten. Maar alles moet in geestelijke sfeer gehouden worden; men geve de kleine daarom bij voorkeur de H. Schrift en geestelijke schrijvers in handen. Streng boete vindt Hieronymus voor jeugdige personen gevaarlijk. Het beste zou Laeta doen, als zij haar dochttertje aan Paula en Eustochium toevertrouwde.

Materieel. I Waarde. 3 × verlangen. 8 : 299, 8; ib. 8-9; ib. 9-10. II Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 11 : 302, 14-15. 2) 1 × droefheid. 5 : 296, 10-14. 3) 14 × afkeer. 4 : 295, 5-9; 5 : 296, 5-6; ib. 6-7; ne cerussa et purpurisso consecrata Christo ora depingas; ib. 7; ib. 7-8; ib. 8-9; ne capillum inrufes et ei aliquid de gehennae ignibus auspiceris; 8 : 299, 1-2; nec videat cibos, quos desideret; ib. 6; ib. 19; ib. 19-20; 9 : 300, 14-15; ib. 24-301, 1; 10 : 301, 9-11; 11 : 302, 9-10.

Materieel 2. I Waarde. 1) 1 × behagen. 3 : 293, 15-18. 2) 4 × verlangen. 9 : 300, 14-16; 10 : 301, 3; ib. 4-6; ib. 14-16. II On-

waarde. 2 × tegenzin. 8 : 299, 7 : ante annos robustae aetatis periculosa est teneris gravis abstinencia ; 10 : 301, 6-8.

Cultureel. Waarde. 1) 3 × behagen. 1 : 290, 10-13 ; 4 : 295, 9-10 ; ib. 10. 2) 13 × verlangen. 4 : 294, 5-6 ; ib. 6-9 ; ib. 9-12 ; ib. 13-14 ; 9 : 300, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 2 ; ib. 21 ; 10 : 301, 4-6 ; 12 : 302, 16-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19 ; 12 : 303, 1-2.

Cultureel 2. Onwaarde. 3 × afkeer. 4 : 294, 17-18 ; 4 : 295, 5-9 ; 9 : 300, 2-4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 11 × behagen. 1 : 290, 10-13 ; 1 : 291, 6-7 : ego puto etiam ipsum Iovem, si habuisset talem cognationem [sc. ut pater tuus], potuisse in Christum credere ; 2 : 291, 15 ; 3 : 293, 6-7 ; ib. 7-8 ; 13 : 304, 5-6 ; ib. 7-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 12-13 : o si tibi contingeret videre socrum et cognatam tuam et in parvis corpusculis ingentes animos intueri ; ib. 13-15. 2) 104 × verlangen. 2 : 291, 15-19 ; 3 : 293, 12-13 ; 4 : 293, 19 ; ib. 20-294, 1 ; 4 : 294, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-9 ; ib. 9-12 ; ib. 13-14 : syllabas iungat ad praemium et, quibus illa aetas delectari potest, munusculis invitetur ; ib. 14-15 : habeat et in discendo socias, quibus invidet, quarum laudibus mordeatur ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 : et vicisse se gaudeat et victam doleat ; ib. 17-18 : cavendum in primis, ne oderit studia, ne amaritudo eorum percepta in infantia ultra rudes annos transeat ; ib. 18-23 ; 4 : 295, 5-9 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; ib. 20 ; ib. -296, 1 ; 4 : 296, 1-2 ; ib. 2-4 ; ib. 4 ; 5 : 296, 5 : ipse habitus et vestitus doceat eam, cui promissa sit ; ib. 5-6 : cave, ne aures perfores ; ib. 6-7 ; ib. 7 ; ib. 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 22-24 ; 7 : 298, 7-10 ; ib. 11-13 : nusquam alibi repperiant [Paululam] nisi in adyto scripturarum ; ib. 13-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-18 ; ib. 18-20 ; ib. 20-23 ; 8 : 299, 1 : non vescatur in publico, id est in parentum convivio ; ib. 1-2 ; ib. 6 : usque ad id tempus [sc. robustae aetatis], si necessitas postularit, et balneas adeat ; ib. 8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 : et carnum edulio sustentetur, ne prius deficient pedes, quam currere incipiant ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19 ; ib. 19-20 : tibia, lyra et cithara cur facta sint, nesciat ; 9 : 300, 1 ; ib. 1-2 : ediscat Graecorum versuum numerum ; ib. 2 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10 ; ib. 10-12 ; ib. 12-13 ; ib. 14-16 ; ib. 16-20 ; ib. 20-21 ; ib. 21 : orationi lectio, lectioni succedat oratio ; 10 : 300, 23-24 ; ib. 24-301, 1 ; ib. 3 : cibus eius holusculum sit et similia raroque pisciculi ; ib. 4-6 : sic comedat, ut semper esuriat, ut statim post cibum possit legere, orare, psallere ; 11 : 302, 3 ; ib. 4 ; ib. 4-5 ; ib. 6-7 ; 12 : 302, 16-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19 ; ib. 19-20 ; ib. 20-21 ; ib. 21-22 ; ib. 22-23 ; 12 : 303, 1-2 ; ib. 2-5 ; ib. 5 ; ib. 7-9 ; ib. 9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 12 ; 13 : 303, 14-16 ; ib. 16-17 ; ib. 18 ; ib. : iurare non discat ; ib. 19 ; ib. : nesciat saeculum ; ib. : vivat angelice ; ib. 19-20 ; ib. 20 ; 13 : 304, 1 ; ib. 4-5 ; ib. 5 ; ib. 5-6 ; ib. 7-8 ; 13 : 305, 1-2 ; ib. 9. 3) 1 × hoop. 3 : 293, 7-8. II Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 1 : 290, 13. 2) 1 × onversaagdheid. 1 : 291, 7-9. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 14 × behagen. 1 : 291, 12-13 ; 2 : 292, 2-7 ;

ib. 14-15 ; ib. 16-17 ; 3 : 293, 14-15 ; ib. 15-18 ; 4 : 295, 1-2 ; ib. 9-10 ; ib. 10 ; 7 : 298, 13-15 ; 12 : 303, 9 ; ib. 9-10 ; 13 : 305, 2-5 ; ib. 5-8. 2) 6 × verlangen. 1 : 290, 10-13 ; 4 : 294, 3-4 ; ib. 23-24 ; 4 : 295, 17-18 ; 4 : 296, 1-2 ; 10 : 301, 19-20 : virgo et monachus sic in quadragesima suos emittant equos, ut sibi meminerint semper esse currendum. II Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 6 : 297, 1 ; ib. 1-2 ; 8 : 299, 12. 2) 1 × droefheid. 5 : 296, 10-14. 3) 7 × afkeer. 4 : 294, 2-3 ; 4 : 295, 13-16 ; ib. 16 ; 5 : 296, 21-22 ; 9 : 300, 10 ; 10 : 301, 9-11 ; 11 : 302, 4-5. 4) 1 × onversaagdheid. 2 : 292, 12-13. B. *Algemeen*. Waarde. 1) 1 × behagen. 13 : 304, 7-9. 2) 15 × verlangen. 4 : 294, 14-15 ; 4 : 295, 19-20 ; ib. 20 ; ib. -296, 1 ; 4 : 296, 1-2 ; 9 : 300, 4-5 ; ib. 6-7 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 : basilicas martyrum et ecclesias sine matre non adeat ; ib. 10-12 ; ib. 13-14 : quicquid uni loquitur, hoc omnes sciunt ; 11 : 302, 3 : si quando ad suburbana pergis, domi filiam non relinquo ; ib. 4 ; 13 : 303, 20 ; 13 : 305, 10-13.

Sociaal 2. Onwaarde. 3 × afkeer. 4 : 295, 5-9 ; ib. 13-16 ; 9 : 300, 5-6.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 7 × afkeer. 6 : 297, 9-12 ; 8 : 299, 1 ; 9 : 300, 10 ; ib. 12-13 ; 11 : 302, 4-5 ; ib. 6-7 ; 13 : 303, 19.

„Sociaal 2”. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 13 : 304, 2-3. 2) 1 × behagen. 3 : 293, 15-16. 3) 5 × verlangen. 4 : 294, 2-3 ; ib. 3-4 ; 7 : 298, 13-15 ; ib. 18-20 ; ib. 20-23.

Ethisch. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 8 : 299, 3-4 : ego securioris arbitror continentiae nescire, quod quaeras ; ib. 10-12. 2) 6 × behagen. 13 : 304, 6-7 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 12-13 ; ib. 13-15 ; 13 : 305, 2-5. 3) 21 × verlangen. 1 : 291, 13-14 ; 4 : 294, 15-16 ; ib. 16-17 ; ib. 23-24 ; 4 : 295, 2-3 : non sunt contemnenda quasi parva, sine quibus magna constare non possunt ; ib. 18-19 ; 4 : 296, 1-2 ; 7 : 298, 15-16 ; 8 : 299, 18-19 ; 9 : 300, 14-16 ; ib. 16-20 ; 10 : 300, 23-24 ; 10 : 301, 4-6 ; ib. 11-13 ; ib. 14-16 ; 11 : 302, 10-11 ; 12 : 302, 19-20 ; ib. 20-21 ; 13 : 303, 19 ; ib. 19-20 ; ib. 20.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 9 × tegenzin. 6 : 297, 1 ; ib. 1-2 ; 6 : 298, 2-3 ; 8 : 299, 7 ; 10 : 301, 6-8 ; ib. 8-9 ; 11 : 302, 14-15 ; 12 : 303, 7-9. 2) 3 × droefheid. 4 : 295, 16-17 ; 5 : 296, 10-14 ; 9 : 300, 7-8. 3) 13 × afkeer. 4 : 294, 1 ; ib. 3-4 ; ib. 15 ; 4 : 295, 5-9 ; ib. 13-16 ; ib. 16 ; ib. 17-18 ; 6 : 297, 9-12 ; 9 : 300, 5-6 ; 10 : 301, 1-2 ; ib. 9-11 ; 13 : 303, 18 ; ib. 19. 4) 1 × vrees. 12 : 303, 2-5.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1) 3 × behagen. 3 : 293, 7-8 ; ib. 18 ; 13 : 305, 5-8. 2) 2 × verlangen. 4 : 293, 20-24, 1 ; 7 : 298, 7-10. b) *Jezus*. 1) 1 × behagen. 5 : 296, 21-22. 2) 2 × verlangen. 9 : 300, 16-20 ; 13 : 305, 10-13. c) *Algemeen*. 1) 14 × behagen. 1 : 291, 1-4 ; ib. 4-5 ; ib. 12-13 ; 2 : 291, 19-20 ; 2 : 292, 2-7 ; ib. 9-10 : vexilla militum crucis insignia sunt ; ib. 10-11 : regum purpuras et ardentes diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat ; ib. 11-12 ; ib. 13-14 : de India, Perside et Aethiopia monachorum cotidie turbas suscipimus ; ib. 14-15 ; ib. 16-17 ; 3 : 293, 2-4 ; 4 : 294,

1-4 ; 5 : 296, 9-10. 2) 8 × verlangen. 4 : 294, 18-23 ; 7 : 298, 11-13 ; 9 : 300, 16-20 ; ib. 21 ; 10 : 301, 4-6 ; 12 : 302, 21-22 ; ib. 22-23 ; 12 : 303, 10-11.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus*. 1 × afkeer. 6 : 298, 5-6. b) *Algemeen*. 1) 2 × tegenzin. 8 : 299, 12 ; 12 : 303, 5. 2) 1 × droefheid. 1 : 290, 13. 3) 2 × afkeer. 2 : 292, 4-6 ; 6 : 298, 3-5. 4) 3 × onversaagdheid. 1 : 291, 10 ; ib. 10-11 ; 2 : 292, 7-9.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	3	16
Materieel 2	5	2
Cultureel	16	—
Cultureel 2	—	3
Sociaal	152	14
Sociaal 2	—	3
„Sociaal-algemeen”	—	7
„Sociaal 2”	7	—
Ethisch	29	—
Ethisch 2	—	26
Religieus	30	—
Religieus 2	—	9
Totaal	242	80

EPISTULA CVIII. *Epitaphium sanctae Paulae*, p. 306—351.

Zoals wij reeds zagen, was de heilige Paula in 403 overleden. Hieronymus wijdt haar een gedenkschrift, waarin hij haar offerzin en naastenliefde prijst. Hij vertelt over haar verlangen om naar het H. Land te komen, over haar reizen, haar evenwichtig bestuur, haar boetedoeningen en vurig geloof en tenslotte over haar zalige dood.

Biologisch 2. Onwaarde. 4 × droefheid. 27 : 346, 3-4 ; ib. 15-18 ; ib. 20-21 ; 32 : 350, 4-6.

Materieel. Onwaarde. 2 × afkeer. 3 : 308, 19-20 ; 20 : 336, 2-4.

Materieel 2. Waarde. 27 × behagen. 1 : 306, 6-7 ; ib. 9-10 ; 1 : 307, 10-12 ; 2 : 308, 4 ; 3 : 308, 19-20 ; 6 : 312, 4-6 ; 7 : 313, 3-5 ; 9 : 315, 4 ; 15 : 325, 20-21 ; ib. 23-326, 1 ; 15 : 326, 1-2 ; 15 : 327, 6-10 ; ib. 14-17 ; 17 : 328, 22-329, 2 ; 19 : 332, 19-333, 6 ; 20 : 334, 24-25 ; ib. 25 ; ib. 25-26 ; 20 : 325, 16-17 ; ib. 17 ; ib. 24-25 ; 20 : 336, 5-7 ; ib. 21-22 ; 21 : 336, 24-337, 1 ; 26 : 345, 3-9 ; 30 : 348, 22-23 ; ib. 25-349, 3.

Cultureel. Waarde. 4 × behagen. 20 : 335, 9-10 ; 26 : 344, 11 ; ib. 13 ; ib. 25-345, 3.

Cultureel 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 3 : 309, 10-11 ; 32 : 305, 6-7.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 × behagen. 33 : 350, 10-11.

II Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 3 : 309, 10-11 ; 15 : 326, 24. 2) 1 × afkeer. 26 : 244, 20.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I **Waarde.** 1) 1 × *genegenheid.* 21 : 338, 12-14. 2) 165 × *behagen.* 1 : 306, 3-5 ; ib. 6-7 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 : non maeremus, quod talem amisimus, sed gratias agimus, quod habuimus, immo habemus. 1 : 307, 7-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-12 ; ib. 12-19 ; ib. 19 ; ib. 19-22 ; 2 : 308, 1-3 ; ib. 4 : omnes sucs pauperes pauperior ipsa dimisit ; 3 : 308, 22-23 ; ib. 24-25 ; 3 : 309, 1-2 : quis autem in sanctis locis praeter Paulam, quod plus inter homines miraretur, invenit ? ib. 4-6 ; ib. 7 : latebat et non latebat ; ib. 7-8 : fugiendo gloriam gloriam merebatur ; 4 : 309, 12 ; ib. 12-13 ; ib. 16-17 ; ib. 20-21 ; ib. 23-310, 1 ; 4 : 310, 2-3 ; ib. 5-7 ; 5 : 310, 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-18 ; 6 : 310, 19-20 ; ib. 20 ; ib. 21 ; 6 : 311, 2-3 ; ib. 4-7 ; ib. 9-10 ; ib. 14-15 : siccus oculos tendebat ad coelum pietatem in filios pietate in deum superans ; ib. 16-18 ; ib. 19-312, 2 ; 6 : 312, 2-4 ; ib. 4-6 ; 7 : 312, 10-11 ; ib. 18-19 ; ib. 21-22 ; 7 : 313, 3-5 ; 9 : 315, 4 ; ib. 6-7 : prostrataque ante crucem, quasi pendentem dominum cerneret, adorabat ; ib. 7-10 ; ib. 10-12 ; 10 : 316, 3-4 ; ib. 13-16 ; ib. 20-21 ; ib. 21-317, 7 ; 13 : 323, 21-22 ; 14 : 324, 15-16 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 : per singulos sanctos Christum se videre credebatur et, quidquid in illos contulerat, contulisse in dominum laetabatur ; ib. 20-325, 1 ; 14 : 325, 1-3 ; ib. 8-10 ; 15 : 325, 17-19 ; ib. 20-21 ; ib. 21-23 ; ib. 23-236, 1 ; 15 : 326, 1-2 : mollia etiam in gravissima febri lectuli strata non habuit, sed super durissimam humum stratis ciliciculis quiescebat ; ib. 3-4 ; ib. 7-8 ; ib. 14-15 ; ib. 15-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19 ; ib. 20 ; ib. 20-21 ; ib. 21-22 ; ib. 22-24 ; 15 : 327, 6-10 ; ib. 14-17 ; 16 : 327, 22-23 ; ib. 24 ; ib. 24-25 ; 17 : 328, 22-329, 2 ; 18 : 329, 17-330, 11 ; 18 : 330, 12-17 ; ib. 17-21 ; ib. 21-26 ; ib. 26-331, 13 ; 18 : 331, 14-17 ; ib. 17-332, 2 ; 19 : 332, 3-11 ; ib. 11-14 ; ib. 14-19 ; ib. 19-333, 6 ; 19 : 333, 9-11 ; ib. 11-12 ; ib. 16-19 ; 19 : 334, 8-17 ; ib. 17-20 ; ib. 20-21 ; 20 : 334, 23-24 ; ib. 24-25 : seminabat carnalia, ut meteret spiritalia ; ib. 25 ; ib. 25-26 ; 20 : 335, 7 ; ib. 7-9 ; ib. 14-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17 ; ib. 18-20 ; ib. 21-22 ; ib. 24-25 ; 20 : 336, 4-5 ; ib. 5-7 : lascivientem adolescentularum carnem crebris et duplicatis frangebat ieiuniis malens eas stomachum dolere quam mentem ; ib. 7-12 ; ib. 12-16 ; ib. 16 ; ib. 18-20 ; ib. 21-22 ; ib. 22-23 ; 21 : 336, 24-337, 1 ; 21 : 337, 9-12 ; ib. 14-15 ; 21 : 338, 1-6 ; ib. 6-8 ; ib. 12 ; 22 : 338, 15-16 ; ib. 16-19 ; ib. 19-21 : flevit, ut semper rideret, despexit lacus contritos, ut fontem dominum repperiret ; 23 : 339, 20-21 ; 25 : 344, 4-6 ; ib. 7-10 ; 26 : 344, 11 ; ib. 12 ; ib. 13 : scripturas tenebat memoriter ; ib. 25-345, 3 ; 26 : 345, 3-9 ; ib. 9-14 ; ib. 14-16 ; ib. 17-19 ; 27 : 346, 5-6 : quod optabat, invenit, ut nos desereret et domino plenius iungeretur ; ib. 6-7 ; ib. 7-12 ; ib. 12-15 ; 28 : 347, 2-9 ; ib. 15-16 ; ib. 16-18 : anima que erumpere gestiens ipsum stridorem, quo mortalium vita finitur, in laudes domini convertebat ; ib. 24-26 ; 29 : 348, 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-15 ; ib. 18-21 ; 30 : 348, 22-23 ; ib. 25-349, 3 ; 30 : 349, 4-5 : nemo plus dedit pauperibus, quam quae sibi nihil reliquit ;

ib. 5-7 ; 31 : 349, 11-12 ; ib. 17-350, 2 ; 32 : 350, 9. 3) 4 × verlangen. 27 : 346, 3-4 ; 31 : 349, 10 ; 32 : 350, 4-6 ; 33 : 350, 8-9. II Onwaarde. 1 × droefheid. 15 : 326, 22-24. b) *Vreemden*. I Waarde. 9 × behagen. 4 : 309, 18 ; 7 : 312, 7-9 ; 12 : 321, 5-7 ; ib. 7-8 ; 13 : 322, 18-20 ; 13 : 323, 2 ; 14 : 324, 13 ; 26 : 344, 20-21 ; 29 : 348, 2-3. II Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 3 : 308, 9-11 ; 4 : 309, 17-18 ; 16 : 327, 20-21 ; 21 : 338, 8-9 ; 29 : 348, 1-2. 2) 9 × afkeer. 17 : 328, 18-22 ; 17 : 329, 3-4 ; 18 : 329, 7 ; 18 : 330, 11-12 ; 19 : 333, 13-16 ; 19 : 334, 20-21 ; 23 : 339, 22-340, 7 ; 23 : 340, 7-14 ; ib. 15-16. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Vreemden*. Onwaarde. 1 × afkeer. 15 : 325, 15-17. C. *Algemeen*. 1) 49 × behagen. 2 : 308, 1-3 ; ib. 4 ; 3 : 308, 22-23 ; ib. 24-25 ; 3 : 309, 7-8 ; 4 : 310, 5-7 ; 5 : 310, 8-9 ; ib. 10-11 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; 6 : 311, 2-3 ; 6 : 312, 4-6 ; 7 : 312, 21-22 ; 10 : 316, 3-4 ; ib. 18-19 ; 13 : 324, 19-20 ; 14 : 325, 8-10 ; 15 : 326, 18-19 ; ib. 20-21 ; ib. 21-22 ; ib. 22-24 ; 16 : 327, 22-23 ; ib. 24 ; 20 : 334, 24-25 ; ib. 25 ; ib. 25-26 ; 30 : 335, 7 ; ib. 21-22 ; 20 : 336, 4-5 ; ib. 7-12 ; ib. 18-20 ; 21 : 337, 9-12 ; 26 : 345, 3-9 ; ib. 9-14 ; ib. 17-19 ; 27 : 346, 6-7 ; ib. 7-12 ; ib. 12-15 ; 29 : 348, 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 18-21 ; 30 : 348, 25-349, 3 ; 30 : 349, 4-5. 2) 1 × verlangen. 33 : 350, 8-9.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 × tegenzin. 6 : 311, 18-19 ; 16 : 327, 20-21 ; 30 : 348, 24-25. 2) 7 × afkeer. 15 : 326, 20 ; 18 : 329, 5-6 ; 18 : 330, 11-12 ; 19 : 333, 13-16 ; 19 : 334, 20-21 ; 20 : 335, 18-20 ; 23 : 339, 22-340, 7.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 2 × afkeer. 1 : 307, 5 ; 30 : 349, 7-9.

„Sociaal 2”. Waarde. 20 × behagen. 3 : 309, 7 ; 5 : 310, 16-18 ; 6 : 310, 19-20 ; ib. 20 ; ib. 21 ; 6 : 311, 4-7 ; ib. 9-10 ; ib. 14-15 ; ib. 19-312, 2 ; 15 : 325, 21-23 ; 15 : 326, 19 ; 19 : 333, 9-11 ; 20 : 335, 14-16 ; ib. 18-20 ; 20 : 336, 5-7 ; ib. 12-16 ; 23 : 339, 20-21 ; 25 : 344, 46 ; ib. 7-10 ; 27 : 346, 5-6.

Ethisch. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 21 : 337, 17 ; 21 : 338, 9-12. 2) 112 × behagen. 1 : 306, 3-5 ; ib. 6-7 ; ib. 9-10 ; 1 : 307, 10-12 ; ib. 19 ; 2 : 308, 4 ; 3 : 308, 19-20 ; ib. 20-21 ; 3 : 309, 4-6 ; ib. 7-8 ; 4 : 309, 16-17 ; ib. 18 ; ib. 20-21 ; 4 : 310, 5-7 ; 5 : 310, 10-11 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-18 ; 6 : 310, 19-20 ; ib. 20 ; ib. 21 ; 6 : 311, 2-3 ; ib. 4-7 ; ib. 9-10 ; ib. 14-15 ; ib. 16-18 ; ib. 19-312, 2 ; 6 : 312, 2-4 ; ib. 4-6 ; 7 : 312, 21-22 ; 7 : 313, 3-5 ; 9 : 315, 4 ; 10 : 316, 3-4 ; 12 : 321, 5-7 ; 14 : 324, 15-16 ; ib. 18-19 ; ib. 20-325, 1 ; 14 : 325, 1-3 ; ib. 8-10 ; 15 : 325, 17-19 ; ib. 20-21 ; ib. 21-23 ; ib. 23-326, 1 ; 15 : 326, 1-2 ; ib. 7-8 ; ib. 14-15 ; ib. 15-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19 ; ib. 20 ; ib. 20-21 ; ib. 21-22 ; ib. 22-24 ; 15 : 327, 6-10 ; ib. 14-17 ; 16 : 327, 22-23 ; ib. 24 ; ib. 24-25 ; 17 : 328, 22-329, 2 ; 18 : 329, 17-330, 11 ; 18 : 330, 12-17 ; ib. 17-21 ; ib. 21-26 ; ib. 26-331, 13 ; 19 : 332, 19-333, 6 ; 19 : 333, 9-11 ; ib. 16-19 ; 19 : 334, 17-20 ; ib. 20-21 ; 30 : 334, 23-24 ; ib.

24-25 ; ib. 25 ; ib. 25-26 ; 20 : 335, 7 ; ib. 14-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17 ; ib. 18-20 ; ib. 21-22 ; ib. 24-25 ; 20 : 336, 4-5 ; ib. 5-7 ; ib. 7-12 ; ib. 12-16 ; ib. 16 ; ib. 18-20 ; ib. 21-22 ; ib. 23-24 ; 21 : 336, 24-337, 1 ; 21 : 337, 9-12 ; ib. 14-15 ; 21 : 338, 1-6 ; ib. 6-8 ; ib. 12 ; 22 : 338, 15-16 ; 23 : 339, 20-21 ; 25 : 334, 4-6 ; 26 : 344, 11 ; ib. 12 ; 26 : 345, 3-9 ; ib. 17-19 ; 27 : 346, 6-7 ; ib. 7-12 ; ib. 12-15 ; 30 : 348, 22-23 ; ib. 25-349, 3 ; 30 : 349, 4-5 ; 31 : 349, 12-13 ; ib. 17-350, 2.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 16 : 327, 20-21 ; ib. 23 ; 20 : 336, 2-4 ; 21 : 337, 12-13 ; 21 : 338, 9-12. 2) 1 × droefheid. 15 : 326, 22-24. 3) 11 × afkeer. 3 : 308, 20-21 ; 15 : 325, 15-17 ; 17 : 328, 18-22 ; 17 : 329, 3-4 ; 18 : 329, 5-6 ; 18 : 330, 11-12 ; 19 : 333, 13-16 ; 19 : 334, 20-21 ; 20 : 335, 15-16 ; ib. 18-20 ; 26 : 344, 20.

Religieus. Waarde. a) *God.* 19 × behagen. 1 : 306, 11-13 ; 5 : 310, 9-10 ; 6 : 311, 14-15 ; ib. 21 ; 6 : 312, 4-6 ; 18 : 331, 14-17 ; ib. 17-332, 2 ; 19 : 332, 11-14 ; 19 : 333, 11-12 ; 20 : 334, 24 ; ib. 24-25 ; 25 : 344, 7-10 ; 27 : 346, 5-6 ; 28 : 347, 2-9 ; ib. 16-18 ; ib. 24-26 ; 30 : 349, 5-7 ; 3 : 349, 11 ; ib. 17-350, 2. b) *Jezus.* 1) 24 × behagen. 1 : 306, 6-7 ; 1 : 307, 9-10 ; 3 : 308, 19-20 ; ib. 21-22 ; 3 : 309, 6-7 ; 9 : 315, 6-7 ; ib. 7-10 ; ib. 20-21 ; ib. 21-317, 7 ; 10 : 317, 7-9 ; 12 : 321, 7-8 ; ib. 15-17 ; 13 : 322, 18-20 ; 14 : 324, 19-20 ; 15 : 327, 14-17 ; 19 : 332, 3-11 ; ib. 14-19 ; 19 : 333, 16-19 ; 19 : 334, 8-17 ; 22 : 338, 16-19 ; ib. 19-21 ; 26 : 345, 14-16 ; 27 : 346, 16-17 ; 33 : 350, 9. 2) 3 × hoop. 2 : 307, 23-24 ; 21 : 338, 9-10 ; 30 : 348, 22. c) *Engelen.* 1 × hoop. 2 : 307, 23-24. d) *Algemeen.* 7 × behagen. 7 : 312, 10-11 ; 9 : 315, 10-12 ; 13 : 323, 21-22 ; 15 : 326, 3-4 ; 20 : 335, 7-9 ; 21 : 338, 15-16 ; 28 : 347, 15-16.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus.* 1 × afkeer. 18 : 329, 7. b) *Algemeen.* 2 × afkeer. 23 : 339, 22-340, 7 ; 23 : 340, 7-14.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	4
Materieel	—	2
Materieel 2	27	—
Cultureel	4	—
Cultureel 2	—	2
Hieronymus zelf	1	3
Sociaal	229	16
Sociaal 2	—	10
„Sociaal-algemeen”	—	2
„Sociaal 2”	20	—
Ethisch	114	—
Ethisch 2	—	17
Religieus	54	—
Religieus 2	—	3
Totaal	449	59

EPISTULA CIX. *Ad Riparium presbyterum.* p. 351—356.

Van den priester Riparius kwam het bericht, dat de meergemelde Vigilantius zich gewaagd had aan een aanval op de relikwieënverering en op de nachtwake bij het lijk van een martelaar. Zonder het werk van Vigilantius te kennen, schrijft Hieronymus een minachtende brief tegen diens heiligschennende opvattingen. Twee jaren later zou hij, na het geschrift van Vigilantius gelezen te hebben, zijn vernietigend verweerschrift tegen dezen lanceren 1).

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 2 × verlangen. 3 : 355, 18-19 ; 4 : 356, 4-8. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 6 × behagen. 3 : 354, 13 ; ib. 13-14 ; ib. 14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; 3 : 355, 12-14. 2) 2 × verlangen. 2 : 351, 11-19 ; 2 : 354, 4-5. II Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 2 : 353, 8-11. 2) 10 × afkeer. 1 : 352, 1-4 : ais Vigilantium... os fetidum rursus aperire et putorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias ; ib. 5-10 ; ib. 24-353, 2 ; 1 : 353, 5-7 ; 2 : 354, 4 ; ib. ; ib. 5-8 ; 3 : 355, 4-7 ; ib. 16-18 : dormiat itaque Vigilantius et ab exterminatore Aegypti cum Aegyptiis dormiens suffocetur ; 4 : 356, 5. 3) 10 × onversaagdheid. 1 : 352, 19 ; ib. 19-21 ; ib. 21-24 ; 1 : 353, 2-4 ; ib. 19-20 ; ib. 21-23 ; ib. 23-26 ; ib. 26-354, 3 ; 3 : 355, 1 ; ib. 1-4. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* Onwaarde. 2 × toorn. 1 : 352, 4-5 ; 2 : 354, 8-9.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 351, 11-12. 2) 2 × toorn. 1 : 352, 4 ; 2 : 354, 8-9.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 1 × tegenzin. 2 : 353, 8-11.

„**Sociaal 2**”. 5 × behagen. 3 : 354, 13 ; ib. 13-14 ; ib. 14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 1 : 351, 11-12 ; ib. 12. 2) 2 × toorn. 1 : 352, 4-5 ; 2 : 354, 8-9.

Religieus. Waarde. a) *God.* 3 × behagen. 1 : 352, 15 ; ib. 16-17 : honoramus autem reliquias martyrum, ut eum, cuius sunt martyres. adoremus ; ib. 17-18. b) *Jezus.* 1) 1 × behagen. 3 : 355, 11-12. 2) 3 × verlangen. 3 : 355, 19-20 ; ib. 20-22 ; ib. 22-23.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 1 × afkeer. 1 : 352, 10-15. b) *Algemeen.* 1) 3 × afkeer. 1 : 351, 12-352, 1 ; 1 : 353, 5-7 ; 3 : 354, 12-13. 2) 1 × toorn. 1 : 352, 1-4.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	10	23
Sociaal 2	—	3
„Sociaal-algemeen”	—	1
„Sociaal 2”	5	—
Ethisch 2	—	4
Religieus	7	—
Religieus 2	—	5
	<hr/>	<hr/>
Totaal	22	36

1) Contra Vigilantium. PL XXIII 339—352.

EPISTULA CXIV. *Ad Theophilum episcopum.* p. 394—395.

Bisschop Theophilus had in een brief aan Hieronymus 1) zijn misnoegen erover geuit, dat Johannes Chrysostomus door hem verdreven Origenisten in zijn diocees had ontvangen.

Theophilus stelde een smadelijk pamflet tegen den Guldenmond samen, hetgeen Hieronymus ter verspreiding in het Westen in het Latijn vertaalde 2). Men brengt hiermee in verband dit kort briefje, dat onze heilige aan Theophilus zond met de vertaling van een van diens werken, dat hij zeer prijst.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 1 : 394, 20 ; 1 : 395, 4-5.

Materieel 2. Onwaarde. 4 × afkeer. 1 : 394, 13 ; ib. 13-14 ; ib. 15 ; ib. 15-16.

Cultureel. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 3 : 395, 19-20. 2) 1 × behagen. 1 : 395, 2-3.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 2 × tegenzin. 3 : 395, 20-23 ; ib. 24.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 2 × genegenheid. 1 : 395, 1 ; 3 : 395, 15-16. 2) 2 × behagen. 1 : 395, 2-3 ; 2 : 395, 7-13. 3) 1 × verlangen. 3 : 395, 14-15. 4) 1 × hoop. 3 : 395, 24. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 3 : 395, 20-21. 2) 1 × behagen. 2 : 395, 7-13. 3) 1 × hoop. 3 : 395, 24.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 3 : 395, 20-23.

Religieus. Waarde. God. 1 × genegenheid. 1 : 395, 1.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Materieel 2	—	4
Cultureel	2	—
Hieronymus zelf	—	2
Sociaal	9	—
Ethisch 2	—	1
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	12	9

EPISTULA CXVII. *Ad matrem et filiam in Gallia commorantes.*
p. 422—434.

Een eigenaardig geschrift, zeer waarschijnlijk een stijloefening 3). Hieronymus verwijt aan een jonge maagd, dat zij met een priester het huis deelt ; en tracht haar met haar moeder te verzoenen, met wie de dochter niet schijnt te willen wonen.

1) Ep CXIII. Fragmentum epistolae Theophili ad Hieronymum. p. 393—394.

2) vgl. Cavallera Saint Jérôme Première partie I p 286 n 3.

3) vgl. Contra Vigilantium III PL XXIV 341 BC. Fieri enim potest ut rursum malignus interpres dicat fictam a me materiam cui rhetorica disputatione respondēam, sicut illam quam scripsi ad Gallias matri et filiae inter se discordantibus.

Biologisch 2. Waarde. 3 × genegenheid. 2 : 424, 18 ; ib. 18-19 ; ib. 19.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 7 : 430, 2-4. 2) 10 × afkeer. 6 : 428, 20-23 ; 6 : 429, 2-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5 ; ib. 5-6 ; ib. 16-17 : difficile inter epulas servatur pudicitia ; 7 : 430, 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15.

Hieronymus zelf. Waarde. 2 × behagen. 10 : 432, 10-433, 1 ; 12 : 434, 8-9.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* I Waarde. 1) 2 × genegenheid. 2 : 424, 14-16 ; 5 : 428, 3-4. 2) 7 × behagen. 4 : 426, 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-13 ; ib. 13 ; ib. ; ib. 17-18 ; 5 : 427, 20-21. 3) 29 × verlangen. 2 : 424, 12-13 ; ib. 14 ; ib. 16-18 ; 3 : 425, 19-20 ; 4 : 426, 13-15 ; 4 : 427, 9-11 ; 5 : 427, 21-22 ; ib. 22-23 ; 5 : 428, 5 ; ib. ; 6 : 428, 13-15 ; 8 : 430, 21-22 : sed mihi crede, soror : nemo mentiens plorat ; 8 : 431, 12-13 ; 9 : 431, 14-15 ; ib. 15-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 : separentur domus vestrae dividaturque convivium ; ib. 22-432, 1 ; 9 : 432, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 5 ; ib. 9-10 ; 11 : 433, 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 15-16 ; ib. 18 ; ib. 18-19 ; ib. 21-22 ; 12 : 434, 14. II Onwaarde. 1) 2 × droefheid. 7 : 430, 2-4 ; ib. 5. 2) 27 × afkeer. 1 : 423, 1-2 ; 2 : 425, 1 ; 3 : 425, 7-9 ; ib. 9-10 : decem mensibus utero clausa vixisti, et uno die in uno cubiculo cum matre non duras ? ib. 10-12 : an oculos eius ferre non potes et... testem domesticam fugis ? ib. 12-13 ; ib. 13 ; 4 : 426, 17-18 : si secuta es [amasium tuum], manifestum est, cur matrem reliqueris ; ib. 20 ; ib. 21-22 ; 4 : 427, 5-7 ; 5 : 427, 19-20 ; 5 : 428, 1-3 ; ib. 6-8 ; 6 : 428, 15 ; ib. 20-23 ; ib. 23-429, 1 : dabit tibi barbatulus quilibet manum, sustentabit lassam, et pressis digitis aut temptabitur aut temptabit ; 6 : 429, 8-11 ; ib. 11-12 ; 7 : 429, 18-430, 2 ; 7 : 430, 5-7 ; 8 : 430, 22-431, 4 ; 8 : 431, 5-6 : querulum servulorum genus est et, quantumcumque dederis, semper eis minus est ; ib. 6-7 ; ib. 8-9 ; ib. 9-11 ; ib. 11-12. 3) 1 × vrees, 9 : 431, 19-20. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Onwaarde. 1 × afkeer. 10 : 432, 19-20. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 3 × genegenheid. 3 : 425, 17-19 ; 5 : 427, 20 ; 11 : 433, 14-15. 2) 7 × behagen. 4 : 426, 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-13 ; ib. 13 ; ib. ; ib. 16-17. 3) 19 × verlangen. 2 : 424, 14 ; ib. 16-18 ; 4 : 4 : 426, 13-15 ; 5 : 427, 21-22 ; ib. 22-23 ; 5 : 428, 5 ; ib. ; 9 : 431, 14-15 ; ib. 15-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; 9 : 432, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 9-10 ; 11 : 432, 10-11 ; ib. 15-16 ; ib. 18 ; ib. 18-19 ; ib. 21-22.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 2 : 424, 12-13. 2) 23 × afkeer. 2 : 425, 1 ; 3 : 425, 7-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-12 ; ib. 12-13 ; 4 : 426, 17-18 ; ib. 20 ; ib. 21-22 ; 4 : 427, 11-13 ; 5 : 427, 19-20 ; 5 : 428, 1-3 ; 7 : 429, 8-430, 2 ; 7 : 430, 5-7 ; ib. 7-11 ; ib. 11-12 ; ib. 14-15 ; ib. 15-17 ; 8 : 431, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 8-9 ; ib. 9-11 ; ib. 11-12 ; 10 : 432, 19-20. 3) 1 × vrees. 9 : 431, 19-20.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 5 : 427, 24-25 ; 6 : 428, 9-10. 2) 1 × droefheid. 7 : 430, 2-4. 3) 7 × afkeer.

6 : 428, 12-13 ; ib. 20-23 ; ib. 23-429, 1 ; 6 : 429, 2-4 ; ib. 6-8 ; ib. 8-11 ; ib. 11-12.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1 × behagen. 4 : 427, 13-14.

Ethisch. Waarde. 1) 3 × genegenheid. 3 : 425, 14-15 ; 5 : 427, 20 ; 11 : 433, 14-15. 2) 14 × behagen. 2 : 425, 1-2 ; ib. 2 ; ib. 3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; 3 : 426, 2-3 : securius est perire non posse quam iuxta periculum non perisse ; 4 : 426, 8-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-13 ; ib. 13 ; ib. 16-17 ; 5 : 427, 20-21 ; 9 : 432, 2 : bona conscientia nullius oculos fugiet. 3) 14 × verlangen. 2 : 424, 16-18 ; 3 : 425, 19-20 ; 5 : 427, 21-22 ; ib. 22-23 ; 9 : 431, 14-15 ; ib. 15-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; ib. 22-432, 1 ; ib. 5 ; ib. 9-10 ; 11 : 433, 10-11 ; ib. 11-12.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 2 : 424, 12-13. 2) 1 × droefheid. 7 : 430, 5. 3) 38 × afkeer. 1 : 432, 1-2 ; 2 : 425, 1 ; 3 : 425, 7-9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13 ; ib. 15-16 ; 4 : 426, 20 ; ib. 21-22 ; 4 : 427, 11-13 ; 5 : 427, 19-20 ; ib. 24-25 ; 5 : 428, 1-3 ; 6 : 428, 15 ; ib. 20-23 ; ib. 23-429, 1 ; 6 : 429, 2-4 ; ib. 5-6 ; ib. 6-8 ; ib. 8-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-14 ; ib. 16-17 ; 7 : 429, 18-430, 2 ; 7 : 430, 5-7 ; ib. 7-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-17 ; 8 : 431, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 8-9 ; ib. 9-11 ; ib. 11-12 ; 10 : 432, 19-20. 4) 1 × wanhoop. 3 : 425, 15-17 : hoc dice... , quod desperem in istius modi copula divulsionem. 5) 1 × vrees. 9 : 431, 19-20.

Religieus. Waarde. Jezus. 8 × behagen. 2 : 425, 1-2 ; ib. 2 ; ib. 3 ; ib. 3-4 ; 4 : 426, 13 ; ib. 13-15 ; 4 : 427, 14-15.

Religieus 2. Onwaarde. Jezus. 1 × afkeer. 4 : 427, 5-7.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	3	—
Materieel	—	11
Hieronymus zelf	2	—
Sociaal 2	67	31
Sociaal 2	—	25
„Sociaal-algemeen”	—	10
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	31	—
Ethisch 2	—	42
Religieus	8	—
Religieus 2	—	1
Totaal	112	120

EPISTULA CXVIII. *Ad Iulianum exhortatoria*. p. 434—445.

Iulianus heeft zijn vrouw en twee kinderen in korte tijd verloren ; daarbij troffen grote rampen zijn stoffelijk bezit. Toch is hij, hoewel uiterlijk, innerlijk nog geen tweede lob. Dat wordt men door, zoals deze,

zichzelf in Gods hand te geven. Dat Iulianus de wereld verlate, zijn goed wegschenke en monnik worde zoals Hieronymus.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 \times droefheid. 2 : 435, 20-21 ; ib. 21-23.

Materieel. Onwaarde. 6 \times afkeer. 4 : 439, 17-18 ; 6 : 443, 13. 15 ; 6 : 444, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 7 ; ib. 7-8.

Materieel 2. I Waarde. 1) 8 \times behagen. 4 : 439, 18-20 ; 4 : 440, 18-21 ; 5 : 441, 6-11 ; ib. 12-14 ; 5 : 442, 1-4 ; ib. 4-7 ; 5 : 443, 6-7 ; 7 : 444, 15-18. 2) 1 \times verlangen. 4 : 440, 1-2. II Onwaarde. 1 \times droefheid. 2 : 436, 2-5.

Cultureel. Onwaarde. 1 \times afkeer, 1 : 435, 13-14.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 1 : 435, 9-10.

Hieronymus zelf. I Waarde. 1 \times behagen. 4 : 439, 2-3. II Onwaarde. 1 \times afkeer. 1 : 435, 13.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 5 \times behagen. 5 : 441, 6-11 ; ib. 11 ; ib. 12-14 ; ib. 14-16 ; 7 : 445, 10-11. 2) 19 \times verlangen. 1 : 435, 11-12 ; 4 : 439, 7-9 ; ib. 9-12 ; ib. 23-440, 1 : nihil tibi ob metum inopiae reservaris, ne cum Anania damneris et Sapphira ; 4 : 440, 1-5 ; ib. 5-9 ; 4 : 441, 1-2 : quod perituum erat in serico, in vilibus pauperum tunicis reservetur ; 5 : 441, 6-11 ; 5 : 442, 17-22 ; ib. 22-443, 1 : illud offer, . . . quod tecum pergat ad inferos, immo ad regna caelorum ; 5 : 443, 2-3 : sed melius faceres, si et ipse sanctus inter sanctos viveres ; 6 : 443, 9-11 ; ib. 13-15 ; 7 : 444, 15 ; ib. 15-16 ; 7 : 445, 9 ; ib. 10 ; ib. 11-12. 3) 1 \times hoop. 7 : 445, 2-3. b) *Vreemden.* I Waarde. 12 \times behagen. 2 : 436, 13-19 ; ib. 21-25 ; 3 : 437, 5-6 ; 3 : 438, 14-16 ; 4 : 440, 14 ; 5 : 442, 4-7 ; ib. 14-16 : quanto maior Abraham, qui unicum filium voluntate iugulavit et, quem heredem mundi futurum audierat, non desperat etiam post mortem esse victurum ! ib. 16-17 ; 5 : 443, 6-7 ; 6 : 443, 19-23 ; 7 : 444, 15-16 ; ib. 16-18. II Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 4 : 439, 18-20. 2) 1 \times droefheid. 2 : 436, 5-7. 3) 6 \times afkeer. 2 : 436, 10-11 ; 4 : 439, 17-18 ; ib. 23-440, 1 ; 5 : 441, 19-20 ; 6 : 443, 13-15 ; 7 : 444, 15. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 3 \times genegenheid. 1 : 435, 8 ; 7 : 444, 20-21 ; ib. 21. 2) 2 \times behagen. 4 : 440, 18-21 ; 5 : 441, 14-16. 3) 4 \times verlangen. 1 : 435, 10-11 ; 4 : 441, 1-2 ; 7 : 445, 10 ; ib. 11-12. 4) 1 \times hoop. 7 : 445, 2-3.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 \times droefheid. 1 : 434, 17-435, 1 ; 2 : 436, 5-7 ; ib. 11-12. 2) 4 \times afkeer. 2 : 436, 10-11 ; 4 : 439, 5-7 ; 6 : 443, 6-7 ; ib. 13-15.

„Sociaal 2”. Waarde. 1) 2 \times behagen. 4 : 440, 14 ; 5 : 441, 12-14. 2) 1 \times verlangen. 6 : 443, 9-11.

Ethisch. Waarde. 1) 3 \times genegenheid. 3 : 437, 13-15 ; 7 : 444, 20-21 ; ib. 21. 2) 15 \times behagen. 2 : 436, 21-25 ; 3 : 437, 5-6 ; 4 : 440, 14 ; ib. 18-21 ; 5 : 441, 6-11 ; ib. 12-14 ; ib. 14-16 ; 5 : 442, 4-7 ; ib. 14-16 ; ib. 16-17 ; 5 : 443, 6-7 ; 7 : 444, 15-18 ; ib. 20-21 ; ib. 21 ; 7 : 445, 10-11. 3) 4 \times verlangen. 4 : 439, 23-440, 1 ; 4 : 441, 1-2 ; 5 : 442, 22-443, 1 ; 5 : 443, 2-3.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 2 : 436, 5-7. 2) 7 × afkeer. 4 : 439, 5-7 ; ib. 17-18 ; 6 : 443, 8-9 ; ib. 13-15 ; 6 : 444, 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 7-8.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 1 × genegenheid. 6 : 441, 1. 2) 6 × behagen. 2 : 436, 13-19 ; 4 : 440, 15-18 ; 5 : 441, 6-11 ; 5 : 442, 4-7 ; ib. 14-16 ; ib. 16-17. 3) 1 × verlangen. 4 : 440, 3. b) *Jezus.* 2 × behagen. 6 : 443, 19-20 ; 7 : 444, 15-16. c) *Algemeen.* 1 × behagen. 1 : 435, 14-19.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus.* 1 × afkeer. 7 : 444, 15. b) *Duivels.* 3 × afkeer. 2 : 436, 8-9 ; 3 : 437, 19-438, 3 ; 5 : 441, 8. c) *Algemeen.* 1 × afkeer. 2 : 436, 10-11.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Materieel	—	6
Materieel 2	9	1
Cultureel	—	1
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	1	1
Sociaal	47	8
Sociaal 2	—	7
„Sociaal 2”	3	—
Ethisch	22	—
Ethisch 2	—	8
Religieus	11	—
Religieus 2	—	5
Totaal	93	40

EPISTULA CXIX. *Ad Minervium et Alexandrum de difficillima Pauli apostoli questione.* p. 446—469.

Twee monniken uit Toulouse, de gebroeders Minervius en Alexander, vroegen Hieronymus een uitleg voor de text van Sint Paulus : „allen zullen wij slapen, maar niet allen zullen wij veranderd worden”. Sisinnius, die het antwoord aan zijn landgenoten zou bezorgen, toonde veel haast om weer te vertrekken, en daarom kon Hieronymus niet anders doen dan resumeren, wat Origenes en andere exegeten over deze kwestie gedacht hadden. Uiteraard biedt zo'n brief niet veel stof voor ons onderzoek.

Biologisch 2. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 12 : 469, 4-5. 2) 1 × afkeer. 2 : 448, 3-4.

Cultureel. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 11 : 468, 18-19. 2) 2 × behagen. 9 : 460, 5-7 ; 11 : 468, 9-10.

Hieronymus zelf. I Waarde. 2 × behagen. 11 : 468, 18-19 ; ib. 19-20. II Onwaarde. 1 × afkeer. 11 : 467, 17-18.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 3 × behagen. 1 : 446, 6 ; 1 : 447, 2 ; ib. 2-3. 2) 3 × verlangen.

1 : 446, 6-7 ; 7 : 454, 8-10 ; 7 : 458, 9-11. b) *Vreemden*. I *Waarde*. 1) 12 × behagen. 7 : 456, 23-457, 3 ; 7 : 457, 25-458, 1 ; 7 : 458, 1-2 ; ib. 2-4 ; 7 : 458, 8-9 ; 9 : 460, 5-7 ; 9 : 461, 1-5 ; ib. 5-8 ; 467, 17-19 ; 11 : 468, 2-3 ; ib. 3-9 ; ib. 9-10. 2) 1 × verlangen. 11 : 467, 21-25. II *Onwaarde*. 1) 2 × tegenzin. 7 : 454, 25-455, 1 ; 7 : 458, 5-7. 2) 1 × droefheid. 11 : 468, 9-11. 3) 1 × afkeer. 11 : 467, 25-468, 1. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. *Vreemden*. *Onwaarde*. 1) 1 × tegenzin. 11 : 467, 21-22. 2) 1 × droefheid. 11 : 467, 17-18. 3) 2 × afkeer. 11 : 468, 15-16 ; ib. 16-18. C. *Algemeen*. *Waarde*. 1 × verlangen. 11 : 467, 19-20.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 1 × tegenzin. 11 : 467, 21-22. 2) 1 × droefheid. 11 : 467, 17-18. 3) 2 × afkeer. 8 : 459, 16 ; 11 : 468, 15-16.

Ethisch. *Waarde*. 1) 1 × genegenheid. 7 : 458, 8-9. 2) 4 × behagen. 1 : 446, 6 ; 7 : 456, 23-457, 3 ; 7 : 458, 1-2 ; 9 : 461, 1-5.

Ethisch 2. *Onwaarde*. 1) 4 × tegenzin. 1 : 446, 6-7 ; 7 : 457, 8-10 ; 7 : 458, 5-7 ; 11 : 467, 21-22. 2) 3 × afkeer. 8 : 459, 16 ; 4 : 468, 15-16 ; ib. 16-18.

Religieus. *Waarde*. a) *God*. 1 × behagen. 9 : 461, 5-8. b) *Jezus*. 7 × behagen. 1 : 447, 3-4 ; 7 : 457, 10-12 ; ib. 17-19 ; ib. 25-458, 1 ; 7 : 458, 2-4 ; 9 : 461, 3-5 ; ib. 8-9. c) *Algemeen*. 2 × genegenheid. 2 : 448, 7 ; 11 : 468, 19-20.

Religieus 2. *Onwaarde*. *Algemeen*. 1) 1 × droefheid. 11 : 468, 9-11. 2) 1 × afkeer. 11 : 468, 16-18.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Cultureel	3	—
Hieronymus zelf	2	1
Sociaal	20	8
Sociaal 2	—	4
Ethisch	5	—
Ethisch 2	—	7
Religieus	10	—
Religieus 2	—	2
Totaal	40	24

EPISTULA CXX. *Ad Hedybiam de quaestionibus duodecim.* p. 470—515.

Diep uit Gallië bereikt Hieronymus een verzoek om opheldering over twaalf duistere bijbelplaatsen. Hedybia, onder wier voorvaderen de heilige twee vermaarde litteratoren kent, is de briefschrijfster. Hieronymus antwoordt haar zeer uitvoerig.

Biologisch 2. Waarde. 1 \times behagen. 11 : 509, 2-3.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 1 : 476, 19-477, 1. 2) 4 \times afkeer. 1 : 476, 7; ib. 8-9; 1 : 478, 24-479, 1; 11 : 509, 7-9.

Materieel 2. Waarde. 1) 3 \times behagen. 1 : 474, 21-475, 3; 1 : 477, 1-5; ib. 15-16. 2) 4 \times verlangen. 1 : 474, 10-11; 1 : 477, 25-478, 2; 1 : 478, 21-24; 11 : 509, 7-9.

Cultureel. Onwaarde. 1 \times tegenzin. Praefatio. p. 473, 1-3.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 \times tegenzin. Praefatio. p. 473, 14-15.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 18 \times verlangen. Praefatio. 473, 9-11; ib. 12-13; ib. 13-14; ib. 15-17; 1 : 474, 10-11; 1 : 476, 4-5 : igitur et tu, quia paucos non habes filios, habe plurimos; ib. 5-6; 1 : 477, 25-478, 2; 1 : 478, 8-12; ib. 16-19; ib. 22-24; 2 : 480, 4-7; 4 : 482, 3-4; ib. 8-10; 4 : 483, 6-9; 5 : 486, 4-5; 6 : 487, 19-22; 6 : 488, 6-10. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 5 : 486, 6-9. 2) 6 \times behagen. 1 : 474, 21-475, 3; 1 : 475, 3; ib. 8-9; 5 : 484, 10-11; 5 : 486, 17-19; 10 : 501, 12-14. 3) 1 \times verlangen. 1 : 477, 16-21. II Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 5 : 484, 11-13. 2) 10 \times afkeer. 1 : 474, 18-21; 1 : 476, 8-9 : unde illa vulgata sententia mihi videtur esse verissima : „dives aut iniquus aut iniqui heres”; 1 : 478, 24-479, 1; 1 : 479, 2-4; 2 : 480, 4; 8 : 492, 9-11; 9 : 498, 6-8; ib. 15-19; 10 : 500, 20-24; 10 : 501, 3-4. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 \times behagen. 1 : 475, 20-23. 2) 7 \times verlangen. 1 : 474, 10-11; 1 : 476, 4-5; ib. 5-6; 1 : 477, 16-21; ib. 25-478, 2; 1 : 478, 22-24; 10 : 501, 12-14.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 \times afkeer. 8 : 492, 9-11.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 1 : 478, 2-4.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 \times behagen. 1 : 475, 2-3.

Ethisch. Waarde. 1) 2 \times genegenheid. 10 : 500, 24-501, 1; 12 : 513, 19-22. 2) 5 \times behagen. 1 : 474, 21-475, 3; 1 : 475, 20-23; 1 : 477, 1-5; 10 : 501, 12-14; 11 : 509, 2-3. 3) 4 \times verlangen. 1 : 474, 10-11; 1 : 477, 16-21; ib. 25-478, 2; 1 : 478, 22-24.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 \times tegenzin. 1 : 476, 19-477, 1; 1 : 478, 2-4. 2) 4 \times afkeer. 1 : 474, 18-21; 1 : 478, 24-479, 1; 1 : 479, 2-4; 8 : 492, 9-11.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 2 \times behagen. 1 : 475, 3; 11 : 510, 8-9. 2) 1 \times verlangen. 2 : 480, 24-481, 1. b) *Jezus.* 1) 9 \times behagen. 1 : 474, 13-14; 1 : 477, 15-16; 2 : 480, 9-11; ib. 11-17; ib. 20-24; 5 : 484, 10-11; 5 : 486, 17-19; 7 : 489, 3-4; 8 : 492, 4-7. 2) 1 \times verlangen. 2 : 480, 5-7. 3) 3 \times hoop. Praefatio. 473, 9-11; ib. 16-17; 2 : 481, 1-2. c) *H. Geest.* 2 \times behagen. 9 : 496, 14-15; 9 : 497, 13-17. d) *Algemeen.* 1) 1 \times genegenheid. 10 : 501, 4-6. 2) 1 \times behagen. 10 : 500, 19-20.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus.* 1 \times afkeer. 9 : 498, 6-8. b) *H. Geest.* 1 \times afkeer. 1 : 479, 2-4. c) *Algemeen.* 1 \times afkeer. 10 : 501, 3-4.

Överzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	1	—
Materieel	—	5
Materieel 2	7	—
Cultureel	—	1
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	34	11
Sociaal 2	—	1
„Sociaal-algemeen”	—	1
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	11	—
Ethisch 2	—	6
Religieus	20	—
Religieus 2	—	3
Totaal	74	29

EPISTULA CXXI. *Ad Algasiam liber quaestionum undecim.* 1). p. 1—55.

Weer een brief uit Gallië, afkomstig van Algasia. Deze had Hieronymus verzocht om opheldering over elf duistere plaatsen van het Nieuwe Testament; zij wordt op uitvoerige wijze verschaft; Hieronymus vreest, dat Algasia met hem, als met een Oosterse relatie, wil koketteren 2).

Materieel. Onwaarde. 1) $1 \times$ tegenzin. 1 : 6, 8-9. 2) $1 \times$ afkeer. 6 : 24, 21-24.

Cultureel. Waarde. $3 \times$ behagen. Praefatio : 3, 8-10; ib. 4, 3-5; 2 : 9, 16-20.

Hieronymus zelf. Onwaarde. $4 \times$ tegenzin. Praefatio : 3, 10-11; ib. 4, 2-3; ib. 11; 10 : 41, 13-14.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) $3 \times$ behagen. Praefatio : 3, 2-7; ib. 8-10; ib. 12-15. 2) $9 \times$ verlangen. Praefatio : 4, 11; ib. 12; ib. 12-13; 2 : 11, 21-23; 3 : 14, 21-22; ib. 24; 9 : 39, 19-26; 10 : 47, 4-6; 10 : 50, 8-11. II Onwaarde. $1 \times$ droefheid. Praefatio : 3, 16-18. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) $15 \times$ behagen. Praefatio : 3, 10-12; ib. 4, 2-5; ib. 11; 1 : 7, 2-4; 2 : 9, 16, 20; 6 : 22, 8-10; 8 : 31, 12-14; unde et Tullius de parricidarum suppliciis apud Athenienses Solonem scripsisse negat, ne non tam prohibere quam commonere videretur; 8 : 34, 14-15; 9 : 38, 28-39, 8; 9 : 39, 13-14 : optat [Paulus] anathema esse a Christo et perire, ut alii salvi fiant; ib. 14-18; ib. 18-19; 9 : 40, 5-7; 9 : 41, 2-4; ib. 4-5. 2) $1 \times$ verlangen. 3 : 15, 3-5. II Onwaarde. 1) $6 \times$ tegenzin. 2 : 10, 2-8; 5 : 20, 6-11; 6 : 21, 23-25; 6 : 24, 11-14; 10 : 46, 16-18; 10 : 50, 1-8. 2) $1 \times$ droefheid. 2 : 12, 9-12. 3) $21 \times$ afkeer. 1 : 7, 8-9; ib. 19-20; 2 : 12, 2-7; 5 : 19, 3-7; ib. 10-11; ib. 15-19; 6 : 24, 21-24; 7 : 27, 13-16 : Marcion. . duos introducit deos : alterum iustum et alterum bonum; ib. 16-18; ib. 18-25; ib. 25-27; 8 : 30, 29-30; 9 : 39, 19-20; 10 : 48, 15-16 : quantae traditiones pharisaeorum sint. .

1) Hier begint deel LVI van het Corpus Vindobonense, bij ons H III.

2) Praefatio. H III 4, 5—6 : nisi forte peregrinas merces desideras.

et quam aniles fabulae, revolvere nequeo ; ib. 17-18 ; ib. 18-21 ; 10 : 49, 1-4 ; 11 : 54, 18 : Nero, inpurissimus Caesarum ; ib. 21-22 : et tunc antichristus veniet, fons iniquitatis ; 11 : 55, 1-3 : sicut in Christo plenitudo divinitatis fuit corporaliter, ita et in antichristo omnes erunt fortitudines et signa atque prodigia, sed universa mendacia ; ib. 22-24.

4) 1 × onversaagdheid. 8 : 36, 20-37, 7. B. *Algemeen*. Waarde. 1) 7 × behagen. 8 : 31, 12-14 ; 9 : 39, 13-14 ; ib. 14-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19-26 ; 9 : 40, 5-7 ; 9 : 41, 4-5. 2) 1 × verlangen. 6 : 27, 2-5.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 7 × tegenzin. 5 : 20, 6-11 ; 6 : 21, 23-25 ; 6 : 24, 11-14 ; 8 : 33, 11-12 : quis ignoret homicidium, adulterium, furta et omnem concupiscentiam esse malum ex eo, quod sibi ea nolit fieri ? 8 : 34, 5-6 ; 8 : 36, 7-8 ; ib. 8. 2) 3 × afkeer. 5 : 19, 3-7 ; 8 : 30, 29-30 ; 9 : 39, 19-20.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 6, 18-19.

Ethisch. Waarde. 1) 4 × genegenheid. 5 : 18, 14-15 ; 8 : 30, 30-31, 2 ; 8 : 31, 4-6 ; 8 : 37, 19-20. 2) 9 × behagen. Praefatio : 3, 12-15 ; 6 : 23, 27-24, 2 ; 8 : 31, 12-14 ; 9 : 39, 13-14 ; ib. 14-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19-26 ; 9 : 40, 5-7 ; 9 : 41, 4-5. 3) 4 × verlangen. 3 : 14, 21-22 ; 3 : 15, 3-5 ; 6 : 27, 2-5 ; 10 : 50, 20-22.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 8 × tegenzin. 1 : 6, 18-19 ; 5 : 20, 6-11 ; 6 : 21, 23-25 ; 6 : 24, 11-14 ; 8 : 33, 11-12 ; 8 : 35, 3-8 ; 8 : 36, 7-8 ; ib. 8. 2) 1 × droefheid. 8 : 36, 9-11. 3) 11 × afkeer. 2 : 12, 2-7 ; 5 : 19, 3-7 ; 6 : 24, 21-24 ; 8 : 30, 29-30 ; 8 : 31, 4-6 ; ib. 6-8 ; 9 : 39, 19-20 ; 10 : 48, 17-18 ; 10 : 54, 18 ; ib. 21-22 ; 11 : 55, 1-3.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1) 2 × behagen. Praefatio : 3, 12-15, 9 : 41, 2-4. 2) 2 × verlangen. 4 : 17, 25-26 ; 6 : 27, 2-5. b) *Jezus*. 9 × behagen. 1 : 7, 2-4 ; 2 : 11, 8-9 ; ib. 9-11 ; 2 : 12, 12-14 ; 6 : 23, 27-24, 2 ; 7 : 28, 23-24 : incredibilis ergo bonitas et inaudita clementia [Iesu] mori pro impiis : ib. 27-29, 7 ; 9 : 38, 28-39, 8 ; 9 : 40, 1-2. c) *Algemeen*. 1) 2 × genegenheid. 4 : 16, 9-11 ; ib. 15-17. 2) 1 × behagen. Praefatio : 3, 2-7.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God*. 4 × afkeer. 7 : 27, 13-16 ; ib. 18-25 ; ib. 25-27 ; 10 : 49, 1-4. b) *Jezus*. 4 × afkeer. 5 : 19, 10-11 ; ib. 15-19 ; 6 : 24, 21-24 ; 11 : 55, 22-24. c) *Geesten*. 1 × tegenzin. 4 : 16, 26-27. d) *Algemeen*. 2 × afkeer. 4 : 17, 19-20 ; 7 : 27, 11-13.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	2
Cultureel	3	—
Hieronymus zelf	—	4
Sociaal	36	30
Sociaal 2	—	10
„Sociaal-algemeen”	—	1
Ethisch	17	—
Ethisch 2	—	20
Religieus	16	—
Religieus 2	—	11
Totaal	72	78

EPISTULA CXXII. *Ad Rusticum de paenitentia.* p. 56—71.

De reeds genoemde Gallische dame Hedybia en Artemi. echtgenote van Rusticus, hebben de tussenkomst van Hieronymus ge.raagd voor de bekering van Rusticus. Artemia was met haar man overeengekomen in onthouding te leven en daarna naar het H. Land gereisd; maar Rusticus hield zich niet aan zijn belofte. Hieronymus vlecht hem een krans van boete-texten en tracht, door te wijzen op de verwoestingen, in Gallië door de hand der barbaren aangericht, op zijn gemoed in te werken.

Biologisch 2. Onwaarde. $2 \times$ tegenzin. 1 : 58, 18-19; 3 : 68, 8-10.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) $8 \times$ behagen. 1 : 56, 5-7; 4 : 69, 17-19; ib. 21; 4 : 70, 8 : fragilior sexus [sc. Artemia] vincit saeculum; ib. 9; ib. 16-19; ib. 23-71, 2; 4 : 71, 2-5 : recte enim appellabo animam tuam filiam animae eius. . etc. 2) $8 \times$ verlangen. 1 : 60, 1-4; ib. 5-15; 3 : 63, 17-18; 4 : 69, 9-13; 4 : 70, 5-6; ib. 7 : imitare eam, quam docere debueras; ib. 13-14 : teneto tabulam paenitentiae; ib. 14-15. II Onwaarde. $2 \times$ droefheid. 4 : 69, 13-17; ib. 19-20. b) *Vreemden.* I Waarde. $9 \times$ behagen. 1 : 56, 7-14; ib. 14-16; 1 : 57, 11-12; ib. 12-13; 1 : 60, 20-21; 3 : 64, 3-7; ib. 15-18; 3 : 66, 18-19; ib. 21-23. II Onwaarde. 1) $6 \times$ tegenzin. 1 : 56, 16-57, 1; 1 : 58, 11-12; 3 : 64, 3; 3 : 68, 19-21; ib. 21-23; 4 : 70, 4-5. 2) $3 \times$ droefheid. 1 : 61, 7-8; 4 : 70, 8; ib. 15. 3) $3 \times$ afkeer. 1 : 61, 4-6; 3 : 64, 23-25; 4 : 70, 2. B. *Algemeen.* Waarde. 1) $9 \times$ behagen. 1 : 56, 5-7; ib. 7-14; ib. 14-16; 1 : 57, 11-12; ib. 12-13; 4 : 70, 14-15; ib. 16-19 : ista [sc. Artemia] pro te in locis venerabilibus resurrectionis et crucis et incunabulorum domini salvatoris, in quibus parvulus vagiit, tui nominis recordatur teque ad se orationibus trahit. . etc.; ib. 23-71, 2; 4 : 72, 2-5. 2) $3 \times$ verlangen. 4 : 70, 5-6; ib. 7; ib. 14-15.

Sociaal 2. Onwaarde. $1 \times$ afkeer. 3 : 64, 23-25.

Ethisch. Waarde. 1) $25 \times$ behagen. 1 : 56, 5-7; ib. 7-14; ib. 14-16; 1 : 57, 11-12; ib. 12-13; 1 : 58, 20 : quantum boni virtus habeat, vitia demonstrant; 1 : 60, 20-21; 3 : 63, 17-18; ib. 18-21; 3 : 64, 3-7; ib. 15-18; 3 : 65, 11-12; ib. 21-22; 3 : 66, 2-3 : mors et vita sibi contraria sunt et tamen paenitentia copulantur; ib. 5-8; ib. 18-19; ib. 19-20; 3 : 66, 24-67, 1; 4 : 69, 17-19; ib. 21; 4 : 70, 8; ib. 9; ib. 16-19; ib. 23-71, 2; 4 : 71, 2-5. 2) $3 \times$ verlangen. 4 : 70, 5-6; ib. 7; ib. 13-14.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) $3 \times$ tegenzin. 1 : 56, 16-57, 1; 3 : 68, 19-21; ib. 21-23. 2) $9 \times$ droefheid. 1 : 61, 7-8; 2 : 62, 1-3; 3 : 64, 3; 3 : 68, 12-14; 4 : 69, 13-17; ib. 19-20; 4 : 70, 4-5; ib. 8; ib. 15. 3) $3 \times$ afkeer. 3 : 64, 23-25; 3 : 65, 12-13; 3 : 66, 23-24.

Religieus. Waarde. a) *God.* $3 \times$ behagen. 2 : 62, 1-2; ib. 24-63, 7; 3 : 65, 11-12. b) *Jezus.* $2 \times$ behagen. 1 : 60, 19-20; 3 : 66, 21-23. c) *Algemeen.* $1 \times$ behagen. 4 : 70, 16-19.

Religieus 2. Onwaarde. *God.* 1) $2 \times$ tegenzin. 1 : 58, 9-11; ib. 11-12. 2) $1 \times$ droefheid. 2 : 62, 1-3.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Sociaal	37	14
Sociaal 2	—	1
Ethisch	28	—
Ethisch 2	—	15
Religieus	6	—
Religieus 2	—	3
	<hr/>	<hr/>
Totaal	71	35

EPISTULA CXXIII. *Ad Geruchiam de monogamia.* p. 72—95.

Geruchia, of volgens andere lezing Agerochia, is een jonge weduwe, die ongehuwd verder wil leven. Hieronymus sterkt haar in dit voor-nemen. Hij wijst haar op voorbeelden van monogamie en kuisheid in haar familie, in de geschiedenis, in andere volken en zelfs in de dieren-wereld. De angstige tijd vol oorlog en verwoesting moet haar toch wel terughouden van bruiloftvieren.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 14 : 90, 4-6. 2) 2 × afkeer. 14 : 90, 8-9 ; 14 : 91, 6-9.

Materieel 2. I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 14 : 90, 4. 2) 3 × behagen. 14 : 90, 10-19 ; ib. 19-91, 3 ; ib. 3-6. II Onwaarde. 1) 9 × droefheid. 15 : 92, 1-2 ; ib. 2-6 ; ib. 6-7 : Mogontiacus, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est ; ib. 9-11 ; ib. 11-13 : Lugdunensis et Narbonensis provinciae praeter paucas urbes cuncta populata sunt ; 16 : 93, 1-4 ; ib. 6-9 ; 16 : 94, 5-6 ; quid salvum est, si Roma perit ? ib. 8-10. 2) 1 × vrees. 17 : 94, 15-20.

Cultureel. Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 72, 3-4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 7 × behagen. 1 : 73, 3-4 ; ib. 4-6 ; ib. 6-8 ; 2 : 73, 18-74, 5 ; 13 : 88, 17-19 ; 15 : 92, 13-15 ; 17 : 94, 20-21. 2) 12 × verlangen. 5 : 78, 22-23 ; 10 : 83, 11-13 ; ib. 16-17 ; ib. 22-84, 3 ; 13 : 88, 24-89, 1 ; 14 : 89, 6-8 ; ib. 11-12 : fuge personas, in quibus potest malae conversationis esse suspicio ; ib. 12-14 ; 14 : 90, 2-4 ; 17 : 94, 14-15 ; 17 : 95, 7-9. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 22 × behagen. 7 : 80, 12-13 : hierophanta apud Athena eiurat virum et aeterna debilitate fit castus ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15 : ad tauri Aegyptii sacra semel maritus adsumitur ; ib. 15-17 ; ib. 17-19 ; ib. 19-21 : . . Hasdrubalis uxorem, quae adprehensis utraque manu liberis in subiectum sibi praecipitavit incendium, ne pudicitiae damna sentiret ; ib. 21-22 ; 7 : 81, 6-11 ; 10 : 83, 19-22 ; 11 : 84, 10-12 ; ib. 25-85, 2 ; 12 : 87, 3-4 ; 14 : 89, 17 : nolebat [Paulus] se iudicari ab infideli conscientia ; ib. 18-21 ; 14 : 90, 10-19 ; ib. 19-91, 3 ; 14 : 91, 3-6 ; 16 : 93, 9-10 ; ib. 12-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-21. 2) 1 × verlangen. 8 : 81, 17-18. II Onwaarde. 1) 5 × tegenzin. 12 : 85, 9-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; 16 : 93, 21-23 ; ib. 23-94, 1. 2) 9 × droefheid. 15 : 92, 1-2 ; ib. 2-6 ; ib. 6-7 ; ib. 7-8 : in ecclesia [sc. Mogontiaci] multa hominum milia trucidata ; ib. 8 ;

ib. 9-11 : *extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetae, Argentoratus translatae in Germaniam* ; ib. 11-13 ; 16 : 93, 6-9 ; 16 : 94, 8-10. 3) 14 × afkeer. 5 : 78, 12-15 ; ib. 15-17 ; 8 : 81, 18-22 ; 8 : 82, 10 ; ib. 9-12 ; 9 : 82, 16-83, 10 ; 12 : 86, 17 ; 15 : 91, 18-19 ; 16 : 93, 10-11 : *... scelere semibarbari accidit proditor [sc. Stilichonis], qui nostris contra nos opibus armavit inimicos* ; ib. 17-18 ; 17 : 94, 22-95, 3 ; 17 : 95, 4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-7. 4) 1 × onversaagdheid. 16 : 94, 1. B. *Algemeen*. Waarde. 1) 2 × behagen. 13 : 88, 17-19 ; 14 : 89, 18-21. 2) 1 × verlangen. 14 : 90, 2-4.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 9 × droefheid. 15 : 92, 1-2 ; ib. 2-6 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ; ib. 9-11 ; ib. 11-13 ; 16 : 93, 1-4 ; ib. 5-6 ; 16 : 94, 8-10. 2) 8 × afkeer. 5 : 78, 12-15 ; ib. 15-17 ; 9 : 82, 16-83, 10 ; 11 : 84, 14 ; 16 : 93, 10-11 ; 17 : 94, 20-21 ; ib. 22-95, 1 ; 17 : 95, 4-5.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 2 × afkeer. 14 : 89, 6-8 ; ib. 11-12.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 14 : 90, 4. 2) 24 × behagen. 2 : 73, 18-74, 5 ; 7 : 80, 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15 ; ib. 15-17 ; ib. 17-19 ; ib. 19-21 ; ib. 21-22 ; 7 : 81, 2-3 ; ib. 6-11 ; 8 : 81, 22-23 : *damnamus secunda matrimonia ? minime, sed prima laudamus* ; 10 : 83, 12-13 ; ib. 19-22 ; 10 : 84, 4-5 : *unde et virginitas in eo felicior est [sc. viduitate], quod carnis incentiva non novit* ; 11 : 84, 27-85, 2 ; 12 : 86, 9-11 ; ib. 12 : *nunc verberanti malam praebemus et alteram* ; ib. 14-16 ; 14 : 89, 17 ; ib. 18-21 ; 14 : 90, 10-19 ; ib. 19-41, 3 ; 14 : 41, 1-6. 3) 6 × verlangen. 8 : 81, 17-18 ; ib. 24 ; 10 : 83, 11-13 ; ib. 22-84, 3 ; 13 : 88, 14-89, 1 ; 14 : 90, 2-4.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 14 × tegenzin. 2 : 73, 15-17 ; 10 : 84, 6-8 ; 11 : 84, 10-12 ; 12 : 85, 9-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; 12 : 86, 5-6 : *nec ducturus uxorem nec ille, qui duxerat, possunt in opere coniugali libere prophetare* ; ib. 6-8 ; ib. 11 ; ib. 12-14 ; 13 : 88, 11-13 : *libido transacta semper sui relinquit paenitudinem numquamque satiatur et extincta reaccenditur* ; ib. 13-14 ; 14 : 90, 4-6 ; 16 : 93, 21-23. 2) 8 × droefheid. 15 : 92, 1-2 ; ib. 2-6 ; ib. 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ; ib. 9-11 ; ib. 11-13 ; 16 : 94, 8-10. 3) 31 × afkeer. 5 : 78, 12-15 ; ib. 15-17 ; 6 : 79, 12 ; 8 : 81, 12-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; 8 : 81, 18-22 ; 8 : 82, 8-9 ; ib. 9-12 ; 9 : 82, 16-83, 10 ; 10 : 83, 11-13 ; ib. 16-17 ; 11 : 84, 13 ; ib. 14 ; 11 : 85, 2-4 ; ib. 4-6 ; ib. 13-17 ; 12 : 86, 16 ; 14 : 89, 6-8 ; ib. 11-12 ; ib. 12-14 ; 14 : 90, 8-9 ; ib. 9 : *ne cogitemus ergo de crastino* ; 14 : 91, 6-9 ; ib. 14-16 : *unde subrepit oblivio conditionis suae, ut terrenum animal et iam iamque solvendum erigatur in superbiam et animo caelum teneat* ; 16 : 93, 10-11 ; 17 : 94, 20-21 ; ib. 22-95, 3 ; 17 : 95, 4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-7.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1 × genegenheid. 15 : 91, 22-92, 1. b) *Jezus*. 1 × behagen. 15 : 91, 19. c) *Algemeen*. 1 × behagen. 16 : 93, 9-10.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God*. 1 × vrees. 16 : 93, 1. b) *Jezus*. 1 × tegenzin. 14 : 91, 9-10. c) *Geesten*. 1 × afkeer. 2 : 74, 1-2.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	3
Materieel 2	4	10
Cultureel	1	—
Sociaal	45	29
Sociaal 2	—	17
„Sociaal-algemeen”	—	2
Ethisch	31	—
Ethisch 2	—	53
Religieus	3	—
Religieus 2	—	3
Totaal	84	117

EPISTULA CXXIV. *Ad Avitum*. p. 96—117.

Avitus wil de *Περὶ Ἀρχῶν* van Origenes in de oorspronkelijke vorm lezen en vraagt aan Hieronymus hem zijn vertaling te willen overzenden. Hieronymus doet dit, maar voegt er een waarschuwend schrijven bij.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 97, 1-2.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1 × verlangen. 2 : 97, 6-8. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 96, 3-5. b) *Vreemden.* I Waarde. 1 × verlangen. 15 : 117, 15-19. II Onwaarde. 46 × afkeer. 2 : 97, 25-98, 2 ; 2 : 98, 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 ; 3 : 98, 7-8 ; ib. 8-12 ; ib. 13-18 ; ib. 18-22 ; ib. 22-23 : sicque permiscet [Origenes] omnia, ut de archangelo possit diabolus fieri et rursum diabolus in angelum revertatur ; 3 : 99, 9-14 ; ib. 14-18 ; 4 : 99, 19-21 ; ib. 22 ; ib. 22-27 ; ib. 27-100, 2 ; 4 : 100, 17-25 ; ib. 26-101, 4 ; 5 : 101, 5-9 ; ib. 9-12 ; ib. 13-18 ; ib. 18-25 ; ib. 25-103, 6 ; 6 : 103, 7-9 ; ib. 15-17 ; ib. 17-104, 1 ; 6 : 104, 1-16 ; 7 : 104, 17-25 ; ib. 25-105, 3 ; 7 : 105, 3-10 ; 8 : 105, 11-107, 9 ; 9 : 107, 10-109, 18 ; 9 : 109, 19-111, 1 ; 10 : 111, 6-9 ; ib. 9-112, 12 ; 10 : 112, 12-20 ; 11 : 112, 21-113, 25 ; 11 : 113, 25-114, 16 ; 12 : 114, 7-12 ; ib. 12-15 ; 13 : 115, 9-21 ; ib. 21-116, 4 ; 14 : 116, 5-17 ; ib. 17-22 ; 14 : 117, 3-7 ; 15 : 117, 8-12. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Speciale personen.* Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 96, 10-13. 2) 1 × afkeer. 1 : 96, 15-16.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 96, 10-13. 2) 1 × afkeer. 1 : 96, 15-16.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 96, 10-13. 2) 1 × afkeer. 1 : 96, 15-16.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God de Vader.* 3 × afkeer. 2 : 97, 14-15 ; ib. 17-20 ; 14 : 116, 17-22. b) *Jezus.* 15 × afkeer. 2 : 97, 9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-14 ; ib. 15-17 ; ib. 17-20 ; ib. 21-23 ; 2 : 98, 1-2 ; ib. 3-4 ; 6 : 103, 15-17 ; 12 : 114, 10-12 : ad extremum intulit — quod et cogitasse sacrilegium est — pro salute daemonum Christum etiam in aëre et in supernis locis esse passurum ; ib. 12-15 :

et, licet ille non dixerit, tamen, quod consequens sit, intellegitur : sicut pro hominibus homo factus est, ut homines liberaret, sic et pro salute daemonum deum futurum, quod sunt hi, ad quos venturus est liberandos ; 13 : 115, 9-21 ; ib. 21-116, 4 ; 14 : 116, 17-22. c) *H. Geest.* 4 \times afkeer. 2 : 97, 23-24 ; 2 : 98, 2 ; ib. 4-5 ; 14 : 116, 17-22. d) *Goede Geesten.* 1 \times afkeer. 14 : 116, 17-22. e) *Algemeen.* 1 \times afkeer. 6 : 103, 7-9.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel 2	—	1
Sociaal	2	49
Sociaal 2	—	2
Ethisch 2	—	2
Religieus 2	—	24
Totaal	2	78

EPISTULA CXXV. *Ad Rusticum monachum.* p. 118—142.

Aan den monnik Rusticus te Marseille 1) richt Hieronymus een heel program van een monnikenleven, waarin hij hem raadt vrouwenomgang te vluchten, eerder in kloosterverband dan alleen te leven, de studie te behartigen, niet te spoedig naar de pen te grijpen, niet naar vleiers te luisteren, en rijkdom zowel als weeldezucht te vluchten.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 1 : 118, 4.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 9 : 128, 8. 2) 7 \times droefheid. 10 : 129, 4-6 ; 16 : 135, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 3 ; ib. 13-16 ; 16 : 136, 2-3 ; ib. 3-7. 3) 5 \times afkeer. 7 : 124, 10-11 ; ib. 14 ; 10 : 129, 8-10 ; 18 : 138, 5 ; ib. 5-10.

Materieel 2. Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 20 : 141, 12-13. 2) 11 \times behagen. 7 : 125, 8-9 ; ib. 9-12 ; 7 : 126, 15-16 ; 8 : 127, 6-8 ; 9 : 128, 16-17 ; ib. 17 ; 20 : 141, 14-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; 20 : 142, 7-8 : si non habes [substantiam], grandi onere liberatus es ; ib. 8-9. 3) 5 \times verlangen. 7 : 124, 12 ; ib. 12-14 ; 20 : 141, 11-12 ; 20 : 142, 6-7 ; ib. 8.

Cultureel. Waarde. 1) 7 \times behagen. 6 : 123, 8-12 ; 12 : 131, 13 ; ib. ; ib. 14 ; ib. ; ib. 19-20 : gratias ago domino, quod de amaro semine litterarum dulces fructus capio. 2) 5 \times verlangen. 7 : 125, 13-14 : varia scripturarum poma decerpe, his utere deliciis, harum fruere complexu ; 11 : 129, 19 ; ib. 19-130, 1 ; 11 : 130, 3-4 ; 18 : 137, 8.

Cultureel 2. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 12 : 131, 15. 2) 1 \times afkeer. 18 : 138, 2.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 8 : 127, 11-13.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* 1 Waarde.

1) vgl. in dit epistel p. 141, 3—5 : habes ibi sanctum doctissimumque pontificem Proculum, qui viva et praesenti voce nostras scidulas superet cotidianisque tractatibus iter tuum dirigat. Deze Proculus nu was bisschop van Marseille.

1) 6 × behagen. 2 : 120, 9 ; ib. 9-10 ; 6 : 123, 3-7 ; 7 : 126, 13-14 ; 20 : 141, 3-4 ; ib. 14-17. 2) 80 × verlangen. 6 : 123, 12-13 ; ib. 13-15 ; 7 : 124, 10-12 ; ib. 12 ; ib. 12-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-18 ; ib. 19-125, 2 ; 7 : 125, 2-4 ; ib. 12-13 : quamdiu in patria tua es, habeto cellulam pro paradiso ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15 : nulli parcas, ut soli parcas animae ; 8 : 127, 8-11 ; 9 : 127, 19-128, 4 ; 11 : 129, 15-16 ; ib. 18-19 : numquam de manu et oculis tuis recedat liber ; ib. 19-130, 1 ; 11 : 130, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 2 : corpus pariter animusque tendatur ad dominum ; ib. 3 ; ib. 3-4 : ama scientiam scripturarum et carnis vitia non amabis ; ib. 4-6 ; ib. 6-7 : fac et aliquid operis, ut semper te diabolus inveniat occupatum ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-17 ; ib. 18-19 ; ib. 19-131, 1 ; 11 : 131, 1-2 ; ib. 2-3 : scribantur libri [a te], ut et manus operetur cibos et anima lectione saturetur ; 14 : 132, 18 : nos amore virtutum vitia superemus ; 15 : 133, 19-21 ; 15 : 134, 1 ; ib. ; ib. ; ib. 1-2 ; ib. 2 ; ib. : comedas, quod iuberis ; ib. 3 : habeas, quantum acceperis ; ib. ; ib. 3-4 ; ib. 4 : subiciaris, cui non vis ; ib. 4-5 : lassus ad stratum venias ambulansque dormites ; ib. 5 ; ib. 6 ; ib. 10 ; ib. ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; 17 : 136, 12-16 ; ib. 19 ; ib. 20 ; ib. -137, 1 ; 17 : 137, 1-2 ; ib. 2 : feminaeque nomen tuum noverint, vultum nesciant ; ib. 4-5 ; ib. 5 ; 18 : 137, 7 : ne ad scribendum cito prosilias et levi ducaris insania ; ib. 8 : multo tempore disce, quod doceas ; ib. ; ib. 9 ; ib. 13-14 ; 19 : 138, 11-12 ; ib. 12-19 ; 19 : 140, 4-5 ; 20 : 140, 19-20 ; ib. 20-141, 2 ; ib. 2-3 ; 20 : 141, 4-5 ; ib. 6-7 ; ib. 8-10 ; ib. 10-11 : utinam, quod renuntiamus saeculo, voluntas sit, non necessitas ; ib. 11-12 ; 20 : 142, 3-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 8 : nudum Christum nudus sequere. II Onwaarde. 6 × afkeer. 18 : 137, 15-18 ; ib. 18-138, 2 ; 18 : 138, 2 ; ib. 2-3 ; ib. 5 : hic [sc. Grunnius i.e. Rufinus] bene nummatus plus placebat in prandiis ; ib. 5-10 : . . . intus Nero, foris Cato [sc. Rufinus], totus ambiguus, ut ex contrariis diversisque naturis unum monstrum novamque bestiam diceret esse compactam etc. 1). b) *Vreemden*. I Waarde. 1) 2 × genegenheid. 1 : 118, 4 ; ib. 5. 2) 25 × behagen. 1 : 118, 3 ; ib. 4-5 ; 1 : 119, 1-3 ; ib. 6-10 ; ib. 10 ; 6 : 123, 8-12 ; 7 : 125, 4-6 ; ib. 6-8 ; ib. 8-9 ; ib. 9-13 ; 7 : 126, 3-4 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17 ; ib. 17-18 ; 11 : 130, 7-10 ; 11 : 131, 4-8 ; 13 : 132, 1-12 ; 14 : 132, 14-15 ; 17 : 136, 18-19. II Onwaarde. 1) 15 × tegenzin. 1 : 119, 7-8 ; ib. 10-17 ; 5 : 122, 13-14 ; ib. 14-16 : dum mihi irascuntur, suam indicant conscientiam multoque peius de se quam de me iudicant ; 9 : 128, 4-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ; ib. 8-9 ; ib. 9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; 11 : 131, 3-4 : in desideriiis est omnis vitiosus ; 14 : 132, 17-18 ; 16 : 134, 18-135, 1 ; 16 : 135, 10-13. 2) 6 × droefheid. 10 : 129, 4-6 ; 16 : 135, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 3 ; ib. 13-16 ; 16 : 136, 2-3. 3) 16 × afkeer. 1 : 119, 3-6 ; ib. 6 ; 2 : 121, 1-2 ; 3 : 121, 9-10 ; 6 : 123, 13-15 ; ib. 15-18 ; ib. 18-19 ;

1) Opmerking verdient, dat die Knorrius [= Grunnius] reeds overleden was, toen deze brief werd geschreven.

ib. 19-124, 3 ; 6 : 124, 3-7 ; 7 : 125, 2-4 ; ib. 15-17 ; 9 : 128, 18-129, 3 ; 10 : 129, 8-10 ; 16 : 135, 4-7 ; ib. 7-10 ; 19 : 137, 9-13. B. *Algemeen*. Waarde. 1) 11 \times genegenheid. 13 : 132, 12-13 ; 15 : 133, 10 : Nulla ars absque magistro discitur ; ib. 10-11 ; ib. 11 ; ib. 12 ; ib. 12-13 ; ib. 13-14 ; ib. 15-17 ; ib. 17 ; ib. 18 ; 20 : 141, 12-14. 2) 6 \times behagen. 1 : 119, 6-10 ; 7 : 126, 12-13 ; ib. 13-14 ; 11 : 130, 7-10 ; 13 : 132, 1-12 ; 20 : 141, 14-17. 3) 21 \times verlangen. 6 : 123, 12-13 ; 7 : 124, 19-125, 2 ; 9 : 127, 19-128, 4 ; 15 : 133, 19-21 ; 15 : 134, 1 ; ib. ; ib. ; ib. 1-2 ; ib. 2 ; ib. 4 ; ib. 10 ; ib. ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12 ; ib. 12-13 ; 17 : 137, 5 ; 20 : 141, 3-5 ; ib. 5-7 ; 20 : 142, 3-5 ; ib. 6-7.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 9 \times tegenzin. 5 : 122, 17-123, 2 ; 8 : 127, 11-13 ; 9 : 128, 7-8 ; ib. 9 ; ib. 9-10 ; 11 : 129, 16-17 ; ib. 17-18 ; 15 : 133, 14-15 ; 19 : 140, 12-16. 2) 2 \times droefheid. 10 : 129, 4-6 ; 18 : 137, 14-15. 3) 9 \times afkeer. 6 : 123, 13-15 ; ib. 15-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19-124, 3 ; 6 : 124, 3-7 ; 9 : 128, 18-129, 3 ; 10 : 129, 8-10 ; 18 : 137, 9-13 ; 18 : 138, 2-3.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 9 : 128, 10-11. 2) 1 \times droefheid. 16 : 135, 3-4. 3) 2 \times afkeer. 8 : 127, 1 ; ib. 1-2.

„Sociaal 2”. Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 9 : 128, 12-13. 2) 6 \times behagen. 7 : 125, 4-6 ; 7 : 126, 12 ; 8 : 127, 1 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 6-8. 3) 9 \times verlangen. 7 : 125, 12-13 ; ib. 15 ; 11 : 129, 15-16 ; 18 : 137, 8 ; ib. 9 ; 19 : 138, 11-12 ; ib. 12-19 ; 20 : 141, 10-11 ; 20 : 142, 5-6.

Ethisch. Waarde. 1) 9 \times genegenheid. 5 : 122, 16-17 ; ib. 17-19 ; ib. 19-123, 2 ; 11 : 130, 3-4 ; 12 : 131, 12-15 : ad quam [sc. mentem] edomandam cuidam fratri, qui ex Hebraeis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina... alphabetum discerem, stridentia anhelantiaque verba meditarer ; 14 : 132, 20 : nisi oderimus malum, bonum amare non possumus ; 15 : 134, 14-17 ; 16 : 136, 8-11 ; 19 : 139, 19. 2) 29 \times behagen. 1 : 118, 4-5 ; 1 : 119, 6-10 ; 2 : 120, 9 ; ib. 9-10 ; 6 : 123, 3-7 ; 7 : 125, 4-6 ; ib. 8-9 ; ib. 9-12 ; 7 : 126, 3-4 ; ib. 12-13 ; ib. 15-16 ; 8 : 127, 6-8 ; 9 : 128, 14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16-17 ; ib. 17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-129, 3 ; 11 : 130, 7-10 ; 11 : 131, 4-8 ; 13 : 132, 1-12 ; 14 : 132, 14-15 ; 20 : 141, 3-4 ; ib. 14-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; 20 : 142, 8 ; ib. 8-9. 3) 54 \times verlangen. 6 : 123, 12-13 ; 7 : 124, 10-12 ; ib. 12 : sordes vestium candidae mentis indicio sint ; ib. 12-14 ; ib. 15-18 ; 8 : 127, 8-11 ; 11 : 130, 1-2 ; ib. 3 ; ib. 6-7 ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-17 ; ib. 18-19 ; ib. 19-131, 1 ; 11 : 131, 1-2 ; ib. 2-3 ; 14 : 132, 18 ; 14 : 133, 1 ; ib. 1-2 : pax quaerenda [est], ut bella fugiamus ; ib. 2-5 ; 15 : 134, 1 ; ib. ; ib. ; ib. 1-2 ; ib. 2 ; ib. 3 ; ib. ; ib. 3-4 ; ib. 4 ; ib. 4-5 ; ib. 5 : necdum expleto somno surgere compellaris ; ib. 6-7 ; ib. 10 ; ib. ; ib. 10-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12 ; 17 : 136, 19 ; ib. 20 ; ib. 20-137, 1 ; 17 : 137, 1-2 ; ib. 2 ; ib. 4-5 ; ib. 5 ; 19 : 140, 4-5 : si me vis corrigi delinquentem, aperte increpa. tantum ne occulte mordeas ; 20 : 140, 19-20 ; ib. 20-141, 2 ; 20 : 141, 6-7 ; ib. 8-10 ; ib. 10-11 ;

ib. 11-12 : paupertas habeat expetita gloriam, non inlata cruciatum ; 20 : 142, 3-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 20 × tegenzin. 1 : 119, 10-11 ; 5 : 122, 17-123, 2 ; 7 : 126, 5-6 ; 8 : 127, 11-13 ; 9 : 128, 4-7 ; ib. 7-8 ; ib. 8 ; ib. 8-9 ; ib. 9 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; 11 : 129, 16-17 ; ib. 17-18 ; 11 : 131, 3-4 ; 13 : 132, 1-2 ; 14 : 132, 17-18 ; ib. 20 ; 15 : 130, 14-15 ; 16 : 134, 18-135, 1 ; 19 : 140, 12-16. 2) 13 × droefheid. 1 : 118, 5 ; 7 : 125, 19-126, 1 ; 10 : 129, 4-6 ; 12 : 131, 9-10 ; ib. 10-11 ; 16 : 135, 1-2 ; ib. 2-3 ; ib. 3 ; ib. 13-16 ; 16 : 136, 2-3 ; ib. 3-7 ; 18 : 137, 14-15 : accusamus saepe, quod facimus, et contra nosmetipsos diserta in nostra vitia invehimur muti de eloquentibus iudicantes ; 19 : 140, 2-4. 3) 30 × afkeer. 2 : 120, 20 ; 2 : 121, 1 ; ib. 1-2 ; 6 : 123, 13-15 ; ib. 15-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19-124, 3 ; 6 : 124, 3-7 ; 7 : 124, 14-15 ; ib. 15-18 ; ib. 19-125, 2 ; 7 : 125, 2-4 ; ib. 14-15 ; ib. 15-17 ; 9 : 128, 18-129, 3 ; 10 : 129, 8-10 ; 11 : 130, 4-6 ; 15 : 134, 12-13 ; 16 : 135, 4-7 ; ib. 7-10 ; 16 : 136, 7-8 ; 18 : 137, 9-13 ; ib. 13-14 : nulli detrahas nec in eo te sanctum putes, si ceteros laceres ; 18 : 138, 2-3 ; ib. 5 ; ib. 5-10 ; 19 : 138, 11-12 ; ib. 12-19 ; 20 : 141, 2-3 ; ib. 6-7.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 1 × behagen. 1 : 118, 3. 2) 1 × verlangen. 11 : 130, 2. b) *Jezus.* 1) 1 × genegenheid. 12 : 131, 18-19. 2) 2 × behagen. 7 : 125, 6-8 ; 7 : 126, 13-14. 3) 1 × verlangen. 20 : 142, 8. c) *Algemeen.* 1) 1 × behagen. 7 : 126, 14-15. 2) 1 × verlangen. 11 : 130, 1.

Religieus 2. Onwaarde. *Jezus.* 1) 1 × tegenzin. 1 : 119, 7-8. 2) 1 × afkeer. 1 : 119, 3-6.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Materieel	—	13
Materieel 2	17	—
Cultureel	12	—
Cultureel 2	—	2
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	151	43
Sociaal 2	—	20
„Sociaal-algemeen”	—	4
„Sociaal 2”	16	—
Ethisch	92	—
Ethisch 2	—	63
Religieus	8	—
Religieus 2	—	2
Totaal	296	149

EPISTULA CXXVI. *Ad Marcellinum et Anapsychiam.* p. 142—145.

Marcellinus en Anapsychia, verwanten van Oceanus, vragen vanuit Africa Hieronymus' mening over het ontstaan der ziel. De heilige somt

de verschillende opinies dienaangaande op en verwijst hen voor verdere uitleg naar Augustinus.

Materieel 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 2 : 144, 3-8.

Cultureel. Waarde. 2 × behagen. 1 : 143, 23-144, 2 ; 3 : 145, 1-4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde.

1) 3 × behagen. 142, 12-13 ; 1 : 143, 23-144, 2 ; 3 : 145, 1. 2) 1 × hoop. 3 : 145, 5-6. II Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 143, 16-20.

b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 143, 9-10. B. *Anderen t.o.*

Hieronymus. Speciale personen. I Waarde. 1 × behagen. 1 : 143, 1.

II Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 143, 21-23. C. *Algemeen.* Waarde.

1 × genegenheid. 1 : 143, 1-4.

Sociaal 2. Onwaarde. 2 × afkeer. 1 : 143, 16-20 ; ib. 21-23.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 × afkeer. 1 : 143, 16-20 ; ib. 21-23.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1 × hoop. 2 : 144, 22-26. b) *Jezus.*

1) 1 × genegenheid. 2 : 144, 13-14. 2) 1 × hoop. 3 : 145, 5-6.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel 2	—	1
Cultureel	2	—
Sociaal	6	3
Sociaal 2	—	2
Ethisch 2	—	2
Religieus	3	—
Totaal	11	8

EPISTULA CXXVII. *Ad Principiam virginem de vita sanctae Marcellae.* p. 145—156.

In het jaar 411 was Marcella gestorven ; na twee jaren moet haar pleegdochter Principia Hieronymus vragen, een woord aan haar nagedachtenis te wijden. De ontwende huisvriend geeft voor, dat een „ongelooflijk verdriet” hem dit totnogtoe verhinderde. Hij beschrijft dan in korte trekken het teruggetrokken leven van Marcella, haar fierheid, haar vrijwillige armoede, haar naastenliefde en gehoorzaamheid. Bijzonder hoog roemt hij haar optreden in de strijd aangaande de Origenes-kwestie.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 1 : 145, 16-20.

Materieel. Onwaarde. 2 × afkeer. 3 : 147, 17-22 ; 4 : 148, 19-22.

Materieel 2. I Waarde. 4 × behagen. 1 : 146, 2-3 ; 3 : 147, 24-148, 1 ; 4 : 148, 22-24 ; 6 : 150, 20-21. II Onwaarde. 3 × droefheid. 12 : 154, 13-15 ; ib. 16-17 : capitur urbs, quae totum cepit orbem ; ib. 17-18.

Cultureel. Waarde. 4 × behagen. 4 : 148, 7-17 ; 6 : 150, 16-18 ; 7 : 151, 2-3 ; ib. 9-13.

Hieronymus zelf. Waarde. 3 × behagen. 6 : 150, 25 ; 7 : 151, 2-3 ; 9 : 152, 19.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde.

1) 3 × genegenheid. 1 : 145, 14 ; ib. 18-20 ; 14 : 156, 5-7. 2) 36 × behagen. 1 : 145, 20-22 ; 1 : 146, 2-3 ; 2 : 146, 11-13 ; ib. 23-24 ;

3 : 147, 13-14 ; ib. 15-17 : ab hac primum confusa gentilitas est, dum omnibus patuit, quae esset viduitas Christiana, quam et conscientia et habitu promittebat ; ib. 24-148, 1 ; 3 : 148, 1-3 ; ib. 3-6 ; 4 : 148, 7-17 ; ib. 22-24 ; ib. 24-27 ; ib. 27-28 : matri in tantum oboediens, ut interdum faceret, quod nolebat ; 4 : 149, 1-4 ; 5 : 149, 12-13 : nec erubuit confiteri, quod Christo placere cognoverat ; ib. 13-15 ; ib. 15-17 ; 6 : 150, 19-20 : sic ergo aetatem duxit et vixit, ut semper se crederet esse morituram ; ib. 20-21 ; 7 : 151, 6-9 ; ib. 9-13 ; ib. 14-20 ; 8 : 151, 21-25 ; ib. 26-252, 1 ; 9 : 152, 20-26 : tunc sancta Marcella, . . postquam sensit fidem apostolico ore laudatam in plerisque violari, . . publice restitit [sc. Origenistis] malens deo placere quam hominibus ; ib. 24-25 ; 10 : 153, 7-9 ; ib. 16-23 : damnationis hereticorum haec fuit principium, dum adducit testes, etc. ; ib. 23 ; ib. 24 : tuque [Principia] caput horum et causa bonorum ; 13 : 155, 15-16 ; ib. 18 ; ib. 19-21 ; ib. 24-30 ; 14 : 156, 2-3 ; ib. 4-5. II Onwaarde. 1 \times afkeer. 9 : 152, 17. b) *Vreemden*. I Waarde. 4 \times behagen. 5 : 149, 19-23 ; ib. 26-150, 3 ; 6 : 150, 16-18 ; 8 : 152, 1-3. II Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 5 : 149, 5-7. 2) 14 \times afkeer. 3 : 147, 3-6 ; ib. 17-22 ; ib. 22-24 ; 5 : 149, 23-24 ; 9 : 152, 8-10 ; ib. 10-13 ; ib. 13-16 ; ib. 17-18 ; ib. 19-20 ; ib. 21-25 ; 10 : 153, 1-6 ; ib. 20-26 ; 11 : 153, 28-29 ; 13 : 155, 13. 3) 1 \times onversaagdheid. 11 : 154, 6-7. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. a) *Speciale personen*. I Waarde. 4 \times behagen. 7 : 150, 25-151, 2 ; 7 : 151, 3-6 ; ib. 14-20 ; 11 : 154, 2-3. II Onwaarde. 1 \times tegenzin. 1 : 145, 16-17. b) *Vreemden*. Onwaarde. 1) 2 \times droefheid. 11 : 154, 3-4 ; ib. 4-5. 2) 1 \times afkeer. 5 : 149, 18-19. C. *Algemeen*. Waarde. 1) 21 \times behagen. 3 : 147, 24-148, 1 ; 3 : 148, 1-3 ; ib. 3-6 ; ib. 27-28 ; 4 : 149, 1-4 ; 5 : 149, 13-15 ; ib. 15-17 ; ib. 26-150, 3 ; 7 : 150, 25-151, 2 ; 7 : 151, 3-6 ; ib. 14-20 ; 8 : 151, 21-25 ; 8 : 152, 3-5 : interim absentiam nostri mutuis solabamur adloquiis et, quod carne non poteramus, spiritu reddebamus ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; 9 : 152, 24-25 : episcopi [sc. Siricii], qui de suo ingenio ceteros aestimabat ; 11 : 154, 2-3 : qui amabant fidei veritatem, nostro lateri iungebantur ; 13 : 155, 19-21 ; ib. 21-22 ; ib. 24-30 ; 14 : 156, 2-3. 2) 1 \times verlangen. 14 : 156, 7-8.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 3 \times tegenzin. 7 : 151, 6-9 ; 10 : 153, 25-26 ; ib. 26-27. 2) 4 \times droefheid. 11 : 154, 3-4 ; ib. 4-5 ; 12 : 154, 13-15 ; ib. 18-20. 3) 7 \times afkeer. 3 : 147, 3-6 ; ib. 22-24 ; 5 : 149, 18-19 ; 9 : 152, 8-10 ; ib. 10-13 ; ib. 21-25 ; 11 : 153, 28-29.

„Sociaal 2”. Waarde. 4 \times behagen. 3 : 147, 15-17 ; 4 : 148, 24-27 ; 9 : 152, 20-26 ; 10 : 153, 16-23.

Ethisch. Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 6 : 150, 25. 2) 31 \times behagen. 1 : 146, 2-3 ; 2 : 146, 11-13 ; 3 : 147, 15-17 ; ib. 24-148, 1 ; 3 : 148, 1-3 : nusquam sine matre, nullum clericorum et monachorum. . . vidit absque arbitris ; ib. 3-6 ; ib. 22-24 ; ib. 24-27 ; ib. 27-28 ; 4 : 149, 1-4 ; 5 : 149, 12-13 ; ib. 13-15 ; ib. 23-24 ; ib. 26-150, 3 ; 6 : 150, 19-20 ; ib. 20-21 ; 7 : 150, 25-151, 2 : [cum] verecunde nobilium feminarum oculos declinare, ita egit secundum apostolum inportune,

opportune, ut pudorem meum sua superaret industria; 7 : 151, 6-9; ib. 14-20; 8 : 151, 26-152, 1; 9 : 152, 20-26; ib. 24-25; 10 : 153, 16-23; 11 : 154, 2-3; 13 : 155, 15-16; ib. 18; ib. 19-21; ib. 21-22; ib. 24-30; 14 : 156, 2-3; ib. 4-5.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 4 × tegenzin. 1 : 145, 16-17; 5 : 149, 5-7; 7 : 151, 6-9; 10 : 153, 26-27. 2) 4 × droefheid. 11 : 154, 3-4; ib. 4-5; 12 : 154, 13-15; ib. 18-20. 3) 8 × afkeer. 3 : 147, 3-6; ib. 17-22; ib. 22-24; 4 : 148, 19-22; 5 : 149, 18-19; 9 : 152, 8-10; ib. 13-16; ib. 21-25.

Religieus. Waarde. a) *God*. 1) 2 × behagen. 9 : 152, 20-26; 11 : 154, 6-7. 2) 1 × verlangen. 14 : 156, 7-8. b) *Jezus*. 5 × behagen. 2 : 146, 23-24; 5 : 149, 12-13; ib. 19-23; 13 : 155, 21-22; ib. 27.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen*. 6 × afkeer. 9 : 152, 8-10; ib. 10-13; ib. 13-16; ib. 17; ib. 21-25; 11 : 153, 28-29.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Materieel	—	2
Materieel 2	4	3
Cultureel	4	—
Hieronymus zelf	3	—
Sociaal	69	21
Sociaal 2	—	14
„Sociaal 2”	4	—
Ethisch	32	—
Ethisch 2	—	16
Religieus	8	—
Religieus 2	—	6
Totaal	124	63

EPISTULA CXXVIII. *Ad Pacatulam*. p. 156—162.

Gaudentius had Hieronymus gevraagd om enige richtlijnen voor de opvoeding van zijn klein dochtertje Pacatula; de veelzijdige leraar richt een briefje aan het meisje zelf, maar behalve enige algemene paedagogische wenken behelst deze brief-aan-een-kind uitingen van heftige verontwaardiging tegen zedelijke mistoestanden en schilderingen van die toestanden. Het is de zoveelste brief, waaraan de afzender de verontschuldiging toevoegt, dat hij hem in haast heeft samengesteld.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 × afkeer. 3 : 157, 10-13. 2) 1 × droefheid. 5 : 161, 14-16.

Materieel 2. I Waarde. 1) 1 × behagen. 2 : 157, 11-14. 2) 1 × verlangen. 4 : 160, 19-21. II Onwaarde. 4 × droefheid. 5 : 161, 10-11; ib. 11; ib. 11-13; 5 : 162, 2-4.

Cultureel. Waarde. 6 × verlangen. 1 : 157, 1-2; ib. 2; ib. 2-3; ib. 3; ib. 3-6; 4 : 160, 8-12.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 5 : 162, 2-4; ib. 8-10. 2) 25 × verlangen.

1 : 157, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 2 ; ib. 2-3 ; ib. 3 ; ib. 3-6 ; ib. 6 ; ib. 7 : rum-
pat saepe stamina, ut aliquando non rumpat ; ib. 8 ; ib. 8-9 ; ib. 9 :
psalms mercede decantet ; ib. 9-10 ; 4 : 160, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5 ;
ib. 5-6 ; ib. 6-7 : matris nutum pro verbis ac monitum pro imperio
habeat ; ib. 7-8 ; ib. 8-12 ; ib. 12-13 : nec liberius procedat ad
publicum nec semper ecclesiarum quaerat celebritatem ; ib. 14 : in
cubiculo suo totas delicias habeat ; ib. 14-16 ; ib. 16-18 ; ib. 19-21.
b) *Vreemden*. I *Waarde*. 1) 5 × behagen. 2 : 157, 11-14 ; 5 : 161,
16-19 ; ib. 21-22 : dei enim potentiam servi [sc. Moysis] preces
inpediebant ; ib. 26-28 ; ib. 28-162, 1. 2) 4 × verlangen. 3 : 158,
16-21 ; 3 : 159, 8-9 ; ib. 21-22 ; ib. 22-23. II *Onwaarde*. 1) 4 ×
droefheid. 3 : 159, 25-27 ; 4 : 161, 2-6 ; ib. 22-25 ; ib. 25-26. 2) 2 ×
afkeer. 3 : 159, 10-13 ; 4 : 160, 24-261, 2. 3) 4 × onversaagdheid.
3 : 159, 14-15 ; ib. 16-17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19. B. *Algemeen*. *Waarde*.
1) 3 × genegenheid. 3 : 159, 23-24 ; ib. 24-25 ; 5 : 162, 8-10.
2) 2 × behagen. 5 : 161, 26-28 ; ib. 28-162, 1. 3) 7 × verlangen.
1 : 157, 8 ; ib. 8-9 ; 3 : 159, 21-22 ; ib. 22-23 ; 4 : 160, 6-7 ; ib. 7-8 ;
ib. 19-21.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 4 × droefheid. 3 : 159, 25-27 ; 4 : 161,
2-6 ; ib. 6-8 ; ib. 14-16. 2) 4 × afkeer. 3 : 159, 14-15 ; ib. 16-17 ;
ib. 24 ; 4 : 160, 24-161, 2.

„Sociaal-algemeen”. *Onwaarde*. 4 × afkeer. 4 : 160, 4-5 ;
ib. 12-13 ; ib. 14-16 ; ib. 16-18.

„Sociaal 2”. *Waarde*. 1 × verlangen. 4 : 160, 14.

Ethisch. *Waarde*. 1) 3 × behagen. 2 : 157, 11-14 ; 5 : 161,
26-28 ; ib. 28-162, 1. 2) 7 × verlangen. 1 : 157, 6 ; ib. 7 ; 3 : 158,
16-21 ; 3 : 159, 8-9 ; 4 : 160, 6-7 ; ib. 7-8 ; ib. 19-21.

Ethisch 2. *Onwaarde*. 1) 2 × tegenzin. 4 : 160, 16-18 ; 5 : 162,
10. 2) 8 × droefheid. 3 : 159, 25-27 ; 4 : 161, 2-6 ; ib. 6-8 ; 5 : 161,
9-10 : pro nefas, orbis terrarum ruit et in nobis peccata non corrunt ;
ib. 11-13 ; ib. 13-14 ; ib. 14-16 : auro parietes, auro laquearia, auro
fulgent capita columnarum et nudus atque esuriens ante fores nostras
in paupere Christus moritur ; ib. 25-26. 3) 9 × afkeer. 9 : 159, 10-13 ;
ib. 14-15 ; ib. 16-17 ; ib. 18-19 ; ib. 24 ; 4 : 160, 5 ; ib. 5-6 ; ib.
14-16 ; 4 : 160, 24-161, 2.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	2
Materieel 2	2	4
Cultureel	6	—
Sociaal	48	10
Sociaal 2	—	8
„Sociaal-algemeen”	—	4
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	10	—
Ethisch 2	—	19
Totaal	67	47

EPISTULA CXXIX. *Ad Dardanum de terra repromissionis.* p. 162—175.

Aan Dardanus, vroeger tweemaal praefectus praetorii, legt Hieronymus uit, dat het hemels Jerusalem het Beloofde Land is, waarvan de Joden vanwege hun Godsmoord zijn uitgesloten.

Cultureel. Waarde. 2 × behagen. 4 : 170, 12 ; 8 : 175, 7.

Cultureel 2. Onwaarde. 2 × tegenzin. 8 : 175, 8-9 ; ib. 11.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 8 : 175, 9. 2) 4 × behagen. 1 : 162, 13 ; ib. 13-14 ; 8 : 175, 7 ; ib. 8. 3) 3 × verlangen. 2 : 166, 18-20 ; 3 : 167, 6-9 ; ib. 14-18. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 7 × behagen. 1 : 163, 25-164, 2 ; 1 : 164, 22-23 ; 2 : 165, 2-3 ; 2 : 167, 1-3 ; 4 : 169, 24-170, 1 ; 4 : 170, 12 ; 7 : 173, 24-174, 1. 2) 1 × verlangen. 3 : 169, 7-12. II Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 2 : 165, 6-7 ; 1 : 167, 14-18. 2) 10 × afkeer. 3 : 169, 5-6 ; 3 : 170, 10 ; ib. 18-171, 3 ; 5 : 171, 14-172, 3 ; 5 : 172, 9-17 ; 6 : 173, 3-5 ; 7 : 173, 22-23 ; ib. 23 ; 7 : 174, 8-9 ; 7 : 175, 3-6. 3) 8 × onversaagdheid. 2 : 166, 12-16 ; ib. 16-18 ; 3 : 169, 12-19 ; 4 : 169, 20-24 ; 5 : 171, 14-172, 3 ; 5 : 172, 7-9 ; 6 : 173, 5-7 ; 7 : 174, 22-175, 3. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Vreemden.* Onwaarde. 1 × afkeer. 6 : 173, 1-2. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 8 : 175, 9. 2) 1 × behagen. 7 : 173, 24-174, 1.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 6 : 173, 1-2.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 8 : 175, 9. 2) 2 × behagen. 1 : 164, 22-23 ; 7 : 173, 24-174, 1.

Ethisch 2. Onwaarde. 6 × afkeer. 3 : 169, 5-6 ; 3 : 170, 7-8 ; 6 : 173, 1-2 ; ib. 3-5 ; 7 : 173, 22-23 ; 7 : 174, 8-9.

Religieus. Waarde. a) *God.* 4 × behagen. 2 : 165, 5-6 ; 2 : 166, 6 ; 7 : 173, 23-24 ; 7 : 174, 18. b) *Jezus.* 3 × behagen. 2 : 165, 4-5 ; ib. 7 ; 8 : 175, 8.

Religieus 2. Onwaarde. *God.* 2 × afkeer. 5 : 171, 14-172, 3 ; 7 : 173, 23.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	2	—
Cultureel 2	—	2
Sociaal	18	21
Sociaal 2	—	1
Ethisch	3	—
Ethisch 2	—	6
Religieus	7	—
Religieus 2	—	2
	<hr/>	<hr/>
Totaal	30	32

EPISTULA CXXX. *Ad Demetriadem.* p. 175—201.

Demetrias is een adellijke Romeinse jonkvrouw uit een edele familie, die de wereldse ijdelheden verliet, om in onthechting en onthouding

te leven. Hieronymus prijst haar verwanten en haar zelf en geeft haar de richtlijnen, die wij al vaak van hem hoorden : vermijden van ijdele opschik en gevaarlijk gezelschap, teruggetrokken leven maar niet in eenzaamheid, vaste uren van gebed en geestelijke lezing, karig gebruik van spijs en drank ; maar in alles maat en evenwicht.

Biologisch 2. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 11 : 191, 8-10. 2) 1 \times droefheid. 7 : 183, 9-10.

Materieel. Onwaarde. 1) 7 \times tegenzin. 4 : 178, 3-4 ; 7 : 186, 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-14 ; 10 : 189, 24-25 ; 13 : 192, 20 ; 14 : 194, 9-15. 2) 2 \times droefheid. 19 : 201, 12-15 ; ib. 15-16. 3) 4 \times afkeer. 7 : 184, 16-17 ; ib. 24-25 ; 11 : 191, 27-28 ; 18 : 199, 3-6.

Materieel 2. Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 10 : 190, 18-19. 2) 17 \times behagen. 4 : 178, 4-6 ; ib. 6-11 ; ib. 17-19 ; 4 : 179, 1-2 ; ib. 6-11 ; 5 : 180, 12-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 ; 7 : 185, 16-18 ; 10 : 189, 25-26 ; ib. 26-190, 2 ; ib. 10 ; 14 : 193, 11-12 ; ib. 18-20 ; 14 : 194, 5-9 ; 14 : 195, 9-11 ; 16 : 196, 15-16. 3) 1 \times verlangen. 10 : 189, 20-21.

Cultureel. Waarde. 1) 3 \times behagen. 6 : 180, 25 ; ib. 25-26 ; 13 : 192, 27-193, 2. 2) 2 \times verlangen. 7 : 185, 22-26 ; 15 : 195, 17-20.

Cultureel 2. Onwaarde. 2 \times afkeer. 7 : 185, 26-27 ; 17 : 198, 10-15.

Hieronymus zelf. Waarde. 2 \times behagen. 7 : 185, 11-13 ; ib. 16-18.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 4 \times genegenheid. 1 : 176, 4-5 ; 3 : 177, 21-23 ; 7 : 183, 9-10 ; 8 : 186, 27-187, 1. 2) 43 \times behagen. 1 : 175, 17-176, 1 ; 1 : 176, 5 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 : *quamquam [Demetrias]... inde coeperit, unde alias desisse perfectae consummatae virtutis est* ; ib. 18-25 ; 4 : 178, 4-6 ; ib. 6-11 ; ib. 13-16 ; ib. 17-19 ; ib. 19-21 ; 4 : 179, 1 ; ib. 1-2 ; ib. 6-11 ; ib. 11-14 ; 5 : 179, 15-180, 12 ; 5 : 180, 12-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-16 : *vili tunica induitur [Demetrias], viliori tegitur pallio* ; ib. 19 : *mater gaudio stabat adtonita* ; 6 : 181, 2-3 ; ib. 3-6 ; ib. 6-7 : *invenisse eam [audivimus], quod praestaret generi, quod Romanae urbis cineres mitigaret* ; ib. 17-19 : *tunc lugubres vestes Italia mutavit et semiruta urbis Romae moenia pristinum ex parte recepere fulgorem propitium sibi aestimantes deum in alumnae conversione perfecta* ; ib. 19-21 ; ib. 21-24 ; ib. 24-182, 1 ; 6 : 182, 1-3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-6 : *plus interim recepisti, virgo, quam obtulisti* ; ib. 7-8 ; ib. 18-19 ; 7 : 182, 20-24 ; ib. 25-183, 7 ; 7 : 183, 10-15 ; 7 : 185, 3-8 ; ib. 14-16 ; ib. 19-20 ; 7 : 186, 14-17 ; 10 : 189, 26-190, 2 ; 12 : 192, 5-8 ; ib. 9-11 ; 16 : 196, 15-17. 3) 48 \times verlangen. 7 : 185, 22-26 ; 7 : 186, 2-8 ; ib. 14 ; ib. 18-19 ; 9 : 188, 22-23 ; 9 : 189, 3-4 : *verum nos ignoremus poenitentiam, ne facile peccemus* ; ib. 5-6 ; 11 : 191, 15-18 ; ib. 22-25 ; ib. 27-28 ; 12 : 192, 1 ; ib. 2 ; ib. 3 ; ib. 8-9 ; 13 : 192, 19-22 ; ib. 23 ; ib. 23-24 ; ib. 26 : *ridere et rideri saecularibus derelinque* ; ib. 27 ; 14 : 193, 25-26 ; ib. 28 : *non partem bonorum tuorum vende, sed omnia* ; 14 : 194, 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 20-21 ;

14 : 195, 2-11 ; 15 : 195, 15-17 ; ib. 17-20 : statue, quot horis sanctam scripturam ediscere debeas, quanto tempore legere non ad laborem, sed ad delectationem et instructionem animae ; ib. 21-22 ; ib. 22-23 ; ib. 23-24 ; ib. 24 ; ib. 25 ; ib. ; 15 : 196, 2-4 ; ib. 4-5 ; 16 : 196, 19-21 ; ib. 21-22 ; 18 : 198, 22-23 ; 18 : 199, 1-3 ; ib. 3-6 ; ib. 8-12 ; 19 : 199, 16-19 ; 20 : 201, 18 : ama scripturas sanctas et amabit te sapientia ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; ib. 20 ; ib. 20-21 : nihil aliud noverit lingua nisi Christum ; ib. 22. b) *Vreemden*. I *Waarde*. 1) 1 × *ge-negenheid*. 14 : 194, 29-195, 1. 2) 25 × *behagen*. 3 : 177, 17 ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; ib. 22-24 ; ib. 24-25 : felix morte sua [Olybrius], qui non vidit patriam corruentem ; ib. 25-178, 2 ; 4 : 178, 13-16 ; ib. 17-19 ; ib. 19-21 ; 6 : 180, 25 ; ib. 25-26 ; 6 : 181, 8-10 : quasi ex radice fecunda multae simul virgines pullularunt exemplumque patronae et dominae secuta est clientium turba atque famularum ; ib. 10-12 ; 9 : 189, 7-9 ; 10 : 189, 25-26 ; ib. 26-190, 2 ; 13 : 192, 27-193, 2 ; 13 : 193, 2-3 ; 14 : 193, 11-12 ; 14 : 194, 5-9 ; 14 : 195, 6-11 ; 16 : 197, 15-16 ; 19 : 199, 31-200, 3 ; 19 : 200, 13-14 ; 20 : 201, 22-23. 3) 3 × *verlangen*. 7 : 185, 1-2 ; 19 : 199, 26-28 ; 19 : 201, 8-10. II *Onwaarde*. 1) 8 × *tegenzin*. 6 : 182, 8-10 ; ib. 11-13 ; 7 : 186, 11-14 ; 10 : 189, 24-25 ; 13 : 193, 3-4 ; 14 : 194, 9-15 ; 14 : 195, 11-12 ; 17 : 198, 4-6. 2) 2 × *droefheid*. 19 : 201, 10-12 ; ib. 12-15. 3) 20 × *afkeer*. 6 : 182, 13-16 ; ib. 16-17 ; 7 : 184, 15-12 ; ib. 21 ; ib. 22-23 ; ib. 23-24 ; ib. 24-25 ; ib. 25-26 ; 7 : 185, 2-3 ; ib. 3 : tu [Heracliane] quaeris, quod non invenis ; 16 : 196, 13-15 ; ib. 22-26 ; ib. 26-197, 10 ; 16 : 197, 10-15 ; 17 : 198, 10-15 ; ib. 18-21 ; 18 : 199, 3-6 ; 19 : 199, 16-19 ; ib. 19-22 ; 19 : 201, 7-8. B. *Hieronymus t.o. anderen*. *Vreemden*. *Onwaarde*. 2 × *tegenzin*. 7 : 185, 8-10 ; 19 : 200, 6-8. C. *Algemeen*. *Waarde*. 1) 10 × *genegenheid*. 1 : 176, 4-5 ; 2 : 176, 18-25 ; 2 : 177, 9 ; ib. 9-10 ; ib. 10 : pugilum fortitudo clamoribus incitatur ; ib. 11-12 : paratas ad proelium acies strictosque mucrones sermo imperatoris accendit ; 4 : 178, 21-23 ; 8 : 186, 27-187, 1 ; 17 : 197, 26-27 ; 19 : 198, 16-18. 2) 20 × *behagen*. 3 : 177, 22-24 ; 5 : 180, 19 ; 6 : 181, 2-3 ; ib. 3-6 ; ib. 6-7 ; ib. 15-17 ; ib. 17-19 ; ib. 19-21 ; ib. 21-24 ; ib. 24-182, 1 ; 6 : 182, 1-3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 7-8 ; ib. 18-19 ; 7 : 182, 20-24 ; ib. 25-183, 7 ; 7 : 185, 3-8 ; ib. 14-16 ; 14 : 194, 9. 3) 8 × *verlangen*. 12 : 192, 1 ; ib. 2 ; ib. 3 ; 14 : 194, 1-2 ; ib. 4-5 ; 14 : 195, 2-11 ; 18 : 199, 1-3 ; 20 : 201, 22.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 7 × *tegenzin*. 1 : 176, 1-2 ; ib. 2-4 ; 3 : 177, 21-22 ; 6 : 182, 11-13 ; 7 : 185, 8-10 ; 13 : 193, 1-4 ; 19 : 200, 6-8. 2) 13 × *afkeer*. 1 : 176, 14-15 ; 6 : 182, 13-16 ; ib. 16-17 ; 7 : 184, 15-21 ; ib. 21 ; ib. 22-23 ; ib. 23-24 ; ib. 24-25 ; 7 : 185, 2-3 ; 16 : 196, 22-26 ; ib. 26-197, 10 ; 16 : 197, 10-15 ; 19 : 201, 7-8.

„Sociaal-algemeen”. *Onwaarde*. 1) 2 × *tegenzin*. 17 : 197, 28-298, 2 ; 18 : 198, 22-23. 2) 2 × *afkeer*. 18 : 198, 24-27 ; 18 : 199, 3-6.

„Sociaal 2”. *Waarde*. 1) 3 × *behagen*. 7 : 186, 14-15 ; 16 : 196,

15-17; 19 : 199, 31-200, 3. 2) 3 × verlangen. 19 : 199, 16-19; ib. 19-22; ib. 26-28.

Ethisch. Waarde. 1) 9 × genegenheid. 1 : 176, 4-5; 2 : 176, 18-25; 7 : 187, 12; 10 : 190, 18-19; 13 : 193, 10; 15 : 195, 28-196, 2; 15 : 196, 7-10; 17 : 198, 16-18; 18 : 199, 8-12. 2) 37 × behagen. 1 : 176, 12-13; 3 : 177, 22-24; ib. 25-178, 2; 4 : 178, 4-6; ib. 6-11; ib. 17-19; ib. 19-21; 4 : 179, 1-2; ib. 6-11; ib. 11-14; 5 : 179, 15-180, 12; 5 : 180, 12-14; ib. 14-15; ib. 15-16; 5 : 180, 19; 6 : 181, 2-3; ib. 3-6; ib. 6-7; ib. 8-10; ib. 10-12; 6 : 182, 18-19; 7 : 182, 20-24; ib. 25-183, 7; 7 : 183, 10-15; 7 : 185, 3-8; ib. 14-16; ib. 19-20; 10 : 191, 3-6; 12 : 192, 9-11; 13 : 193, 2-3; 14 : 193, 11-12; ib. 18-20; 14 : 194, 5-6; 14 : 195, 6-11; 18 : 199, 11-12; 19 : 200, 2-6; 20 : 201, 22-23. 3) 27 × verlangen. 7 : 187, 4-6; 9 : 188, 22-23; ib. 23-24; 9 : 189, 3-4; ib. 5-6; 10 : 189, 20-21 : post cogitationum diligentissimam cautionem ieiuniorum tibi arma sumenda sunt; ib. 25-26; 11 : 191, 15-18; ib. 27-28; 12 : 192, 1; ib. 2; ib. 3; 13 : 192, 19-22; ib. 23-24; ib. 27; 14 : 193, 28; 14 : 194, 2; ib. 3-4; ib. 4 : laudent te esurientium viscera; 14 : 195, 2-11; 15 : 195, 21-22; ib. 22-23; ib. 23-24; ib. 24; ib. 25; ib. ; 15 : 196, 4-5.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 26 × tegenzin. 1 : 176, 1-2; ib. 2-4; 3 : 177, 21-22; 4 : 178, 3-4; ib. 21-23; 6 : 182, 8-10; ib. 11-13; 7 : 185, 2-10; ib. 11-13; 7 : 186, 8-9; ib. 9-10; ib. 10-11; ib. 11-14; 10 : 189, 24-25; 11 : 191, 7-10 : naque vero inmoderata tibi imperamus ieiunia et inormem ciborum abstinentiam, etc.; 13 : 193, 3-4; 14 : 194, 2; ib. 9-15; 14 : 195, 11-12; 15 : 196, 2-4; 17 : 197, 28-198, 2; 17 : 198, 4-6; ib. 6-10 : novi ego in utroque sexu per nimiam abstinentiam cerebri sanitatem in quibusdam fuisse vexatam.. etc.; ib. 17-18; 18 : 198, 23-24; 19 : 200, 6-8. 2) 4 × droefheid. 7 : 185, 4; 19 : 201, 10-12; ib. 12-15; ib. 15-16. 3) 25 × afkeer. 2 : 176, 14-15; 6 : 182, 13-16; ib. 16-17; 7 : 184, 15-21; ib. 21; ib. 22-23; ib. 23-24; ib. 24-25; 7 : 185, 2-3; ib. 3; 11 : 191, 27-28; 13 : 192, 23; ib. 25-26; ib. 26; 14 : 194, 4-5; 16 : 196, 22-26; ib. 26-197, 10; 17 : 198, 10-15; ib. 18-21; 18 : 198, 24-27; 18 : 199, 3-6; ib. 10-11; 19 : 199, 16-19; ib. 19-22; 19 : 201, 7-8.

Religieus. Waarde. a) God. 1) 5 × genegenheid. 7 : 183, 19-20; 10 : 198, 18; 12 : 192, 11-14; ib. 14-15; ib. 17-18. 2) 3 × behagen. 4 : 178, 17-19; 10 : 189, 26-190, 2; 14 : 195, 6-11. 3) 1 × verlangen. 19 : 200, 21-23. 4) 1 × hoop. 2 : 177, 13. b) Jezus. 1) 4 × behagen. 7 : 182, 20-23; 10 : 190, 2-3; 14 : 193, 25-26; 19 : 201, 2-6. 2) 1 × verlangen. 20 : 201, 20-21. c) Engelen. 1 × genegenheid. 9 : 188, 23. d) Algemeen. 1) 2 × behagen. 1 : 176, 11-12; 16 : 197, 15-16. 2) 7 × verlangen. 15 : 195, 15-17; 16 : 196, 19-21; 19 : 201, 18; ib. 18-19; ib. 19-20; ib. 20; ib. 21-22.

Religieus 2. Onwaarde. a) Jezus. 1 × vrees. 7 : 186, 19-25. b) Duivels. 1) 2 × tegenzin. 7 : 187, 4; 10 : 190, 7-10. 2) 2 × afkeer. 10 : 190, 15-18; ib. 19-23. 3) 2 × vrees. 7 : 185, 27-186, 2;

7 : 186, 19-25. c) *Algemeen*. 1) 3 × afkeer. 16 : 196, 13-15 ; ib. 21-22 ; 16 : 197, 10-15. 2) 1 × vrees. 16 : 196, 17-19.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Materieel	—	13
Materieel 2	19	—
Cultureel	5	—
Cultureel 2	—	2
Hieronymus zelf	2	—
Sociaal	162	32
Sociaal 2	—	20
„Sociaal-algemeen”	—	4
„Sociaal 2”	6	—
Ethisch . .	73	—
Ethisch 2	—	55
Religieus	25	—
Religieus 2	—	11
Totaal	292	139

C. De strijd tegen Pelagius. Laatste dagen.

Orosius, een jong Spaans priester, die naar Africa was gereisd, om zich door Augustinus te laten onderrichten, werd door dezen naar Bethlehem gezonden, opdat Hieronymus zijn vorming zou voltooien. Augustinus gaf hem twee werkjes mee ; een, waarin hij de verschillende meningen over het ontstaan der ziel bijeen gebracht had en waarover hij de opvatting van Hieronymus wilde vernemen ¹⁾ en een, dat de interpretatie van een tekst van Sint Jacobus behandelt, waarin hij zegt, dat wie één gebod overtreedt, ze alle schendt ²⁾.

Hieronymus antwoordde voorlopig niet. Er waren belangrijker zaken te doen. De reeds door Augustinus ontmaskerde Bretonse monnik Pelagius, een reus van lichaamskracht en zedelijke stoerheid, die voor geen moeilijkheid uit de weg ging, maakte, na met zijn stoicijnse dwaaleringen over de toereikendheid van de natuurlijke krachten in den mens tot iedere zedelijke prestatie, Africa verontrust te hebben, nu het Oosten onveilig. Hij loochende de erfzonde, ontkende de noodzakelijkheid van de genade en hield, sterk als hij zich voelde, 's mensen wil voor voldoende om het heil te bereiken. Daar vond Hieronymus werk naar zijn hand : zijn grootste schat, het geloof, werd bedreigd.

1) Bij Hieronymus Ep. CXXXI Augustinus ad Hieronymum de origine animae H III p. 202—225. In deze brief : 2 p. 203, 4—14 vinden we Augustinus' aanbeveling van Orosius : religiosus iuvenis, catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio flagrans studio . . docui hominem quod potui, quod autem non potui, unde discere posset admonui atque ut ad te iret hortatus sum.

2) Bij Hieronymus Ep. CXXXII Augustinus ad Hieronymum de sententia Iacobi Apostoli. p. 225—241.

Hij zette zich dadelijk aan het schrijven van een verdedigingsschrift in dialoogvorm, waarin een rechtgelovige, Atticus en een aanhanger van Pelagius, Critobulus over de geschilpunten redetwisten ¹⁾). Hieronymus maakte de geesten in het Oosten wakker, want Johannes van Jerusalem had het dwaallicht in goed vertrouwen opgenomen in zijn diocees. Een concilie werd belegd in de zomer van 415, en Orosius, door de Vaders uitgenodigd om op te treden als verdediger van het geloof, verscheen er tegen den aanwezigen Pelagius in de wapenrusting van Hieronymus' gedachten.

Op deze strijd heeft betrekking de vóór den *Dialogus* tegen Pelagius geschreven

EPISTULA CXXXIII. *Ad Ctesiphontem*. p. 241—260.

Ctesiphon had Hieronymus om uitleg gevraagd in de moeilijke kwestie van de vrije wil, welke door het Pelagianisme acuut was gemaakt. Hieronymus noemt de voervaderen van deze ketterij op, en geeft in de rij dier voorlopers een ereplaats aan Rufinus. Fel zijn de uitdagingen aan het adres van Pelagius, scherp en helder de redeneringen; overtuigende bijbelplaatsen worden aangevoerd. Hieronymus dreigt reeds met zijn groter verweerschrift. Tenslotte bezweert hij door middel van Ctesiphon een bevriend Romeins huis, vermoedelijk dat van Demetrias, die zekere betrekkingen had met Pelagius, om diens aanhang niet bij zich toe te laten ²⁾).

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 \times droefheid. 9 : 256, 5-6.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* I Waarde. 14 \times verlangen. 3 : 247, 19-20; 7 : 251, 17-252, 1; 7 : 252, 10-17; 9 : 254, 26-27; ib. 28-29; 9 : 255, 25 : dignare [Pelagi] et ista nescire, quae quaeris; ib. -256, 1 : concede deo potentiam sui, nequaquam te indiget defensore; 10 : 256, 18-20; ib. 23-27; 11 : 257, 15-17; 12 : 259, 14-15 : in mentem tibi veniat tunicam salvatoris nec a militibus fuisse conscissam; ib. 16-18; 13 : 260, 11-16; ib. 16-20. II Onwaarde. 1) 1 \times droefheid. 12 : 259, 15-16 : fratrum inter se cernis iurgia et rides atque laetaris, quod alii tuo nomine, alii Christi appellantur. 2) 24 \times afkeer. 3 : 246, 3 : eam, cuius nomen nigredinis testatur perfidiae tenebras ³⁾); ib. 9-13; ib. 18-20; ib. 20-24; ib. 24-247, 3; 3 : 247, 6; ib. 7-11; 3 : 247, 12 : doctrina tua Origenis ramuscula est; ib. 17-19; ib. 19; ib. 20-21; 5 : 249, 12-24; 6 : 249, 25; ib. 25-26; 7 : 251, 17; 8 : 253, 2-5; 9 : 256, 1; 10 : 256, 12 : damnatur ille, qui damnat [sc. Pelagius]; ib. 27-257, 2; 11 : 257, 19-20 : aliud audiunt cubiculorum tuorum secreta, aliud nostrorum populi; ib. 20-22; 11 : 258, 3; ib. 3-5; 12 : 259, 20-21. 3) 30 \times onversaagdheid. 3 : 245, 2-3; ib. 4-6; 6 : 250, 2-3 : magnas deo agit gratias, qui per

1) *Dialogus adversus Pelagianos sub persona Attici et Critobuli haeretici*. PL XXIII 495—590.

2) vgl. 13 : 260, 11—20. De brief, die Pelagius, daartoe aangezocht door de moeder en grootmoeder van Demetrias, aan deze boetelinge richtte, is te vinden bij Migne. PL XXXIII 1099—1120.

3) Met deze vriendelijke termen wordt Sint Melania getekend.

arbitrii libertatem rebellis in deum est ! 7 : 252, 1-5 ; ib. 5-6 ; ib. 6 ; ib. 6-9 ; ib. 9-10 : facilia dicis dei esse mandata et tamen nullum proferre potes, qui universa compleverit ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; ib. 19-21 ; 8 : 253, 15 ; 9 : 255, 8-10 ; ib. 10-19 ; 10 : 256, 16-18 ; ib. 20-21 : si vis, quare iuxta sententiam tuam non inples, quod desideras ? ib. 21-22 ; ib. 22-23 ; 10 : 257, 3-7 ; 11 : 257, 11-15 ; ib. 17 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19 ; ib. 24-26 : et non animadvertitis idcirco nos scribere, ut vos respondere cogamini etc. ; ib. 27 ; ib. 27-28 ; 11 : 258, 2-3 : sententias vestras prodidisse superasse est ; ib. 6-7 ; ib. 7-8 ; 12 : 259, 10-14. b) *Vreemden*. I *Waarde*. 2 \times behagen. 9 : 255, 23-24 ; 12 : 259, 18-19. II *Onwaarde*. 1) 2 \times tegenzin. 13 : 260, 4-5 ; ib. 5-6. 2) 1 \times droefheid. 11 : 258, 15-20. 3) 41 \times afkeer. 1 : 241, 16-247, 1 ; 1 : 242, 1-5 ; ib. 5-10 ; ib. 12-13 ; ib. 13-16 ; 2 : 243, 1-4 ; 2 : 243, 11-14 ; ib. 14-16 ; 2 : 244, 5-6 ; ib. 15-16 : perspicue ostenditur hereticos [sc. Pelagianos] non hominem in excelsa sustollere sed dei potentiae derogare ; 3 : 244, 19-20 ; ib. 22-23 ; 3 : 245, 12-15 ; ib. 16-22 ; ib. 23-24 ; 3 : 246, 22-23 ; 3 : 247, 8-9 ; 4 : 247, 22-24 ; ib. 25-28 ; 4 : 248, 1 ; ib. 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-7 ; ib. 7-8 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-15 ; ib. 15-16 ; 5 : 248, 24-249, 1 ; 5 : 249, 1-2 ; ib. 7-10 : istius modi homines tollunt orationem etc. ; ib. 10 : tollantur et ieiunia omnisque continentia ; ib. 10-12 ; 6 : 249, 26-250, 1 ; 10 : 256, 14-16 ; 11 : 258, 8-9 ; ib. 10-11 ; ib. 11-15 ; 13 : 260, 9-10 ; ib. 15-16. 4) 14 \times onversaagdheid. 2 : 243, 8-10 ; ib. 10-11 ; 3 : 244, 20-21 : sed ecclesiasticos viros, qui in lege dei die ac nocte meditantur, decipere non valent ; 3 : 245, 2-3 ; ib. 4-6 ; 5 : 249, 2-7 ; 8 : 252, 24-27 ; 8 : 253, 1-2 ; ib. 5-6 : si enim semel per se homo potest esse sine peccato, quid necessaria est gratia dei ? ib. 6-7 ; ib. 8-11 ; ib. 11-12 ; 12 : 259, 6-7 : provoca adversarios, ut omnes retro charitulas discutiant et, si quid in meo ingenio vitii reppererint, proferant in medium ; ib. 8. 5) 1 \times toorn. 4 : 258, 20-21. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen*. I *Waarde*. 1 \times behagen. 1 : 241, 15-16. II *Onwaarde*. 1 \times afkeer. 20 : 256, 11-12. C. *Algemeen. Waarde*. 1) 1 \times genegenheid. 11 : 258, 22-23. 2) 1 \times behagen. 1 : 241, 15-16. **Sociaal 2.** *Onwaarde*. 1) 2 \times droefheid. 11 : 258, 15-20 ; 12 : 259, 15-16. 2) 19 \times afkeer. 1 : 242, 16-243, 1 ; 3 : 244, 19-20 ; 3 : 245, 4-6 ; 3 : 246, 24-247, 3 ; 3 : 247, 7-11 ; 4 : 248, 1 ; ib. 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ; ib. 5-7 ; ib. 7-8 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-15 ; ib. 15-16 ; 8 : 253, 2-5 ; 10 : 256, 11-12 ; 11 : 258, 11-15 ; 13 : 260, 13-20. „**Sociaal 2**”. *Waarde*. 1 \times verlangen. 13 : 260, 11-16. **Ethisch.** *Waarde*. 1) 4 \times genegenheid. 6 : 250, 20-21 ; 11 : 258, 22-23 ; ib. 27-259, 2 ; 12 : 259, 8-10. 2) 3 \times behagen. 1 : 241, 15-16 ; 9 : 256, 6-7 ; 12 : 259, 18-19. 3) 1 \times verlangen. 12 : 259, 16-18. **Ethisch 2.** *Onwaarde*. 1) 1 \times tegenzin. 13 : 260, 4-5. 2) 3 \times droefheid. 9 : 256, 7 ; 11 : 258, 15-20 ; 12 : 259, 15-16. 3) 31 \times afkeer. 1 : 242, 16-243, 1 ; 2 : 243, 11-14 ; 2 : 244, 5-6 ; 3 : 244, 19-20 ; 3 : 245, 4-6 ; ib. 12-15 ; ib. 16-22 ; 3 : 246, 3 ; ib. 18-20 ; ib. 20-24 ; ib. 24-247, 3 ; 3 : 247, 7-11 ; 4 : 248, 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 4-5 ;

ib. 5-7 ; ib. 7-8 ; ib. 9-10 ; ib. 10-11 ; ib. 11-15 ; ib. 15-16 ; 5 : 249, 10 ; ib. 10-12 ; 7 : 252, 5-6 ; 8 : 253, 2-5 ; 9 : 254, 20-22 ; 10 : 256, 11-12 ; 11 : 258, 10-11 ; ib. 11-15 ; 12 : 259, 20-21 ; 13 : 260, 16-20.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 9 × genegenheid. 7 : 250, 3-6 ; ib. 6-7 : velle et currere meum est, sed ipsum meum sine dei auxilio non erit meum ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 13 ; ib. 14-15 ; ib. 17-18 ; ib. 18-20 10 : 256, 14-15 : arbitrium dei nititur auxilio illiusque per singula ope indiget. 2) 3 × behagen. 6 : 250, 11 ; ib. 13-14 ; ib. 16-17. 3) 1 × verlangen. 9 : 255, 25-256, 1. b) *Jezus.* 1 × hoop. 13 : 260, 9-10.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 1) 1 × tegenzin. 13 : 260, 5-6. 2) 11 × afkeer. 1 : 242, 16-243, 1 ; 1 : 243, 1-5 ; 5 : 248, 24-249, 1 ; 5 : 249, 1-2 ; ib. 2-7 ; ib. 7-10 ; 6 : 249, 25 ; ib. 26-250, 1 ; 9 : 255, 8-10 ; ib. 10-19 ; 10 : 256, 15-16. 3) 1 × onversaagdheid. 6 : 250, 2-3. b) *Jezus.* 2 × afkeer. 3 : 247, 3-6 ; 13 : 260, 16-20. c) *Geesten.* 1 × afkeer. 5 : 249, 1-2. d) *Algemeen.* 8 × afkeer. 2 : 243, 1-4 ; 2 : 244, 15-16 ; 3 : 245, 23-24 ; 6 : 249, 25-26 ; 11 : 258, 3 ; ib. 3-5 ; ib. 8-9 ; 13 : 260, 11-16.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	19	115
Sociaal 2	—	21
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	8	—
Ethisch 2	—	35
Religieus	14	—
Religieus 2	—	24
Totaal	42	196

EPISTULA CXXXIV. *Ad Augustinum.* p. 261—263.

In een kort briefje, dat Hieronymus aan Orosius bij zijn vertrek meegaf, deelde hij aan Augustinus zijn bewondering mee voor de werkjes, die deze hem had doen toekomen ; echter wilde hij er niet meer over zeggen ; eerstens waren de tijden te moeilijk, en vervolgens was er groot gebrek aan Latijnsprekende snelschrijvers in het Oosten ; vooral vermijdt hij een discussie voor de achterdocht, die daardoor weer bij de belagers zou opkomen. Het briefje werd geschreven na de dialoog tegen Pelagius 1), tegen wien Hieronymus zijn correspondent tot de strijd oproept.

Cultureel. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 262, 2-3. 2) 1 × behagen. 1 : 261, 10.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 3 × genegenheid. 1 : 262, 2-3 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7. 2) 4 × behagen. 1 : 261, 5-6 ; ib. 9-14 ; 2 : 262, 11-12 ; ib. 20-21. 3) 4 × verlangen. 1 : 262, 1-2 ; ib. 7-8 ; 2 : 262, 17 ; ib. 18-19. 4) 1 × hoop. 2 : 262,

1) 1 : 262, 6—7 : certe et in dialogo, quem nuper edidi, beatitudinis tuae, ut dignum fuerat, recordatus sum.

19-21. b) *Vreemden*. Onwaarde. 1 \times afkeer. 1 : 262, 8-10. B. *Anderen t.o. Hieronymus*. *Vreemden*. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 1 : 262, 3-4. 2) 1 \times droefheid. 2 : 263, 4. C. *Algemeen*. Waarde. 1) 2 \times genegenheid. 1 : 262, 5-6 ; ib. 6-7. 2) 2 \times verlangen. 2 : 262, 17 ; ib. 18-19.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 4 \times tegenzin. 1 : 261, 6-7, ib. 8-9 ; 1 : 262, 3-4 ; 2 : 263, 1-3. 2) 1 \times droefheid. 2 : 263, 4.

„**Sociaal 2''**. Waarde. 1 \times verlangen. 1 : 262, 7-8.

Ethisch. Waarde. 1 \times behagen. 2 : 262, 11-12.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 1 : 262, 3-4. 2) 1 \times afkeer 1 : 262, 8-10.

Religieus. Waarde. *Jezus*. 1 \times hoop. 2 : 262, 19-21.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Cultureel	2	—
Sociaal	16	3
Sociaal 2	—	5
„Sociaal 2''	1	—
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	2
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	21	10

De wraak der pelagianen bleef niet uit. In de zomer of de herfst van het jaar 416 stormde een bende palestijnse monniken, die tot die secte behoorden, gewapend op de kloosters van Hieronymus af. Monniken en kloosterzusters ontsnapten slechts aan de dood doordat zij zich konden bergen in de torens, die gebouwd waren met het oog op de invallen der bedoeïenen. Een diaken werd gedood, de gebouwen in de as gelegd ¹⁾. Hieronymus klaagde zijn nood aan den bisschop van Carthago Aurelius ; deze gaf het bericht door aan paus Innocentius I ; de paus antwoordde Aurelius met een kort woord, dat hij medelijden met Hieronymus gevoelde en zijn maatregelen had getroffen ²⁾. De heilige Vader trachtte ook persoonlijk Hieronymus te troosten. Hij vraagt hem de namen der schuldigen om verder te kunnen ingrypen ; ook deelt hij mede, dat hij den bisschop van Jerusalem om zijn nalatigheid berispt heeft ³⁾.

1) Augustinus, waarschijnlijk ingelicht door Hieronymus, verhaalt deze feiten in zijn *De gestis Pelagi* LXVI, PL XLIV 358 *De his autem quae post hoc iudicium (Diospolis) ibi nescio quo perditorum qui valde in perversum perhibentur Pelagio suffragari, incredibili audacia perpetrata dicuntur, ut Dei servi et ancillae ad curam sancti Hieronymi presbyteri pertinentes sceleratissima caede afficerentur, diaconus occideretur, aedificia monasteriorum incenderentur, vix ipsum ab hoc impetu atque incurso impiorum, in Dei misericordia, turris munitior tueretur, tacendum nobis potius video et expectandum quid illic fratres nostri episcopi de his tantis malis agendum existiment*

2) Bij Hieronymus Ep CXXXI Epistula Innocentii papae ad Aurelium p. 263.

3) Ep CXXXVI Epistula Innocentii ad Hieronymum. p. 263—264

De brandbrief van den stedehouder van Christus aan Johannes wordt hierna gegeven. De paus gispt met strenge woorden diens laksheid en gebrek aan waakzaamheid. Hij noemt Johannes een man, die aan den duivel ten prooi is gevallen. De strengste straffen wachten hem, zo hij niet terdege ingrijpt en helpt 1). De straffen bleven niet uit. Voor een concilie gedagvaard, werd Pelagius uit het H. Land verwezen. Hierover jubelt Hieronymus in zijn

EPISTULA CXXXVIII. *Ad Riparium*. p. 265—266.

Hij feliciteert zijn vriend Riparius, dat hij den strijd van Christus strijdt voor het geloof en betreurt, dat de leiders in het Westen door onderlinge onenigheid eerder schade aanrichten dan dat zij de Kerk vooruit helpen. Maar Pelagius is door een Godsoordeel Palestina uitgedreven. Intussen is Hieronymus met zijn getrouwen verhuisd om zich niet verder aan wapengeweld bloot te stellen. Tenslotte een woord van aansporing om in de strijd te volharden.

Materieel 2. Onwaarde. 2 × droefheid. 266, 4-8; ib. 8-10.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 266, 14.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 2 × behagen. 265, 16-17; ib. 17-18. 2) 3 × verlangen. 265, 19-266, 4; 266, 10-11; ib. 11-12. 3) 1 × hoop. 266, 16-18. II Onwaarde. 1 × onversaagdheid. 265, 19-266, 4. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 265, 17-19. 2) 2 × afkeer. 266, 2-4; ib. 4-8.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × droefheid. 265, 17-19. 2) 1 × afkeer. 266, 4-8.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 × behagen. 265, 16-17.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × behagen. 266, 13-14. 2) 1 × verlangen. 266, 12-13.

Ethisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 265, 17-19.

Religieus. Waarde. a) *Jezus.* 1) 2 × behagen. 266, 1; ib. 8-10. 2) 1 × hoop. 266, 16-18. b) *Algemeen.* 1) 1 × genegenheid. 266, 4-5. 2) 1 × verlangen. 266, 10-11.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel 2	—	2
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	6	4
Sociaal 2	—	2
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch	2	—
Ethisch 2	—	1
Religieus	5	—
Totaal	14	10

1) Ep. CXXXVII Epistula Innocentii ad Iohannem. p. 264—265.

EPISTULA CXXXIX. *Ad Apronianum.* p. 267—268.

Het spijt Hieronymus, dat zijn werk en dat van den priester Innocentius totnogtoe geen voldoende succes had, maar het verheugt hem, dat Apronianus een degelijk medestander in de strijd is. Het spijt hem ook te vernemen, dat een nobel huis (dat van Demetrias ?), dat vijanden van Christus had gekoesterd, tot de grond is verwoest. Het beste wat Apronianus kan doen, is alles te verlaten en naar het Oosten te reizen. Daar is alles rustig, want de vijanden moeten morrend zwijgen. Stoffelijk is het huis van Hieronymus verwoest, maar het is vol van geestelijke rijkdommen : „beter is het droog brood te eten dan het geloof te verliezen”.

Biologisch 2. Waarde. 1 × verlangen. 267, 8-9.

Materieel 2. I Waarde. 1) 1 × genegenheid. 268, 6-7. 2) 1 × verlangen. 267, 14-268, 1. II Onwaarde. 2 × droefheid. 267, 9-10 ; 268, 4-6.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 2 × genegenheid. 267, 9-10 ; ib. 11-12. 2) 2 × behagen. 267, 5-7 ; ib. 7-8. 3) 1 × verlangen. 267, 14-268, 1. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × onversaagdheid. 268, 2-4. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 267, 11-12. 2) 1 × behagen. 268, 1-2.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 1 × afkeer. 267, 13-14.

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 268, 6-7.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1 × genegenheid. 267, 5-7. b) *Jezus.* 1) 3 × behagen. 267, 7-8 ; ib. 12 ; 268, 4-6. 2) 1 × hoop. 267, 8-9. c) *Algemeen.* 2 × behagen. 267, 6 ; 268, 4-6.

Religieus 2. Onwaarde. a) *Jezus.* 1 × afkeer. 267, 13-14. b) *Geesten.* 2 × droefheid. 267, 3-5 ; ib. 6. c) *Algemeen.* 1 × afkeer. 268, 6-7.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	1	—
Materieel 2	2	2
Sociaal	7	1
„Sociaal-algemeen”	—	1
Ethisch	1	—
Religieus	7	—
Religieus 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	18	8

EPISTULA CXL. *Ad Cyprianum presbyterum de psalmo.* p. 269—289.

De priester Cyprianus, die enige dagen Hieronymus' gast was geweest, kwam hem kort daarna verzoeken om een uitleg van de psalm Domine, refugium factus es nobis. Op zijn gebruikelijke manier vergelijkt Hieronymus de verschillende vertalingen en speurt naar de geestelijke lessen en vrome gevoelens, in de tekst opgesloten. Dit geschiedt echter zo technisch, dat wij voor onze opzet weinig profijt konden opdoen.

Biologisch. Onwaarde. 1 × tegenzin. 16 : 286, 6-8.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 13 : 282, 13-15.

Cultureel. Waarde. 4 × behagen. 1 : 269, 3-7 ; ib. 9-12 ; 2 : 270, 24-271, 5 ; 16 : 286, 6-8.

Cultureel 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 1 : 269, 14-270, 2. 2) 1 × afkeer. 1 : 269, 12-13.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 269, 7-9. 2) 2 × behagen. 1 : 269, 3-7 ; ib. 9-12. 3) 5 × verlangen. 2 : 270, 6-8 ; ib. 8-9 ; 4 : 273, 6-7 ; 19 : 288, 13-16 ; 20 : 288, 21-23. b) *Vreemden.* 1 Waarde. 1 × behagen. 2 : 270, 24-271, 5. II Onwaarde. 1) 4 × tegenzin. 4 : 273, 6-7 ; 6 : 274, 14-15 ; 11 : 280, 23-25 ; 12 : 281, 23-28. 2) 1 × onversaagdheid. 21 : 289, 5-7. B. *Algemeen.* Waarde. 1 × genegenheid. 1 : 269, 7-9.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 269, 13.

Ethisch. Waarde. 1 × genegenheid. 21 : 289, 16.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 × afkeer. 1 : 269, 13 ; 21 : 289, 15.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 2 × genegenheid. 5 : 273, 24-274, 2 ; 17 : 287, 5-8. 2) 1 × behagen. 20 : 288, 18-20. 3) 1 × hoop. 19 : 288, 15-18. b) *Algemeen.* 1 × behagen. 1 : 269, 7.

Religieus 2. Onwaarde. *God.* 1 × tegenzin. 5 : 273, 28-274, 1.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch	—	1
Biologisch 2	—	1
Cultureel	4	—
Cultureel 2	—	2
Sociaal	10	5
Sociaal 2	—	1
Ethisch	1	—
Ethisch 2	—	2
Religieus	5	—
Religieus 2	—	1
Totaal	20	13

EPISTULA CXLI. *Ad Augustinum.* p. 290—291.

In een klein briefje jubelt Hieronymus over de glorie, die Augustinus ten deel valt om zijn overwinning op de ketters : „niet één uur laat ik meer voorbijgaan zonder uw naam te noemen”, zegt hij. Augustinus' grootste roem is, dat hij met Hieronymus door de sectariërs verfoeid wordt.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* *Speciale personen.* 1) 2 × genegenheid. 290, 4-5 ; ib. 6-8. 2) 3 × behagen. 290, 8-10 ; ib. 11 : in orbe celebraris ; ib. 11-12 : catholici te conditorem antiquae rursum fidei venerantur atque suscipiunt. 3) 1 × verlangen. 29, 11. 4) 1 × hoop. 291, 1-3. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* *Vreemden.* Onwaarde. 1 ×

afkeer. 290, 13-291, 1. C. *Algemeen*. Waarde. 1) 2 × genegenheid. 290, 4-5 ; ib. 6-8. 2) 2 × behagen. 290, 11 ; ib. 11-12.

Religieus. Waarde. a) *Jezus*. 1) 1 × genegenheid. 290, 5. 2) 1 × hoop. 291, 1-3. b) *Algemeen*. 1 × behagen. 290, 8-10.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	11	1
Religieus	3	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	14	1

EPISTULA CXLII. *Ad Augustinum*. p. 291—292.

Een heel klein briefje beschrijft voor Augustinus de hardnekkigheid der ketters en de ongelukkige toestand in Jerusalem.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 291, 8-9.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1 × verlangen. 292, 1-2. b) *Vreemden*. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 291, 6-8. 2) 1 × afkeer. 292, 2-5. B. *Algemeen*. Waarde. 1 × verlangen. 292, 1-2.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 292, 2-5.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen*. 1 × tegenzin. 291, 6-8.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	2	2
Sociaal 2	—	1
Religieus 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	2	5

EPISTULA CXLIII. *Ad Alypium et Augustinum episcopos*. p. 292—294.

In deze laatste brief, die Hieronymus aan Augustinus schreef, uitte hij nog eens zijn voldoening over de overwinning, die Augustinus en Alypius over Pelagius en zijn aanhang behaalden. De beide vrienden hadden Hieronymus nog gevraagd tegen den pelagiaansen diaken Annianus te schrijven, maar verdriet om de dood van Eustochium en de minderwaardigheid van Annianus' geschriften weerhielden hem totnogtoe. Bovendien paste dit werk beter aan Augustinus, daar de Bethlehemiet er niet voor voelde eigen werk te prijzen.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 2 : 293, 9-11.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 293, 19-20.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen*. a) *Speciale personen*. Waarde. 1) 3 × behagen. 1 : 292, 14-15 ; ib. 16-293, 1 : *cooperatoribus et auctoribus vobis heresis Caelestina [i.e. Pelagiana] iugulata est* ; 2 : 294, 4. 2) 3 × verlangen. 1 : 292, 15-16 ; 2 : 293, 7-9 ; ib. 9-11. 3) 1 × hoop. 2 : 294, 3-4. b) *Vreemden*. Onwaarde. 6 × afkeer. 1 : 293, 1-3 ; 2 : 293, 6-7 ; ib. 11-13 : *in eodem enim luto [sc. ac Pela-*

gius] haesitat [Annianus] et exceptis verbis tinnulis atque emendicatis nihil aliud loquitur; ib. 15-16; ib. 16-17; ib. 19-20. B. *Anderen t.o. Hieronymus.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1 \times behagen. 1 : 292, 12-13. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 \times afkeer. 1 : 293, 3-4. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 2 \times behagen. 1 : 292, 12-13; ib. 14-15. 2) 1 \times verlangen. 1 : 292, 15-16.

Sociaal 2. Onwaarde. 3 \times afkeer. 1 : 293, 1-3; ib. 3-4; 2 : 293, 6-7.

„**Sociaal-algemeen**”. Onwaarde. 1 \times afkeer. 2 : 293, 16-17.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1 \times behagen. 1 : 292, 16-293, 1.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 \times tegenzin. 2 : 293, 20-22. 2) 6 \times afkeer. 1 : 293, 1-3; ib. 3-4; 2 : 293, 6-7; ib. 11-13; ib. 15-16; ib. 16-17 : nec grande est ineptissimis naeniis respondere.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 1 \times genegenheid. 1 : 292, 12-13. 2) 1 \times hoop. 1 : 292, 15. b) *Jezus.* 1 \times hoop. 2 : 294, 3-4.

Religieus 2. Onwaarde. *God.* 1 \times afkeer. 2 : 293, 19-20.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Cultureel 2	—	1
Sociaal	11	7
Sociaal 2	—	3
„Sociaal-algemeen”	—	1
„Sociaal 2”	1	—
Ethisch 2	—	7
Religieus	3	—
Religieus 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	15	21

De volgende brief in het Corpus is een schrijven van Augustinus aan Optatus van Mileve, waarin hij zich beklagt nog geen antwoord van Hieronymus ontvangen te hebben over een werkje, dat hij om diens oordeel naar Bethlehem zond. Zo wacht hij al vijf jaar en kan het geschrift niet uitgeven, om niet het gevaar te lopen zich weer een toornuitbarsting van den prikkelbaren ouden man op de hals te halen 1).

EPISTULA CXLV. *Ad Exuperantium de paenitentia.* p. 306—307.

Een brief, evenals de volgende van onzekere datum, volgens Cavaléra vóór 400 geschreven 2). Door Quintilianus weet de heilige, dat Exuperantius „onder zijn krijgsmantel de werken der profeten ver-richtte”. Hieronymus noemt deze houding halfslachtig : „werp af de wereld en haar goed, kom met Quintilianus tot ons”.

1) Bij Hieronymus Ep. CXLIV. Epistula Augustini ad Optatum, episcopum Milevitanum. H III p. 294—305.

2) Op. cit. I I p. 170 n. 1 en p. 196 n. 2.

Materieel. Onwaarde. 4 × afkeer. 307, 5 ; ib. 5-6 ; ib. 7 ; ib. 8.
Materieel 2. Waarde. 1) 1 × behagen. 307, 16-18. 2) 3 × ver-
 langen. 307, 1-3 ; ib. 5-7 ; ib. 18-19.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 2 × behagen. 306, 5-8 ; ib. 15-17. 2) 11 × verlangen. 306, 8-10 ; ib. 10-14 ; ib. 17-307, 1 ; 307, 1-3 ; ib. 5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 ; ib. 7 ; ib. 12-14 ; ib. 18-19 ; ib. 23-24. 3) 6 × hoop. 307, 19 ; ib. 19-20 ; ib. 20-21 ; ib. 21 ; ib. ; ib. 22-23 : expeditum cum sancto fratre Quintiliano ad nos cito [deus] faciat navigare. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 307, 8-10. b) *Vreemden.* Waarde. 3 × behagen. 307, 1-2 ; ib. 15-16 ; ib. 16-18. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 306, 3-5. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 3 × behagen. 306, 3-5 ; ib. 15 ; ib. 15-16. 2) 2 × verlangen. 306, 8-10 ; 307, 23-24. 3) 1 × hoop. 307, 22-23.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × tegenzin. 306, 14-15.

„Sociaal-algemeen”. Onwaarde. 1 × afkeer. 307, 8-10.

Ethisch. Waarde. 1) 3 × behagen. 306, 5-8 ; 307, 15-16 ; ib. 16-18. 2) 5 × verlangen. 307, 5 ; ib. 5-6 ; ib. 6-7 : nudus et levis ad caelum vola ; ib. 12-13 ; ib. 18-19.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 307, 8-10. 2) 2 × afkeer. 307, 7 ; ib. 13-14.

Religieus. Waarde. a) *God.* 5 × hoop. 307, 19-20 ; ib. 20-21 ; ib. 21 ; ib. 22-23. b) *Jezus.* 1) 1 × genegenheid. 307, 14-15. 2) 1 × behagen. 307, 15-16. 3) 1 × verlangen. 307, 2-3. 4) 1 × hoop. 307, 19.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	4
Materieel 2	4	—
Sociaal	29	1
Sociaal 2	—	1
„Sociaal-algemeen”	—	1
Ethisch	8	—
Ethisch 2	—	3
Religieus	9	—
Totaal	50	10

EPISTULA CXLVI. *Ad Evangelum presbyterum.* p. 308—312.

De priester Evangelus bracht Hieronymus de mening van een anonymus over als zouden de diakens boven de priesters staan. Bij de weerlegging vervalt Hieronymus bijna in een andere dwaling, doordat hij de priesters haast gelijkstelt aan de bisschoppen.

Sociaal. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 2 × verlangen. 1 : 308, 8-12 ; 1 : 309, 3-14. b) *Vreemden.* I Waarde. 1) 2 × behagen. 1 : 308, 7-8 ; 1 : 310, 1-2. 2) 8 × verlangen. 1 : 309, 22-310, 5 ; 1 : 310, 13-14 ; 2 : 311, 12-15 ; ib. 15-16 ; ib. 16 ; ib. :

recordentur [diaconi] condicionis suae; 2 : 312, 1-2; ib. 3-5. II Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 2 : 311, 5-7; ib. 10-12. 2) 2 × afkeer. 1 : 308, 3-5; ib. 6-8. 3) 3 × onversaagdheid. 1 : 310, 12-13 : quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non facit? ib. 17 : si auctoritas quaeritur [sc. in hac causa], orbis maior est urbe; 1 : 311, 1-3 : potentia divitiarum et paupertatis humilitas vel sublioriorem vel inferiorem episcopum facit, ceterum omnes apostolorum successores sunt.

Sociaal 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 2 : 311, 10-12. 2) 2 × afkeer. 1 : 308, 3-5; ib. 6-8.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 2 × tegenzin. 2 : 311, 6; ib. 10-12. 2) 2 × afkeer. 1 : 308, 3-5; ib. 6-8.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Sociaal	12	7
Sociaal 2	—	3
Ethisch 2	—	4
	<hr/>	<hr/>
Totaal	12	14

EPISTULA CXLVII. *Ad Sabinianum diaconum cohortatoria de paenitentia.* p. 312—329.

De diaken Sabinianus, na allerlei delicten uit Rome ontkomen, had zich in het klooster van Bethlehem als boeteling aangediend. Opgenomen stelde hij ook daar zijn overheid schromelijk te leur : een minnebrief van hem, voor een religieuze bestemd, werd ontdekt in de grot, waar de Zaligmaker geboren is. De brief werd aan Hieronymus gebracht, die ijsde van de inhoud, met het gevolg, dat hij den onverlaat eens geducht de les leest. Hij noemt de dingen bij de naam, legt heel de schande van Sabinianus bloot en herinnert hem aan de gerechtigheid Gods.

Materieel. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 10 : 326, 14-15. 2) 11 × afkeer. 2 : 315, 5; 8 : 324, 1; ib.; ib.; ib. 2; ib. 2-3; ib. 3-4; ib. 4; ib.; ib. 4-5; ib. 5-6.

Cultureel 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 3 : 316, 14-15.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 1 : 313, 7-8.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 6 × genegenheid. 3 : 317, 9-10; 8 : 323, 7 : ignovi, fateor; ib. 7-8; ib. 9-12; 9 : 325, 8-9; 9 : 326, 6-7. 2) 1 × behagen. 6 : 322, 8-11. 3) 19 × verlangen. 3 : 318, 19-319, 4; 4 : 319, 11; ib. : crede dei futurum esse iudicium; ib. 12; 7 : 323, 4-5; 8 : 324, 7 : convertere, miser, ad dominum, ut ad te dominus convertatur; ib. 8; 9 : 324, 12-13 : saltem mecum age paenitentiam; ib. 13; ib. 15-16 : fluant paululum de oculis lacrimae; ib. 17-18 : intellege te nudum, conscissum, sordidum mendicantem; 9 : 325, 4-6; ib. 8-9; ib. 11; ib. 11-12; ib. 16-17; ib. 19-326, 1; 9 : 326, 7 : incurvare et sacco vestire paulisper; 12 : 328, 14-329, 2. 4) 3 × hoop. 8 : 324, 8-9; 9 : 325, 12-14;

9 : 326, 8-10. II *Onwaarde*. 1) 2 × tegenzin. 9 : 326, 4-6 ; ib. 6. 2) 29 × droefheid. 1 : 313, 8-10 ; ib. 10-11 ; ib. 12 ; ib. ; 12-13 : quasi pinguis hostia in mortem prariam saginaris ; ib. 13-14 ; ib. 14-15 ; ib. 15-17 ; ib. 17-18 ; 1 : 314, 2-4 ; 2 : 315, 8-9 ; ib. 9 : vestimentum tuum est facta luxuria ; ib. 9-11 ; ib. 11-12 ; ib. 12-13 ; ib. 14-15 ; 5 : 320, 16 ; ib. 16-18 ; 7 : 322, 20-22 : o diem illam omni male dictione dignissimam, in qua epistulas tuas... consternata mente legi ! ib. 22 ; ib. 23 ; ib. -323, 1 : hocine diaconum non dicam loqui sed scire potuisse ! 7 : 323, 1-2 ; 8 : 323, 7-8 : neglecto iudicio dei me tantum quasi vindicem times ; ib. 16-324, 1 ; 9 : 325, 14-15 ; ib. 17-18 ; ib. 18-19. 3) 41 × afkeer. 1 : 313, 11-12 ; 1 : 314, 8 ; 2 : 315, 5 : vegeto quippe es corpore et novus antichristi apostolus ; ib. 14-16 ; 3 : 316, 13-14 ; ib. 14-15 ; 3 : 318, 8-12 ; 4 : 319, 17-18 : non tibi illa nunc replico, quod plures virgines violasse narreris ; ib. 18-19 ; ib. 19-20 ; 4 : 320, 12-14 ; ib. 14-15 ; 5 : 320, 20-21 ; ib. 21-321, 1 ; 6 : 321, 11-13 : futuro matrimonio in spelunca illa venerabili quasi quosdam obsides accipis capillos ; ib. 13-14 ; ib. 14-16 ; ib. 17 ; 6 : 322, 6-8 ; ib. 11-12 ; 8 : 323, 15 ; 8 : 324, 1 ; ib. ; ib. ; ib. 2 : raros in rubenti calvaria digeris capillos ; ib. 2-3 ; ib. 3-4 ; ib. 4 ; ib. ; 9 : 324, 18-325, 3 ; 10 : 327, 8-9 : quanto episcopus, qui te ordinavit, probabilis est, tanto tu amplius detestandus, qui talem hominem fefellisti ; ib. 12-13 ; ib. 13-16 ; 11 : 327, 17-18 ; ib. 18-20 ; ib. 20 ; ib. ; ib. -328, 2 ; 11 : 328, 2-5 ; ib. 7-8 ; 12 : 328, 4. 4) 8 × onversaagdheid. 2 : 315, 4 ; 4 : 320, 1-4 ; ib. 4-5 ; ib. 6-8 ; 7 : 323, 3-4 ; 10 : 326, 13-14 ; 10 : 327, 3-5 ; ib. 5-8. 5) 1 × vrees. 10 : 327, 3-5. 6) 5 × toorn. 6 : 321, 19-322, 1 ; 6 : 322, 1-5 ; ib. 15-17 ; 11 : 328, 10-12 ; ib. 12-13 : post adulterium hominis adulter Christi esse cupiebas. b) *Vreemden*. I *Waarde*. 4 × behagen. 1 : 313, 6-7 ; 9 : 325, 6-8 ; 10 : 326, 15-16 ; 10 : 327, 8-9. II *Onwaarde*. 1) 7 × tegenzin. 1 : 313, 20-314, 1 ; 1 : 314, 1-2 ; 3 : 316, 18-317, 1 ; 4 : 319, 14 ; ib. 14-15 ; 10 : 326, 14-15 ; 10 : 327, 2-3. 2) 3 × afkeer. 3 : 318, 8-12 ; 4 : 319, 15-17 ; 10 : 326, 18-18. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Spectale personen*. *Onwaarde*. 1) 1 × tegenzin. 2 : 315, 17-316, 1. 2) 1 × droefheid. 9 : 326, 1-3. 3) 4 × afkeer. 8 : 323, 14 : inimicus tibi factus sum vera dicens ; 9 : 324, 12 ; ib. 13 ; ib. 16-17. 4) 4 × onversaagdheid. 9 : 324, 10 ; ib. 11 ; ib. 14 : num mea peccata virtutes tuae sunt ? ib. 14-15. 5) 1 × toorn. 8 : 323, 12-14. C. *Algemeen*. *Waarde*. 1) 3 × genegenheid. 3 : 317, 9-10 ; 7 : 323, 7 ; ib. 7-8. 2) 2 × behagen. 1 : 313, 6-7 ; 6 : 322, 8-11. 3) 2 × verlangen. 4 : 319, 12 ; 7 : 323, 4-5.

Sociaal 2. *Onwaarde*. 1) 1 × tegenzin. 10 : 327, 2-3. 2) 5 × droefheid. 2 : 315, 12-13 ; 8 : 322, 22 ; ib. 23 ; ib. -323, 1 ; 9 : 326, 1-3. 3) 16 × afkeer. 2 : 315, 14-16 ; 3 : 317, 11-14 ; 4 : 319, 17-18 ; ib. 18-19 ; 4 : 320, 12-14 ; ib. 14-15 ; 6 : 321, 11-12 ; ib. 13-14 ; ib. 14-16 ; 8 : 323, 14 ; 9 : 324, 12 ; ib. 13 ; 10 : 327, 8-9 ; 11 : 327, 17-18 ; ib. 18-20 ; ib. 20-328, 2. 4) 2 × onversaagdheid. 9 : 324, 10 ; ib. 11. 5) 2 × toorn. 6 : 322, 1-5 ; 8 : 323, 12-14.

Ethisch. Waarde. 1) 3 × genegenheid. 8 : 323, 7; ib. 7-8; ib. 9-12. 2) 3 × behagen. 1 : 313, 6-7; 6 : 322, 8-11; 9 : 324, 18. 3) 9 × verlangen. 7 : 323, 4-5; 9 : 324, 12-13; ib. 13; ib. 15-16; ib. 17-18; 9 : 325, 8-9; ib. 11; ib. 11-12; 9 : 326, 7.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 4 × tegenzin. 1 : 313, 20-314, 1; 9 : 326, 4-6; ib. 6; 10 : 326, 14-15. 2) 25 × droefheid. 1 : 313, 8-10; ib. 10-11; ib. 12; ib. 12-13; ib. 13-14; ib. 15-17; ib. 17-18; 2 : 315, 8-9; ib. 9; ib. 9-11; ib. 11-12; ib. 12-13; 5 : 320, 16; ib. 16-18; 7 : 322, 20-22; ib. 22; ib. 23; ib. -323, 1; 7 : 323, 1-3; 8 : 323, 16-324, 1; 9 : 325, 14-15; ib. 17-18; ib. 18-19; 9 : 326, 1-3. 3) 50 × afkeer. 1 : 313, 11-12; 2 : 315, 14-16; 3 : 317, 4; ib. 5-6; 3 : 318, 8-12; ib. 14-15 : nihil ita repugnat deo quam cor inpaenitens; ib. 15-16; ib. 17-18 : inpaenitens autem omnis ad iracundiam provocat iudicantem; ib. 18-19; 4 : 319, 15-17; ib. 17-18; ib. 18-19; ib. 19-20; 4 : 320, 12-14; ib. 14-15; 5 : 320, 20-21; ib. 2-321, 1; 6 : 321, 11-12; ib. 13-14; ib. 14-16; ib. 17; 6 : 323, 6-8; ib. 11-12; 8 : 323, 14; ib. 15; 8 : 324, 1; ib. ; ib. ; ib. 2; ib. 2-3; ib. 3-4 : super haec unguentis flagras; ib. 4; ib. ; ib. 4-5; ib. 5-6; 9 : 324, 12; ib. 13; ib. 16-17; 10 : 326, 16-18; 10 : 327, 8-9; ib. 12-13; ib. 13-16; 11 : 327, 17-18; ib. 18-20; ib. 20; ib. ; ib. -328, 2; 11 : 328, 2-3; ib. 7-8; 12 : 328, 14-16. 4) 5 × onversaagdheid. 4 : 320, 1-4; ib. 6-8; 9 : 324, 10; ib. 11; 10 : 326, 13-14. 5) 5 × toorn. 6 : 322, 1-5; ib. 15-17; 8 : 323, 12-14; 11 : 328, 10-12; ib. 12-13.

Religieus. Waarde. a) *God.* 1) 1 × behagen. 3 : 317, 15-18. 2) 1 × verlangen. 8 : 324, 7. 3) 2 × hoop. 8 : 324, 8-9; 9 : 326, 8-10. b) *Jezus.* 1) 1 × genegenheid. 6 : 321, 17-19. 2) 2 × behagen. 9 : 325, 3; ib. 6-8. 3) 2 × verlangen. 9 : 325, 11; ib. 11-12. 4) 1 × hoop. 9 : 325, 12-14. c) *Geesten.* 1 × behagen. 6 : 322, 17-19.

Religieus 2. Onwaarde. a) *God.* 1) 4 × tegenzin. 1 : 314, 1-2; 3 : 316, 18-317, 1; 10 : 326, 14-15; 10 : 327, 2-3. 2) 4 × droefheid. 1 : 313, 14-15; 1 : 314, 2-4; 2 : 315, 14-15; 7 : 323, 7-8. 3) 2 × afkeer. 3 : 318, 17-18; 10 : 326, 16-18. 4) 1 × onversaagdheid. 10 : 327, 5-8. b) *Jezus.* 1) 1 × afkeer. 12 : 328, 17-18. 2) 1 × onversaagdheid. 4 : 320, 1-4. 3) 1 × toorn. 11 : 328, 12-13.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Materieel	—	12
Cultureel 2	—	1
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	40	107
Sociaal 2	—	26
Ethisch	15	—
Ethisch 2	—	89
Religieus	11	—
Religieus 2	—	14
Totaal	66	250

Epistula CXLVIII, p. 329—356 en CXLIX, p. 357—363, die hierna in het Corpus staan, zijn volgens den uitgever zelf onecht; Epistula CL, p. 363, nam hij om overeenkomstige redenen niet op; hij handhaafde echter het briefnummer.

EPISTULA CLI. *Ad Riparium*. p. 363—364.

Een klein briefje aan den vriend, met wien Hieronymus jaarlijks correspondeerde, spreekt van zijn tevredenheid over de geloofsijver van Riparius, klaagt over het verderf, dat de ketters overal zaaien en informeert naar de persoonlijke omstandigheden van Riparius te Rome.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 × droefheid. 2 : 364, 4-6 : nos sanctae [ac] venerabilis virginis Christi Eustochiae repentina dormitio admodum contristavit et paene conversationis nostrae mutavit statum; ib. 6-8 : dum. . et mentis ardorem superat inbecillitas senectutis.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* I Waarde. 1) 2 × behagen. 1 : 363, 16-17; 3 : 364, 14. 2) 4 × verlangen. 2 : 364, 2-3 : saltim rara scriptio per annos singulos non pereat; ib. 3-4; ib. 4-6; 3 : 364, 11-13. 3) 1 × hoop. 3 : 364, 12-14. II Onwaarde. 1 × onversaagdheid. 1 : 363, 19-21. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 363, 17-19. B. *Algemeen.* Waarde. 2 × verlangen. 2 : 364, 2-3; ib. 3-4.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 × afkeer. 1 : 363, 17-19.

„Sociaal 2”. Waarde. 1 × behagen. 1 : 363, 16-17.

Religieus. Waarde. *Jezus.* 1) 2 × behagen. 1 : 363, 20-21; ib. 21-22. 2) 1 × hoop. 3 : 364, 12-14.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen.* 1 × afkeer. 1 : 363, 21-22.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Sociaal	9	2
Sociaal 2	—	1
„Sociaal 2”	1	—
Religieus	3	—
Religieus 2	—	1
Totaal	13	6

EPISTULA CLII. *Ad Riparium*. p. 364—365.

De priester Innocentius bracht den afgeleefden abt tot zijn grote verrassing een brief van Riparius. In zijn antwoord wekt Hieronymus hem op, zich niet te storen aan Pelagius en zijn aanhang; het zijn praatzieke woordendieven. Nog overweegt de stokoude grijsaard een verhandeling tegen hen samen te stellen, al voelt hij het verzoek van Riparius daartoe als „een zware last, die hij aan een oud ezeltje oplaadt”.

Biologisch 2. Onwaarde. 1 × droefheid. 365, 10-12.

Cultureel 2. Onwaarde. 4 × afkeer. 364, 23-365, 1; 365, 1; ib. 1-3; ib. 4.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen. Speciale personen.* Waarde. 1) 1 × genegenheid. 2) 2 × behagen. 364, 17-18; ib. 20-21. 3) 1 × hoop. 365, 17-19. II Onwaarde. 1) 7 × afkeer. 364, 21-22; ib. 22; ib. 22-23; ib. 23-365, 1; 365, 1; ib. 1-3; ib. 7. 2) 1 × onversaagdheid. 365, 7-9. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* I Waarde. 1 × behagen. 364, 19-20. II Onwaarde. 1 × tegenzin. 365, 9-10 : quod autem ad scribendum cohortaris, grave asello vetulo imponis onus. C. *Algemeen.* Waarde. 1 × behagen. 364, 19-20.

Ethisch 2. Onwaarde. 1) 1 × tegenzin. 365, 6-7. 2) 3 × afkeer. 364, 23-365, 1; 365, 2-3; ib. 3.

Religieus. Waarde. a) *Jezus.* 1 × hoop. 365, 17-19. b) *Algemeen.* 1 × behagen. 364, 20-21.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	1
Cultureel 2	—	4
Sociaal	6	9
Ethisch 2	—	4
Religieus	2	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	8	18

EPISTULA CLIII. *Ad Bonifatium.* p. 365—366.

Hieronymus uit zijn vreugde over het feit, hem in een eigenhandig schrijven door Bonifatius medegedeeld, dat deze, sinds jaren zijn verknochte vriend, de stoel van Petrus heeft beklommen. Slechts dit kon zijn rouw over het ontijdig afsterven van Eustochium verzachten. Nu is de kleine Paula, als een pand van de overleden Laeta hem „op de schouders gelegd”. Alleen God kan weten, of hij in staat zal zijn deze last te dragen.

In een postscriptum dringt Hieronymus er bij den paus op aan de ketters te laten voelen, dat hij de vijand van het ongeloof is en „uitvoerder en aanvuller van de uitspraak zijner voorgangers te zijn”.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 × droefheid. 366, 1-3; ib. 3-4.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 × tegenzin. 366, 11-13.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* 1) 1 × genegenheid. 366, 1-3. 2) 5 × behagen. 365, 18-21; 366, 4-5; ib. 6-8; ib. 15-17; ib. 17-18. 3) 7 × verlangen. 366, 1-3; ib. 13-14; ib. 14-15 : nos proprie super profectu et honore reverentiae [tua]e gaudere cognoscas; ib. 20-21 : sentiant heretici inimicum te esse perfidiei; ib. 21-22; ib. 22-23; ib. 23-24 : nec patiaris in episcopali nomine hereticorum patronos atque consortes. b) *Vreemden.* Onwaarde. 1 × afkeer. 366, 23-24. B. *Anderen t.o. Hieronymus. Speciale personen.* Waarde. 1 × behagen. 365, 18-21. C. *Algemeen.* Waarde. 1) 7 ×

behagen. 365, 18-21 ; ib. 20-22 : cum . . . ante coeperimus nos amare quam nosse ; ib. 22-366, 1 ; 366, 1-3 ; ib. 4-5 ; ib. 6-8 ; ib. 21-22. 2) 1 \times verlangen. 366, 17-18.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 3 \times verlangen. 366, 20-21 ; ib. 22-23 ; ib. 23-24.

Religieus. Waarde. God. 1 \times genegenheid. 366, 10-11.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	22	1
„Sociaal 2”	3	—
Religieus	1	—
	<hr/>	<hr/>
Totaal	26	4

EPISTULA CLIV. *Ad Donatum.* p. 367—368.

Een zekere Donatus voelde zich bezorgd over de gematigdheid van paus Bonifatius tegenover de ketters. Hieronymus stelt hem in een kort briefje gerust : het is de mildheid van het begin. Zelf gelooft hij niet aan de waarachtigheid van hun berouw : „men moet ze vernietigen, geestelijk vermoorden, uitdelgen met de dolk van Christus”.

Een morose stemming hangt over de laatste brieven : Hieronymus mist Eustochium en roemt nog eens haar onthechting en fierheid ten aanzien van de ketters. Hij zelf voelt zich door kommer en hoge ouderdom gebroken, door herhaalde ziekten geknakt”.

Biologisch 2. Onwaarde. 2 \times droefheid. 2 : 367, 22-23 ; 3 : 368, 8-10 : ego autem et maerore et longa aetate confectus et frequentibus morbis fractus vix in haec pauca verba prorupi.

Materieel 2. Waarde. 1 \times behagen. 2 : 367, 24-368, 2.

Hieronymus zelf. Onwaarde. 1 \times tegenzin. 1 : 367, 5.

Sociaal. A. *Hieronymus t.o. anderen.* a) *Speciale personen.* Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 1 : 367, 14-17. 2) 4 \times behagen. 1 : 367, 3 ; 1 : 367, 10-11 ; 2 : 367, 23-368, 2 : libentiusque habuit [Eustochium] et rem familiarem et domum suam dimittere et honorata exilia sustinere quam hereticorum communione maculari ; 3 : 368, 8. 3) 6 \times verlangen. 1 : 367, 12-14 ; 2 : 367, 22-23 ; 3 : 368, 3-4 ; ib. 4 ; ib. 4-5 ; ib. 6-8. b) *Vreemden.* Onwaarde. 8 \times afkeer. 1 : 367, 6-8 : hereticorum autem pectora non posse purgari ego testis sum, cui decretum est numquam paenitentiae eorum credere ; ib. 8-10 ; ib. 10 ; ib. 16-17 ; ib. 17-19 ; ib. 19-21 : delendi sunt [sc. heretici], spiritualiter occidendi, immo Christi mucrone truncandi, etc. . . ; ib. 23-368, 2 ; 3 : 368, 5. B. *Algemeen.* Waarde. 1) 1 \times genegenheid. 1 : 367, 14-17. 2) 2 \times verlangen. 3 : 368, 3-4 ; ib. 6-8.

Sociaal 2. Onwaarde. 1 \times afkeer. 1 : 367, 9-10.

„**Sociaal 2**”. Waarde. 1) 1 \times behagen. 2 : 367, 23-368, 2. 2) 4 \times verlangen. 1 : 367, 12-14 ; ib. 17-19 ; ib. 19-21 ; 3 : 368, 4-5.

Ethisch. Waarde. 1) 1 × genegenheid. 1 : 367, 14-17. 2) 1 × behagen. 2 : 367, 23-368, 2.

Ethisch 2. Onwaarde. 2 × afkeer. 1 : 367, 8-10 ; ib. 10.

Religieus. Waarde. a) Jezus. 1 × hoop. 1 : 367, 12-14. b) *Algemeen*. 1) 1 × behagen. 2 : 367, 22-23. 2) 1 × verlangen. 3 : 368, 4. 3) 1 × hoop. 1 : 367, 5-6.

Religieus 2. Onwaarde. *Algemeen*. 1 × afkeer. 3 : 368, 4-5.

Overzicht.	Waarde.	Onwaarde.
Biologisch 2	—	2
Materieel 2	1	—
Hieronymus zelf	—	1
Sociaal	14	8
Sociaal 2	—	1
„Sociaal 2”	5	—
Ethisch	2	—
Ethisch 2	—	2
Religieus	4	—
Religieus 2	—	1
	<hr/>	<hr/>
Totaal	26	15

Kort na dezen verlost God zijn dienaar uit kommer en zwakte.

STATISTIEK BIJ HOOFDSTUK VI.
WIJZE DER UITINGEN.

EPISTULA	Genegen- heid	Tegenzin	Behagen	Droefheid	Verlangen	Afkeer	Hoop	Wanhoop	Onversaagd- heid	Vrees	Toorn	Totaal
XCIX .	—	3	13	5	9	—	1	—	—	—	—	31
CII . . .	25	1	1	1	12	4	—	—	—	—	—	44
CIII . . .	2	—	1	1	6	1	2	—	—	—	—	13
CV . . .	2	19	3	—	9	4	—	—	4	—	—	41
CVI . . .	4	23	13	—	24	10	—	—	—	—	—	74
CVII . . .	3	17	55	7	183	50	1	—	5	1	—	322
CVIII . . .	3	17	437	6	5	36	4	—	10	—	—	508
CIX . . .	—	5	15	—	7	14	—	—	—	—	7	58
CXII . . .	6	20	9	—	18	29	—	—	9	—	—	91
CXIV . . .	5	5	4	—	1	4	2	—	—	—	—	21
CXV . . .	1	6	4	—	11	5	1	—	—	—	—	28
CXVII . . .	11	4	39	5	62	107	—	1	—	3	—	232
CXVIII . . .	7	2	54	8	30	30	2	—	—	—	—	133
CXIX . . .	4	8	31	5	5	11	—	—	—	—	—	64
CXX . . .	4	7	31	—	36	22	3	—	—	—	—	103
CXXI . . .	6	27	49	3	17	47	—	—	1	—	—	150
CXXII . . .	—	13	57	15	14	7	—	—	—	—	—	106
CXXIII . . .	4	21	60	35	20	58	—	—	1	2	—	201
CXXIV . . .	—	5	—	—	2	73	—	—	—	—	—	80
CXXV . . .	25	50	94	29	177	70	—	—	—	—	—	445
CXXVI . . .	2	—	6	1	—	7	3	—	—	—	—	19
CXXVII . . .	4	9	118	14	2	39	—	—	1	—	—	187
CXXVIII . . .	5	2	11	21	51	20	—	—	4	—	—	114
CXXIX . . .	3	4	23	—	4	20	—	—	8	—	—	62
CXXX . . .	31	55	159	9	101	71	1	—	—	4	—	131
CXXXIII . . .	14	4	10	8	17	138	1	—	45	—	1	238
CXXXIV . . .	6	6	6	2	7	2	2	—	—	—	—	31
CXXXVIII . . .	1	1	6	5	5	3	2	—	1	—	—	24
CXXXIX . . .	6	—	8	4	3	3	1	—	1	—	—	26
CXL . . .	5	8	9	—	5	4	1	—	1	—	—	33
CXLI . . .	5	—	6	—	1	1	2	—	—	—	—	15
CXLII . . .	3	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	7
CXLIII . . .	1	1	7	1	4	19	3	—	—	—	—	36
CXLV . . .	1	3	14	—	22	7	13	—	—	—	—	60
CXLVI . . .	—	5	2	—	10	6	—	—	3	—	—	26
CXLVII . . .	13	21	14	64	33	129	6	—	21	1	14	316
CLI . . .	—	—	5	2	6	3	2	—	1	—	—	19
CLII . . .	1	2	5	1	—	14	2	—	1	—	—	26
CLIII . . .	2	1	13	2	11	1	—	—	—	—	—	30
CLIV . . .	3	1	8	2	13	12	2	—	—	—	—	41
Totaal	218	376	1400	256	945	1083	57	1	117	11	22	4486

Resultaten.

I. Waarde - onwaarde.

In dit hoofdstuk behandelden wij veertig brieven, waarvan alleen Ep. CII een even groot aantal van waarde- als van onwaarde-uitingen heeft; van de overige brieven hebben er vijf en twintig meer waarde- dan onwaarde-uitingen tegen veertien brieven, die meer onwaarde dan waarde opleveren; door alle perioden van Hieronymus' leven blijft deze verhouding dus zo goed als constant. Het overwicht aan waarde-uitingen boven onwaarde-uitingen is in de eerstgenoemde groep der onderhavige brieven soms zeer groot, zoals in Ep. XCIX met de verhouding 23—8; in Ep. CVII met de verhouding 242—80; in Ep. CVIII met 449—59; in Ep. CXVIII met 93—40; in Ep. CXX met 74—29; in Ep. CXXII met 71—35; in Ep. CXXV met 296—149; in Ep. CXXVII met 124—63; in Ep. CXXX met 292—139; in Ep. CXLIV met 50—10 enz.

In de andere groep zijn de verschillen slechts enkele malen groot; b.v. in Ep. CXXIII met de verhouding 84—117. Ep. CXXIV, waarin Hieronymus Avitus voor Origenes' leer waarschuwt, heeft de verhouding 2—78; Ep. CXXXIII, een strijdbrief tegen Pelagius, heeft de verhouding 42—196; Ep. CXLVII, waarin de diaken Sabinianus wordt gekapitteld, toont de verhouding 66—250; verder zijn de verschillen onaanzienlijk; er zijn ook maar een negental eigenlijke strijdbrieven; het meerendeel zijn lerings- en leidingsbrieven, vriendschapsbrieven en epitaphiën. Dit feit verklaart wel waarom de verhouding tussen waarde- en onwaarde-uitingen als boven gemeld uitviel.

II. De terreinen.

In negentien brieven worden oordelen uitgesproken over **biologische** dingen; de frequentie is per brief nooit hoger dan vier. Over lichamelijk welzijn uit Hieronymus zich in al deze veertig brieven slechts eenmaal en wel ongunstig, n.l. in Ep. CXL. Slechts in drie brieven worden ziekte, pijn, dood als iets goeds gewaardeerd; in zestien brieven worden deze dingen als onaangenaam beschouwd en voorgesteld.

Achttien brieven bevatten uitspraken over **materiele** zaken. Materieel goed wordt in één brief, dat is Ep. CVII, slechts in drie uitingen gewaardeerd, in dezelfde brief echter zestien maal afgekeurd; hetzelfde geschiedt in nog twaalf andere epistels. De frequentie stijgt in deze afdeling vijfmaal boven de tien, waarvan genoemde Ep. CVII met haar zestien uitingen het hoogste cijfer heeft. Gemis aan materieel confort geldt in twaalf brieven als goed; driemaal is het frequentie-cijfer hoger dan tien, van welke drie Ep. CVIII het hoogst komt met het getal zeven en twintig. In negen brieven wordt dit gemis onaangenaam genoemd, maar het aantal der uitingen is in dit tweede deel van deze rubriek nooit meer dan tien.

Over **culturele** dingen spreken vijf en twintig brieven. Bezit van cultuur wordt in zestien brieven gunstig gewaardeerd. Twee brieven hebben voor deze rubriek meer dan tien uitingen, waarvan Ep. CVII met zestien het hoogst is. In twee brieven wordt met telkens één uiting cultuur verworpen. Gemis aan cultuur wordt altijd afgekeurd en wel in veertien brieven; de frequentie is nooit boven de tien. Hieronymus heeft in deze tijd hoofd en handen vol van de aangelegenheden van andere mensen, inzonderheid hun gedrag op godsdienstig en maatschappelijk gebied.

Over **zichzelf** spreekt Hieronymus in negentien brieven; het hoogste frequentiecijfer is vier. Hieronymus' oordeel is in dezen vaker ongunstig dan gunstig. Zijn **sociale** instelling blijft.

Dit terrein trekt ook in deze periode verreweg de meeste belangstelling. In alle brieven komen uitingen voor, die hierop betrekking hebben. Wat de houding van **Hieronymus tegenover anderen** aangaat, troffen wij geen uitingen aan over **familieleden**.

In alle brieven komen uitingen voor aangaande **speciale personen** en dit veel meer in gunstige dan in ongunstige zin. Het is de tijd, waarin Hieronymus internationale waardering ondervindt, de tijd van innige vriendschappen als b.v. met Augustinus; ook zijn hier de epithaphiën niet te vergeten. Tweemaal stijgt de frequentielijn tot boven de honderd, beide keren voor de afdeling „waarde”; het hoogst komt deze lijn in Ep. CVIII met het getal honderd zeventig; buitendien gaat zij nog drie en twintig maal boven de tien uit, zij het in de waarde-, zij het in de onwaarde-afdeling.

In twee en dertig brieven worden **vreemden** beoordeeld, in veel minder groot aantal uitingen dan speciale personen en ongeveer eens zo vaak ongunstig als gunstig. Het frequentiecijfer, dat twee en twintig maal boven de tien komt, stijgt het hoogst met de negen en vijftig onwaarde-uitingen van Ep. CXXXIII.

Wat betreft de houding van **anderen tegenover Hieronymus** vonden wij weer geen uiting aangaande **familieleden**; over **speciale personen** troffen wij uitingen aan in twaalf brieven met vier als hoogste frequentiecijfer; de uitingen zijn vaker ten ongunste dan ten gunste der besproken personen.

Vreemden worden, uitsluitend ongunstig, in tien brieven besproken; ook hier is vier het hoogste frequentiecijfer. In vijf en dertig brieven is het **algemeen-sociale** voorwerp van Hieronymus' oordeelvellingen; alleen in Ep. CV geschiedt dit met één uiting ten ongunste, overigens steeds gunstig; achtmaal is het frequentiecijfer hoger dan tien met de vijftig uitingen van Ep. CVIII als hoogste.

Eveneens in vijf en dertig brieven, en zonder uitzondering ten ongunste, wordt het gemis aan sociale zin of het **ontberen van omgang** etc. beoordeeld. In zeven brieven gaat de frequentiecurve boven de tien uit; Ep. CXLVII heeft met zes en twintig het hoogste getal. Uit **hoger beginsel** wordt **omgang** in dertien brieven als minder goed voorgesteld, echter blijft het aantal der uitingen steeds onder de tien.

Zestien brieven bevatten, steeds gunstige, uitingen over **afzondering uit hoger beginsel** ; tweemaal stijgt het frequentiegetal boven de tien ; Ep. CVIII is hierbij het hoogste met het getal twintig.

In vijf en dertig brieven komen uitingen voor over **ethische** zaken. Het ethisch goede trekt niet in evenveel brieven de aandacht als afdwalingen op dit gebied, maar de som der uitingen is op beide gebieden ongeveer gelijk. Zeven en twintig brieven bevatten uitingen, en deze steeds gunstig, over ethisch goede dingen ; in twaalf daarvan is het frequentiegetal hoger dan tien ; Ep. CVIII is met honderdveertien, het enigste honderdtal van deze groep, het hoogste. In vier en dertig brieven worden ethische tekortkomingen geoordeeld en zonder uitzondering veroordeeld. Van de twaalf brieven, waarin het frequentiecijfer hoger is dan tien, is Ep. CXLVII het hoogst met het getal negen en tachtig.

Zes en dertig brieven behelzen uitingen over **religieuze** dingen, in vier en dertig daarvan staan uitingen over het religieus goede ; in zes en twintig over het religieus verkeerde ; de eerste steeds gunstig, de laatste uitsluitend ongunstig. In drie en twintig brieven konden gunstige uitingen aangaande **God** aangetekend worden ; in twee daarvan meer dan tien, waarvan de negentien van Ep. CVIII de meeste zijn.

Over **God den Vader** troffen wij in dit deel geen uitingen ; over **Jezus** daarentegen wel in dertig brieven ; ook hier heeft opgemelde Ep. CVIII het grootste aantal uitingen, n.l. zeven en twintig ; met deze brief komt slechts Ep. CXX nog boven de tien uit. Over den **H. Geest** troffen wij slechts twee uitingen aan, n.l. in Ep. CXX. Over **engelen** komt in deze afdeling in drie brieven telkens één uiting voor. Achttien brieven bevatten uitingen over het **algemeen-religieuze** ; het frequentiecijfer stijgt eens boven de tien met het getal twee en twintig in Ep. CVII.

Verkeerd optreden tegen **God** wordt in negen brieven veroordeeld ; geen enkele maal stijgt het frequentiecijfer boven de tien. Slechts in Ep. CXXIV wordt, in drie uitspraken, oneerbiedigheid tegen **God den Vader** gelaakt. Dertien brieven veroordelen onbetamelijk gedrag tegen **Jezus** ; in Ep. CXXIV stijgt het frequentiecijfer als enigste keer met vijftien uitingen boven de tien. Tekortkomingen tegen den **H. Geest** worden in twee brieven met een gering aantal uitspraken gegisp. Over wangedrag tegen **engelen** sprak Hieronymus zich eenmaal uit, n.l. in Ep. CXXIV. In acht brieven worden, steeds met een gering aantal uitingen, **duivelen** veroordeeld. Achttien brieven bevatten uitingen over **algemeen-religieuze** afdwalingen, waarbij de frequentielijn ook nooit boven het getal tien uitkomt.

III. Wijze der uitingen.

In vier en dertig epistulae komt **genegenheid** voor, zesmaal stijgt de frequentielijn boven de tien ; het hoogste getal heeft Ep. CXXX, n.l. een en dertig.

In evenveel brieven uit Hieronymus zijn **tegenzin**, echter in hoger frequentie dan bij genegenheid het geval was : elf epistulae hebben een frequentiecijfer hoger dan tien, waarvan het hoogste vijf en vijftig is, eveneens voorkomend in Ep. CXXX.

Slechts in twee brieven wordt geen **behagen** aan de dag gelegd ; deze rubriek heeft verreweg het grootste totaal aantal der uitingen ; in negentien brieven is het aantal der uitingen groter dan tien, in drie daarvan groter dan honderd ; hiervan is Ep. CVIII, het epitaphium van Paula, het hoogste met het getal vierhonderd zeven en dertig.

Zes en twintig epistulae geven uiting aan **droefheid** ; het totaal-aantal der uitingen is hoger dan dat der genegenheid ; zesmaal stijgt de frequentie tot boven de tien ; het hoogste punt bereikt Ep. CXLVII met het getal vier en zestig.

Ook **verlangen** wordt in alle behalve in twee brieven uitgedrukt. Negentienmaal stijgt de frequentie tot boven de tien en driemaal boven de honderd ; honderd drie en tachtig is het hoogste cijfer en wordt gevonden in Ep. CVII.

Afkeer uit Hieronymus in op een na alle brieven ; twee en twintig maal stijgt de frequentiecurve boven de tien, driemaal boven de honderd ; Ep. CXXXIII heeft het hoogste getal, n.l. honderd acht en dertig.

In twee en twintig brieven spreekt de heilige **hoop** uit ; de enigste keer dat de frequentie boven de tien uitstijgt, is in Ep. CXLV met dertien uitingen.

Eén uiting van **wanhoop** troffen wij aan in Ep. CXVII.

Zeventien epistels behelzen uitingen van **onversaagdheid** ; tweemaal is de frequentie hoger dan tien ; het grootste getal heeft Ep. CXXXIII, n.l. vijf en veertig.

Vijf epistulae geven uiting aan **vrees**, de frequentie blijft onder de tien.

In slechts drie brieven openbaart zich Hieronymus' **toorn** ; eenmaal gebeurt dit met meer dan tien, n.l. veertien uitingen, dat is in Ep. CXLVII.

Het beeld, dat wij ons van Hieronymus in deze laatste periode van zijn leven kunnen vormen, is als volgt :

Hij ziet bij voorkeur de goede kanten van de dingen. Bepaald zwak is zijn belangstelling voor het lichamelijke en opmerkelijk is, dat als de heilige zich over dit terrein uitspreekt, hij vooral gevoelig blijkt voor wat het lichaam deert. De aandacht voor materiele zaken neemt sinds de romeinse periode af ; maar het stoffelijke is voor Hieronymus blijvend een vijandig element. Cultuur interesseert Hieronymus matig ; maar wáár hij erover spreekt, doet hij het met waardering en met volstrekte geringschatting van het tegendeel. Eigen persoon en waarde zijn voor den heilige maar voorbijgaand object van zorg en vaker ziet hij zijn zwakke punten dan zijn kracht. De medemens en de samenleving hebben hem volledig veroverd ; onaflaatbaar heeft het samen-

leven zijn aandacht en zonder respijt cirkelt zijn geest om getrouwen en vrienden of persoonlijke vijanden : Hieronymus is een selectieve geest, die bij voorkeur het individu beschouwt en dit liefst van zijn goede zijde.

Vreemden worden telkens weer en meestal ongunstig besproken, maar lang niet met die aandacht en die nadruk als wij het zien gebeuren bij speciale personen. Zijn familie blijkt Hieronymus in deze tijd helemaal te zijn vergeten. Slechts bij tussenpozen en meer in het voorbijgaan wordt de houding van anderen tegenover den Kerkvader in ogenschouw genomen. Onsociaal optreden is den heilige ook een blijvende ergernis, waartegen hij onvermoeibaar ten strijde trekt. Slechts nu en dan wijdt Hieronymus zijn aandacht aan afzondering uit hoger beginsel. Na het sociale heeft het ethische Hieronymus volle zorg en vooral de fouten op dit gebied.

Even constant maar niet zo dwingend preoccupceert de godsdienst Hieronymus' gedachte ; dikwijls spreekt hij over God, een hoogst enkele keer over God den Vader, maar het meest over Jezus : Hieronymus' godsvrucht is beslist christocentrisch. Over den H. Geest spreekt de Kerkleraar iets vaker dan over God den Vader, maar toch maar een enkele keer en als bij uitzondering ; hetzelfde geldt voor de engelen. Vaker maar ook slechts bij uitzondering houdt Hieronymus zich bezig met duivels. Het algemeen-religieuze houdt, na zijn devotie voor God en Godmens, Hieronymus' aandacht nog het meest geboeid. Het is opmerkelijk, dat het religieus goede veel meer bij Hieronymus wordt besproken dan ongodsdienstig gedrag.

De manier, waarop onze heilige zich uit, is die van een sterk karakter. De kalme waarderingston is geregeld aanwezig, maar toch niet overdadig en nog minder dan de beheerste toon van de tegenzin. Het meest uitgesproken is nog steeds Hieronymus' opgetogenheid over goede dingen en mensen. Droefheid is in deze tijd nog sterker tegenwoordig dan de genegenheid ; is het de melancholie van de oude dag ? Feit is, dat de heilige zich dikwijls bedroeft over mistoestanden.

Het driftig verlangen is een blijvende stuwung in Hieronymus' ziel ; zonder ophouden verfoeit en verwerpt hij wat hem tegenstaat : behagen, verlangen en afkeer beheersen zijn psyche, het is christelijk. Hoop komt in vergelijking met de andere neigingen niet te dikwijls, hoewel ook niet zelden, naar boven. Eenmaal troffen wij een uiting van wanhoop.

Tamelijk zeldzaam stelt Hieronymus zich onversaagd te weer ; bijna nooit vreest hij en nog minder vaak breekt eigenlijke toorn naar buiten.

HOOFDSTUK VII.

HET KARAKTER VAN HIERONYMUS.

Aan het einde van ons onderzoek zal het vergelijken der bereikte resultaten ons het begeerde inzicht in Hieronymus karakter moeten geven. Wij zullen, zoals gezegd, hieromtrent slechts waarlijk kennis verwerven, indien wij weten, op welke wijze Hieronymus God, mensen en dingen waardeert, en hoe deze waarderingsrichting bij hem verloopt; of zij namelijk constant is ofwel verandert; en in dit laatste geval, of die veranderingen zo maar, zonder plan plaats hebben ofwel steeds door dezelfde of gelijke oorzaken. Is deze wijze van waarden altijd of geregeld dezelfde, wordt de gewone stellingname om overeenkomstige redenen consequent gewijzigd, dan zal Hieronymus een standvastig karakter blijken te bezitten; wisselt Hieronymus' instelling willekeurig, dan ligt een tegenovergestelde conclusie voor de hand. Slechts een belangrijk overwicht van een bepaalde wijze van waarden boven een andere; slechts een aanmerkelijk grotere belangstelling voor één terrein in tegenstelling met die voor een ander, en alleen een flink overwicht in de frequentie van het voorkomen van één uitingwijze boven een andere kan voor ons doel afdoende betekenis hebben.

Wij vergelijken nu eerst de resultaten van ons onderzoek aangaande Hieronymus' algemene waardering der dingen; of hij met andere woorden liever zonnige dan wel sombere zijden daaraan opmerkte en in het bijzonder, welke verhoudingen wij bij deze instelling kunnen constateren. Daarna zullen wij zien, welke terreinen de Stridoniër bij voorkeur in zijn belangstelling betreft, alsook welke onderdelen daarvan hij vaker, minder dikwijls of helemaal niet bespreekt en of deze instelling constant is of niet. Tenslotte stellen wij krachtens ons onderzoek op gelijke wijze vast, welke houding Hieronymus tegenover God, mensen en dingen aannam.

I. Waarde - onwaarde.

In deze afdeling stellen wij vast in hoeverre Hieronymus in het algemeen waardeert en afkeurt, dingen goed vindt of afwijst; en allereerst dient te worden opgemerkt, dat in de honderd twee en twintig brieven van Hieronymus slechts één uiting van onzekerheid voorkomt en wel in Ep. II; welk feit voor het bepalen van de aard van zijn karakter van groot belang is.

In de eerste periode, die wij van Hieronymus' leven bestudeerden, staat de Kerkvader beslist optimistisch tegenover de wereld en hij ziet

lang niet zoveel afstotends in het heelal als hij er goeds ontdekt. Wij moeten evenwel in het oog houden, dat de heilige in deze periode van zijn leven veel aangename dingen te beleven kreeg; de enkele keren, dat hij in strijd gewikkeld wordt, is zijn houding ook in deze tijd dreigend, verontwaardigend. Wij zien hieraan, dat Hieronymus als een reëel man de dingen naar hun waarde schat en niet door dik en dun optimist is; wij zien bovendien dat onze Dalmatiër zeer gevoelig blijkt voor invloeden van buiten.

Duidelijker wordt dit laatste in de volgende, door ons in hoofdstuk IV bestudeerde periode, waarin de meeste brieven veel meer somber dan opgewekt van stemming zijn om geen andere reden dan dat Hieronymus in die tweede, namelijk zijn romeinse periode, veel meer onaangename dingen meemaakte.

Hij moest post vatten tegen een verdorven wereld, zijn leerlingen waarschuwen tegen verderfelijke invloeden, tegenwerking ontmaskeren en murw slaan; dit alles richtte zijn oog meer naar de onprettige kanten aan mensen en dingen.

Hieronymus geeft hier blijk van soepel, naar buiten open karakter te bezitten, dat meebuigt met de ontwikkeling der toestanden; hij blijkt ook hier reëel: Hieronymus noemt wit wit en zwart zwart. Nog openbaart zich de heilige in deze tijd als een allround man, die niet bij de pakken neerzit, maar die als een werker de handen uit de mouwen steekt.

In de hierop volgende periode, de eerste na zijn definitieve vestiging te Bethlehem, verkeert Hieronymus weer hoofdzakelijk in milde stemming — door zijn heengaan uit Rome heeft hij een betrekkelijke rust verworven, — en zelfs is dit het geval in strijdbrieven; een bewijs, hoezeer de heilige zich weet te bedwingen! Toch zijn ook in deze tijd de meeste combatieve geschriften van Hieronymus met „zwarte inkt” geschreven. Zijn karakter blijft buigzaam en open, blijft reëel. Het is van de andere kant een feit, dat in het grootste aantal der uit deze periode bewaarde brieven levende of overleden vrienden worden geprezen, of het zijn directiebrieven, en hierin worden uiteraard allerhande goede dingen aangestreept en aanbevolen; de waarderende oordelen kunnen daarbij gemakkelijk de meerderheid verwerven.

Juist kenmerkend voor Hieronymus' karakter is hierbij, dat deze het goede waardeert, naar het goede leidt, op goede daden van goede overledenen terugblijkt eerder dan bij gebreken stil te staan om ze te bestrijden of te laken.

Hetzelfde als voor de voorgaande periode geldt ook voor de laatste jaren van Hieronymus' leven, waarin hij meer leiding dan replek geeft, meer opvoedt dan afbreekt en waarin daarom de waarderende klank verre in de meerderheid is boven de afkeurende strijdtoneel.

II. De terreinen.

Op de tweede plaats richt onze studie zich op de dingen, die Hieronymus

nymus' aandacht bij voorbaat boeiden. Wij houden ons aan de in ons voorgaand onderzoek gevolgde orde.

A. Biologisch.

In de eerste periode van Hieronymus' leven, die voor ons onderzoek toegankelijk is, toont de heilige slechts een incidentele belangstelling voor biologische dingen en dan nog meer voor lichamelijk ongemak, dat opmerkelijk genoeg door dezen asceet steeds onprettig wordt gevonden, dan voor het tegendeel. In de romeinse periode is de belangstelling voor deze dingen nog verminderd ; Hieronymus leeft in betere condities dan kort te voren en er zijn te veel andere belangrijker zaken, die hem in beslag nemen.

In het Oosten teruggekeerd heeft Hieronymus nog altijd dezelfde verhouding tegenover het lichamelijke ; hij vermeldt zijn aangelegenheden zelden, en als het geschiedt, is het om over lichamelijk leedsel te spreken, dat hem nog altijd afschrikt : hij is hier gevoelig voor en hij kan het niet nalaten aan deze gevoeligheid van tijd tot tijd uiting te geven.

De belangstelling voor deze dingen is in Hieronymus' latere leven gemiddeld genomen niet vermeerderd en niet verminderd ; wel wordt de aandacht, waar aanwezig, zo goed als uitsluitend beperkt tot wat het lichaam hindert en steeds met dezelfde reactie.

Het is niet overbodig er aan te herinneren, dat dit terrein er geen is om er in elke brief en tegenover eenieder over te spreken.

B. Materieel.

Voor materiële dingen heeft de heilige in de eerste tijd bijna absoluut geen oog ; waar hij erover spreekt, openbaart hij meestal zijn ontvankelijkheid voor het onaangename van materieel ongerief.

In zijn romeinse tijd, waarin Hieronymus te velde trekt tegen wereldse zin en weeldezucht, wordt dit terrein aanmerkelijk vaker betreden ; echter valt er nooit een gunstig woord over stoffelijk goed ; in de meeste gevallen, waar materieel gebrek aan de orde komt, wordt dit als goed gewaardeerd.

Relatief minder dikwijls wordt stoffelijk goed op het tapijt gebracht in de eerste periode van Hieronymus' verblijf te Bethlehem ; maar het blijft zo goed als zonder uitzondering voorwerp van Hieronymus' afkeer of onachtzaamheid ; afwezigheid van stoffelijk goed of hinder van de kant der materie wordt zo goed als uitsluitend als een voordeel aangerekend. In de laatste jaren van zijn leven blijft deze houding bij Hieronymus constant, te weten : weinig belangstelling voor de stof, en waar die aanwezig is, wordt de materie veracht ; gemis aan materieel goed is meestal aangenaam in Hieronymus' oog ; iets vaker dan vroeger wordt dit gemis als onprettig voorgesteld. Misschien mag dit laatste als ouderdomsverschijnsel aangemerkt worden.

De onbekommerdheid om de dagelijkse noden en behoeften, de luchthartigheid tegenover gering bezit en gebrek is een tekenende trek voor heiligen en asceten; maar het feit dat Hieronymus materiële zaken zo zelden ter sprake brengt is toch ook kenmerkend voor hem persoonlijk. De hatelijkheid van Grützmacher als zou het grootste offer voor Hieronymus, toen hij de woestijn introk, het gemis van een lekker leven en een goede tafel geweest zijn, wordt door ons onderzoek toch wel onwaarschijnlijk gemaakt.

C. Cultureel.

Cultuur heeft in de eerste periode bijna geen ogenblik Hieronymus' belangstelling gaande gemaakt; waar hij er echter over spreekt, is onze asceet vóór cultuur en verwerpt hij wat daarmede in strijd is. Relatief vaker maar nog zelden denkt de leraar en leidsman te Rome aan de problemen der vorming, en deze is voor hem constant iets dat men hoog moet houden, of het moest zijn dat een hoger motief tussen beide treedt.

Gebrek aan cultuur staat den heilige, waar hij het erover heeft, ook in deze tijd tegen.

In de volgende periode is de aandacht voor cultuur bij Hieronymus nog gestegen. Als het niet is om hogere motieven, dan verklaart hij zich nooit tegen het goed der beschaving; standvastig blijft ook Hieronymus' afkeer voor onbeschaafdheid, onder welke vorm deze zich ook aan hem voordoet. De stellingname van Hieronymus in dezen blijft in de laatste periode van zijn leven relatief gelijk aan zijn houding in de voorgaande periode zowel wat betreft de frequentie der belangstelling als wat de houding tegenover cultuur en cultuurgemis aangaat.

D. Hieronymus zelf.

In de tijd van zijn groeiend zelfbewustzijn vergeet Hieronymus in bijna geen brief zichzelf te vermelden; echter doet hij dit meer om zich te kleineren dan om zichzelf te prijzen en altijd maar terloops. In het langdurig handgemeen te Rome vergeet de strijder Gods zijn eigen persoon bijna volledig en noemt hij zichzelf haast alleen om zich in een ongunstig licht te plaatsen. De aandacht voor zijn eigen persoon neemt, vergelijkend beschouwd, in de volgende tijd toe; maar ook nu weet Hieronymus meer kwaad dan goed van zichzelf te zeggen. Op het einde van zijn leven is het interesse van den Godsman voor eigen aangelegenheid eerder verminderd dan toegenomen; zijn oordeel is ook thans bij voorkeur ongunstig.

E. Sociaal.

Op de uitzondering van een onbelangrijk briefje na (Ep. XVIII B) bevatten alle epistulae van de eerste periode uitingen, die op sociaal

gebied betrekking hebben. Hierbij is Hieronymus' houding tegenover anderen het meest belangrijke terrein. Familieleden komen bijna niet ter sprake ; waar dit echter geschiedt, worden zij meestal gunstig beoordeeld. Vooral zijn het speciale personen, die den jongen christen en kluizenaar in deze tijd interesseren en haast zonder uitzondering wat hun goede eigenschappen betreft. Veel minder worden vreemden besproken en dan nog worden bij voorkeur hun minder goede trekken naar voren gehaald.

Het optreden van anderen tegenover Hieronymus treft hem in deze tijd maar bij tussenpozen en dan uit de heilige zich ook hier weer vooral over personen, die hem meer bijzonder interesseren ; over vreemden horen wij maar een enkele keer iets verluiden. De speciale personen vallen in deze tijd meestal mee, de vreemden altijd tegen.

Sociaal verkeer en daden, zowel goede als kwade, die op het sociale betrekking hebben, houden Hieronymus in deze tijd ook blijvend bezig, goede daden echter vaker dan verkeerde. Omgang en sociale weldaden worden altijd gunstig beoordeeld ; gebrek aan omgang, ontbreken van sociale zin zijn in deze tijd zonder uitzondering een kwaad voor Hieronymus.

Aan wereldvlucht om hogere beginselen denkt Hieronymus maar bij uitzondering ; echter noemt hij het missen of mijden van omgang vaker een goed dan dat hij om een hoger beginsel gemeenschap afwijst als een kwaad.

Zonder onderbreking is het sociale voor Hieronymus een bekommernis ook in de tweede door ons bestudeerde periode. Het is de tijd van strijd, waarin, zoals gezegd, Hieronymus zichzelf ongeveer volkomen vergeet. Weer is de houding van Hieronymus tegenover anderen hoofdzaak. Aan zijn familie denkt hij nu helemaal niet meer ; bijzondere vrienden en vijanden treden soms op de achtergrond voor vreemden, die zijn werk aan vrome zielen in gevaar konden brengen ; bijna uitsluitend is zijn oordeel echter gunstig over speciale personen en overweldigend meer ongunstig dan gunstig is zijn uitspraak over vreemden.

De strijdhouding veroorzaakte ook, dat Hieronymus de houding van anderen tegenover hem maar bij uitzondering opmerkte en meer die van vreemden dan van speciale personen ; de laatsten staan bijna uitsluitend in gunstig licht, de eerstgenoemden worden niet eenmaal vriendelijk besproken.

Opmerkelijk zeldzaam, maar steeds op dezelfde wijze gewaardeerd, komen sociale gedragingen en kwesties van omgang, zowel ten goede als ten kwade, in deze tijd ter sprake ; Hieronymus lette toen vooral op de mensen en op hun zedelijk gedrag.

Slechts bij uitzondering komt het in deze periode voor, dat Hieronymus zich uit hoger beginsel uitspreekt over sociaal verkeer ; ook nu keurt hij gemis van omgang vaker goed dan dat hij om hogere beginselen tegen sociaal verkeer ingaat als tegen een kwaad.

In de derde periode, die wij van Hieronymus' leven behandelden, is het sociaal element in alle brieven vertegenwoordigd. Hieronymus'

houding tegenover anderen blijft nog steeds het voornaamste onderdeel. Over een familielid spreekt hij eenmaal en wel gunstig ; de aandacht voor speciale personen is bijna even groot als die voor vreemden, met dit verschil dat speciale personen overwegend goed beoordeeld worden, vreemden daarentegen even vaak gunstig als ongunstig. Aangaande het gedrag van anderen tegenover Hieronymus vinden wij het volgende : over familie wordt niet gerept ; speciale personen worden gemiddeld meer dan in de vorige periode vermeld en vaker gunstig dan ongunstig beoordeeld ; vreemden worden veel minder dikwijls besproken en dan bijna zonder uitzondering ongunstig.

Goed sociaal optreden en sociaal verkeer hebben in dit tijdvak bijna voortdurend Hieronymus' aandacht ; eenmaal slechts voelt hij zich onaangenaam aangedaan, doordat hij met anderen moet omgaan ; tamelijk dikwijls worden ook onsociale daden gegispst ; zeer bescheiden blijft de plaats, die afzondering uit hoger beginsel in Hieronymus' aandacht inneemt ; minder vaak keurt hij om genoemde reden omgang af dan hij om dezelfde reden afgezonderd-zijn goedkeurt.

In de laatste jaren van zijn leven is de belangstelling van den eremiet voor de mensen en de samenleving onverzwakt. Vooral valt zijn houding tegenover anderen op ; zijn familie blijkt onze cosmopoliet helemaal vergeten te zijn ; dagelijks is hij bezorgd om speciale personen en liefst ziet hij hun goede kanten ; vreemden blijven zijn geest ook boeien, maar nu lang niet zo intens als vroeger en het oordeel over hen is bijzonder vaak onvriendelijk.

De aandacht voor het gedrag van anderen tegenover hemzelf is bij Hieronymus in deze tijd zeer gering geworden ; speciale personen verheugen zich in groter belangstelling dan vreemden ; maar nu ziet Hieronymus eer hun schaduwzijden, — hij vecht tegen kettters en zondaars ; — terwijl hij van vreemden niets anders ziet dan deze.

Omgang en mutual goodwill worden op één uitzondering na door Hieronymus steeds als goed ervaren, en bijna zonder uitzondering bevatten zijn brieven uitingen over deze dingen ; ook gemis aan omgang of sociale zin is haast ononderbroken voorwerp van de uitspraken van Hieronymus ; en deze zijn steeds ongunstig.

Nog steeds bescheiden is het aantal der uitingen van Hieronymus over afzondering uit hoger beginsel ; de oordelen die uit hoger principieel omgang afkeuren zijn ook nu minder talrijk dan de uitspraken die om dezelfde reden afzondering aanprijzen.

F. Ethisch.

Het ethische is voor Hieronymus in zijn jonge jaren van groot belang ; echter valt hij meer over zedelijke afdwaling dan hij zedelijk goed gedrag prijst. Constant is Hieronymus' waardering hierin, dat hij zich zonder één afwijking houdt aan de zedelijke normen en alle zedelijke tekorten zonder aarzelen verwerpt.

Relatief sterker dan tevoren neemt dit gebied de aandacht van Hieronymus in beslag in zijn romeinse periode en ook nu is het zedelijk

kwaad veel invloedrijker op Hieronymus' gedachte dan het zedelijk bekoorlijke. In de twee volgende tijdvakken van zijn leven blijft de aandacht voor dit terrein bij Hieronymus gelijk ; alleen spreekt hij in zijn laatste jaren even vaak over zedelijk goede als over zedelijk verkeerde daden. Met het sociale is dus het ethische een terrein, waarmee Hieronymus constant bezig blijft. Zijn instelling blijft zo goed als dezelfde.

G. Religieus.

Op religieus terrein beweegt Hieronymus zich in zijn jongelingsjaren geregeld. God, goddelijke personen, engelen en religieuze daden zijn hem heilig ; dit blijft bij Hieronymus zo heel zijn leven.

God, het Opperwezen, en Jezus, de Godmens, trekken Hieronymus in deze eerste tijd het meest aan, Jezus echter meer dan God. Tegenover God den Vader uit Hieronymus zich in deze tijd nooit, hoogstzelden tegenover den H. Geest en de engelen ; het algemeen religieus goede komt maar nu en dan voor.

Ongodsdienstige daden tegenover God, goddelijke Personen of engelen of meer in het algemeen, ook duivelen zijn voor Hieronymus zonder uitzondering heel zijn leven voorwerp van afschuw. In deze eerste tijd komen uitingen over dit terrein maar af en toe voor.

Even dikwijls neemt Hieronymus een houding aan tegenover verkeerde daden tegen God als tegenover zulke welke tegen Jezus zijn gericht ; nooit vinden wij daden tegen God den Vader in dit verband vermeld ; eens wordt onerbiedig optreden tegenover den H. Geest gelaakt ; daden tegen engelen worden in deze tijd niet beoordeeld ; nog de meeste uitingen op dit terrein hebben in deze tijd betrekking op duivelen en algemeen religieuze tekortkomingen. Het totaal der uitingen is voor deze tweede afdeling echter zo gering, dat zij voor de verhouding van de verschillende onderdelen geen voldoende materiaal leveren.

Relatief in gelijke proportie komen godsdienstige zaken in de romeinse periode ter sprake. Ook nu zijn het God, Jezus en het algemeen religieuze, die Hieronymus het meest aantrekken ; maar wel dubbel zo vaak richt hij zich tot Jezus als tot God en het algemeen religieuze ; in betrekking tot God den Vader en den H. Geest vinden wij hoegenaamd geen uitingen, in betrekking tot engelen slechts enkele.

Ongodsdienstige daden zijn ook nu veel minder in tel dan godsdienstig goede. Over God-beledigende daden spreekt de heilige maar nu en dan ; zulke tegen God den Vader en de engelen vermeldt hij nooit ; het zijn vooral daden tegen Jezus, waarover Hieronymus spreekt ; eenmaal wraakt hij ongodvruchtige daden tegen den H. Geest ; vaker en soms met veel nadruk heeft de man Gods het over duivels en religieuze tekortkomingen.

Bijna voortdurend leeft Hieronymus in de nu volgende periode in het religieuze. Tot God den Vader en den H. Geest richt zijn devotie zich nooit ; verreweg het meest vereert Hieronymus den Heiland ; daarna gaat zijn godsvrucht het vaakst tot God ; tot engelen wendt

hij zich maar een enkele maal ; algemeen religieuze daden worden niet zo herhaaldelijk besproken als vroeger.

Weer is het minder vaak dat godsdienstig kwaad wordt beoordeeld ; over daden tegen God en Jezus horen wij relatief minder dan voorheen. De meeste uitingen vonden wij over algemeen religieuze tekortkomingen, daarna over duivelen, daarna over daden tegen God, dan over zulke tegen den Zaligmaker ; over wangedrag ten opzichte van God den Vader, God den H. Geest en engelen vonden wij geen uiting.

In de laatste jaren van zijn leven is de aandacht van Hieronymus voor het godsdienstige haast ononderbroken ; bij voorkeur spreekt de heilige over religieus goede daden. Het sterkst neigt zijn devotie tot Jezus ; in bijna elk der behandelde brieven geeft hij aan deze gezindheid uiting ; relatief gelijk blijft daarnaast zijn verhouding tot God ; ook nu vonden wij geen uitingen van godsvrucht tegenover God den Vader ; even maar verheft Hieronymus zijn hart tot den H. Geest en tot engelen ; relatief gelijk blijft het aantal uitingen over het algemeen religieuze.

Ook voor deze tijd merken wij op, dat religieuze fouten en boze geesten minder indruk op Hieronymus maken dan God en godsdienst. Het vaakst ergert de grijze abt zich over algemeen religieuze wandaden ; daarna stoort hij zich het meest aan wangedrag tegenover Jezus ; daarna aan dat tegen God ; iets minder vaak spreekt hij over duivels ; een enkele maal neemt Hieronymus stelling tegen daden tegen God den Vader, den H. Geest en engelen.

De religiositeit van Hieronymus is zonder twijfel christocentrisch, eerder dan theocentrisch.

Het blijkt dat bij dezen Kerkvader devotie tot God den Vader en den H. Geest zowel als verering voor engelen in zijn brieven in niet noemenswaardige mate aan het licht komen. Meer dan over dezen spreekt de Doctor Maximus over boze geesten, hetwelk misschien te verklaren is uit Hieronymus' strijdersnatuur, die in den boze een persoonlijken tegenstander kon zien ; de duivel komt van de andere kant weer zo relatief weinig voor, omdat Hieronymus veel sterker naar het goede en schone staat gekeerd dan naar de lelijke dingen in de Schepping.

III. Wijze der uitingen.

Voor de manier, waarop Hieronymus zich tegenover de dingen uit, vonden wij voor de eerste periode dat vooral behagen en daarna afkeer en verlangen de meest kenmerkende uitingswijzen van zijn aard zijn ; de kalme uiting van tegenzin is in deze eerste tijd van Hieronymus' leven ook tamelijk frequent ; aanzienlijk minder dikwijls toont de jonge rhetor de rustige waarderingshouding der genegenheid. Het aangename en goede treft Hieronymus in deze tijd eerder dan het duistere, onaangename. Minder dan aan genegenheid, maar toch tamelijk dikwijls geeft de jeugdige Noorderling uiting aan droefheid, af en toe ziet hij hoopvol op tot God en tot de mensen ; bij uitzondering neemt hij een aanvalshouding aan en bij één gelegen-

heid toont hij toorn ; vrees en wanhoop kent hij in deze tijd niet.

In de tweede periode is de verhouding niet veel anders ; verreweg het vaakst geeft Hieronymus uiting aan een gevoel van behagen en opgetogenheid ; zeer sterk in aantal zijn ook weer de uitingen van afkeer ; aanmerkelijk minder maar onderling gelijk in aantal zijn daarna de uitingen van tegenzin en verlangen. Veel minder dikwijls geeft Hieronymus uiting aan droefheid, nog minder aan genegenheid of kalme waardering ; toorn is relatief sterker dan vroeger en komt vaker voor dan onversaagdheid ; hoop uit Hieronymus maar bij uitzondering, vrees tweemaal en wanhoop nooit.

In de volgende periode is weer de toon van opgetogenheid overweldigend in de meerderheid ; afkeer houdt met een sterke frequentie de tweede plaats ; de derde zeer krachtige uitingswijze is het verlangen ; in veel zwakker, onderling ongeveer gelijke frequentie openbaren zich genegenheid en tegenzin ; in aanmerkelijk mindere mate komt droefheid tot uiting ; onversaagdheid, die hierop volgt, is relatief toegenomen in frequentie ; de uitingen van toorn, vrees en hoop zijn zo weinig talrijk, dat wij ze hier kunnen verwaarlozen. Ook thans werd geen uiting van wanhoop geconstateerd.

In Hieronymus' laatste levensperiode handhaaft de uitingswijze behagen-opgetogenheid zich onbestreden op haar eerste plaats. Op de tweede plaats komt ook nu weer afkeer en op de derde verlangen. Zeer veel geringer is het aantal der uitingen van de daarop volgende tegenzin ; droefheid en genegenheid komen hierna, maar in veel geringer frequentie ; de onversaagdheidshouding is ongeveer gelijk gebleven, maar vergeleken bij het geheel der uitingen legt deze rubriek toch geen gewicht in de schaal. Uitingen van hoop namen relatief in aantal toe. De enigste keer in al zijn brieven gaf Hieronymus in deze tijd uiting aan een gevoel van wanhoop (Ep. CXVII). Toorn en vrees zijn in deze jaren als uitingswijzen van geen betekenis.

De duidelijke conclusie, die zich voor dit gedeelte aan de hand doet, is dat Hieronymus gemakkelijk in begeestering raakt voor het goede en schone, waar hij het ook vindt ; de natuurlijke tegenpool voor deze zielehouding is bij hem de afkeer voor het lelijke. Onmiddellijk uit deze gesteldheid voortvloeiend is een sterk verlangen naar wat Hieronymus als goed en schoon ervaart.

Deze drie trekken zijn de meest kenmerkende voor Hieronymus' houding. Het zijn dus juist de sterkere gemoedsbewegingen van opgetogenheid en afkeer, welke zijn karakter het meest eigen zijn. Verlangen volgt trouw als derde. Kalmere wijzen van waardering als genegenheid en tegenzin treden daarbij ver terug. Hieronymus was te zeer een man van de realiteit, te zeer naar buiten gekeerd om dikwijls aan droefheid toe te geven, te sterk om op wien ook te hopen, te zeker om ooit te wanhopen, te evenwichtig om zich onversaagd ergens op te werpen ; te zelfbewust om vaak te vrezen. Hieronymus was een aristocraat, die uit de hoogte op anderen kon neerzien, maar zich niet licht liet verleiden tot toorn.

Conclusies.

Dat Hieronymus een **optimist** was, behoeft na het in dit hoofdstuk onder I behandelde geen betoog meer. Wij kunnen er als confirmatur nog aan toevoegen het kolossale overwicht van de uitingswijze opgetogenheid-behagen, die in iedere periode in enorm veel grotere frequentie voorkomt dan welke andere uitingswijze ook.

Hieronymus is vervolgens een **realist**, een man die zich aanpast en gevoel heeft voor verhoudingen ; die de dingen op hun juiste waarde schat en niet door alles heen optimist blijft ; ditzelfde zagen wij in zijn gedrag tegenover vrienden, in wie hij gebreken evengoed hekelt als in tegenstanders ; ook deze laatsten weet hij bij voorkomende gelegenheid hoog te achten en hij weet voor hen bekering te verhoppen. Een vriend is voor hem dus niet uitsluitend een vriend en een vijand niet uitsluitend een vijand.

In deel II van dit hoofdstuk stelden wij vast dat Hieronymus geen sensualist en geen materialist is ; hij werpt zich niet op als cultuurapostel en lijdt niet aan egocentrisme. Hieronymus is geen sensualist ; hij spreekt weinig over het lichaam en zijn aangelegenheden, en zo dit geschiedt, slechts over pijn en dood, die hij geregeld als onaangenaam schuwt. Hieronymus is geen materialist : met stoffelijke dingen geeft hij zich weinig af, tenzij om bezit en weelde te hekelen en te waarschuwen tegen alle vormen van luxe. Hieronymus is geen cultuurapostel : hij stelt cultuur onvoorwaardelijk bij het hogere leven achter en het zijn andere zorgen dan die voor haar, welke hem bezig houden ; onbeschaafdheid verwerpt hij zonder uitzondering, al is hij liever ongevormd en vroom dan brillant in kunst en wetenschap en daarbij zwak in het bovennatuurlijke. Tenslotte Hieronymus is niet egocentrisch : in zijn jonge jaren vol woeling en onderneming voelde de jeugdige zwerver en kluizenaar zich nogal, hoewel hij gewoonlijk slechts in het voorbijgaan over zichzelf sprak ; maar dit werd steeds minder en het dient niet vergeten te worden, dat de heilige zich bij voorkeur in ongunstig licht plaatste.

Overduidelijk bleek in ons onderzoek dat Hieronymus in de eerste plaats **sociaal** is geïntereerd, echter zodanig, dat hij eerder op mensen is ingesteld dan op sociale verhoudingen ; zijn handelwijze is dan zo, dat hij eerder zelf zijn houding tegenover mensen kiest, dan dat hij hùn gedrag tegenover hemzelf beoordeelt ; onder de mensen weer zijn het eerder de individuen die hij zoekt dan de massa. Hieronymus is een **vriend van élite** ; ook in dit opzicht doet hij zich kennen als een **aristocraat**. Men behoeft bijvoorbeeld maar eens te letten op het aantal en de stand zijner correspondenten ; het is een kleine groep, meest wegens geboorte of ambt behorende tot de hogere kringen van de maatschappij.

Vreemden doen Hieronymus aan als iets vijandigs ; hij noemt hen hoofdzakelijk om ze te laken ; en als hij strijdt, is dit juist meestal tegen vreemden, ongenoemden. Hieronymus is gemaakt voor de vriendschap,

voor de verhouding van persoon tot persoon ; banden des bloeds binden hem niet ; hij is aan zijn familie, ook al door het vroegtijdig sterven zijner ouders, spoedig ontgroeid.

In overeenstemming met hetgeen wij in verband met zijn optimisme zeiden ziet Hieronymus liever naar naastenliefde, hulpvaardigheid enzovoort, dan naar hun tegendeel.

Behalve op het sociale is Hieronymus sterk **ingesteld op het ethische**. Onveranderd houdt hij zich aan het ethisch goede en verwerpt zonder uitzondering elke ethische afdwaling. **Mensen en hun daden**, dat is het wat Hieronymus vooral bezig houdt.

Begaafd met een scherp oog voor de gebreken van andere mensen, pas bekeerd na zijn romeinse studententijd, een bereisd en ervaren man die met velerlei mensen had omgegaan, die door zijn functie van pauselijk geheimschrijver veel van den mens en zijn geheimen had leren kennen, ervaren zielenleider, die priesters en vromen van hun zwakke zijden had gezien, beschouwt Hieronymus op zedelijk terrein vooral het kwaad, dat hij als een gevaarlijk monster blijft bevechten. De godsdienstige houding van Hieronymus is in gestadig evenwicht gebleven. Zijn godsvrucht vond haar middelpunt in Jezus ; Hieronymus is **christocentrisch**. Wij kunnen bij hem nog niet spreken van een devotie tot God den Vader en tot den H. Geest of van engelenverering ; wel is bij hem het bewustzijn wakker van de werkzaamheid van Satan.

Zowel om zijn hoofdzakelijk sociale en ethische orientatie als om zijn krachtige belangstelling voor de godsdienst, die den mens immers ook doet opgaan in iets dat buiten of liever boven hem ligt, zijnde de drie terreinen, die Hieronymus' geest en gemoed voornamelijk beheersen, kunnen wij hem zonder aarzelen een **extravert** noemen.

Ook in deel III van dit hoofdstuk bevonden wij Hieronymus als een natuur, die bij voorkeur het leven van zijn goede zijden bezielt ; wij leerden hem ook daar kennen als een aristocraat met het odi profanum vulgus op de lippen ; als den **superieuren mens** die veel eisen stelt aan zijn medemensen. Zijn opgetogenheid en zijn afkeer stempelen hem tot een optimist en een hooghartige ; zijn verlangen tot een onverzadelijken **wilsmens**. Kalmer gemoedsbewegingen als genegenheid en tegenzin liggen hem minder. Niet vaak keert Hieronymus bedroefd tot zichzelf in ; ook dit tekent den extravert. Hopen doet Hieronymus zelden : de hoop is een afhankelijkheidshouding, waar zijn sterke natuur tegen opkomt. Hieronymus heeft grote reserves aan kracht in zich en hij staat vast in zijn geloof, daardoor komt het dat wij maar eenmaal een uiting van wanhoop bij hem aantreffen en dan nog over verstoktheid van anderen !

Hieronymus neemt zelden de aanvalshouding der onversaagdheid aan : hij staat boven het handgemeen : hij vonnist. Vrees kent hij bijna niet : daar hebben natuur en bovennatuur hem te rijk voor begiftigd. In toorn ontvlamt Hieronymus slechts bij uitzondering : toorn staat den aristocraat niet.

Er blijft nog één kwestie : had Hieronymus een vast karakter ? Als hij zich zo aanpast gelijk wij boven zagen, als hij zo soepel meebuigt, had hij dan wel een vaste inborst ? Was hij niet wispelturig ? Bijvoorbeeld voor de romeinse periode in zijn leven hebben wij op allerlei terreinen afwijkingen van de gewone waarderingsrichting geconstateerd.

Hoe staat het daarmee ?

Onder een vast karakter verstaan wij een karakter, dat zichzelf trouw blijft, niet lukraak verandert, en als het verandert, onder gelijke omstandigheden, door zelfde oorzaken gelijkelijk verandert. Het is dus voor een vast karakter niet vereist, dat men zijn hele leven dezelfde algemene waarderingsrichting behoudt ; of anders gezegd, een constant overwegen van een bepaald waarderingsgebied sluit niet noodzakelijk in dat zo iemand een vast karakter heeft. Het kan immers ook op ingeboren karakter wijzen. Voor een vast karakter is vooral consequentheid nodig, consequentheid in het gelijkblijven, consequentheid in het veranderen.

Wat zien wij nu bij Hieronymus ?

De intensiteit en de aard van zijn belangstelling voor biologische dingen blijft zijn leven lang gelijk ; hetzelfde is het geval met de aard van zijn belangstelling voor stoffelijke dingen ; de intensiteit dier belangstelling is ook relatief constant behalve in de romeinse periode, die wij apart zullen behandelen. De aard der belangstelling voor cutureele dingen is bij Hieronymus eveneens gelijk door heel zijn leven ; de intensiteit is toegenomen ; dit tengevolge van het inzicht, door zijn werk gewonnen, dat ontwikkeling het geestelijk leven steunt ; hij toont zich dus consequent de riekele man, die zijn inzicht en waardering aanpast bij gewijzigde omstandigheden.

De aard der belangstelling voor zijn eigen persoon is bij Hieronymus gelijk gebleven, slechts is de intensiteit minder geworden, in de romeinse periode zelfs tot het nulpunt genaderd. Wij zagen dat strijd, dat zijn dadenleven deze verandering in hem teweeg brachten. Ook hierin is Hieronymus dus consequent de extravert, die zich volledig weg-schenkt aan een goede zaak met voorbijzien van eigen aangelegenheid.

In iedere periode was zonder afwijking het sociale het terrein dat Hieronymus' belangstelling het meest in beslag nam ; eveneens was onveranderlijk Hieronymus' eigen interesse voor anderen veel sterker dan dat voor het gedrag van anderen tegenover hem.

Hieronymus toont heel zijn leven meer aandacht voor speciale personen dan voor vreemden ; altijd worden vreemden voornamelijk ongunstig besproken.

Speciale personen worden altijd hoofdzakelijk gunstig besproken, uitgezonderd de afdeling „Anderen t.o. Hieronymus" van de laatste periode, waarin wij meer ongunstige dan gunstige uitspraken moesten onderbrengen ; de frequentie is evenwel nogal gering om veel gevolgtrekkingen te veroorloven. Herhaaldelijk viel het ons op, dat Hieronymus alles offert voor zijn monachistisch ideaal, voor de orthodoxie,

voor God ; en wij weten, dat hij daarvoor dierbare vrienden prijs gaf. Deze geesteshouding is ook hier de sleutel voor de moeilijkheid. Hieronymus blijkt eens te meer consequent.

Het algemeen sociale wordt met de uitzondering van slechts twee uitingen steeds als een goed gewaardeerd ; en steeds, behalve in de romeinse periode, komt dit gedeelte uit in hoge frequentie.

In alle behandelde perioden komt de afdeling sociaal² voor in mindere frequentie dan de rubriek sociaal-algemeen en zonder uitzondering met ongunstige beoordeling.

De aard en de intensiteit van belangstelling voor de afdelingen „Sociaal-algemeen” en „Sociaal 2” zijn door alle perioden gelijk. Gelijk blijft de aard van Hieronymus’ instelling tegenover zedelijkheid en onzedelijkheid ; ook is bij Hieronymus steeds groter aandacht voor zedelijke afdwalingen dan voor het ethisch goede. Voor de laatste periode is op te merken, dat het totaal der uitingen voor deze beide terreinen ongeveer gelijk is, maar — en dit geeft de doorslag — in een aanmerkelijk groter aantal brieven wordt over onzedelijke dan over zedelijke dingen gesproken, zodat ook dit terrein met de andere harmonieert en als bewijs kan dienen.

Wat het religieuze betreft blijft altijd de belangstelling voor God en godsdienst groter dan die voor duivel en kwaad ; de concentratiepunten van de godsvrucht van Hieronymus zijn dezelfde gebleven. De afdeling Religieus² heeft doorgaans te weinig uitbreiding om als argument te kunnen dienen.

Wat de wijze der uitingen aangaat, zijn de verhoudingen in harmonie met het voorgaande ; steeds staat behagen-opgetogenheid met een overrompelende meerderheid ver bovenaan ; steeds volgt, ook met een sterk overwicht boven de andere, de uitingwijze afkeer ; zonder afwijking heeft verlangen vast de derde plaats.

Tegenzin komt steeds in veel geringer frequentie voor en volgt wat het aantal der uitingen betreft onmiddellijk op verlangen ; daarna komen genegenheid en droefheid, die geregeld ongeveer tegen elkaar opwegen. Toorn, hoop en onversaagdheid komen altijd voor en altijd in zeer lage frequentie. Wanhoop komt in drie perioden niet en in één periode slechts eenmaal voor. Vrees verschijnt steeds in zeer lage frequentie.

Door deze eenvoudige opsomming is wel zeer duidelijk aangetoond dat de waarderingsrichting bij Hieronymus verreweg in de meeste gevallen gelijk blijft.

Slechts in drie gevallen is bij Hieronymus ontwikkeling te constateren : ten eerste in zijn belangstelling voor cultuur, waarvan de intensiteit, niet echter de aard is veranderd ; hetzelfde geldt voor de belangstelling van Hieronymus voor zijn eigen persoon en voor onsociaal optreden, waarbij het ook alleen gaat om een verschil in intensiteit van belangstelling, niet in de aard daarvan. Wij hebben getracht deze verschijnselen te verklaren en komen er nog op terug.

Rest ons nog de romeinse periode in ogenschouw te nemen. Wij constateerden daar meer aandacht voor materiële dingen en wij merkten

naar aanleiding daarvan op, dat deze toename van interesse te verklaren was uit de omstandigheid, dat Hieronymus toen veel te doen had met de vorming van fijnere zielen en daarom de strijd aanbond met weeldezucht en weeldeartikelen. Wij constateerden in die jaren bij Hieronymus ook een toename van culturele belangstelling en verklaarden dit feit door wederom te wijzen op Hieronymus' paedagogische bemoeiingen in die tijd : culturele vorming was een onderdeel van zijn plan de campagne. Hieronymus had in zijn romeinse jaren minder oog voor zijn persoonlijke aangelegenheden ; wij merkten op dat de zorg voor de ziel van anderen en de strijd, die Hieronymus hiervoor tegen vreemden moest voeren, hem zijn eigen belangen wel moesten doen vergeten.

Hieronymus sprak, toen hij te Rome vertoefde, minder van algemeen sociale dingen dan hij in andere tijden ooit heeft gedaan ; weer kunnen wij zeggen : zijn aandacht was om de strijd voor de nieuwe beweging, die hij te Rome leidde, enkel gevestigd op het noodzakelijke : de vijanden die hem tegenwerkten, hun gebreken die hem hinderden ; vandaar zijn soms sterke instelling op vreemden alsook op ethische fouten.

Wij zien dus dat alle afwijkingen in de romeinse periode door één en hetzelfde complex van oorzaken verklaard kunnen worden, te weten uit Hieronymus' strijd voor een groot ideaal.

Met verwaarlozing van bijna al het andere liet de heilige in deze jaren zijn aandacht zo goed als totaal opsorpen door wat dit ideaal veilig moest stellen of door zorg om wat het in gevaar bracht. Ook de romeinse periode toont Hieronymus als een man uit één stuk, als een **leider**, die zijn oog strak op zijn doel gericht houdt. De afwijking van de over het algemeen in zijn houding geconstateerde vaste lijn, bewijst dat de heilige consequent zich aanpaste en bovendien dat genoemde vaste waarderingslijn, mocht zij misschien al rusten op aangeboren geaardheid, ook een bewijs is van consequentheid, van vastheid in zijn verworven karakter.

Hieronymus had een vast karakter ; hij gedraagt zich in overeenkomstige omstandigheden gelijk ; hij blijft zichzelf trouw ; de weinige geringe en slechts partiële afwijkingen van deze gedragslijn kunnen aan deze conclusie niets afdoen. Integendeel, zij steunen en bevestigen haar. Hieronymus was een sterke, een van die geweldigen, die het hemelrijk roven ; hij was een volkomen zelfstandige persoonlijkheid.

EPISTULA		XCIX	CII		CIII		CV		CVI		CVII		CVIII		CIX		CXII		CXIV		CXV		CXVII		CXVIII		CXIX		
		Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde	Waarde Onwaarde		
Biologisch		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Biologisch 2		—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	2	—	—	—	3	—	—	2	—	2	
Materieel		—	—	—	—	—	—	—	—	3	16	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	6	—	—		
Materieel 2		—	—	—	—	—	—	—	—	5	2	27	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	9	1	—	—		
Cultureel		4	—	1	—	—	—	—	9	—	16	—	4	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	3			
Cultureel 2		—	—	—	—	—	1	—	9	—	3	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—			
Hieronymus zelf		—	—	1	2	—	—	1	—	—	—	—	1	3	—	—	—	2	—	2	—	—	2	—	1	1	2	1	
Sociaal	Hieronymus t.o. anderen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	„ t.o. familie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	„ t.o. speciale pers. . .	11	—	10	2	7	—	9	8	18	5	116	2	170	1	2	—	18	20	6	—	10	1	38	30	25	—	6	
	„ t.o. vreemden	—	—	—	—	—	—	1	10	12	20	12	9	14	8	21	3	12	—	—	—	—	—	12	8	13	4		
	Anderen t.o. Hieronymus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	Familie t.o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—		
	Spec. pers. t.o. „	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	Vreemden t.o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4		
	Sociaal-algemeen	3	—	8	—	2	—	3	1	—	16	—	50	—	—	—	4	—	3	—	5	—	29	—	10	—	1	—	
	Sociaal 2	—	4	—	9	—	1	—	7	—	1	—	3	10	—	3	—	7	—	—	5	—	—	25	—	7	—	4	
	„Sociaal-algemeen” . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	
	„Sociaal 2”	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	20	—	5	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	
Ethisch		3	—	2	—	—	—	—	3	—	29	—	114	—	—	—	3	—	—	—	1	—	31	—	22	—	5	—	
Ethisch 2		—	2	—	8	—	—	7	—	4	—	26	—	17	—	4	—	8	—	1	—	5	—	42	—	8	—	7	
Religieus	God	—	—	—	—	—	—	—	1	—	5	—	19	—	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	8	—	1	—	
	God de Vader	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	Jezus	1	—	—	2	—	—	—	—	—	3	—	27	—	4	—	4	—	—	—	1	—	8	—	2	—	7	—	
	H. Geest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	Engelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Religieus 2	Algemeen	1	—	—	—	—	—	—	—	—	22	—	7	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	
	God	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	God de Vader	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	Jezus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	
	H. Geest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Religieus 2	Engelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
	Duivelen	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	3	—	—		
	Algemeen	—	—	—	—	—	2	—	1	—	8	—	2	—	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2		
TOTAAL		23	8	22	22	11	2	14	27	41	33	242	80	449	59	22	36	33	58	12	9	17	11	112	120	93	40	40	24

STATISTIEK BIJ HOOFDSTUK VI. — WAARDE - ONWAARDE - TERREINEN.

[illegible]

EPISTULA		XLVII		XLVIII		XLIX		L		LI		LII		LIII		LIV		LV		LVI		LVII		LVIII		LIX		I	
		Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde	Waarde	Onwaarde
Biologisch		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Biologisch 2		—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—
Materieel		—	—	—	—	—	1	—	2	—	22	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	
Materieel 2		—	—	—	—	1	—	—	—	4	1	8	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	5	
Cultureel		1	—	—	1	2	—	—	—	8	1	11	—	—	2	—	—	—	—	3	1	8	—	—	—	—	—	—	
Cultureel 2		—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	4	—	—	—	—	—	—	
Hieronymus zelf		—	3	3	—	1	1	7	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	1	—	3	—	—	—	—	—	2	
Social	Hieronymus t.o. anderen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	„ t.o. familie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	„ t.o. speciale pers. . .	8	—	7	—	6	—	3	—	58	—	11	—	55	—	3	—	6	—	55	—	—	—	—	—	—	—	73	
	„ t.o. vreemden	—	—	—	3	19	22	9	26	32	16	21	7	22	22	3	1	7	24	23	11	1	1	—	—	—	—	9	
	Anderen t.o. Hieronymus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Familie t.o. „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Spec. pers. t.o. „	2	—	1	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	9		
	Vreemden t.o. „	—	—	—	2	—	6	—	6	—	1	—	—	—	—	4	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	
	Sociaal-algemeen	4	—	2	—	—	—	1	—	14	—	7	—	17	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	32	
	Sociaal 2	—	—	—	4	—	3	—	5	—	12	—	3	—	15	—	—	—	—	13	—	5	—	—	—	—	—	—	
„Sociaal-algemeen” . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	
„Sociaal 2”	1	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	1	—	4	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	1	
Ethisch		1	—	2	—	6	—	3	—	30	—	5	—	40	—	—	—	3	—	17	—	2	—	—	—	—	—	34	
Ethisch 2		—	—	—	2	—	6	—	8	—	45	—	5	—	38	—	4	—	15	—	11	—	—	—	—	—	—	—	
Religieus	God	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	10	
	God de Vader	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Jezus	2	—	—	—	3	—	3	—	5	—	4	—	13	—	1	—	—	—	—	3	—	2	—	—	—	—	11	
	H. Geest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Engelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Religieus 2	Algemeen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2	
	God	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	God de Vader	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Jezus	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	
	H. Geest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Religieus 2	Engelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Duivelen	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Algemeen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	
TOTAAL		19	3	15	12	39	39	27	50	168	112	70	17	176	106	7	6	21	65	131	51	6	1	189					

STATISTIEK BIJ HOOFDSTUK V. — WAARDE - ONWAARDE - TERREINEN.

[illegible]

STELLINGEN.

I

Men kan het karakter van een persoon leren kennen door na te gaan, naar welke objecten zijn waardering uitgaat, en van welke aard deze waardering is.

II

Hieronymus is een sociaal en ethisch georiënteerd godsdienstig mens.

III

Het karakter van Hieronymus van Stridon kunnen wij zonder aarzelen extravert noemen.

IV

Hieronymus is op sociaal terrein een selectieve geest, die zijn aandacht hoofdzakelijk bepaalt tot speciale individuen.

V

De religiositeit van Hieronymus, voorzover deze in zijn brieven tot uiting komt, is christocentrisch.

VI

Hieronymus heeft een soepel, naar buiten open karakter, dat meebuigt met de ontwikkeling der toestanden.

VII

De bewering van Huizinga, als zou Hieronymus een vrouwenhater zijn, is onjuist.

Herfsttij der Middeleeuwen⁵. Haarlem 1941 p. 314.

VIII

Doordat M. Rackl de oudste teksten als uitgangspunt neemt, komt hij tot de verkeerde conclusie, dat het bestaan van het Docetisme vóór Ignatius historisch-critisch niet te bewijzen is.

Die Christologie des hl. Ignatius von Antiochien.
Freib. i. Br. 1914 p. 96—99.

IX

In Koetschau's uitgave van Origenes' *De Oratione* XI 2 zijn de woorden τὴν πρὸ αὐτοῦ καὶ παρὰ τοῦ Λαοῦ λεγομένην zeer waarschijnlijk corrupt.

Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte II. Origenes' Werke II Leipzig 1899 p. 325, 10—11.

X

De conjectuur van Kroymann, *Tertullianus, Ad Uxorem* II 6 : et inter illos omnibus [hominibus] daemonum, omnibus sollemnibus regum, incipiente anno, incipiente mense, nidorem turis agitabit ? is onaanvaardbaar. Men behoude de overgeleverde lezing : nidore... agitabitur.

Tert. opera II 2 CSEL LXX Vindobonae 1942 p. 119, 1—4.

XI

In *Tertullianus, De Exhortatione Castitatis* 7 : Nonne et laici sacerdotes sumus ? moet men sumus als een pluralis inclusivus opvatten. Ten onrechte gebruikt H. Koch deze plaats als argument, dat *Tertullianus* geen priester was.

Tert. op. ib. p. 138, 16.

H. Koch. War *Tertullian* Priester ? *Hist. Jahrb.* XXVIII (1907) p. 95 vv.
Id., *Tertullian und der römische Presbyter Florinus*, *Zeitschr. für Neutest. Wissensch.* XIII (1912) p. 59 vv.

XII

Onder invloed van de ketterdoopstrijd heeft *Cyprianus* in zijn tractaat *De Catholicae Ecclesiae Unitate* zijn primaatsleer bewust gewijzigd.

Cypr. Opera I CSEL III I Vindobonae 1868 p. 212—213.

